cogito

EUGENIO BORGNA

bekleyiş ve umut

İtalyancadan çeviren: Meryem Mine Çilingiroğlu

YKY
YAPI KREDİ YAYINLARI

BEKLEYİŞ VE UMUT

Eugenio Borgna (22 Temmuz 1930, Borgomanero) Novara, Maggiore Hastanesi'nde Psikiyatri Başhekimi, Milano Üniversitesi Sinir Hastalıkları ve Zihinsel Hastalıklar Kliniği'nde öğretim üyesi olarak hizmet vermiştir.

Başlıca kitapları: *I conflitti del conoscere. Strutture del sapere ed esperienza della follia* (1988, Bilmede Yatan Çatışmalar. Bilmenin ve Deliliğin Yapısı), *Malinconia* (1992, Melankoli), *Come se finisse il mondo. Il senso dell'esperienza schizofrenica* (1995, Dünyanın sonu gibi. Şizofrenik Deneyimin Anlamı), *Le figure dell'ansia* (1997, Anksiyetenin Türleri), *Noi siamo un colloquio* (1999, Biz Bir Söyleşiyiz), *L'arcipelago delle emozioni* (2001, Duyguların Takımadası), *Le intermittenze del cuore* (2003, Yüreğin duraklamaları), *L'attesa e la speranza* (Bekleyiş ve Umut-2005, Bagutta Ödülü), *Come in uno specchio oscuramente* (2007, Karaltılı Bir Şekilde Aynada Gibi), *Nei luoghi perduti della follia* (2008, Deliliğin Kayıp Yerlerinde) ve *Le emozioni ferite* (2009, Yaralı Duygular), *Ruhun Yalnızlığı* (2011, YKY 2013), *Melankoli* (1992, YKY 2014).

Meryem Mine Çilingiroğlu (1977, İstanbul) İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü'nden mezun olduktan sonra yüksek lisans eğitimini aynı üniversitenin İtalyan Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda tamamladı. Venedik Cà Foscari Üniversitesi'nin uzaktan eğitim kapsamında gerçekleştirdiği ITALS, Yabancı Dil Olarak İtalyanca Eğitimi Vermek adlı yüksek lisans programını bitirdi. Duke (Durham, ABD), Yeditepe ve İstanbul üniversitelerinde İtalyanca Okutmanı olarak çalıştı. Elena Ferrante, Francesco Alberoni, Giorgio Agamben, Alice Taşçıyan, Margaret Mazzantini, Melenia G. Mazzucco, Edmondo de Amicis, Italo Calvino ve Eugenio Borgna gibi yazarların kitaplarından çeviriler yaptı.

Eugenio Borgna'nın
YKY'deki eserleri

Ruhun Yalnızlığı (2013)
Melankoli (2014)
Bekleyiş ve Umut (2015)

EUGENIO BORGNA

Bekleyiş ve Umut

İtalyancadan çeviren
Meryem Mine Çilingiroğlu

YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları - 4337
Cogito - 212

Bekleyiş ve Umut / Eugenio Borgna
Özgün adı: **L'attesa e la speranza**
İtalyancadan çeviren: **Meryem Mine Çilingiroğlu**

Kitap editör: **Şeyda Öztürk – Pınar Kanlıkılıçer**
Düzelti: **Korkut Tankuter**

Kitap tasarımı: **Mehmet Ulusel**
Grafik uygulama: **Gülçin Erol Kemahlıoğlu**

Baskı ve Cilt: Ertem Basım Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Başkent O.S.B. 22. Cad. No: 6 Malıköy / Ankara
Tel: (0312) 640 16 23
Sertifika No: 26886

Çeviriye temel alınan baskı: Giangiacomo Feltrinelli Editore, Milano, 2005
1. baskı: İstanbul, Mart 2015
ISBN 978-975-08-3157-7

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 2013
Sertifika No: 12334
Copyright © Giangiacomo Feltrinelli Editore, 2005
İlk baskı, *L'attesa e la speranza*, Nisan 2005, Giangiacomo Feltrinelli Editore, Milano, İtalya

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 142 Odakule İş Merkezi Kat: 3 Beyoğlu 34430 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
http://www.ykykultur.com.tr
e-posta: **ykykultur@ykykultur.com.tr**
İnternet satış adresi: **http://alisveris.yapikredi.com.tr**

Onun gülümseyişini ve zarafetini:
sessizliğini unutmayarak...

İÇİNDEKİLER

Anahtar Kelimeler • 13

I. Belleğin İzinden • 17

II. Bekleyişin ve Umudun İmgeleri • 45
1. Kayıp ve Yeniden Bulunmuş Zamanın İzinde • 47
2. Kalbin Bekleyiş ve Bekleyişlerdeki Huzursuzlukları • 76
3. Varoluşsal Bir Kategori Olarak Umut • 97
4. Psikopatolojik Deneyimlerde Umudun Dönüşümü • 119

III. Umudun Çöküşleri • 141
1. Leopardivari Bir Umut Şifresi Olarak İntihar • 143
2. Psikotik Kaygıda Umudun Kırılması • 166
3. Cesare Pavese'nin Sonu Olmayan İntiharı • 187
4. Ölüme Dair Şiddetli Özlem • 211

IV. Umudun ve Sessizliğin Sözcükleri • 233

Ruhun Karaltılı Patikalarında • 265

Nice uzak her şey
Ve çoktan geçmiş.
Sanırım, parıltı aldığım
o yıldız ölmüş
binyıllardan beri.
Sanırım, şu geçen
gemide
işittim korkuyla söylenen bir şey.
Evde bir saat
çaldı...
Hangi evde?...
Kalbimin içinden dışarıya
kocaman göğün altına çıkmak istiyorum.
Dua etmek istiyorum.
Ve bütün yıldızlardan biri
hâlâ gerçek olmalı.
Sanırım, biliyorum,
hangisi bir tek
devam etti, –
hangisi beyaz bir kent gibi
ışının sonunda göklerde durmakta...[1]

RAINER MARIA RILKE, *İmgeler Kitabı*

1 Rilke R. M., *İmgeler Kitabı*, çev. Yüksel Pazarkaya, Cem Yayınevi, İstanbul, 2009.

Anahtar Kelimeler

Geri dönüyorum ve kumsalda hâlâ
denizin izleri,
dalga ise geri çekilmekte.
Ve deniz yolculuğuna çıkarıyor beni
ve selamlıyorum kıyıları ve renkleri,
uçup gidiyorum ölmekte olan tatlı
gün batımına,
seninle birlikte, deniz,
gececi sonumun
açık saati.[1]

ANTONIA POZZI, *Parole*

1 Pozzi A., *Parole*, yay. haz. A. Cenni ve O. Dino, Garzanti, Milano 2001.

Psikotik olsun olmasın insan olma halinin yapıtaşı mahiyetinde olan –elbette ki daha başka yapıtaşları da vardır– bekleyiş ve umudun yol haritasını teşkil ettiği bu çalışmayla ne yapmak niyetindeyim?

Kayıp ve yeniden bulunmuş Proustvari bir imgelemin izinden giderek, psikiyatri hastanesindeki ilk işgünümün umut ve beklentilerine, parıltı ve yanılsamalarına, özlem ve kaygılarına odaklanıp orada tanıdığım deliliğin kati şekilde psikolojik ve insani olan öğelerini katedip yeniden inşa etmeye yollandım: Psikopatolojik ve klinik öğeler bir yana, kırılgan, zaman zaman da içli, değişken, zaman zaman da acımasız, nostaljik, zaman zaman da umutsuz yönleriyle pek çok varoluşun hayat arkadaşı olan deliliği ele almaya çalıştım. Bu çalışmada başka birçok kitabımda yapmaya çalıştığım üzere hastalık mahiyetindeki deliliği işlemedim; burada, her birimizin yüreğinde daima mevcut olan ve zaman zaman kökten leşip yakıcı hale gelen huzursuzlukları ve güvensizlikleri, yaraları ve yanılsamaları yansıtan imge mahiyetindeki deliliği ele aldım.

Zaman bağlamında yer almayan, Augustinusçu ve Pascalcı, Proustçu ve Bergsoncu (içsel) zamanda yer almayan ne bir bekleyiş, ne de bir umut vardır; o halde, zamandan, sadece bekleyiş ve umudun zamanından değil, can sıkıntısının ve melankolinin zamanından, kaygının ve psikotik deneyimlerin zamanından, resim sanatındaki (kaygının ve tutkunun zamanına tanıklık eden bazı resimlerdeki) zamandan söz ederek, zaman meselesinin bazı duygulanımların ufkunda yeniden değerlendirilmesini sağlayacak bir şeyler söylemek isterim: Zira bu duygulanımlar olmaksızın, acının ve yaşamın girintili çıkıntılı yollarını zar zor seçmek bile mümkün değildir. Her halükârda zaman üzerine, saat zamanı değil de, *ben* zamanı üzerine düşünmek (düşünmeye devam etmek) bizi, aksi takdirde derinliğine inemeyeceğimiz psiko(pato)lojik deneyimlerin varoluş şekillerine yaklaştırmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümü zaman imgelerinden, bekleyiş ve umut imgelerine geçilmesiyle sona ermektedir. Bekleyiş, yaşamımız boyunca içine daldığımız sonu olmayan bekleyişlerin kaynağıdır; ruh hallerimizin ve içinde bulunduğumuz koşulların, bunlara eşlik eden huzursuzluk ve kaygı izdüşümlerinin ötesine, sonu olmayan bu bekleyişlerin dışına kaçış yoktur. Bekleyiş ve bekleyişler içerik açısından birbirinden farklı hatlar çizerler ama bu noktada, ıstırabın ve hastalığın, kaygının ve acının yalnızlığına dalmış olan hastaların, doktorun söz ve bakışlarına, onun mevcudiyetinde çözülüveren bekleyişlere sıkı sıkıya tutunmuş kadın ve erkek hastaların gözlerinden ve bakışlarından su yüzüne çıkan bekleyişlerden söz etmek isterim (zira bekleyişte olmak, beklemek demektir ve beklemek aynı zamanda bakmak da demektir). Bekleyişin çok yönlü boyutunu, onun pırıltılı ve acılı imgelerini yakalamak, yaşamın ve ilişki yaşamının gizli saklı özüne yaklaşmak demektir.

Umut ve umutlar, kuramsal (felsefi ve teolojik, edebi ve fenomenolojik) temelleri ve (psikopatolojik ve ilişkisel, bilişsel ve terapötik) uygulamaları üzerinden çözümlenmiş ve betimlenmiştir. Umut etmeden edemeyiz, Giacomo Leopardi'nin de demiş olduğu gibi, yaşamak ve başkaları için faydalı olmak istediğimiz takdirde, umudun narin ve kırılgan kayıklarına teslim olmadan edemeyiz. Umudun ve umutların gizli özsuyuna yanaşmak deneyimin –hastalık ve ıstırap deneyimlerinin ve bunların yanı sıra tedavi ve yardım deneyimlerinin– kalbinde yatan umudu kavramamızı da sağlayan ön şart mahiyetindedir. Elbette ki bekleyiş ile umudun anlamları uçup kaçıcı ve gizemli bir şekilde birbirini kovalayıp birbirinden uzaklaşırlar ama onları yeniden bulmak, onların üzerine düşünmek lazımdır.

Kitabın üçüncü bölümünde ne demeye çalıştım? Farklı insan yaşamlarında ve köklü bir biçimde farklılık gösteren anlam ufuklarının izini taşıyan kaderlerde, umudun nasıl yorumlanabileceğini ve nasıl parçalanabileceğini göstermek ve betimlemek istedim. Çalışmanın bu kısmında, umut, Giacomo Leopardi'nin değerli nesir ve nazım metinlerinden yola çıkılarak, manidar insani anlamıyla ama aynı zamanda kırılganlığı ve uçup kaçıcılığıyla ortaya konmuştur; ve umut, ikilemli bir gerçekliği bulunan ve umudun hayaletlerine büsbütün yabancı olmayan, uç bir durum mahiyetindeki

intiharla da bağlantılandırılmıştır. Bunun ardından, Leopardi'nin acılı ve tesellisiz savlarından geçilip, psikiyatrinin alışıldık (biçimsel) araştırma kalıplarını kırarak George Bernanos'un ve Robert Bresson'un yoğun ve hayret verici filmlerinde ifade bulan umut ve intihar savlarına eğilmek istenmektedir.

Kırılmış umuttan ve sadece hayal edilmiş, düşlenmiş intihardan gerçekleştirilmeye çalışılmış ve zaman zaman öngörülmez, beklenmedik nedenlerle başarısızlığa uğramış intihara ve buradan da, ölüm korkusuyla arzusunun iç içe geçerek ölümcül bir sentez oluşturduğu, öz yıkıcı eylemin su yüzüne çıktığı (ancak gerçekleşmediği) görülen bazı kadın hastalarımın psikopatolojik ve fenomenolojik betimlemesine geçmekteyim.

Sadece hayal edilmiş, temsil edilmiş intihar ile denenmiş ve başarısızlığa uğramış intiharın ardından, gerçekleştirilme nedenleri kimi zaman karanlıkta kalsa da, yazılan metinlerde, güncelerde ve zaman zaman da şiirlerde umut yıkımının ve hayat reddinin psikolojik olarak canlı ve acımasız gerçekliğiyle ifade bulduğu intihar ele alınmaktadır.

Örneğin ve özellikle Cesare Pavese'de böyle olmuştur; güncesinde, mektuplarında ve zaman zaman şiirlerinde de görüldüğü üzere, kendisinde, ergenlikten itibaren radikal bir uyumsuzluk baş göstermiş, hayatın değer ve anlam ufuklarını kavrama konusunda derin bir beceriksizlik sergilemiş ve ölümü hayatın tek nedeni olarak görmeye yönelik esrarengiz bir meyli bulunmuştur. Zaman zaman kuru ve sönük olsalar da bu metinlerden, bir intiharın insani ve psikolojik kökenini kavramamıza yardımcı olan içsel çözümlemeler su yüzüne çıkmaktadır.

Üçüncü bölüm, Margherita ve Ellen West'in yaşama ve ölme (istemli ölüm) şekillerinin ele alınmasıyla sonlanmaktadır; böylelikle de, psikotik deneyimlerin izinden doğduğu aşikâr olan ve sadece görünüş itibariyle çölleşmiş ve boşalmış olan varoluşlardan doğan karanlıkları ortaya koyduğu kadar, bu varoluşlardan doğan ışıkları da bir kez daha ifşa eden, incecik ve yaratıcı duyarlılığın ve kırılganlığın eşlik ettiği intiharların psikopatolojik yönleri ortaya konmaktadır. Margherita ve Ellen West'in deneyimlerinin içerik hattı karşılıklı bir etkileşim içermektedir: Birbirinden ayrı, uzun varoluşsal ve psikopatolojik yollar katederek en nihayetinde ger-

çekleştirdikleri ölüme karşı keskin bir özlem duymaya, kendilerini çözümlemeye yönelik ortak meyilleri daha ergenliklerinden itibaren net bir şekilde ortaya çıkmıştır. Onların kaderini yeniden değerlendirince, intiharın anlamı ve kökenleri üzerine, radikal önem taşıyan öğeler gün ışığına çıkar: Bunlar, kuşkusuz ki Pavese ya da Antonia Pozzi'nin intiharlarında mevcut olmayan öğelerdir.

Asli yönleriyle yeniden inşa edilen yaralanmış varoluşların esiri olduğu intiharların köken ve gelişimini özetleyen psikopatolojik ve klinik kategori, kronik intihar durumu kategorisidir: Bunda, ergenlikte başlayan ve hayat boyunca süren, dile getirilmeyen bir istemli ölüm özlemi mevcuttur: Bu özlem, olay ve koşullara göre –yoksun kalınmış umutlara ve parçalanmış yanılsamalara, sonu olmayan bekleyişlere göre– diner ya da taşar, frenlenir ya da çığırından çıkar.

Kitabın son bölümünde, adım adım ortaya çıkmış düşünce ve deneyimlerin tamamı terapi alanına –psikotik olan ve olmayan öz yıkıcı itkileri dindirmeye çalışan narin bir can simidi mahiyetindeki psikoterapiye– yönelir. Bekleyiş ve umut, sessizlik ve özdeşleşim, sözlerin dili ve beden dili, tedavi edenin ve tedavi edilenin birbirinden öylesine farklı olan içsel zamanı (yaşanmış zamanı), söz konusu büyük meseleler; ölüm kaygısına ve intihar düşüncelerine: intihar istemine kapılmış herhangi bir kişiyle karşılaşma ve onu dinleme, söyleşi ve duygulanımsal karşıaktarım kurma şekilleriyle yoğun bir biçimde bağlantılanmaktadır. Bizim bekleyişte olma, bekleme, umut yoksunluğuna karşı umma tutumlarımız, bir insanı uçurumdan kurtarmak konusunda belirleyici olmaktadır belki de.

I. Belleğin İzinden

İsimsiz bir özlem ağlıyordu ses çıkarmadan
Ruhumda, hayat özlemi ağlıyordu,
Akşama doğru devasa sarı yelkenli
Büyük bir gemide ağlandığı gibi
Şehri kateden koyu mavi sularda
Kıyısı görülen vatandan geçer gibi. Ve görür
Yollarını, çağıldayan çeşmelerini, kokusunu alır
Salkım çiçeklerinin, kendini görür
Çocukken, kıyıdadır, o çocuk gözleriyle
Kaygılıdır o gözler, ağlamak isterler, görür
Geldiğini ışığın açık pencereden odasma-
Ama büyük gemi götürür onu
Öteye, koyu mavi sularında ses çıkarmadan kayarak
Yabancı edalı devasa sarı yelkenleriyle.[1]

HUGO VON HOFMANNSTHAL, *Canto di vita*

1 Hofmannsthal H. von, *Canto di vita* (Hayat Ezgisi), çev. Elena Croce, Einaudi, Torino 1971.

Novara'daki psikiyatri hastanesindeki yaşantıma eşlik etmiş deneyim ve hayaletler, uzak geçmişten, Thomas Mann'ın tabiriyle geçmişin kuyusundan[2] su yüzüne çıkıyor. Psikolojik ve insani ıstırabın: Kurt Schneider'in hâlâ vazgeçilmez olan efsanevi söyleminde[3] dile getirdiği üzere, (neredeyse) metafizik boyutuyla kavranan deliliğin bin bir çehresini tanımamı sağlamış yıllar şelalesinden silinmeyecek, pek uzaklarda kalmış o ağustos ayına gidiyorum. Bu noktada, psikiyatri hastanesinde geçirdiğim yılların bana ifşa ettiği deliliğin bazı duygulanımsal ve fenomenolojik yönlerini yeniden betimlemek isterim ve bunu, daha başka çalışmalarımda üzerine eğildiğim psikopatolojik ve klinik özellikleri bir yana bırakarak, canlı ve insani gerçeklikleriyle bekleyiş ve umut gibi radikal duygulanımlar üzerinden yapmak isterim. Bu noktada, Clemens Brentano'nun,[4] romantizmin en başarılı lirik şairinin yazdıklarını hatırlayarak, delilikle ilgili, delilikte mevcut bekleyiş ve umutlarla ilgili bir şeyler söylemek isterim. Goethe'nin ileri yaşlarında sevdalandığı Bettina Brentano'nun ağabeyi Clemens Brentano, her halükârda psikiyatrik olmaya niyetli olan bu çalışmada önem taşıyacak ne yazmıştır?

Şunu yazmıştır: "Artık hiçbir şeyim kalmadı, sahip olduğum her şeyi yitirdim ve içinde bulunduğum fakirliği seviyorum ve bunun benim için en iyisi olduğu sonucunu çıkarıyorum. Bir umudum var ve umudum, şiirin bahtsız kız kardeşinde, delilikte yatıyor. Şiir, tüm zenginliklerine karşın bana öğrendiklerimi veremez, onun sevgisi öbürünün yerine geçemez. Böylelikle belki de onun kız kardeşi benim dostum olacak; çünkü o sonsuz, çünkü o dünyayla aramıza sızıyor ve tanrıların huzurundayken o bizim tarafımızda olacak."

---

2 Mann T., *Giuseppe e i suoi fratelli*, I, Mondadori, Milano 2000.

3 Schneider K., *Psychiatrie heute*, Thieme, Stuttgart 1960.

4 Béguin A., *L'anima romantica e il sogno*, il Saggiatore, Milano 2003.

Bu imge, bu muhteşem metafor –ve psikiyatri (Ferdinando Barison[5] ve Eugène Minkowski'nin[6] yazmış oldukları gibi) imge ve metaforlardan yoksun kalamaz– deliliğin derin ve gizli özünü, dönüşüm ve insani deneyim olarak konumlandırmakta ve insan halinin, psikotik olan ve olmayan halin özellikle de iki yapısıyla: bekleyiş ve umutla, bu ikisini saran ve bu ikisiyle iç içe giren duygulanımsal takımyıldızlarla ve hepsinin ortak arka planı olan zamanla yüzleşme niyeti taşıyan yolumun ana hattını çizmektedir.

Söylemim bu yönde ilerleyecektir.

GERMANA

Şimdiki zamandan, kaygı ve endişelerle tükenmiş bugünden uzaklaşıyor ve derhal, uzak ve yakın bir hatıranın uçurumlarına dalıyorum; orada anlamlı ve rengi atmış, aydınlık ve karaltılı, yanıp sönen ve taşlaşmış, yaşanmış deneyimler yüzüyor. Belleğim yaşamama yardımcı oluyor: Yaşama zahmetini geri kazanmamı ve telafi etmemi sağlıyor.

Beni, bir an için, etrafımı saran gerçeklikten çekip alan ve kalbimde bilinmedik ve bilindik, unutulmuş ve yeniden tanınmış daha başka gerçeklikler filizlendiren anılarda neler buluyorum?

Uzak ve değişim içindeki yıllar: Milano'da bulunan, yüksek bilimsel disipline sahip ama deliliğin yürek paralayıcı ve parlak kaderleriyle karşılaşma imkânı tanımayan üniversite kliniğini bırakıyor ve hayatta ilk defa, ve daha sonra defalarca, kat edeceğim çınarların yeşilliğine ve kuşların sonsuz cıvıltılarına bürünmüş Novara psikiyatri hastanesinin sessiz ve şaşkın yollarına düşüyordum.

Bu sessizlik ve bu parıltılı, şakıyıcı yeşil karşısında büyülenmiş ve çekime kapılmış gözlerim ne görüyor, ne görür gibi oluyordu?

Yüzlerce hastanın yaşayıp öldüğü engin bina, kızıl ağustos göğünden gizemli ve Kafkavari bir şekilde kopuyordu ama başta binayı göremiyordum, onu saran ve ona tatlılık veren çınarların

5 Barison F., "Comprendere lo schizofrenico", *Psichiatria generale e dell'età evolutiva*, 25, 1987, s. 3-13.

6 Minkowski E., *Vers une cosmologie*, Aubier, Paris 1936.

kesik nefesi sanki binayı yalayıp karartıyordu. Kafka'nın şatosu ya da Thomas Mann'ın büyülü dağı gibiydi: Bu efsanevi, yaratıcı imgeler, imgelemimi ve hayal gücümü yansıtan ruhumun içsel aynalarına doluşup üst üste biniyordu. Kadastrocu K. ya da Hans Castorp olabilir miydim: Beni, sırlı ve elden kaçan sessizliğe daldıracak bir yer arayışında mıydım, yoksa bir yerin ve hareketsiz kalakalan bir zamanın büyülü albenisine mahkûm mu olmuştum pek bilmiyordum.

Novara'nın psikiyatri hastanesi, ışığın durduğu, itilip hiçleştiği buzlu camlı ve parmaklıklı pencereleriyle, baş döndürücü üç katıyla engin ve labirentvari bir şekilde yükseliyordu. O saatlerde, o gün, gözlerime ve belleğime kazınmış, fişek gibi etkili ve incelikli şeyler yaşadım, deneyimledim. Hayat çok hızlı ve fırtınalı akıyor: Pek çok deneyim renksiz ve hayaletvari mum alevi misali eriyip gidiyor ama bazı deneyimler, her türlü unutmaya, hatırlamamaya meydan okuyor ve hem aynı hem de yeni bir şekilde, hem parıltılı hem de can yakıcı şekilde yenilenip yineliyor.

Yaşama ve hayal etme, hatırlama ve unutma, uçurumlara bakma ve onlara kapılma şeklimizde asla ölmeyen nedir?

Bunu elbette ki bilmiyorum ve bilmem de mümkün değil: Bununla birlikte, kalbin mantığına, içten ve eşsiz duygulanımlardan doğan ateşli ve kanatlı yürek atışlarına kulak verilirse sezilebilir. O yanık anlarda yaşadığım imgelerden (sahnelerden) içime işleyenler bunlar oldu: Hayatımda ilk kez o yolları katediyor, o duvarları ilk kez görüyordum ve belleğime kazınıyorlardı. Elbette ki hayatımdan bir dolu deneyim geçti: zaman zaman deneyimlerden geriye küle dönmüş kor kaldı ama o saatlerde, o günlerde yaşadıklarım, deneyimler girdabında hep öyle, oldukları gibi kaldı.

Hiç bitmeyecek gibi duran (ürpertici) yüksek duvarların ardından, gözlerimin önünde kaygıya ve umuda, acıya ve şefkate, ıstıraba ve hayrete hapsolmuş bin bir göz ve bin bir bakış beliriyordu işte. Parmaklıklar öylece hareketsiz ve acımasız duruyordu, kesik camlar sessiz ve boş olmayı sürdürüyordu; derken, aniden, öylesine karanlık ve içine nüfuz edilmez gerçeklikleri dönüştüren bir ışık ve duygulanım seli belirdi; buna, günbatımının ışıkları eşlik ediyordu: canlı ve parlak bir renk cümbüşü. Hastaların ve benim ruh halim değişiyordu ve dünya da değişiyordu.

O göz ve bakışlar ne diyordu? O göz ve bakışlarda hangi bekleyiş ve umutlar yatıyordu? Hastanede hizmete başlayacak olan yeni doktoru selamlıyorlardı: Beni tanımasalar da, bu olayı ve gerçeği, sezginin ince kanatlarıyla derhal kavrıyorlardı. Kadın hastaların kalbinde yanılsamalar ve umutlar, kaygılar ve huzursuzluklar, parıltılar ve hayaletler yanıyor, ardından da sönüyordu: Novara hastanesinde iki bölme vardı: biri erkekler biri de kadınlar için; ve ben kadınlar için olanında çalışmaya başlıyordum. O bölmeye girdiğimde, günbatımının sessiz saatlerinde, Rahibe Aurora ve birkaç hemşireden başka kimsecikler yoktu; ıstırap ve özlem: acı ve kırık umutlarla beslenen o gerçekliklere dair bana bir şeyler söyleyecek doktorlar yoktu yanımda. Bakışlardan ve gözlerden, hiçbir soru sormayan, yıpranmış ama aynı zamanda pırıltı ve bekleyiş taşıyan o varoluşlarda katmanlaşmış ıstırabı ve aşağılanmışlıklarını hemen görebiliyordum.

Engin ve dilsiz koridorlardan hastane bölmelerinden birine geçtim: Bölmelere karanlık çöküyor ve hızla yayılıyordu; ama burası kadın hastaların bakış ve gözlerinden çıkan parıltılarla yanıyor, hani neredeyse aydınlanıyordu: o parıltılar, gizemli çarklarla oranın gölge ve sessizliklerini törpüler gibilerdi.

Kadın hastaların çoğu duvara yapışmış haldeydi: Onları hiç olmazsa görünüşte tecrit eden, birbirlerinden ayıran kabuklara çekilmiş gibilerdi. Kalbimin mengeneye sıkıştığını, dile gelmez bir acıyla büzüştüğünü hissetmeden edemedim. Hastalardan hiçbirinin huzuru kaçmıyor, hiçbiri kıpırdamıyordu: Her biri sanki soru sorar ve bekler gibi taşlaşmış haldeydi: Kimsin? Nereden geliyorsun? Bir hastaneden diğerine gidip gelen doktorlardan biri misin, yoksa bizimle kalmak istiyor musun? Sessizliğimiz ve yalnızlığımızla, acımız ve terk edilişimizle, boş bekleyiş ve görünmez umutlarımızla birlikte kalmak istiyor musun? Bana bakan ve beni saran çehrelerinde, takatsiz bir tatlılık ve umutsuz bir özlem seçiyordum. Her birinin pek kısa zaman kaldığı meskenin ve semtin özlemini seçiyordum ama özellikle de dostane bir sözün, onlara yardım eli uzatacak, umut dalı olacak bir sözün ve jestin özlemini seçiyordum.

Çoğunun bu buz tutmuş yalnızlık tarafından yutulduğunu biliyordum ve bunu hemen de anlamıştım zaten: Buraya giriyorlardı ve ardından, her daim kapalı bu duvarların arasından, umut ve

yanılsamaları yırtıp atan bu çürük ve paslı parmaklıklardan hiç çıkmıyorlardı belki de. (Aziz Lorenzo[7] gecesi yakındı; ama yıldızlar, yıldızların aydınlık ve hıçkıran izleri çok hızlı, yıldırım hızıyla kayacak ve onların kayışına hiçbir dilek eşlik etmeyecekti; yaralı kalplerde hiçbir temenni filizlenmeyecekti. Yıldızların kaydığını, parlak ve sessizce battığını kimse fark etmeyecekti.) Bu bölmede ayna yoktu: Çehreler bir aydınlanıp bir sönüyordu, o yüzlerin gölge ve zarafetini yansıtan hiçbir ayna bulunmuyordu.

Acının tırmaladığı ve iz bıraktığı bir çehrenin çizgilerini çözmek nasıl da zordur; o çehreyi kendi sessizliği ve gizemi üzerinden çözmeye çalışmak, ancak o kişide yatan sırrın seçilmesi ve kavranmasıyla, bir an olsun onunla bir kader birliği kurulmasıyla mümkündür. Yüzüme yansıyan o yüzlerde kaygı ve korku, huzursuzluk ve yitmişlik hissi, kırılgan ve uçucu umut, uzaklık ve yakınlık, hayret ve kayıtsızlık, şaşkınlık ve alışkanlık, baş döndürücü bir hızla, ateşli ve elden kaçan bir çark misali birbirini izliyordu. Çehrelerin, her bir çehrenin sonsuz dili, dile gelenden dile gelmeze, görünenden görünmeyene akıyordu; öyle ki bende silinmez bir iz bırakıyordu: bana, daha sonra hayatımda karşılaşacağım çehrelerde bu eski imgeleri bulmayı öğretiyorlardı: kuşkusuz ki, sonraki çehreler bunlardan farklıydı ve böylesine kendini kaptırmış çehreler değillerdi, böylesine canlı: böylesine beklenmedik, böylesine aydınlık iz bırakan çehreler de değillerdi.

Koridorların ve çehrelerin arasında geziniyordum: Ortak ıstırap ve ortak yalnızlıklarına karşın birbirlerinden öylesine farklılardı ki! Bana seslenildiğini duydum: Seslenen Germana'ymış: (Rahibe Aurora'nın dediğine göre) birkaç yıldır o şaşkın sessizliğe gömülü duvarların arasında saklıymış. Onu tanımamam mümkün müydü hiç? Bana, "Buralarda ne yapıyorsun?" dedi, "Bana yardım et, yalvarırım, buralardan çıkmamı sağla" da dedi. Yıllar onun çehre ve tebessümünü, hareketlerindeki tatlılığı ve sesinin şaşkın tonlamasını yıpratmadan geçmişti.

---

7 Aziz Lorenzo yortusu 10 Ağustos'tur. III. yüzyılda 10 Ağustos'ta şehit edilmiş azizin, vefatı nedeniyle yıldızların ağladığına ya da kayan yıldızların azizin dökülen yaşları olduğuna, bu nedenle meteor yağmuru gerçekleştiğine ve söz konusu gecede, azizin çektiği acıyı anarak kayan yıldızlara bakanın tüm dileklerinin gerçekleştiğine dair bir inanış vardır. Yazar, bu tarihe atıfta bulunmaktadır (ç.n.).

Zaman ne yapabilir? Zaman zaman bazı çehrelerden teğet bile geçmeyebilir: Zira Germana'nın çehresi ve tebessümü yıllara, unutuşa ve yalnızlığa meydan okuyordu. Onu gözden kaybetmiştim: Aynı kentte ayrı semtlerdeydi evlerimiz, eskilerde kent istasyonunun bahçelerindeki yeşil ve parlak banklarda oturur, beraber tenis oynar, şiirden ve başka başka şeylerden; Leopardi'den, Thomas Mann'dan, zamansız tutkularımızdan söz ederdik.

Germana'nın en güzel ve en yürek yakıcı özelliği hep tebessümü olmuştur: Öyle bir tebessümdü ki bu, ardında bir ışık huzmesi bırakır, aniden filizlenip adeta şakırdı: deniz kıyısında dağılıveren aydınlık dalgalara benzerdi tebessümü; ve Germana denizden geliyordu nitekim: Daha çocuk yaşta, anne ve babasıyla buraya, yeşil tepelerin ve şehri zikzak çizerek kateden nehrin içine sıkışmış bu (küçük) kente oturmaya gelmişti.

Bana yazdığı şiirleri okurdu: Hem içli hem de liriktiler: Takatsiz bir melankoli, zaman zaman da ani bir neşeyle yoğrulmuşlardı: ve bu, ileride içinde bulunacağı hastalık durumunun simgesel ve belirsiz bir işaretiydi (bunu, sonradan, keskin bir duygulanımsal sancıyla fark edecektim). Proust'un *Recherche*'inin en güzel sayfalarını, kayıp Albertine ve annesiyle ilgili kısımları: annenin Marcel'i aradığı yürek paralayıcı ve kanayan telefon konuşmalarını, romanın umutsuzluk ve nostaljinin tınısıyla yankılanan pasajlarını okurdu bana. Filizlenen akdikenlerle ilgili sayfaları da okurdu, hiç aşılmamış ve hiç unutulmamış bir çocukluğu katederdi. Bu arada trenler de topallaya topallaya geçerdi: İstasyon önemli bir istasyon değildi: Oradan sadece ağır aksak ilerleyen, hiç kesilmemiş kuru dallar misali trenler geçerdi. Ardından da gezinirdik: Baharda çiçeklenen çayırlarda uzun gezintilere çıkardık: En çok bu mevsimde, baharda görüşürdük: Etraftaki tepeler kendilerine gelir ve onlar da gülümsemeye koyulurdu: Germana'nın tatlı ve aydınlık gülüşüyle işbirliği ederlerdi adeta. Onu zaman zaman Micòl'e benzetirdim: *Finzi-Contini'nin Bahçesi* onda, tebessümünde, çehresinin melankolik hatlarında, sonradan Micòl'ünkinden pek farklı bir kaderle çizilip kırılacak olan yaşama sevincinde filizlenir gibiydi.

Germana da, tıpkı Micòl gibi, hafiflik ve tutkuyla tenis oynardı: Rengârenk elbiseleriyle, çok renkli bir kelebekti o. Tebessümü: tebessümünün büyülü ve masum ışığı onu hiç terk etmedi.

Ergenlik ve ilkgençlik yılları bin bir hadiseyle geçiyordu ama önümüzde uzanan, yanılsama ve umutlarıyla sınır tanımayan zaman ufkunu hiçbir şey karartmıyor gibiydi. Bir süre görüşmeyecek olsak, bana içinde filizlenmeyi sürdüren, adım adım doğmaya devam eden duru ve hülyalı şiirlerini gönderiyordu. Son zamanlarda, henüz lisedeyken, gözlerinden (tuhaf yeşil gözlerinden) zaman zaman bir cesaretsizlik ve şaşkınlık gölgesi geçer gibi oluyordu; ama gölge, hemen sonra tebessümüyle ve zarafetinin ışığıyla parçalanıyordu. Derken, Germana, aniden, tıpkı Alain Fournier'nin *Grand Meaulnes*'undaki (*Adsız Köşk*) Yvonne gibi (Yvonne'un zarafet ve büyüsüyle, puslu mizacı ve öngörülmezliğiyle), annesiyle birlikte, ergenliğini ve ilk gençliğini geçirdiği yerden ayrılıp uzaklara gitti; ve tepelerin ve nehrin arka planındaki dağlardan dur durak demeden, ihtişamla esen çetin ve ince rüzgâra karşı koşuşlarımız sona erdi.

Hayaller böyle yanar, yaşamın en güzel mevsimleri böyle dağılır ve yorgun ve telaşlı yüreklerimizdeki özlem böylece tırmanıp yok edici olur.

Germana'dan, onun o narin ve tatlı görünüşünden, tebessümünden (gene tebessümünden) ve kırılgan, huzuru kaçmış şiirlerinden geriye ne kalıyordu? İstasyondaki banklar hep daha uzak ve elden kaçar gibi oluyordu: Özlem dikenleriyle bir kez daha yaralanmamak için onlardan sakınıyordum da zaten.

Kaderin öngörülmez rüzgârları, hayatın beklenmedik gelişmeleri, sırlı ve gizli durumların zaman zaman acımasız oyunları, insanları birbirinden koparır, birleştirir, uzaklaştırıp yakınlaştırır.

Orada, sessiz ve misafir sevmez o koridorların çölünde dahi kendilerini yansıtacak aynalardan yoksun o sonsuz bakış ve çehre şelalesinde ne görüyordum? Germana'nın ve kendi hayatımın kesitlerini bir araya getiriyordum: Kareler peş peşe sıralanıp (bilmediğim kareleri hayal etmem gerekiyordu) kesintisiz ve anlamlı film kesitleri haline geliyordu. Sözcük ve hareketlerin (hatıraların) baş döndürücü şelalesi bende rahatsızlık ve yabancılık uyandırıyordu: Neredeydim ben, hangi uzak diyarlardan gelip böylesine farklı ve yabancı diyarlara varmıştım, oradaki her bir kişinin ve de Germana'nın göz ve bakışları, mevcudiyet ve namevcudiyetleri bana ne diyordu? Zamanın böylesine hızlı ve fırtınalı akabileceğini hayal etmezdim ve edemiyordum da.

Karanlık ve gizli şifreler, göksel hiyeroglifler zihnime kazınıyordu: Çiçeklenmiş çayırlar, ışıkla kaplı patikalar içimde yeniden canlanıyordu; onun şiir okuyan, Giacomo Leopardi'nin, Guido Gozzano'nun ve kendi şiirlerini, Sergio Corazzini'nin takatsiz ve hasta şiirlerini okuyan sesini duyuyordum. Tebessümün ve aydınlık mimiklerin yaralarında sönüveriyordu sesi, sesleri.

Novara'daki psikiyatri hastanesindeki yaşamım bu şekilde, bu karşılaşmayla, kayıp zamanın yeniden doğuşuyla başlıyordu ama Germana'nın hikâyesi sonlanmak üzereydi. Ergenliğinin ilk zamanlarında yaşadığı yerlerden uzaklaşmasıyla, kırılganlık ve hassaslığı şiddetlenmişti; depresif bir hal ile taşkın bir sevinç arasında gidip gelmesi, mustarip olduğu hastalığı belirlemişti. Böylelikle Germana psikiyatri hastanesine girip çıkmaya başlamıştı (annesi o zamanlar, Sicilya'dan döndükten sonra, Novara'daki hastaneyi seçmişti): Derken, o zamanlar yürek paralayıcı bir sıklıkta olduğu üzere, Germana sosyal hayata giremeyecek bir hasta olarak görülmüş ve hastanenin en uç bölmelerinin sessizliğine ve çölüne kapanmış, hatta hapsolmuştu: Oradan çıkmak da fazlasıyla zordu.

Ben onun bulunduğu bölmede çalışmayacaktım. (Az sayıdaki) doktordan her biri bir grup hastayı, sadece kendi grubunu izliyordu: Buz gibi soğuk alanlar, zaman zaman hastane yollarında karşılaşabilecek doktor ve hastaları birbirlerinden ayırıyordu. Germana'yı ancak o bölmede konsültasyon yapmaya çağrıldığımda görüyordum; bu zamanlarda onu, solgun düşmüş zarafetini ve yorgun tebessümünü kapalı pencerelerin ötesinden, uzaklardan görebiliyordum. Beni her defasında kederli bir el hareketiyle selamlıyordu: O el hareketinde, sönük ve yaralı da olsa, o eski umutlar filizlenir gibiydi. Onunkisi uysal (Opheliavari) bir delilikti: Dile gelmez bir ıstırabın ve yanık bir özlemin izini taşıyordu; belleği çıldırmış anılarla ve umudun acımasız yıkımıyla tırmalanmıştı ama hastanede kaldığı yıllarda umudu kurumamıştı.

Hastanede çok zaman geçirmemiştim ki, Germana'nın annesi gelip kızını hastaneden almak istedi: Kendisiyle birlikte daimi olarak Sicilya'ya dönecekti. Böylelikle, yolları kaplayan sarı yaprakların renk cümbüşüne bürüdüğü sakin bir güz günü, Germa-

na hastaneyi terk etti ve onu o zamandan beri hiç görmedim: Yeri hiç dolmayan ve hiç unutulmayan bir mesafeye yitip gitti.

DELİLİĞİN İNSANİ KÖKLERİ

Psikiyatri hakkında, şiirin bahtsız kız kardeşi delilik hakkında çok şey yazdım (deliliğin kırılganlığını ve hassaslığını, yabancılığından ziyade başkalığını, savunmasız teslimiyetini ve uysallığını dile getiren, Clemens Brentano'nun yaptığı bir tanımdır bu, Maurice Blanchot'nun *folie douce*sidir,[8] sadece nevrotik deneyimlerin değil de, öylesine damgalanmış ve dışlanmaya maruz kalmış psikotik deneyimlerin de gerçekliğinin ve parçalanışının içselleştirilmesidir) ama bugün, psikiyatri hastanesideki hayat hikâyemin izinden giderek, her birimize hem yakın hem de uzak olan varoluşların, *başka* bir hayat biçimi olan deliliğe yakalanmış ya da değmiş varoluşların radikal bir şekilde insani ve duygulanımsal olan yönlerini su yüzüne çıkarmak istemekteyim. Delilik, hareketsiz bir gölün gidip gelen sularının sessizlik ve şeffaflığına benzer; onda, gündelik hayattaki umursamazlığın ve dalgınlığın yiyip yuttuğu, izi sürülemeyen –hayatın, anlamsızlık ve dünyeviliğin içine dalmış bir parçası olan– geçmişin ve de şimdiki zamanın duygulanımları (zaman zaman genleşmiş ve biçimsizleşmiş, genişlemiş ve köktenleşmiş halde de olsa) seçilip görülür. Yeniden keşfedilen duygulanımlar da psikiyatrinin içeriksel kapsamını dönüştürür.[9]

Delilikteki (yeniden belirtmek isterim ki, deliliği soyut bir şekilde normal olan hayat ile klinik bakımdan patolojik olan hayat arasındaki ince çizgide atan hayat sahnesi bağlamında kullanmaktayım) varoluş hallerinin analitik olarak yeniden değerlendirilmesi bir yana, niyetim deliliği oluşturan ve onu canlandıran duygulanım alanındaki Augustinusçu içselliğin oluşum yapılarını araştırmaya yönelmek olacaktır. Pascalvari şekilde narin mi narin biliş-

8 (Fr.) tatlı delilik. (ç.n.)

9 Borgna E., *Le figure dell'ansia*, Feltrinelli, Milano 1997; Borgna E., *L'arcipelago delle emozioni*, Feltrinelli, Milano 2001; Carotenuto A., *Il tempo delle emozioni*, Bompiani, Milano 2003; Correale A., Rinaldi L., yay. haz., *Quale psicoanalisi per le psicosi?*, Cortina, Milano 1997; Rost W., *Emotionen*, Springer, Berlin-Heidelberg-New York 2001.

sel ve yorumsal sallara binip, Schelerci[10] ve Schneiderci[11] büyük savların izinden giderek, duygulanım, öznel hayat ve özneler arası hayat, duygulanım ve yaşanan zaman-mekân arasındaki bağları izleyeceğim bu yolculukta, yol haritam bekleyiş ve umut olacaktır: Yol boyunca bana Friedrich Nietzsche'nin parlak düşüncelerinden biri eşlik edecektir. Bu düşünce, felsefe yapanlara yönelik olmakla birlikte, psikiyatri yapanlar –şeylerin, yaşamın *anlam*ına yönelik arayışa duyarlı bir psikiyatri yapanlar– için de kaçınılmaz olarak geçerli bir düşüncedir.

"Filozof, ateşli hayranlıklar duymaya ve yüreğinde pek çok şeyi sevgiyle ağırlamaya muktedir olmalıdır: Aksi takdirde felsefe yapmaya uygun değildir. Gri ve soğuk gözler, şeylerin değerini çıkarsayamaz; gri ve soğuk ruhlar, şeylerin ağırlığını tartamaz. Ama kuşku yok ki, karşıt bir güce de sahip olmak icap eder; geniş mi geniş ve uzak mı uzak uzaklıklara uçmayı bilmek gereklidir, öyle ki en çok hayran olunan şeyler bile aşağıdan, kendinden çok daha aşağıdan ve belki de hor görülmüş şeylerde çok yakından görülebilsin."[12]

DELİLİĞİN ARKEOLOJİSİ

Deliliğin arkeolojisini ortaya koymak, deliliğin radikal imgesini su yüzüne çıkarmaya çalışmak isterim. Zira bu imge, bilindiği üzere bin bir önyargıdan nasibini almış olan deliliği, her insani anlamından ve, tarihte sıklıkla görüldüğü üzere, tüm haysiyetinden soyan sosyal bilincin çoğu zaman tanımadığı bir imgedir.

Psikiyatrinin içeriksel ufuklarında, acının ve kaygının, umudun ve bekleyişin, ışığın ve gecenin ve zaman zaman da, hayattaki olaylar ile kaderin ateşe verdiği yanılsama dizisinin bir ifadesi ma-

10 Scheler M., *Der Formalismus in der Ethik und die materiale Wertethik*, Francke, Bern-Münih 1966; Scheler M., *Wesen und Formen der Sympathie*, Francke, Bern-Münih 1973.

11 Schneider K., "Die Schichtung des emotionalen Lebens und der Aufbau der Depressionszustände", *Zeitschrift für die gesamte Neurologie und Psychiatrie*, 59, 1921, s. 281-286; Schneider K., "Wesen und Erfassung des Schizophrenen", *Zeitschrift für die gesamte Neurologie und Psychiatrie*, 63, 1925, s. 542-547.

12 Nietzsche F., *Frammenti postumi 1884*, Adelphi, Milano 1976.

hiyetindeki intihara dair ölümcül arzunun verdiği baş dönmesinin izini ve mührünü taşıyan duygulanımlar gizlidir. Bu duygulanımlar, kuşkusuz ki hayatın, günlük hayatın ve, her zaman olmamakla birlikte, psikopatolojik hayatın bir parçasıdır. Zira psikopatolojik hayatta, duygulanımlar tutuşup hastanabilir, kuraklaşıp anlam kaybına uğrayabilir, kararıp yeniden ışıyabilir ve bütün bunlar, her halükârda, ıstıraptan ve kaygıdan yara almış, dönüşmüş ruhların içindeki canlılığa, artık gelecek boyutu taşı*may*an: geleceği olmayan ve geçmiş tarafından yutulmuş bir zamana gömülmüş sonsuz bekleyiş ve kırık umutlarına tanıklık eder. Bunlar, psikiyatrinin artık önemsiz saymadığı, tekrar ana içeriği haline getirdiği duygulanımlardır. Bunlar; sadece rasyonel bilginin (hesaplı ve geometrik mantığın) araçlarıyla çözümlenmesi halinde, derinden derine kavranamayacak ve sırrına erilemeyecek duygulanımlar, varoluş şekilleri ve yaşam biçimleridir. Bu duygulanımlar, bu varoluş ve yaşam biçimleri, *ancak* rasyonel bilginin sezgisel bilgiyle,[13] yani kalbin Pascalvari mantığından doğan bilgiyle birleşmesi halinde özgün ve karmaşık psikolojik ve insani boyutlarını ifşa ederler. Kısacası, tutuşan kalp, bizleri, insan olma halinin gizli ve silinmez şifresine yaklaştıran canlı bir metafordur; ve bu, psikotik bir deneyimde, dissosiyatif ya da depresif bir deneyimde ifade bulan delilik rüzgârlarına maruz kalındığında da geçerlidir, hatta özellikle bu bağlamda geçerlidir.

O halde delilik nedir? Onun anlam ufuklarını oluşturan içeriksel öğeler nelerdir? Deliliğe ilişkin ilk uyanan fikir, onun bizimkinden köklü bir şekilde ayrı bir yaşam biçimi olduğudur: Buna göre, bu yaşam biçiminde varoluşsal anlamsızlık, zihinsel dissosiyasyon, duygu hissetmede yetisizlik, değerler karşısında kayıtsızlık, duyarsızlık, saldırganlık ve bütün bu olumsuz özellikleri içinde barındıran bir *slogan* olan şiddet birbirini izler. Deliliği (deliliğin varoluş nedenini) belirleyen *Gestalt*'a ilişkin hâkim görüş, bilimsel olarak savunulamayacak olsa da, budur.

13 Binswanger L., "Über Phänomenologie", *1923, Ausgewählte Vorträge und Aufsätze, I, Zur phänomenologischen Anthropologie*, Francke, Bern 1947, s. 13-49; Borgna E., *Noi siamo un colloquio*, Feltrinelli, Milano 1999; Schneider K., "Wesen und Erfassung des Schizophrenen", *Zeit- schrift für die gesamte Neurologie und Psychiatrie*, 63, 1925, s. 542-547; Wyrsch J., *Psychiatrie als offene Wissenschaft*, Haupt, Bern-Stuttgart 1969.

Delilik, şiddetle ifade bulmaz, anlamsızlıkla çoraklaşmış bir doğa olayı değildir ve her halükârda tarihsel bir deneyimdir: Kaygıyla ve ıstırapla, hüzünle ve umutsuzlukla dokunmuş da olsa tarihsel bir deneyimdir. Kolaylıkla görmezlikten gelinen ve bastırılan bir gerçek de, zaman zaman delilik sahasında görülen şiddetin, "normallik"te görülen şiddetten çok daha az yaygın[14] olduğudur. Delilik, insan olma haline yabancı olmayan bir şeydir: Kuşkusuz ki kimimizde delilik, dissosiyasyon ve kaygının yoğun olduğu bir şiddette ortaya çıkar ve bu durumda, hastalık söz konusudur ama Ludwig Binswanger'in çalışmalarının[15] da ortaya koyduğu üzere delilik, karaltıları ve Augustinusçu huzursuzluklarıyla –sapmaları ve duygulanımsal yoğunluğuyla– insani *bir* ihtimaldir; öte yandan bizler, her defasında bu saydıklarımızdan kaçmaya, onları, anlamlarını ve ikilemlerini anlamadan şiddetle bastırmaya meylederiz. Kısacası delilik, onun kenarından kıyısından geçmemiş kişiler ile ondan geçmiş ya da ona gömülmüş, bu nedenle de toplumdan ve topluluklardan dışlanmış kişileri birbirinden uzaklaştıran ve radikal bir şekilde ayıran bir şey değildir. Aksine, "normal" insan hali ile psikotik olma hali arasında, bağlantılar ve geçişler vardır ve bunlar, göz önünde tutulmalıdır.

İÇİMİZE PSİKOTİK BİR DENEYİM YERLEŞTİĞİNDE

İçimize, psikolojik ve insani dünyamıza psikotik bir deneyim yerleştiğinde, deliliğin derin sularında içselliğimize, öznelliğimize dair neler bulabiliriz?

Psikotik yaşam biçimi, karmaşık içeriksel bir süreç içinde, suçluluk hissi ve manevi acı, hüzün ve kaygı, donuk bekleyiş ve umut deneyimlerini, hızla otistik tecride dönüşen yalnızlık deneyimini, yıpranan ve parçalanan öznel zaman, ölüm ve ölmek, yaralanmış ve darbe almış (içsel) özgürlük, gerçekliğin algısında (halüsinas-

14 Häfner H., *Das Rätsel Schizophrenie. Eine Krankheit wird entschlüsselt*, Beck, Münih 2000.

15 Binswanger L., "Über Phänomenologie", *1923, Ausgewählte Vorträge und Aufsätze, I, Zur phänomenologischen Anthropologie*, Francke, Bern, 1947, s. 13-49.

yon ve hezeyan içeren) sapma deneyimlerini beraberinde getirir. Elbette ki, her hasta kendi içselliğinde bu deneyimlerin varlığını az ya da çok kavrar; ancak bunları, ailevi ortamda ya da (psiko) terapik bağlamda duygulanımsal katılım ya da özdeşleşim tutumlarına rastlarsa ifade edebilir. Bu gerçekleşmezse, diyalog ve söyleşi bulunmazsa,[16] hasta, otistik girdaba gitgide daha fazla kapılır: ötekine yönelik her özlem ve arzusunu yitirir.

Hastalarda, psikolojik ve insani olan bu radikal deneyimlerin mevcudiyetine kulak verildiği, onlarla psikoterapik bir ilişki kurulabildiği ölçüde rastlanır (rastlanabilir): Elbette ki bu, onlarda asla eksik olmayan ve bizde de mevcut olan kaygının ve hüznün izinde gerçekleşir. Belirtmemiz gerekir ki, onlardaki kaygı ve hüzün, duygulanımsal olarak farklı bir yoğunluk ve içsel olarak farklı bir yankı taşır; ancak her halükârda kaygı ve hüzün her yaşam biçiminin: psikotik olan ve olmayan yaşam biçimlerinin ana yapısı mahiyetindedir.

O halde (her depresyonun kaçınılmaz özü olan) kaygı ve hüzün, bunalımlar ve yıkımlar da barındıran insan olma halinin anlamına dair ne söylemektedir?

Bana kalırsa çok şey söylemektedir; bu çokluğun arasından özellikle de şunu vurgulamak isterim: En acılı ve görünürde her türlü anlam ufkunun dışında yer alan duygulanımlar da dahil olmak üzere, her duygulanımın kalbinde, hiç olmazsa bir parça canlı insanlık ve tükenmez aşkınlık yatmaktadır. Bu insanlık ve aşkınlık kesiti, hüzünde ve kaygıda da bulunan radikal varoluşsal anlamın acelecilikle patolojik olarak damgalanmamasını, yeniden değerlendirilmesini gerektirir. Kaldı ki, psikotik depresyonlarda olduğu gibi, şizofrenik depresyonlarda da, kaygı ve hüzün psikopatolojik ve klinik bakımdan da manidar bir önem taşıyan semptomlardır.

16 Borgna E., *Noi siamo un colloquio*, Feltrinelli, Milano 1999; Scharfetter C., *Was weiss der Psychiater vom Menschen?*, Huber, Bern-Göttingen 2000; Schulte W., *Die Welt des psychisch Kranken*, Hippokrates, Stuttgart 1974; Tellenbach H., "Sinngestalten des Leidens und des Hoffnens", *Conditio humana*, yay. haz. W. von Baeyer ve R.M. Griffith, Springer, Berlin-Heidelberg-New York 1966, s. 307-318.

KARANLIK GECE

Şimdi, depresyonun psikopatolojik ve klinik yönlerini, bu konuda yaptığım çalışmaları[17] bir yana bırakarak, bu silinmez insani deneyim karşısında içimizde uyanması olası içsel yankılar hakkında bir şeyler söylemek isterim. Böyle bir deneyime bakmak, zaman zaman, Juan de la Cruz'un yaşamış olduğu karanlık gece deneyimine[18] bakmak gibidir. Kuşkusuz ki, insan kendi içine, içselliğinin uçurumlarına bakabildiği ve içindeki duygulanımları, ruh hallerini, hayal gücünü yoklayabildiği ölçüde, başkalarının duygulanımlarını, ruh hallerini ve karanlık gecelerini tanıyabilecek, o ölçüde anlamlı ve, gerekli olduğu takdirde, terapötik açıdan donanımlı insanlar arası ilişkiler kurabilecektir.

Yukarıda söyleneni, gündelik ilişkilerde gerçekleştirmek hem kolay hem de zordur, ancak psiko(pato)lojik sorunlardan, özellikle de depresyondan mustarip kişilerle olan ilişkilerimizde bunu gerçekleştirmek hem çok daha riskli hem de karmaşıktır.

Kendilerini bırakmış ve hüzünlü, atıl ve sessiz kişilerin karşısında içimizde hangi duygulanımsal karşı yankılar uyanır? Bunlarda hangi duygulanım ve hayallerimizi, hangi düşünce ve ruh hallerimizi görürüz? Depresyonda bulunan çok kişi vardır. Klinik depresyon vardır ama her birimizin rastladığı, özellikle de sosyal alanda çalışanların muhatap olduğu kişilerin (Walter Schulte'nin, büyük bir diğer Alman psikiyatristinin, bir keresinde yazmış olduğu üzere, psikiyatri ya sosyal psikiyatridir ya da psikiyatri değildir)[19] gördüğü klinik olma ile olmama arasında yer alan ara bir depresyon da vardır. Hayatta depresyonla karşılaşma, ona kulak verme ya da onun karşısında yenik düşme ihtimalleri ne çoktur. Depresyon somut ve gitgide daha yaygın olarak rastlanan bir

17 Borgna E., "Clinica e psicopatologia delle depressioni ciclotimiche", *Archivio di psicologia, neurologia e psichiatria*, 28, 1967, s. 115-138; Borgna E., "L'esperienza del tempo nella schizofrenia e nella malinconia", *Sistema nervoso*, 21, 1969, s. 172-186; Borgna E., *Malinconia*, Feltrinelli, Milano 1992; Borgna E., *Come se finisse il mondo. Il senso dell'esperienza schizofrenica*, Feltrinelli, Milano 1995; Borgna E., *Noi siamo un colloquio*, Feltrinelli, Milano 1999; Borgna E., *Le intermittenze del cuore*, Feltrinelli, Milano 2003.

18 Juan de la Cruz, *Poesie* (Şiirler), çev. G. Agamben, Einaudi, Torino 1974.

19 Schulte W., *Klinik der "Anstalts"-Psychiatrie*, Thieme, Stuttgart 1962.

durumdur ve farklı farklı depresyon biçimleri bağlamında, içsellik ve dışsallığımızı, kendi duygulanımsal yanıtlarımızı (karşı aktarımlı yankılarımızı) dinleyip çözümlemeye, başkalarının duygulanımsal yanıtlarını kavramaya ve ele almaya dair takındığımız ya da takın*ma*dığımız tutumlar, derhal büyük bir önem edinir.

Elbette ki, durum bundan ibaret değildir ve ben, depresyonda bulunan kişiyi, sadece klinik ya da hastane bağlamında değil de, ailevi bağlamda da acısıyla, kaygısı ve umutsuzluğuyla, ihtimal dahilinde olan saldırganlığıyla ve kayıtsızlıktan değil de, dostluktan beslenen bir bakışa duyduğu can yakıcı özlemiyle kabul etme ve anlama biçimleri hakkında bir şeyler daha söylemek isterim.

(Rainer Maria Rilke'nin[20] genç şaire yazdığı harika mektuplarından bazıları, hüznün, depresyonun eşsiz içsel boyutunu tanımamızı sağlamaktadır. Burada hüzün, anlamdan soyunmuş bir deneyim olarak değil de, yeni, bilinmedik bir şeyin içimize girdiği bir deneyim olarak görülür. Hüznün tırmaladığı bir kişiyle karşı karşıya geldiğimizde ki, bu başımıza her gün gelir, bu hüznün karanlık ve aydınlık anlamlarını kavrama konusunda Praglı büyük şairin sözlerinin bize yardımcı olmasını isterim. Bunun yanı sıra, Avusturyalı bir şairin, Hugo von Hofmannsthal'ın çok güzel sözleri de, hüznü özsel olarak kavramamızı sağlayarak sınırlarımızı genişletmektedir: "Hüzün, tam anlamıyla dilde yer alan bir kavramdır ama hayat dilinde binlerce hüzün bulunmaktadır: kayadan, denizden ve gökten başka bir şey görmeme hüznü; mesela taze çilek kokusu duyulduğunda bazı çocukluk günlerini hatırlama hüznü; bazı maymunların yorgun gözlerindeki hüzün; güneş belli bir şekilde battığında doğan hüzün ve daha pek çok hüzün vardır, öyle değil mi? Sözcükler bu dünyaya ait değildir, kendilerine has, tıpkı seslerin dünyası gibi, tamamen bağımsız bir dünyadır onlar."[21] Her birimizin böylesine aşina olduğu ve böylesine gizemli olan bu insani deneyimle ilgili daha başka ne söylenebilir?)

Depresyonda varolup da dile gelmeyen o acı ve kırık umutlardan yaralanmış, bunlara bulanmış mı hissederiz kendimizi? Yoksa

---

20 Rilke R.M., *Lettere a un giovane poeta (Genç Bir Şaire Mektuplar)*, çev. Leone Traverso, Adelphi, Milano 1997.

21 Hofmannsthal H. von, *Le parole non sono di questo mondo (Sözler Bu Dünyaya Ait Değil)*, çev. M. Rispoli, Quodlibet, Macerata 2004.

aynı hisleri kendi içimizde yaşamaktan mı korkup kaygılanırız? Yoksa amansız ve can yakıcı bir yalnızlığa hapsolmuş ve dünyadan uzaklaşmış bu varoluşlarla ilişkide bulunma yetisizliğimiz nedeniyle onlardan uzaklaşır mıyız? Bir baskı hissetmeden ya da durumu yanılsamalı bir oyuna çevirmeden, gerçekten de psikolojik ve insani bir yakınlık ifade eden sözler söyleyip, hareketlerde bulunur muyuz?

Her halükârda, depresyonun bir parçası olan umutsuzluk ve dile gelmez hüzün karşısında kaygılanmamak ve geri çekilmemek yeterli değildir çünkü depresyonda varolan ıstırap fırtınasına gerçek anlamda duygulanımsal olarak katılmazsak, kendini öylesine kötü hisseden, haykırışa değil de, yumuşak hareketlere ve sade ve sessiz sözcüklere, bize hafif gelen sözlere gereksinim duyan kişiye asla yardımcı olamayız. Şiddetli bir depresyon hali söz konusu olduğunda, kadın ya da erkek hastaya elini uzatmak gibi (gün boyunca hiçbir his ve dikkat göstermeksizin bu gibi hareketlerde ne çok bulunuruz) sıradan ve alışıldık hareketler dahi kişiye (zaman zaman) huzur verebilmektedir, ancak huzursuzluk da verebilmektedir.

[Psikiyatri hastanesinde çok uzun zamandır bulunan kadın hastaların gözlerinde ve çehrelerinde ne çok kez daha da radikal ve amansız bir depresyon mahiyetindeki umutsuzluğu seçer gibi oldum; ve bu, Egon Schiele'nin olağanüstü bir tablosunda:[22] *Anne ve Çocuk*'ta varolan umutsuzluktur (umutsuz kaygıdır). Mavi (metaforik olarak Georg Trakl'ın şiirlerindeki maviyi anımsatan, takatsiz düşmüş, dehşet duyan bir mavi tonundaki) gözlerini kocaman kocaman açıp sonsuz manzaraya dalmış sarışın çocuk ne görmüştür? Onu görmediğinde bile seni izleyen ve nezaket ve şaşkınlıkla da dolu olan bu gözlerde kaybolmuşluk hissi ve umutsuzluk bulunmaktadır. Çocuğun kaygısı, artık eli kulağında olan ölümün umutsuz bekleyişi içindeki annesinin umutsuzluğu karşısında yiter gibidir. Annenin eli kurumuş, erimiş gibidir: Hani sanki hayattan yoksun kalmıştır; çocuğunki ise, dile gelmez o şefkatiyle umutsuzca yardım eli ister gibidir. Annenin ateş kırmızısı dudaklarının rengi, evladının dudaklarının rengiyle aynıdır: Bunda, ha-

22 Borgna E., *Il volto senza fine*, Le lettere, Firenze 2004.

yat ile ölüm arasındaki sınırlara, annenin sönmekte olan yaşamı ile çocukta yeniden doğmakta olan yaşama atıfta bulunan, hezimete uğramış içeriksel bir uyum yakalanır gibidir. Şeylerin, çehrelerin ve bedenlerin kırılganlığının ve uçuculuğunun anlamı, bu kederli ve can yakıcı görüntülerde amansızca yeniden canlanır.]

KAYGININ PARILTILARI

Kaygı, insan halinin bu radikal ve yapısal duygulanımı, her birimizin hayatında baş döndürücü bir hızla inip çıkar: Zaman zaman bizi teğet geçer, zaman zaman da kendinden başka her duygulanımı dışarıda bırakarak, bizi kendi içine doğru çeker. Varoluşsal kaygı, bir hastalık emaresi *değil*dir; kırılganlık ve hassaslık ifşası olmanın yanı sıra, Georges Bernanos'un o unutulmaz tabiriyle,[23] duyarlılıktır; dile gelmez, görünmez olanın algısıdır. Şiddetli, zaman zaman da yürek paralayıcı çatışmalardan doğan nevrotik kaygı, yaralı ve zaman zaman da yalnızlık ve terk ediliş tarafından yutulmuş çocukluğun ve ergenliğin ifadesidir. Psikotik kaygı, ölme arzusuyla, suçluluk hissi ve cezaya mahkûm oluşun ateşli dikenleriyle altüst olmuş depresif deneyimlerde ve hezeyan ve halisünasyon girdabına kapılmış şizofrenik deneyimlerde kök salar. Bu kaygılar, bu farklı kaygı türleri, birbirleriyle iç içe geçebilir: Zira dönüşümün: *ben*'in ve dünyanın dönüşümünün ince hattı onları birbirine bağlar: Kişinin kendi kendisiyle ve başkalarıyla ilişki kurmasındaki farklı biçimler, bu kaygıları sonsuz bir döngü içinde birbirine bağlamaktadır. Kaygı vardır, acılı ve kaçamak sözlerin ifşa ettiği ve gizlediği, özellikle de çehre ve bakışlardaki parıltıların gösterir gibi olduğu kaygılar vardır.

Örneğin sevinç ve tatlılık gibi tazelik taşıyan ve elle tutulmaz duygulanımlar vardır ve bunlar, bedenin (yaşanmış bedenin) ifade şekillerinde değişime neden olmaz; ama özellikle de kaygı gibi öyle duygulanımlar vardır ki, bunlar beden dilinde, çehre ve bakışların dilinde derhal radikal değişimlere neden olur. Kaygı, nevrotik,

23 Bernanos G., "Dialogues des Carmélites", *G. Bernanos*, Œuvres romanesques, Bibliothèque de la Pléiade, Paris, 1961, s. 1563-1719.

psikotik ya da varoluşsal kaygı hisettiğimizde, hayatımızın ufukları kararır; bilinmedik, nereden kaynaklandığını bilmediğimiz bir şey hayatımıza girer ve hayatımızdaki her türlü emniyeti çekip alır – *ben*'in kendisinin ve *ben*'in yansıdığı dünyanın sürekliliğini ve kimliğini kesintiye uğratır. Ölümün yakın olduğu hissi, baş döndürücü bir hızla artan, sonsuz bir umutsuzluğu beraberinde getirir; bu umutsuzluk, sözcüklerle dile getirilemez ve onu ancak kişinin çehresindeki bozguna uğramış hatlardan seçebilmek mümkündür. Artık söylenmeyen sözlerden ve ortaya konan mimiklerden (çehre ve gözlerden) yola çıkarak, kadın ve erkek hastaların (kaygı bizi yiyip bitirdiğinde hepimiz hasta oluruz) içsel deneyimlerine varabilmek, radikal bir önem taşımaktadır. Bu, sadece teşhis yapmak için önemli değildir (öyle bakışlar vardır ki, ruhu delip geçerler ve izleniyor olmanın dehşetini, dünyanın batışını haber veren sesleri dolaylı yoldan dile getirirler); bu, aksi takdirde nüfuz edilemeyecek olan acılı ve umutsuz ruh hallerinin sırrının çözülmesi için de önemlidir.

(James Ensor'un harika tablosu *Maskeler ve Ölüm*'de,[24] beraberinde alev alev yanan ve neredeyse dayanılmaz duygulanımsal yankılar getiren bir kaygının tırmanışını görür gibiyim. Yüzleri ve bakışları, yüzlere ve bakışlara yansıyan duygulanım ve kaygıları gizleyen, canlı ve doludizgin renklere (ateş gibi bir kırmızıya, dehşetli ve çölsel beyaza, yoğun ve insanın içini ürperten siyaha) bürünmüş bu maskeler dile gelmez ve ifade edilemez olanın ürpertilerini kavrar gibi olmamızı sağlamaktadır; bu maskelere, rahatsızlık ve sonu olmayan bir huzursuzluk hissine kapılarak bakarız. Çehreler, görünmemelerine karşın, gene de kendilerini örten maskeleri parçalar gibidirler: Maskelerin ötesinden görür gibi olduğumuz ölüm kaygısını ifşa etmektedirler. Her halükârda ölüm imgesi tablonun odak noktasına konmuştur: Gözlerden, boş ve hayaletvari göz yuvalarından kaldırılması güç bir kaygı seli ortaya çıkmaktadır. Ancak dehşet halini alan kaygı, sadece, en altüst edici duygulanımları hayal etmemizi sağlayan kuru kafa, göz yuvaları, gizli kalan çehreler ve çehreleri gizleyen maskeler üzerinden ifade edilmemektedir; birbirleriyle uyumsuz, çıldırmış renklerin gizemli ve amansız beraberliği de kaygı seline kapılmamızı sağlamaktadır.)

24 Borgna E., *Il volto senza fine*, Le lettere, Firenze 2004.

Kaygı; hayatın, birbirlerinden farklı içerikler taşımalarına karşın hem psikotik-olmayan hem de psikotik hayatın silinmez ve manidar bir öğesidir o halde.

Rainer Maria Rilke'nin, büyülü bir lirik yetiye sahip olmanın yanı sıra derin mi derin bir düşünsel yetiye de sahip olan (Martin Heidegger, "Onu tanımayan mı var?" diye yazmış, Rilke'de kendi felsefi düşüncesinin şiirsel bir biçimde dile geldiğini gördüğünü ifade etmiştir)[25] bu büyük şairin bir mektubundan,[26] bizleri gündelik kaygı deneyimine daldıran bir kesiti aktarmak isterim. "Ah! Bin bir el kaygımı inşa etti ve ücra bir kasaba olan kaygım, bir kent, dile gelmez şeylerin gerçekleştiği koca bir kent oldu. Dur durak bilmeden büyüdü ve artık meyve vermez olan hissedişlerimin tüm yeşilini alıp götürdü. Ve Paris çıkageldiğinde, kaygım derhal uçsuz bucaksız oldu". Şair son olarak da şöyle söylemiştir: "Her gün üstüme inen o kaygılar, daha başka yüzlerce kaygıyı uyandırıyordu ve bunlar, bana karşı dikleniyor, aralarında birlik oluşturuyorlardı ve ben onları yenemiyordum."

Rilke, kaygının içimizde yayılmasını, ruhumuzu baş döndürücü manzaralara tabi kılmasını, kaygının diğer tüm duygulanımları sindirmesini ve daha başka yüzlerce kaygıyı salıvermesini harika bir şekilde betimlemiştir.

Kaygı öyle bir duygulanımdır ki, tıpkı kız kardeşi hüzün gibi, beraberinde, dünyada varolma ve başkalarıyla birlikte varolma şekillerinde dönüşümler getirir; ama, zaman zaman, aksi takdirde içimizde tutuklu kalacak içsel kaynakların da doğmasını sağlar. Duygulanımsız kalmak, acılı da olsa hüzün ve kaygı gibi duygulanımlar hissedememek, hastalık emaresidir: hatta belki de, bu duygulanımlara yakalanmaktan ve hatta onlarla kuşatılmış olmaktan da daha keskin bir hastalık göstergesidir.[27] Kaygı dizginlenebilir ve tedavi edilebilir; oysa kaygı eksikliği de dahil olmak üzere duygulanım eksikliğini ortadan kaldıracak bir ilaç yoktur.

Her halükârda, psikoterapi sona erdiğinde, deneyim ufuklarından kaygı kalktığı için *değil* de, tedaviden önce öylesine can yakıcı

25 Heidegger M., *Sentieri interrotti*, La Nuova Italia, Firenze 1968.

26 Rilke R.M., "Da una lettera a Lou Salomé", R.M. Rilke, *Poesie*, I, yay. haz. G. Baioni, Einaudi-Gallimard, Torino 1994, s. 786-791.

27 Schneider K., *Klinische Psychiatrie*, Thieme, Stuttgart 1962.

ve dayanılmaz olan kaygı, kendi hayat yollarında yeniden orantılı ve huzurlu bir şekilde (durumların edindiği yeni anlam budur) yer aldığı, önceden kaygıyı belirleyen tanınmazlık ve nüfuz edilemezlik çözülüp ortadan kaybolduğu için kendini kayda değer derecede daha iyi hisseden hastalar vardır. Her birimiz kaygının içeriksel ifadelerini ve dönüşümlerini,[28] ona kulak vererek ve onu yorumlayarak tanımalıyız, doğal olarak onu ne idealleştirmeli (bunu yapmak anlamsız bir şey olur) ne de tamamen lanetlemeliyiz.

[Edvard Munch'un en meşhur eserinde (1893 yılına ait *Çığlık*'ta), kaygı ve dehşet, umutsuzluk ve dehşet tarafından saldırıya uğramış bir kimse temsil edilmektedir. Kaygı kocaman açılmış ağızla, yuvalarından fırlamış gözlerle, dünyanın seslerinden, yani sanrı seslerinden korunmak üzere kulaklara bastırılan ellerle gösterilmektedir. Duyar gibi olduğumuz o çığlıkla parçalanmış yüz ifadesinin dehşetli görüntüsüne kaygı ve dünyanın sonu öngörüsü yansımış haldedir. Turuncu gökten fiyordların sönük mavisinin seçildiği manzaranın renkleri, eli kulağında olan bitişler karşısında yaşamanın, yaşamaya devam etmenin imkânsızlığını yansıtmaktadır.

Munch günlüğünde, bu eseri ortaya koyarken kendi içinde yaşadığı deneyimleri betimlemiştir: "Akşamlardan bir akşam iki arkadaşla birlikte Kristiana'nın yakınlarındaki dağ yollarından birinde geziniyordum: O zamanlar ruhum sarsıntı içindeydi. Güneş batmak üzereydi: Neredeyse ortadan kalkmış, ufuktan aşağı düşmüştü. Gökkubbeye yayılmış alev alev yanan kanlı bir kılıç gibiydi. Hava, keskin ateş saclarla dolu kan haline gelmişti. Dağların dorukları koyu mavi olmuştu. Fiyordlar soğuk maviler ve alev alev yanan sarılar arasında açılıyorlardı." Bu hasta (patolojik) algılar, görsel halüsinasyondan (alevlenen kanlı kılıç ve keskin ateşli saclarla dolu kana dönüşen hava) manidar işitsel halüsinasyon sınırına dayanan içeriksel süreçler göstermektedir. "Arkadaşlarımın yüzleri, neredeyse beyaza çalan keskin sarı tonuna büründü. Bir çığlık sezinledim ve gerçekten de şiddetli bir çığlık işittim. Doğanın renkleri, doğanın hatları. O hareketle hatlar ve renkler titreşti.

28 Gebsattel V.E. von, *Imago Hominis*, Neues Forum, Schweinfurt 1963.

Bu dalgalanmalar sadece görsel dalgalanmalara neden olmadı, ses dalgaları da vardı ve bu yüzden o çığlığı gerçekten de işittim. İşte o zaman *Çığlık*'ı resimledim."

Bu düşünce ve imgelerden, hem soğuk hem de yanık bir kaygı akmaktadır: Bu düşünce ve imgeler, tartışılmaz ve capcanlı psikotik izler taşımaktadır ancak yaratıcılık: yaratıcılığın gramerinin[29] parlak ışıkları bu izleri kül etmiş, her türlü patolojik şartlanmayı ortadan kaldırmış ve ortaya sanatsal bir ifade çıkmıştır. Kısacası kaygı hem sonsuz bir acı kaynağı, hem de gerçekliğin yaratıcı dönüşümüdür.[30] Kaygı, uyumsuz ve çıldırmış renklerin gizemli ve amansız birliğinden de doğar ve o birlikte, biz de kendimizi kaygı tarafından yutulmuş hissederiz.]

ÖNYARGI SELİ

Bu sayfalarda ortaya koyduğum psikotik deneyimlerin (yan ve metaforik anlamıyla deliliğin) patolojik ve klinik, fenomenolojik ve antropolojik boyutu, soyut ve bütünlüksüz bir şey *değildir*, klinik deneyimden doğmuş, özellikle de psikiyatri hastanesinde geçirdiğim ve gün be gün, kesintisiz olarak, günün her anında izlediğim hastaların kaderleriyle karşı karşıya kaldığım yıllarda kavradığım bir şeydir. Burada, psişik ıstırabın ya da nasıl tanımlanmak istenirse onun radikal ve net bir imgesi verilmektedir, geçmişte ve maalesef hâlâ bugün bile, bu ıstırap bir önyargı seliyle, saplantılı ve yanlış, acımasız ve yayılımcı bir önyargı seliyle biçimsizleştirilip ters yüz edilmektedir ve bu önyargılar, psikiyatrinin üzerine eğildiği rahatsızlıklara dair edinilmiş, gerçeklikten bir hayli farklı olan yanlış bir imajın beslenmesine de çanak tutmaktadır.

Bu sorun, bu damgalama (*stigma*) sorunu gitgide daha çok önem kazanmakta ve beni konu üzerine düşünmeye sevk etmektedir. Psişik rahatsızlıklara *stigma*, damga vurulması (*stigma*, Eski Yunan'da, biçimsizleştirici bir işaret, damga ve izdi; zira eskilerde

29 Steiner G., *Grammatiche della creazione*, Garzanti, Milano 2001.
30 Borgna E., *Le figure dell'ansia*, Feltrinelli, Milano 1997.

kölelerin ve "eşkıyaların" alnına bir *stigma*, bir damga vurulur, bir iz bırakılırdı;[31] *stigma* daha sonra semantik olarak radikal anlam kaymalarına uğrayarak pek çok dile geçmiştir), sosyal bakımdan gitgide önem kazanmış, kaçınılması güç bir olaydır ve buna, ayrımcılığa uğrama ve dışlanma, değersizleştirilme ve sosyal prestij kaybı gibi olgular da eşlik etmektedir. Sosyolojik araştırmalar,[32] hayatımızda sosyal bir prestij bulun*ma*masının: sahip olduğumuz (az ya da çok sayıdaki) vasfın bir şekilde tanınmamasının, içimizde, psikolojik ve sosyal bakımdan ne denli somut ve olumsuz sonuçlara yol açtığını ortaya koymuştur ve deliliğe dair inşa edilmiş yanlış imgeden kaynaklanan sosyal prestij kaybına, içinde bulunulan sosyal ortamdan ve ailevi çevreden gelen korku, ret, güvensizlik, saldırganlık ve buz gibi kayıtsızlık da eşlik etmektedir. Yaşama güçlüğü böylelikle inanılmaz derecede artmaktadır: Kişiler arası ilişkiler, böylelikle, karşılaşılan kişilerin bakış ve hareketlerinde seçilen korku ve güvensizliğin sezgisel algısıyla da gitgide daha kırılgan ve zor hale gelmektedir.

Damgalamanın etkileri, en nihayetinde uzaklaştırmaya ve sosyal tecride varmaktadır: Kişiyi, kendi ıstıraplarını ve güvensizliklerini daha da yürek paralayıcı ve, zaman zaman da dayanılmaz hale getiren, psikolojik ve insani açıdan radikal bir yalnızlığa sevk etmektedir.

Psişik rahatsızlığı olan hastaların en kapsamlı ve keskin dışlanışı, bilindiği üzere, tedavi merkezlerinden ziyade, denetim mekânları olan psikiyatri hastanelerinin inşasıyla on dokuzuncu ve yirminci yüzyılda meydana gelmiştir. Bunlar, genellikle yerleşim yerlerinden uzak, (gerek gerçek gerekse de simgesel anlamda) ayrımın ve damgalamanın yüksek duvarlarıyla süngülenmiş mekânlar olmuştur. Üstelik bunlar içine girilip de bir daha çıkılmayan ya da her halükârda kısa sayılmayacak dönemlerin ardından çıkılan mekânlardı. Psikotropların keşfinden ve kullanımından yirmi beş

31 Cortelazzo M., Zolli P., *Dizionario etimologico della lingua italiana, 5/S-Z*, Zanichelli, Bologna 1988; Palazzi F., Folena G., *Dizionario della lingua italiana*, Loescher, Torino 1992.

32 Finzen A., Stigma, "Stigmabewältigung, Entstigmatisierung", *Psychiatrische Praxis*, 27, 2000, s. 316-320; Häfner H., *Das Rätsel Schizophrenie. Eine Krankheit wird entschlüsselt*, Beck, Münih, 2000.

yıl sonra, halen, hastaların uzun süreli tutulduğu, kendi haysiyetlerinden yoksun bırakıldıkları mekânlardı (Novara'daki psikiyatri hastanesi böyle değildi kuşkusuz). Amansız damgalanmaların, psişik rahatsızlıkların iyileşemeyeceği ve hastaların saldırgan olduğu (kontrolsüz şiddet gösterdikleri) önyargılarıyla (iddialarıyla) birlikte yol aldığı mekânlardı. Zaman zaman gerçekten de "yılan kovuğu" olarak tanımlanabilecek bu mekânlar, 1978 psikiyatrik reform yasasıyla kapanana dek İtalya'da varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Böylelikle psişik hastaların en sistematik ve insanlık dışı damgalanışı, hiç olmazsa İtalya'da ve bazı Batı ülkelerinde sona ermiştir; ancak, "normal" insanların bilincinde ve medyanın iletişim araçları üzerinden aşılanan psişik ıstırapla ilgili sonsuz önyargılara kapılan toplumsal düşüncede, tabiri caizse yer altından hareket eden damgalamaya ilişkin ne söyleyebiliriz?

(Deliliğin, içinde yaşanılan ve hayal edilen bir başka dünya olduğuna dair imge, Lorenzo Viani'nin, ismi de manidar olan, *Deli* adlı tablosunda[33] altüst edici bir duygulanımsal yoğunlukla yeniden su yüzüne çıkmaktadır. Kaygı; ifadeleri bakımından birbirinden son derecede farklı çehrelere sahip iki kişiyi, parlak ve net bir şekilde belirlemektedir. Adamın gözleri buz gibi, cin çarpmış gibidir: Adeta sonu olmayan bir korku ve kaygıyı canlandırmaktadırlar. Bu izlenim, darmadağın saç sakalla ve de koyu ve mat lacivert renkli bir gömleğin üzerine inen uzun bir zincirle pekiştirilmektedir. Bu kişinin çehre ve gözlerinde seçilen eşsiz *autre monde*'un[34] (başka dünyanın) damgasında, klinik ve psikopatolojik gerçeklik imajının hayret verici bir şekilde verildiği dikkat çekmektedir ve resimdeki sahne, adamın yanında bulunan kadının mevcudiyetiyle daha da acılı (can yakıcı) hale gelmektedir. Kırılgan bir şefkatle öylece duran kadının tatlı bir yüzü vardır; bakışları hareketsiz ve şeffaftır: nüfuz edilmez ve sırlı uzaklıklara dalmıştır. Siyah giyimli, hatları net ve belirgin çizilmiş bu ince kadın, erkeğin kaygıya bulanmış psikotik dengesizliğini daha da vurgulamaktadır. Bu; huzursuzluk ve yitmişlik hislerine sevk eden yaralayıcı bir tablodur.)

33 Borgna E., *Il volto senza fine*, Le lettere, Firenze 2004.

34 Borgna E., *Come se finisse il mondo. Il senso dell'esperienza schi zofrenica*, Feltrinelli, Milano 1995; Morselli G.E., *L'esistenza psicopatologica*, Minerva Medica, Torino 1975.

Psişik ıstırabın gerçek ve insani imgesini kavramak konusunda pek çok çekince, pek çok korku, pek çok da becerisizlik bulunmaktadır. Kişiler arası ve toplumsal boyutuyla yüzleşmeye karşı pek çok önyargı iş başındadır. Acının ve ıstırabın, kaygının ve hüznün *ortak* anlamını keşfetmemizi sağlayacak içsel yolculuğa girme konusunda pek çok direnç mevcuttur. Dinlemeye hazır olmak ve düşünüm, hayatımızda pek az yer edinir. Hal buyken eylemlerimiz ve kendilerini kötü hisseden, umutsuzluk ve özlem, kaygı ve yalnızlık tarafından yutulmuş kişilerin varolma ve hissetme şekillerine dair kavrayışımız, ön yargıyla nasıl da çoraklaşır.

Psikiyatrik bir teşhisin, psikiyatrik bir hastaneye kaldırılmanın, basit bir farmako-psikiyatrik tedavinin sosyal sonuçları, günümüzde halen çok şiddetli ve zaman zaman da yıkıcıdır: Öyle ki, bunlar, zaman zaman, özgün hastalığa eklemlenen "ikinci bir hastalığa"[35] yol açmaktadır. Böylelikle de hastalığın gelişimi etkilenmekte, kaygı ve hüzün pekişmektedir. Kaygı ve hüzün, zaman zaman, sonu olmayan bir umutsuzluğun kaynağı haline gelerek, kişinin kendine yönelik saldırganlık: günümüzde sadece depresyonlarda değil, şizofrenilerde de ortaya çıkan bir semptom olan intihar tehlikesini de pekiştirmektedir.[36]

Depresif hal, kişi hastaneye yatırıl*ma*dığı takdirde kabul görmekte ve hoş görülmektedir; zira "Hepimizin depresyondan mustarip olması doğal değil mi?" diye düşünülür. Ancak hastaneye yatırılma söz konusuysa, durum değişir: Damgalama ve dışlama olguları derhal devreye girer. Depresyonun irsi olduğuna dair asılsız fikirler yürütülür; depresyonda olan kişi, küçük yaşta çocukları olan bir anne ise, çocuklarına zarar verebileceğinden ve iyileşse bile çocuklara bakmaya devam edemeyeceğinden korkulur. Önyargı ve damgalama özellikle de şizofreniye, şizofreni teşhisine yö-

35 Finzen A., "Stigma, Stigmabewältigung, Entstigmatisierung", *Psychiatrische Praxis*, 27, 2000, s. 316-320; Häfner H., *Das Rätsel Schizophrenie. Eine Krankheit wird entschlüsselt*, Beck, Münih 2000.

36 Bleuler M., *Die schizophrenen Geistesstörungen im Lichte langjäh- riger Kranken- und Familiengeschichten*, Thieme, Stuttgart 1972; Borgna E., *Come se finisse il mondo. Il senso dell'esperienza schizofrenica*, Feltrinelli, Milano 1995; Conrad K., *Die beginnende Schizophrenie*, Thieme, Stuttgart 1966; Möller H.-J., *Psychiatrie*, Kohlhammer, Stuttgart 2002; Payk T.R., *Pathopsychologie. Vom Symptom zur Diagnose*, Springer, Berlin-Heidelberg-New York 2002.

neliktir; ve bu, günümüzde artık tedavi edilebilen ve de iyileştirilebilen[37] bu hastalığın klinik sürecinden bağımsız olarak böyledir. En yaygın damgalama kalıpları şunlardır:[38] Şizofreni bulaşıcıdır (Bu, özellikle de gelişmekte olan ülkelerde yaygın olan bir damgalamadır ve hastaların toplumsal ve profesyonel yaşamdan dışlanmasına neden olmaktadır); şizofreni kötü ruhlardan kaynaklanır (bu, zaman zaman bizim kültürümüzde de mevcut olan bir ön yargıdır); şizofreni yoğun ve öngörülmez bir şiddeti beraberinde getirmektedir; şizofreni kavramada ve karar vermede yetersizliğe yol açar; şizofreni, çevresel etkenlerin hiçbir önem taşımadığı, irsi bir hastalıktır.

Şizofreni (şizofreniden mustarip kişiler) örneğinde görüldüğü gibi köklü damgalamalar, hastalığın gidişatında gayet olumsuz bir etki yaratmanın yanı sıra, hastaların topluma dahil oluşunu da daha sorunlu kılmaktadır çünkü gerek hastalıkları, gerekse de hastalıklarına ilişkin katmanlı ön yargılar onları daha zayıf kılmaktadır. Bu gerçekliklerin ışığında, böylelikle, iş yerine geri dönme ya da başka bir iş bulma engelleri, ailevi her bağı yitirme tehlikesi artmaktadır.

Psikotik yaşamın bireysel ve ilişkisel boyutunu daha da zor kılan ön yargıların taşıdığı büyük önemle ilgili olarak ortaya koyduğumuz bu söylem bağlamında ne yapmak ve ne söylemek mümkündür? Psikotik deneyimlerin özgün ve ikilemli yönünü ortaya koyacak, sosyal psikiyatrinin müdahalelerine eşlik edecek (tabiri caizse) sosyopolitik müdahale modelleri nasıl ortaya konup hayata geçirilebilir?

Bunlar öyle sorulardır ki, olası yanıtları, medyanın iletişim araçlarının gücüyle iş birliği içinde beslenen ve yayılan, toplumun psişik acıya yönelik algısını biçimlendiren ön yargıların ve damgalamaların karşısında eğilip bükülürler. Bunlar bir yana, her

37 Bleuler M., *Die schizophrenen Geistesstörungen im Lichte langjäh- riger Kranken- und Familiengeschichten*, Thieme, Stuttgart 1972; Borgna E., *Come se finisse il mondo. Il senso dell'esperienza schizofrenica*, Feltrinelli, Milano 1995; Möller H.-J., *Psychiatrie*, Kohlhammer, Stuttgart 2002; Rümke H.C., *Eine blühende Psychiatrie in Gefahr*, Springer, Berlin-Heidelberg-New York 1967; Scharfetter C., *Schizophrene Menschen*, Urban & Schwarzenberg, Münih 1990.

38 Häfner H., *Das Rätsel Schizophrenie. Eine Krankheit wird entschlüsselt*, Beck, Münih 2000.

halükârda, henüz şizofreni konusunda değilse de, psikiyatrik hastalıkların algısına yönelik değişiklik emareleri görülmektedir. Psikiyatri hastanelerinin ortadan kaldırılmış olması, psikiyatrik tedavilerin hastanede değil de, kliniklerde ve evlerde yapılması, gönüllü çalışmaların bulunması ve okulların işbirliği, Avusturya'da, Innsbruck'ta psişik acının anlamına dair yapılmış, duyarlılaştırmaya yönelik harika girişimler[39] konuyla ilgili umudumuzun sönmemesini sağlamaktadır.

39 Rilke R.M., "Da una lettera a Lou Salomé", *R.M. Rilke, Poesie, I*, yay. haz. G. Baioni, Einaudi-Gallimard, Torino 1994, s. 786- 791.

II. Bekleyişin ve Umudun İmgeleri

"Umut" o tüylü şeydir -
Ki ruha tüner -
Ve şakır durur sözsüz bir ezgiyi-
Ve hiç durmaz -hep öter

Ve - Borada - en tatlı - duyulur sesi -
Fırtına öyle şiddetli olmalı -
Ki yıldırsın bunca insanı ısıtan
Bu küçük Kuşu -

En soğuk ülkede işittim onu -
Ve en yabancı Denizde -
Ama - ne Cefalar çekti de yine
İstemedi - tek kırıntımı bile.[1]

EMILY DICKINSON, *Seçme Şiirler*

1 Dickinson E., *Seçme Şiirler*, çev. Selahattin Özpalabıyıklar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2006, Şiir no: 314.

1. Kayıp ve Yeniden Bulunmuş Zamanın İzinde

İnsan olma durumuna (kaygıya, umuda, bekleyişe, umutsuzluğa, melankoliye, suçluluk hissine, zaman ve mekân deneyimlerine) dair bazı asli sorunlar, sadece psikopatolojik değil, felsefi ve edebi düşünüm alanına da girmektedir. Psikopatolojinin (psikopatoloji, her psikiyatrinin hareketli ve canlı çekirdeğidir), felsefi ve edebi disiplinlerin hermeneutik kategorileri ve betimsel yöntemleri değişmekte ancak bu disiplinlerin sorunları, hayatın ve hayatta yer alan her bir deneyimin *anlamını* sorguladıkları ölçüde aynı kalmaktadır. Hayattaki olguların kendilerine has gizli şeffaflıklarıyla kavrandığı psikopatolojiden (bir nehrin suları, hayat nehrinin suları durduğunda, suyun dibindekiler aşikâr bir görünürlük kazanır), insan olma halinde yatan radikal sorunların kavranmasına yardımcı olan etkenler doğabilmektedir. Manidar (psikolojik ve insani) yönleriyle çözümlenmiş, büyük bir içeriksel kapsama sahip deliliğin ardından, sözünü ettiğimiz çok sayıdaki sorun arasından bekleyişe ve umuda, ve bunların yapı taşı mahiyetindeki zamana eğilmek isterim. Bir araştırmanın bakış açıları değiştiğinde, o araştırmanın vardığı anlam ufukları da değişir.

ZAMAN

Zamanın eşlik etmediği psikolojik ve insani bir deneyim yoktur; ancak sadece saat zamanı, saatleri her birimiz için eşit dilimlere bölen ve doğal olarak içsel (duygulanımsal) her nevi yankıya yabancı olan geometrik zaman yoktur. Sadece kum saati zamanı yoktur, yaşanmış zaman mahiyetinde ve her birimiz için durumdan duruma, andan ana değişen, saatlerin kronolojik dilimlerinden bağımsız olan, aynı zamansal süreci bize farklı uzunluklarda yaşatan öznel, yani içsel zaman da vardır.

Bunlar bilincimizde illa ki var olan deneyimlerdir. Yorgun ya da hüzünlü olduğumuzda, can sıkıntısı duyduğumuzda, içsel (öznel) zaman algımız, sevinç duyduğumuz ya da bir şeye karşı ilgi duyduğumuz zamankinden kökten farklıdır.

Birinci durumda, bir saatlik zaman upuzun ve bitmek bilmez gibi gelir; ikinci durumdaysa, zaman çabuk ve dolu dolu geçer; bu, her birimizin öznel zaman algısına derhal yansıyan çeşitli ruh halimizle ve çeşitli duygulanımımızla içeriksel bağıntı içinde gerçekleşir.

Şeklini şemalini, imgelerini, özelliklerini, ışıklarını, karaltılarını, sevinçli ya da acılı yanlarını bilmesek de, her birimizin karşısında bir yarın vardır. Augustinus ve Bergson'un[2] sözünü ettiği geçmişten gelip şimdinin sınırına varan, şimdiyi aşan ve geleceğe uzanan zaman içimizde akar: Biz hep bilincinde olmasak da, zamanda, birbiriyle iş birliği yapan, sözünü ettiğimiz bu eklemlenme ve ayrışma bulunmaktadır. Kaygılı ve huzursuz, yorgun ve sıkkın, hüzünlü ve acılı, sevinçli ve huzurlu olduğumuzda zaman akışının içsel kesitleri, o an içinde bulunduğumuz ruh hali ve duygulanımla bağlantılı olarak değişir. Psikiyatriden edindiğimiz deneyimlerin ışığında, radikal bir depresyona kapıldığımızda, geçmişin, şiddetle büyüyen ve akacak bir gölü ya da denizi olmayan bir nehir misali, dur durak demeden şimdiki zamana akıp yuttuğunu söyleyebiliriz; gelecek ise çatlar, parçalanır ve çözülür. Kırılgan ve uçucu bir duygulanım olmasına karşın sevinç duyduğumuzda ise şimdiki zaman, geçmiş ve geleceğe uzanır: sonu olmayan bir döngüsellik gösterir ve buna, zamanın akışkan ve sıvı olduğuna dair öznel bir algı eşlik eder.

Zamanın içsel deneyimi, öznel boyutları hakkında bugün hâlâ güncelliğini koruyan Augustinus'un *İtiraflar*'ının XI. kitabındaki olağanüstü söyleme atıfta bulunmadan zaman meselesine eğilmek mümkün mü?

"Öyleyse zaman nedir? Bunu bana kimse sormasa bile biliyorum, ama biri sorarsa nasıl açıklayacağımı bilmiyorum. Ama şurasını kesin olarak söyleyebilirim ki, hiçbir şey geçmeseydi (zaman-

2 Bergson H., "Saggio sui dati immediati della coscienza", *Opere 1886-1896*, Mondadori, Milano 1986, s. 3-140.

da), geçmiş zaman olmazdı; hiçbir şey olacak olmasaydı gelecek zaman olmazdı; hiçbir şey olmasaydı şimdiki zaman olmazdı."[3]

Her birimizin hayatına, hiç olmazsa hayatımızın en karanlık ve acılı anlarına eşlik etmemesi olanaksız olan bu kitaptan bir alıntı daha yapmak isterim.

"Şu iki zaman, geçmişle gelecek zaman, geçmiş artık olmadığına ve gelecek de gelmediğine göre nasıl varlar? Şimdiki zaman hep şimdi olsaydı, geçmişe gitmeseydi, o zaman 'zaman' olmaktan çıkıp ebediyet olurdu. Öyleyse 'şimdi'nin zaman olabilmesi için geçmişe akması gerekiyorsa o zaman ona nasıl vardır diyebiliriz? Mademki var olmasının nedeni var olmayı terk etmesi oluyor"[4] ona nasıl zaman diyebiliriz?

Daha sonra zamanın çeşitli öğelerine (şimdiki zamana, geçmiş ve gelecek zamanlara) ve onların psikolojik bakımdan birbirinden farklı özelliklerine ilişkin düşünmeye koyulur.

"Şimdi bana açık gelen şu: ne gelecek var ne geçmiş. Kesinlikle 'geçmiş, şimdiki, gelecek zaman diye üç zaman var' demek de yerinde olmaz. Belki de 'üç zaman vardır: Geçmiştekilere ilişkin şimdiki zaman, şimdikilere ilişkin şimdiki zaman ve gelecektekilere ilişkin şimdiki zaman' demek daha doğru olurdu. Çünkü bu üç çeşit zaman zihnimizde vardır, onları başka yerde göremiyorum. Geçmişteki şimdiki zaman bellek; şimdiki şimdiki zaman doğrudan sezgi; gelecekteki şimdiki zaman da beklenti olarak vardır. Bu şekilde ifade etmeme izin verilirse, o zaman üç zaman olduğunu, evet, üç zaman olduğunu görüyorum ve bunu itiraf ediyorum."[5]

Böylelikle, içselliğimizin uçurumlarından saat zamanıyla hiçbir ilgisi olmayan bir zamanın iç bileşenleri filizlenmektedir. Bu sayede psikiyatri, kendi alanına giren, sonsuz duygulanım dizisinden, kıpır kıpır, sessiz ya da acılı deneyimlerden, tutku haline gelen duygulanımlardan ve Giacomo Leopardi'nin yaratıcı ve parlak zekâsının kati bir biçimde ortaya koyduğu[6] gibi rasyonel bilgiden öylesine farklı olan sezgisel bilginin araçları olan duygulanımlar-

3 Augustinus, *İtiraflar*, çev. Dominik Pamir, Temuçin Yayınları, İstanbul 1997.

4 *Age.*

5 *Age.*

6 Leopardi G., "Zibaldone di pensieri, I", *Tutte le opere di Giacomo Leopardi*, yay. haz. F. Flora, Mondadori, Milano 1973.

dan oluşan insan deneyimlerinin derin anlamını kavrayabilmektedir. Zamanın izinden giderek, muhteşem bir şekilde felsefi ve psikopatolojik düşünümün kalbine varmış olan Augustinus'un harika bir şekilde çözümlediği üzere, zaman (içsel zaman) olmaksızın, ne bekleyiş ne de umut vardır.

(Elbette ki, Thomas Mann'ın ve Marcel Proust'un yüksek edebi söylemine hayat veren Augustinus ve Pascal kaynaklı içsel zamandır; ancak, W.G. Sebald'in kaleme aldığı olağanüstü bir güzellik ve baş döndürücü bir derinlik taşıyan çağdaş roman *Austerlitz*'de[7] de içsel zaman ve saat zamanı ile ilgili radikal değerlendirmeler bulunmaktadır.

"Belki de benim de o günlerde asla anlayamadığım bir içtepiyle, ama şimdi zannettiğime göre zamanın geçmemesini, geçmediğini, onun peşinden geri koşabileceğimi, orada her şeyin daha evvelden olduğu gibi olduğunu veya daha doğrusu, zamanın bütün anlarının eşzamanlı olarak yan yana var olabileceğini, aynı şekilde tarihin anlattığı hiçbir şeyin gerçek olmadığını, olan bitenlerin yaşanmadığını, tam tersine şu anda, onları düşündüğümüz anda yaşandıklarını umut ettiğimden –her ne kadar böyle bir şey doğal olarak daimi bir sıkıntı ve asla sona ermeyen bir eziyet ihtimali doğursa da– zamanın gücüne karşı her zaman direnmiş ve kendimi güncellik denen şeyden soyutlamış olduğumdan dolayı bir saat bana öteden beri gülünç, baştan aşağı yalancı bir şey olarak görünmüştür."[8]

Yanılsamalar, kırık umutlar, ütopyalar, özlemler, olanak ve olanaksızlıklar, acılı hayaller, içimizde varolan ve saat zamanıyla hiçbir alakası olmayan içsel zaman bilincinin bir parçasıdır).

CAN SIKINTISINDA ZAMAN

Can sıkıntısı deneyiminde, yaşanan zamanda dönüşüm görülür: Gelecek, sahip olduğu itkiyi yitirir, şimdiki zaman ise genleşir ve sonsuz bir şekilde yayılım gösterir.

---

7 Sebald W.G., *Austerlitz*, çev. Gülfer Tunalı, Can Yayınları, İstanbul 2008.
8 *Age.*

Can sıkıntısının anahtar sözcüklerinden birisi *boşluk*tur: Ludwig Binswanger'in[9] can sıkıntısının fenomenolojik yapısının temel öğesi olarak gördüğü zamanın boşalmasıdır. Buna göre, can sıkıntısında, çöken gerçek zamansallık ile yayılım gösteren gerçek olmayan zamansallık arasında kati bir uyumsuzluk baş gösterir. Binswanger, zaman boşalımının (*Ent-leerung*'unun) yayılması halinde, canı sıkılan kişinin karşısında bir anlam ufku kalmadığını ve kişinin hızla *Leibwelt*'e, yani beden tarafından yutulmuş bir dünyaya düştüğünü de söylemektedir: İnsanın canı sıkıldığında yaptığı beden hareketleri, ellerini ovuşturması, sürekli yer değiştirmesi, esnemesi bunu kanıtlamaktadır.

Can sıkıntısı duygulanımsal, hatta varoluşsal bir durumdur ve zaman zaman melankoliye kayar; ancak can sıkıntısı melankoliye nazaran daha hassas ve geçici, daha uçucu ve elle tutulmaz bir duygulanımdır. Bununla birlikte, gerek can sıkıntısında gerekse de melankolide, içsel zaman (ben zamanı) ile kum saati zamanı (dünya zamanı) arasında çözülme meydana gelir: Şöyle ki, dünya zamanı her zaman olduğu üzere yol alır ve ilerler, ben zamanı ise takılır ve durur.

Her halükârda can sıkıntısında, yaşanan zaman (zamanın öznel deneyimi) şimdiki zaman tarafından yutulmuştur ama depresyonda olduğu üzere geçmiş girdabına kapılmaz. Ayrıca can sıkıntısında, gelecek kesitleri yanıp yanıp sönmeye devam eder, bekleyişin ve bekleyişlerin ufukları açıktır; oysa depresyonda, gelecek radikal bir biçimde çözülmüş haldedir.

Martin Doehlemann,[10] can sıkıntısının, psikolojik ve antropolojik, sosyolojik ve biyolojik-davranışsal, edebi ve felsefi yönlerinin yanı sıra, olası yaratıcı yönlerine ilişkin bir kitap yazmıştır; ama ben bu noktada Thomas Mann'ın en büyüleyici ve diyalektik romanında[11] geçen muhteşem can sıkıntısı fenomenolojisine kısaca değinmek isterim. Romanda, ana kahraman Hans can sıkıntısı çölüne kapılmıştır: Hans Castorp, kuzeni Joachim'e birkaç gün ar-

9 Binswanger L., *Schizophrenie*, Neske, Pfullingen 1957.

10 Estève M., "De Nouvelle Histoire de Mouchette à Mouchette", *georges bernanos*, yay. haz. M. Milner, Plon, Paris 1972, s. 235-248.

11 Mann Th., *La montagna incantata*, Mondadori, Milano 1965 [*Büyülü Dağ*, çev. İris Kantemir, Can Yayınları, 2009].

kadaşlık etme niyetiyle, (önceden yaşadığı) Hamburg'dan Davos sanatoryumuna gider, sanatoryumun şiddetli büyüsünden, orada kök salmış can sıkıntısından kaçamaz ve hasta olmadığı halde, orada yedi yıl boyunca kalır.

Her kapalı kurumda can sıkıntısı tehlikesi gizlidir. Bu psikiyatri hastanesinde, can sıkıntısı, gerek tedavi olan, gerekse de tedavi eden kişilerde yayılmakta ve her hastanın yalnızlığını ve hastalık kaygısını, hastalığın psikopatolojik ve klinik özelliğinden bağımsız olarak artırmaktadır. Burada, can sıkıntısı, her hastanın, kapalı kaldığı kuruma karşı kuşandığı zırhtır: Sessizlik ve kayıtsızlıktan kaçmak üzere yapılan son deneme mahiyetindedir.

Davos'taki sanatoryumda Hans Castorp, yavaş yavaş, tekdüzeliğe ve olup bitenlerin anlamsızlığına, zamanın kesintisiz aynılığında doğan ve ölen günler boyunca birbirini izleyen aynı şeylerin ve hareketlerin, aynı kalıpların yinelenişine gömülür ve kapılır. Can sıkıntısında, can sıkıntısının amaçsız yayılımında ve onun her bekleyiş ve umudu yutuşunda (kül edişinde), ne gelecek ne de geçmiş (ne bekleyiş ne de anı) kalır: Ne plan ne de tarih kalır; can sıkıntısının radikal boyutu olan şimdiki zaman girdabında, her nevi anlam ufku kurur ve söner.

Bunlar, can sıkıntısının duygulanımsal kaynaklarını ve silinmez mühür mahiyetindeki bu kaynakların zamana, yaşanmış zamanın dönüşümlerine kök salışını kavramamızı sağlayan değerlendirmelerdir.

Thomas Mann'ın can sıkıntısıyla, can sıkıntısının zamanla karşılıklı ilişkisiyle ilgili bir değerlendirmesini daha aktarmak isterim.

"Can sıkıntısı dediğimiz şey, daha ziyade monotonluk nedeniyle zamanın hastalıklı bir şekilde kısalmasıdır: Eğer bu tekdüzelik kesintiye uğramazsa uzun zaman dilimleri dehşet verici derecede kısalır; eğer bir gün her gün gibiyse, her gün de bir gün gibi olur; ve kati bir tekdüzelikte en uzun hayat bile kısacıkmışçasına yaşanır ve aniden yok oluverir."

Böylelikle can sıkıntısı, zamansal boyutu bakımından ve anlam ufku barındırmayan ortamlara olan bağlılığı üzerinden ortaya konur (Can sıkıntısı boşluktur ve boşluk deneyimidir); ancak can

sıkıntısı, sürekli gelecek zamandan doğan ve hayat deneyimimize boyuna yeni bir kapsam sağlayan olay ve bekleyişlerin (umut ve yanılsamaların) ortadan kaybolmasıyla taşar ve bu, onun en manidar özelliğidir. Can sıkıntımız, bu bekleyişleri ve olayları psikolojik ve insani açıdan taşıdıkları canlı anlamları üzerinden yaşayamaz olduğumuzda da yayılır.

(Can sıkıntısıyla, onun derin ve baş döndürücü temelleriyle ilgili olarak, Leopardi'nin onun acılı ve kederli imgesini çözerek yazdığı muhteşem sözlere de,[12] Heidegger'in kaleme aldığı, felsefi ve varoluşsal bakımdan büyük önem arz eden sözlere de[13] atıfta bulunmadan edemem.)

Fenomenolojik özelliği bağlamında, can sıkıntısında yaşanan zaman deneyimi, bekleyişlerden ve umutlardan *boşalmış* bir zaman deneyimi olarak tanımlanabilir ve bu, aşkınlık yetisine sahip her yaşamdaki *dolu* zaman deneyiminin tam tersidir. Can sıkıntısında, kuşkusuz ki, umutlar yoktur ama bekleyişler de yoktur: Umutların olmadığı, tesellisiz ve yürek paralayıcı bir yaşam yaşanabilir ama bekleyişler yoksa, bir şeylerin olup biteceğine, hayatta bir şeylerin değişeceğine dair bir bekleyiş yoksa yaşanamaz. Kısacası bekleyişlerin olmadığı bir hayat yaşamak, umutların olmadığı bir hayat yaşamaktan da zordur.

Son olarak, Walter Benjamin can sıkıntısı hakkında ne demektedir?[14] "Can sıkıntısı gri, sıcak bir örtüdür, içi en parlak renklerle bezeli ipek kılıfla kaplıdır. Rüyalara daldığımız zamanlarda bu örtüye sarınırız. O zaman kılıfın süslemelerinin arasında kendimizi evimizde gibi hissederiz. Ama örtünün altında uyuklayan kişi, dışarıdan griymiş gibi, canı sıkılmış gibi durur. Sonradan, uyanıp da, gördüğü rüyayı anlatmak istediğinde, genellikle can sıkıntısından başka bir şey iletmez. Zira kim tek bir hamleyle zamanın kılıfını ters yüz edebilir ki!"

Can sıkıntısı konusu zaman ile bekleyiş ve umut konusuyla, bekleyişin ve umudun yıkımı konularıyla iç içedir.

---

12 Leopardi G., "Le poesie e le prose, I", *Tutte le opere di Giacomo Leopardi*, yay. haz. F. Flora, Mondadori, Milano 1973.

13 Heidegger M., *Concetti fondamentali della metafisica*, il melangolo, Genova 1999.

14 Benjamin W., *Parigi, capitale del XX secolo*, Einaudi, Torino 1986.

MELANKOLİDE ZAMAN

Melankolide, depresif durumda (bu iki tanım, hiç olmazsa benim söylemim bağlamında, birbirlerinin yerine kullanılabilir), zamanın yaşanmasındaki dönüşüm köklü derecede daha derindir. Zamanın gelecek (istikbal) boyutu, kesintiye uğramıştır, koparılıp atılmıştır, *engellenmiştir*; şimdiki zaman ise, her oluşumu (hayati atılımı) durduran ve suçluluk hissini arttıran, devasa yelkenleri bulunan geçmiş tarafından yutulmuştur. Şimdiki zaman, elbette ki, kişinin kendinde ve dünyada meydana gelmekte olanların algısı mahiyetinde varlığını sürdürür ama bu, geçmişin anlamlarıyla koşullanmış bir şimdiki zamandır. Şimdiki zaman, her nevi umudun ve her nevi aşkınlığın yoksunluğuna gömülü olan kaygının ve ıstırabın sona ermesi için intihara da sevk edebilecek, insanı yutuveren ve onu çekip alan bir geçmişin ifşasıdır. Geçmişin sularında yüzen suçluluk hissi, gerçekleştirilmiş ya da asla gerçekleştirilmemiş bir suça dairdir ama her halükârda bu suçluluk hissi, keskin, acı, zaman zaman tüyler ürpertici, yıkıcı ve özyıkıcıdır: Kişi, hareketsizlik ve atalet içinde taşlaşmış gibi durur, her yardım ve umut sözüne kayıtsızdır, umut çölünde bulunur; bekleyiş –her psikolojik ve insani bekleyiş, her metafizik bekleyiş– çözülmüştür. Artık yaşamak kişiye mümkün gibi gelmemektedir: ona göre, *zaten* yaşanmıştır ve ıstırabın sonsuzluğunda, her nevi ufuk *zaten* aşılmıştır.

Melankolide, yaşanmış deneyimleri can sıkıntısından çok daha derin bir şekilde altüst eden, yıpranmış ve parçalanmış bir zaman bilinci bulunmaktadır. Kısacası burada zamanın boşalması, Augustinus'un üç boyutunu ortaya koyduğu zaman bileşenlerinin ayrışmasına dönüşür; bu üç bileşen bir araya gelmez ve birbirleriyle iş birliği yapmazlar.

Psikopatoloji (bu noktada), ortak zaman deneyimimize yabancı kalan ve Martin Heidegger'in de zamanında şiddetle vurguladığı üzere,[15] insan olma halinin ana yapısına dair ortak algımızın bilinmedik ve gizli yönlerini kavramamızı sağlayan anlam uçurumlarına iner. Psikotik (depresif) varoluşların uçurumlarına bakınca, zifiri karanlık nedeniyle gözlerimiz kararabilir ya da fazla şiddetli

15 Heidegger M., *Il concetto di tempo*, Adelphi, Milano 1998.

ışık nedeniyle gözlerimiz kamaşabilir ama gözlerimiz, bu karanlığı ya da ışığı aşabileceği gibi, bilgiyi ve sadece insan olma haline ilişkin sezginin sınırlarını genişleten içsellik ve insani deneyim kesitlerinin yeniden doğmasını da sağlayabilir.[16]

Bir şekilde (belki de) soyut olan bu düşünümlerden, hasta ve acılı da olsa hayatta gerçekleşen zaman dönüşümüne dair içeriksel ve somut noktalara geçerken, farklı farklı şekillerde de olsa, depresyondan mustarip olmuş iki hastamın deneyimini aktarmak isterim.

Sözlerini ilk aktaracağım hasta, akut bir şekilde baş göstermekle birlikte, kendisini, kısa ve aralıklı süreçler haricinde, duygulanım ve aşkınlıktan (yönelimsellik) yoksun bırakmamış bir depresyona gömülü olan Angela'dır.

"Zaman hiç geçmiyor ve artık geçmiyor. Boyuna saat kaç diye sormam gerekiyor çünkü zaman durdu. Artık ne dün var ne de bugün. Her şey durdu ve bende hiçbir değişiklik yok. Sabahla akşam arasında hiçbir fark yok. Dünya değişti: İnsanların çehreleri değişti ve dünya değişti. Çok şey değişti. Bana, hiçbir duygum, ilgilendiğim hiçbir şey kalmamış gibi geliyor."

Yıpranmış ve lime lime olmuş zaman deneyimi, bir başka hastada, Anna'da daha da aşikârdır. Anna'da, yaşanmış zamanın depresif dönüşümüne, Angela'nınkinden çok daha yoğun ve uzun süreli bir dünyaya yabancılaşma, *ben*in ve yaşayan bedenin tanınırlığının kaybı eşlik etmektedir. Fenomenolojik bir psikiyatrinin hermeneutik yollarını, özellikle de Ludwig Binswanger'in, Ferdinando Barison'un, Bruno Callieri'nin, V.E. von Gebsattel'in, G.E. Morselli'nin ve Kurt Schneider'in çizgisini izleyerek, *şey*-bedenin (nesneleştirilmiş ve şeyleştirilmiş bedenin) *özne*-bedenle (anlam taşıyan ve ilişki kuran), yaşayan-bedenle bir ilgisi olmadığını dile getirebiliriz.

Anna'nın öz betimlemeleri: "Evim değişti. Güneş var ama ben onu görmüyorum. Yapraklar da yaşıyor: Siz onları farklı görüyorsunuz, ben bunu biliyorum, adlarının yaprak olduğunu biliyorum çünkü bana adlarının bu olduğu söylendi. Sadece et ve kemikten

16 Binswanger L., "Über Phänomenologie" *(1923), Ausgewählte Vorträge und Aufsätze, I, Zur phänomenologischen Anthropologie*, Francke, Bern 1947, s. 13-49.

ibaretim, bende hayat yok. Artık bir insan değilim. Bilmiyorum, bir yığınım ben, anlamsız bir şey, bir hiç oldum. Hayatı hissetmiyorum. Diğerleri yaşıyor, ben yaşamıyorum. Hayatı hissetmiyorum."

Anna'nın yaşanmış deneyimleri, daha sonra zamanla, yani kendi zaman deneyimiyle ilintili konuların sınırına dayanır.

"Saatler hiç geçmiyor artık: Artık ne gün var ne de gece. Zaman hep aynı. Geçip giden saatlerden ibaret sadece. Çocuklarım artık büyümüyor. Gelecek görmüyorum, görmüyorum, ertesi günü de görmüyorum. Pekiyi ama neden ev yapıyorlar? Yarınlar hep geliyor ama benim için yarınlar yok. Artık umudum yok. Hep umut ediyorum ama bende umut yok. Zaman benim için ilerlemiyor. Geleceği görecek miyim bilmiyorum; henüz geleceği göremiyorum. Zaman, yapmakta olduğum işten daha hızlı, gereğinden hızlı akıyor. Zamana yetişemiyorum."

Bunlar, yaralanmış ve parçalanmış bir içsellikten, acılı ve muhteşem bir şekilde doğan deneyimler değil midir?

Zaman, gerek Angela'da, gerekse de Anna'da adım adım hayati atılımını yitirmiştir, hem akışkan hem de durgun hale gelerek, ulaşılmaz bir gelecek deneyimini beraberinde sürüklemiştir. Geleceğin kurumasında ve geçmişin yayılımında, dinmek bilmez suçluluk hissinin varlığı kavranmaktadır. Her halükârda, melankolide, içsel zaman öyle radikal bir şekilde hareketsizleşir ki, bu hareketsizlik, can sıkıntısındaki ya da bezginlikteki, yani uzun ve ağır can sıkıntısındaki içsel zamanla kıyaslanamaz bile. Melankolide kişi, her nevi öznelerarasılıktan kopuk bir psikolojik ve insani haldedir: her arzudan, her bekleyişten ve her umuttan, her özlemden uzaktır. Artık ne bekleyiş ne de umut vardır ama Anna'nın sözlerinde de dile geldiği üzere, bu yokluğa dair acılı bir bilinç mevcuttur; can sıkıntısında rastlanan kayıtsızlık, melankolide bulunmamaktadır. Her melankolinin (her depresyonun) özü olan ve kişiyi *ben*in sınırlarının ötesine götürüp de, dünyaya daldıran yönelimsel duygu mahiyetindeki hüzün içsel zamanda, bir şekilde, incecik de olsa, geleceğe yönelik bir açıklığın bulunması halinde hayatta kalır. Bu, kuruduğunda ve durduğunda, ağlamak olanaksız hale gelir: Bu noktada, her şeye karşın bekleyiş ve umutla yaşayan gözyaşları kalmaz.

KAYGIDA ZAMAN

Søren Kierkegaard, kaygıyla ilgili muazzam kitabında,[17] kaygı ve zaman ilişkisi bakımından da hayret verici derecede köklü düşünümlere yer vermiştir.

"Olanaklı olan tam olarak geleceğe denk gelir. Özgürlük için olanaklı olan gelecektir; gelecek de, zaman için, olanaklı olandır. Bireysel hayatta, her ikisi de kaygıya denk gelir. Bu yüzden net ve doğru bir dil, kaygı ile geleceği bitiştirir" ve sözünü şöyle sürdürmektedir: "Aslına bakılırsa zaman zaman geçmişten kaygı duyulduğu söylenir ve bu, ifade ettiğimizle çelişki içinde gibi görünmektedir. Bununla birlikte, duruma daha yakından bakacak olursak, bunun daima gelecekle alakalı olarak söylendiği görülecektir. Geçmişten kaygı duyabilmem için, geçmişin, benimle bir olanak ilişkisi içinde olması gereklidir. Eğer geçmişteki bir talihsizlikten kaygı duyuyorsam, bunun nedeni talihsizliğin geçmiş olması değil, yinelenebileceği, bir diğer deyişle gelecek olabileceğidir."

Kierkegaard'ın zaman zaman karmaşık ve derin mi derin dili, zamanla içeriksel bir bağ içinde bulunan kaygının varoluş nedenini ve, psikopatolojik kaygı da dahil olmak üzere, kaygıya ilişkin her düşünümün kaçınılmaz olarak bu zamansal bağla ilintili olduğunu derhal anlamamızı sağlar.

Her hastalığın ötesinde ve dışında da, her birimiz, Kierkegaard'ın özgürlük baş dönmesi olarak gördüğü kaygıya kapılabiliriz. Her halükârda, "normal" kaygı ile "patolojik" kaygı durumları arasında zamanın öznel deneyiminde farklılıklar görülür: Bu değişiklikler, geçmişin dur durak bilmeyen yayılımı tarafından yutulan şimdiki zamana dair ancak kesitlerin (can çekişerek) hayatta kaldığı hüzündeki değişiklikler gibi *değildir*. Kaygıda, kaygı deneyimlerinin yaşanma şekillerinde, içsel zamanın Augustinus'un sözünü ettiği üç boyutunda kesinti bulunmamaktadır; ancak, geçmişin, şimdiki zamanın ve geleceğin birbirlerine karşılıklı olarak bağlanma biçimi (şekli) değişikliğe uğrar. Kaygıda zamanı yaşama şekline dair radikal ve manidar değişiklik, geleceğin (yakın bir ölümün gölge ve

17 Kierkegaard S., *Il concetto dell'angoscia – La malattia mortale*, Sansoni, Firenze 1952. (*Kaygı Kavramı*, çev. Türker Armaner, İş Bankası Kültür Yayınları, 2003).

huzursuzluklarıyla mühürlenmiş bir geleceğin), ihtimal dahilinde, olanaklı olarak değil de, baş döndürücü bir hıza ve gizemli bir öncelemeye tabi tutularak yaşanmasıdır; kaygı zamanında, gelecek, geçmişte meydana gelmiş şeylerin de ileri geri akabildiği, yayılabildiği şimdi-ve-burada *zaten* gerçekleştiği bir zaman olarak yaşanır. Bunlar, psikopatolojinin gayet net bir şekilde ortaya çıkardığı zamansal dönüşümlerdir.

Sözü edilen içsel zamanın dur durak bilmez dengesizliği, zamanı onun üç boyutunu kaynaştıran ve birbirine karıştıran sonsuz bir hareket içinde yaşama şekli; varoluşumuzu, kesintisiz deneyim akışı (akımı) mahiyetindeki zamana demirlememize *engel* olur ve bu, bizi ruhun acılı parçalanışına sürükler.

Agnese adlı hastanın[18] çehresindeki ve bakışlarındaki kaygı her şeyde, her hareketinde ve yaşanmış deneyiminde iz bırakıyor ve hayatını, yabancılaşan, içeriksel kodları çözülemeyen bir dünyaya gömüyordu. Agnese'nin çok hareketli, durmak bilmez elleriyle çizdiği geometrik karalamalar, yüzündeki kaygıyı yansıtıyordu; bunlar, baş döndürücü bir semantik uyum gösteriyordu.

Agnese'nin üzerine, gelecekten gelen gerçek dışı (gerçeklikle bağı olmayan) imge ve deneyimler üşüşüyor; bunlar, onun şimdiki zamanını, kaçamadığı işkencelerle ve alev alev yanan sapanlarla dolduruyor, onu, anlamdan ve özgürlükten yoksun bir bataklığa saplıyordu.

Dolayısıyla depresyondaki zaman dönüşümleri ile en nihayetinde ölüm kaygısı olan kaygının kızgın topraklarında ortaya çıkan zaman dönüşümleri arasında benzerlik yoktur.[19]

BEKLEYİŞ VE UMUTTA ZAMAN

Bekleyişte zamanı yaşama şekilleri farklı mıdır: Bu, bir hedefe doğru, *başka bir yere* doğru hızla koşan bir zaman mıdır? Hareketsiz bir şimdi-ve-buradada duran bir zaman mıdır? Yoksa kaygıyla dolan, bilinmeyen ve korkulan bir şeylere dair huzursuz bir bekleyiş

18 Borgna E., *Le figure dell'ansia*, Feltrinelli, Milano 1997.
19 Gebsattel V.E. von, *Imago Hominis*, Neues Forum, Schweinfurt 1963.

zamanı mıdır? Kırılan ve parçalanan bir zaman mıdır, can çekiştiren bir zaman mıdır, anlam ufkunu gün be gün yeniden oluşturan bir zaman mıdır, yoksa umutsuzlukta çözülen bir zaman mıdır? Bu, gidişatı her halükârda değişen bir zaman, Augustinusçu bir zamandır: Dalgınlığa ya da anlamsızlığa batmayan ve her anın, her anın değerinin ve değer kaynağının kavrayışıyla derlenip toplanan bir zamandır. Eugene Minkowski'nin dediği gibi,[20] bekleyiş zamansal düzende yer alan bir olgudur: Onun radikal yönü, istikbaldir (gelecek zamandır) ve biz, bu durumdayken, zamanın tüm doğrudanlığı ve doğallığıyla bize yaklaşıp geldiğini hissederiz.

Bekleyiş zamanının anlamını tanımlayıp göstermek amacıyla, psikolojik ve insani bakımdan manidar bir duruma, organ nakli bekleyen bir kişinin durumuna dair kaleme aldıklarıma[21] kısaca göndermede bulunmak isterim.

Bu zaman, zamanın bu içsel deneyimi, sadece depresyon durumundaki ya da kaygı durumundaki zaman değildir; bunun nedeni, organ naklini bekleyen bir kişinin duygulanımsal girdaplarında, birbirinden farklı ve birbirine zıt duygulanımların –kaygının, tatminsizliğin, depresyonun, yanılsamanın, yanılsamanın ortadan kalkışının, korkunun, umudun, umutsuzluğun, zaman zaman tevekkülün, yaşama arzusunun ve ölme arzusunun– iç içe girmesidir. Bu baş döndürücü duygu değişikliği, ailevi ve kişiler arası bağlamlara da yayılıp uzanır ve bu durumda, daha başka yaşamsal deneyimlerle kolaylıkla bağlantılandırılamayacak sonsuz zaman merdiveninin basamaklarından inilip çıkılır. Tek bir gün boyunca dahi bir zamanla diğer bir zaman arasında içeriksel uyum yoktur. Geleceğe (hastalığın geleceği, istikbali *olacak* ve içinde yaşanılan saatin, zamanın ötesine geçen bir geleceğe) yönelik her kati açıklığın asli kaynağı umut, her halükârda hayatta kalmaya çalışsa da, bu acılı ve kırılgan, dalgalı ve huzursuz bir hayatta kalıştır: hastaneye yatırılma haberi gelene dek, geçmek bilmez günlerin yavaşlığı tarafından çatlatılmış ve yutulmuş bir hayatta kalıştır.

Olanaklı ve olanaksız, gerçekleşebilir ve gerçekleşemez olan, her halükârda sonsuz (kontrol dışı) duruma bağlı olan bir olaya

20 Minkowski E., *Cosmologia e follia*, Guida, Napoli 2000.

21 Borgna E., *Le intermittenze del cuore*, Feltrinelli, Milano 2003.

yönelik bekleyiş zamanı, içsel yankı, sadece, olayın meydana gelmesine yönelik kaygı ve umutta ifade bulmaz; bu, tanınmayan ve uzak (yakın ve uzak) bir kişinin ölmesini beklemekte de ifade bulmaktadır. *Benim* hayatımın koşulu *öteki*'nin ölmesi olmuştur: Burada, sönen bir hayatın sırrına erilmez ve öngörülmez gölgelerinden geçen bekleyişlerin acılı ve ikilemli kördüğümünde yatan bir ölüm bekleyişi, zaman zaman, Rilkevari anlamda, kişisel olmayabilecek ama her halükârda kurtarıcı olacak (istençsiz de olabilecek bir organ bağışının kayıp bir yaşamı esrarengiz kader eseri kurtaracak) bir ölüm bekleyişi vardır. Zaman, parçalanışlarıyla ve savrulmalarıyla bu yaralı duygulanım kümesini yansıtan içsel zaman deneyimi, zamanı (Augustinusçu anlamındaki şimdiki zamanı) askıya alır ama bu zaman, ani durmaları ve gizemli hızlanmalarıyla geleceğe, bilinmeyen bir geleceğe doğru akmaya da meyleder. Bekleyiş zamanında (uç bir durum olan organ nakli bekleyişinde) depresyonda mevcut olan yaşam dünyası yoktur, dissosiyasyon ve klinik kaygı da yoktur; saplantı dünyası da, duygulanımsal baş dönmesinin yaşandığı dünya da yoktur. Burada hem açık hem kapalı, yani karaltılı bir yaşam dünyası vardır.

İstikbal, gelecek, umut zamanına canlılık vermektedir, burada geçmiş ve şimdiki zaman kesintisiz olarak akmaktadır ve umutta, bekleyişe eşlik eden anksiyete ve kaygı, huzursuzluk ve korku, hüzün ve umutsuzluk, şaşkınlık ve güvensizlikten iz bulunmamaktadır. Dolayısıyla bekleyiş ve umut gelecekle farklı bir şekilde ilişki kurarlar: Bekleyiş, geleceği belirsiz ve ikilemli boyutuyla yaşar; umut ise, geleceği, radikal bir şekilde açık ve aydınlık boyutuyla yaşar. (Burada sadece değinilmiş olan bu konular, bekleyiş ve umuda ayrılmış olan bölümlerde kapsamlı olarak ele alınacaklardır.) Bir kez daha Minkowski'ye[22] göndermede bulunarak, bekleyişte de olduğu gibi umutta da, oluşumun, şimdiki zamana sonsuz olarak geri akan bir geleceğin metaforik izinde yaşandığını söylemek isterim; burada, geleceğe sıçrayan bir şimdiki zaman *yoktur*. Bu çok güzel imgede ne saklıdır? Umut ettiğimiz zaman ve umduğumuzun gerçekleşmesini beklediğimiz zaman, biz, geleceğin, baş döndürücü bir hızla dünyaya yol alan bir yıldız misali, bize

22 Minkowski E., *age*.

doğru geldiğini görürüz. Bekleyişin içinde barınan yakın gelecek mengenesinden kurtulduğumuzda bizler, bekleyiştekinden daha geniş, daha uzak, daha vaat dolu bir geleceğin umuduyla yaşarız ve geleceğin sonsuzluğu önümüzde açılır.

Umut zamanı (*espérance* zamanı), aşkınlık kaynağı mahiyetindeki umut zamanı; gündelik (sıradan) süreçleriyle hayat yolunda iz bırakan tek tek umutların (*espoirs*) zamanı değildir. Umut zamanı, istikbalin (geleceğin): içerik-siz bir istikbalin, bir diğer deyişle gerçekleşmesini umduğumuz ve içinde *espoirs* barındıran şu ya da bu olaya bağlı olmayan bir geleceğin sonsuzluğunun zamanıdır. Fransızca, bu iki farklı umut etme şeklini birbirinden ayırt etmemizi sağlamakta, zamanı *espérance* ya da *espoirs* olarak yaşama ayrımını getirmektedir. Bunlardan ilki, kilenin altındaki meşale gibidir, görünmezdir ama meydana gelen tek tek yıkımlara karşın günlük hayatta mevcuttur; ikincisi ise, metafizik her ufkun dışındadır. Eugène Minkowski,[23] kendine has sezgisel ve yaratıcı tabiriyle, *espérance*, "dilbilgisi bağlamında bir ad olmakla birlikte, fenomenolojik yönüyle adın yanı sıra ve addan ziyade fiildir çünkü temel hareketiyle oluşuma açılır, oluşumla dolar ve onu tamamen kucaklar, kendini gelecekten bir kesitle ya da bir noktayla sınırlamaz" demektedir ve böylelikle de *espérance*, "oluşuma bir ufuk verir, bakışlar belki de net bir şeyin ayrımını yapamaz ama oluşumu bitmez tükenmez bir "-e doğru" ilerleyişine yükseltir..."

ZAMAN MEKÂN OLUR

Şizofrenik deneyimde zaman, akışkan ve değişken olma, şimdiki zamandan geçmişe ve gelecekten şimdiki zamana akma özelliğini yitirir; zamanın bütünsel bileşimi parçalanır.

Eugène Minskowski'nin vurguladığı gibi,[24] içsel zamanın psikotik dönüşümünü açıkça ortaya koyan metafor, zamanın

23 *Age.*

24 Minkowski E., *Vers une cosmologie*, Aubier, Paris 1936; Minkowski E., *Traité de psychopathologie*, Presses Universitaires de France, Paris 1966; Minkowski E., Il tempo vissuto, Einaudi, Torino 2004.

mekânsallığıdır: Bu durumda zaman, dinamikliğini yitirmiş, birbirinden kopuk, ortak yönelimsel bir ufuktan yoksun statik parçacıklar şeklinde çözülür. Zaman, bir şekilde, mekânın özelliklerini barındırır: Artık bana ait değildir ve Augustinusçu içselliğimden kopmuş: yabancı hale gelmiş ve (neredeyse) yaşamsal-olmayan bir şeye dönüşmüş: taşlaşmıştır.

Zamanın mekâna bulaşması, sadece psikotik bir deneyimde meydana gelmez ve hayatta insanın başına gelebileceklerle bir şekilde (uzak) yakınlık içinde bulunan insani *bir* olasılıktır. Simone Weil, Paris Renault'daki 4 Aralık 1934'ten 23 Ağustos 1935'e dek süren çalışma deneyimine ilişkin olarak günlüğünde,[25] çalışma ortamında zamanın ve özgürlüğün parçalanışına dair psikolojik ve insani durumları ortaya koymuştur.

Günümüzde dahi büyük bir hayretle okunan, her türlü diyalojik boyutundan soyunan bir başkalık ve yiyip yutan bir kaygı simgesi olan bu kitaptan[26] aşağıda yer alan kesitleri aktarıyorum:

"Pek çok bakımdan beklediğim gibi olan bu deneyim, her halükârda beklediğimden fersah fersah ayrı da: bu artık imgelemim değil, gerçekliğin kendisi çünkü. Benim şu ya da bu düşüncemi değiştirmedi (aksine pek çok düşüncemin doğruluğunu teyit etti); çok daha fazlasını, bakış açımı, bizzat hayata verdiğim anlamı değiştirdi. Gene sevinç duyacağım, kalbim gene hafifliği tadacak ama öyle sanıyorum ki bunun daimi olması olanaksız. Neyse, bu konu hakkında bu kadar söz yeter: Dile getirilemez olan, zorla ifade etmeye çalışılırsa, değerinden kaybeder."

Zaman düşüverir, kişi yaşamsal atılıma sahip olan ve sonu olmayan bir kaçış içindeki zamanı yakalayamaz ve kaygı, büyür: Simone Weil'in, eserlerine ve kuşkusuz ki hayatına canlılık veren göz kamaştırıcı ve cüretkâr tutkuyla betimlediği şey işte budur. Bunlar, atıfta bulunmak üzere olduğum metnin acılı ve can yakıcı güzelliğinin ışığında yeniden su yüzüne çıkmaktadır ve ancak sessizlik içinde okunabilecek, belleklerde ve yüreklerde canlılıklarını muhafaza etmemesi olanaksız sözlerdir.

25 Weil S., *La condizione operaia*, Edizioni di Comunità, Milano 1965.
26 Weil S., *age*.

"Ama şikâyet etmeye yeltenmek için, artık dayanılmaz raddeye gelmek lazımdır. Ve bu en beter kaygıdır, bizi tükettiğini ya da yaşlandırdığını hissettiğimiz, yakında ona dayanamayacağımızı hissetmenin kaygısıdır."

Yaşamanın zorluğu ve anlamların kırılganlığına dair unutulmaz birkaç imge daha aktaracağım.

"İnsan dişlerini sıkmalı. Dayanmalı. Sudaki bir yüzücü gibi yapmalı. Ama bunu daima, ölene dek yüzme yönelimiyle yapmalı. Binebileceğimiz hiçbir kayık yok. Ağır ağır batacak, boğulacak olsak, dünyadaki kimse bunu fark etmez. Hiçbir değerimiz yok. Var olmamız bile bir nimet."

İnsan bir *şey*, bir *nesne* haline gelir ve ruh kendi sesini duyuramaz olur.

"Başkalarının iradesine tabi olan bir nesnesinizdir. Bir insan için nesne olmak doğal bir şey olmadığından ve nesne olmak gibi somut bir zorunluluk olmadığından, ne zincire ne de kamçıya ihtiyaç vardır, bu atalete insanın kendi kendine boyun eğmesi gerekir. İnsanın kendi ruhunu, yaka kartını taktığında bırakabilmesi ve çıkarken geri alabilmesi ne iyi olurdu. Ama bu mümkün değil. İnsan ruhunu kendiyle beraber fabrikaya götürür. Onu gün boyu susturması gerekir. Çıkışta da, genellikle, kendi ruhunu duymaz olur çünkü ziyadesiyle yorgundur."

[Elbette ki, bugün çalışılan ortamlar ve bu ortamların anlam ufukları, Simone Weil'in Renault'da yaşadıkları gibi *değildir* artık ama insanın varoluşunu özgürlükten ve bağımsızlıktan, duygulanım duymaktan ve yönelimsellikten yoksun bırakabilen (bunlardan soyabilen) ve onu şeyleştiren, yani bir *şey*e dönüştüren yerler ve tarzlar (belki de) azalmamış ya da hiç olmazsa tamamen ortadan kaybolmamıştır.]

"Korku. Gün boyunca kalbimin herhangi bir kaygıyla ezilmediği anlar o kadar sayılı ki. Sabahleyin, göğüslemem gereken günün kaygısı. Aynı kaygıyla kasılmış en çok yüzü, sabahleyin, altı buçuğa doğru Billancourt'a giden metro sapağında görüyorum. Eğer erken değilse, o zaman saatin geç kaldığını göstereceğinden korkuyorsun. İş yerinde ise, tempoyu tutturmakta zorluk çeken herkes için, yeteri kadar hızlı olamama korkusu var. Parçalarda yanlışlık yapıp zaman açığının iyice açılması korkusu var çünkü hız, dikkati yok eden bir nevi sarhoşluğa yol açıyor."

Şimdiki iş ortamları, Simone Weil'in betimlediği iş ortamları kadar ağır değildir ama günümüz dünyasında da, Weil'in muhteşem bir şekilde gösterdiği ruhun kanlı yaraları halen bulunmaktadır.

RESİMDE ZAMAN

İçe dönme ve resim sanatı: büyük bir sanatsal yaratıcılığın ürünü, imgesel olan ve olmayan tanıklıklar karşısında ne hissetmekteyiz? Temsili insan resimlerinin çehrelerinin, bakışlarının ve hareketlerinin içine girebilmekte miyiz? Peki, bir sanatçı yapıtında ortaya koyduğu ifadelerde ve yapıtını gerçekleştirirken etkisinde kaldığı hangi duygulanımları dile getirmek istemiş olabilir? Sanatçının öznelliğinde ne meydana gelmiştir? Ve bizim onun yapıtına yönelik yorumumuz, onun yaratıcı imgeleminde filizlenmiş anlam ufuklarına uzak mı yakın mı kalmaktadır? Bir resimde, bir oymabaskıda ya da bir gravürde nasıl olur da melankolinin, özlemin, kaygının işaretlerini ya da zamanın (içsel zamanın) dile gelmez metaforuna göndermede bulunan izleri görür gibi oluruz? Sanatçı bakar ve gözlemler, gözlerinin kendisine aktardıklarını resmeder. Resmettiği şey, bir nesne ya da dış dünyadaki bir özelliktir; ama elbette ki gözlerinin dış dünyaya dair gerçekten algıladıklarını resmetmenin ötesinde, dış dünyaya kendi iç dünyası sayesinde can vermektedir ve her birimiz, bunu, farklı bir şekilde kavrayıp yorumlarız: Kavrayış ve yorumumuz, şeylerin sırlı ve karanlık, ikilemli ve derin yönlerini "görme" tutumlarımıza ve hayatımıza eşlik eden ya da etmeyen sezgi ve duyarlılığımıza bağlıdır.

Bu ön sözlerin izinden giderek, geçmiş ve şimdiki zamanın bazı sanatsal temsilleri üzerine düşünmek ve resmin içsel dünyasının bir parçası olan içeriksel duygulanımları ve zaman deneyiminin manidar işaretlerini mercek altına almak isterim.

Albrecht Dürer'in 1514 senesine ait meşhur oymabaskısı *Melencolia I*'deki melankoliden söz ederken, Raymond Klibansky'nin, Erwin Panofsky'nin ve Fritz Saxl'ın muhteşem eserlerinde[27] ortaya

27 Klibansky R., Panofsky E., Saxl F., *Saturno e la melanconia*, Einaudi, Torino 1983.

koydukları gibi melankoli konusunun tarihsel inşasına mı atıfta bulunuruz, yoksa her birimizin bu oymabaskısı karşısında hissedebileceği hüzün ve manevi acıya dair öznel izlenimine mi göndermede bulunuruz?

Bu oymabaskının güzelliğini, ancak, Maurizio Calvesi'nin bir kitabında[28] onun hakkında yazmış olduklarına atıfta bulunarak en iyi şekilde betimleyebilirim. Calvesi'nin yazdıklarında Jung kaynaklı bazı savlar bulunmaktadır. Kitabın girişinde oymabaskı şu şekilde anlatılmaktadır: "Sanmıyorum ki hiçbir oymabaskı sanatçısı Albrecht Dürer'in *Melencolia I*'inden daha büyüleyici bir görüntü kazımış olsun", ardından da şöyle demektedir: "Küçük kâğıttaki o karaltılı muhteşemlik, efsane üreten, 'en yüksek' dönemi beraberinde getirmektedir. *Melencolia I*'de ışık yaratan ama onun parlaklığına ket vuran şey siyahın yoğunluğudur; bu, tıpkı *Prigioni*'nin şekli kullandığı malzemenin yontulmamış bağrında gerek beslemesine gerekse de alıkoymasına benzemektedir." Calvesi'nin kitabından bu oymabaskıyı betimleyen bir alıntı daha: "İnsan dehasının yarattığı en başarılı figürdür, ışıkla yazılmış olağanüstü bir fotoğraf[29] negatifidir bir nevi. Onu zihinsel olarak 'basabilen' kişi, eserin göz kamaştırıcı ışığından: simyacıların su ve ateşle yetiştirdikleri altından, metalin rengârenk akkorlarından allak bullak olur."

Oymabaskının görsel öğeleri karşısında aniden hissedilen ve zirveye çıkmış buz gibi bir melankoli mahiyetindeki duygulanımsal yankı, insan figürünün çehre ve bedeninin halinden doğmaktadır: İnsan figürü, etraftaki nesneler dünyasıyla şaşkın bir yabancılık içindedir ve donakalmıştır, her türlü zamansal ufkunu köklü bir şekilde yitirmiştir. Fal taşı gibi açılmış o gözlerde plan program, hayati atılım, aşkınlık yoktur; aksine o gözler taşlaşmış, yitmiştir. Ellerin yardımıyla insanın takatsiz yorgunluğunu ve yaşama zahmetini taşıyan eğik baş, her depresyonun, her melankolinin kederli içselliğinin göstergesi olan bedenin, yaşayan bedenin sessizliğine ve zamanın sessizliğine tanıklık etmektedir.

Dürer'den Rembrandt'a, melankoli figüründen büyük Hollandalı ressamın hayatının son yıllarında yaptığı sayısız portreye,

28 Calvesi M., *La melanconia di Albrecht Dürer*, Einaudi, Torino 1993.

29 Fotoğraf kelimesinin etimolojisine atıfta bulunulmaktadır: Gr. phôtòs: ışık, gràphô: resim. (ç.n.)

otoportreye, kaçınılmaz olarak kaçıp giden ve çehrelerde silinmez ve acımasız izler bırakan zamana dair arayışına ve onu nasıl yakaladığına geçelim. Zaman kuşkusuz ki dur durak demeden kaçıp gider ve Rembrandt zamanın kendi çehresi üzerindeki dönüşümlerini ve duygulanımsal etkilerini, otoportrelerinin tutkulu ve acılı yineleyişinde yakalamak ister. Ölümcül ve kayıtsız adımlarla ilerleyen saati (kum saatini) değil ya da hiç olmazsa sadece onu değil, tutkuların zamanını, içselliğin zamanını da resmetmek ister. James Hillman'ın buna ilişkin yazdıklarını hatırlatmak isterim:[30] "Barthes, biyolojideki *chrónos*[31] ile Rembrandt'ın son dönem otoportrelerinde seçilebilen, geçen zamanın yarattığı bozgundan ziyade hayatın *pathos*'unun[32] bozgununun temsil edildiği, tutkunun *chrónos*'u arasında faydalı bir ayrım getirmektedir."

(Beklenmedik ve ani çağrışımlar, beni Ilana Shmueli'nin Paul Celan üzerine yazdığı harika kitabın akıcı bir kesitine, Rembrandt'ın son dönem otoportrelerinden söz eden ve yukarıda değindiklerimle saklı bir yakınlık içinde bulunan bir kesite gönderme yapmaya sevk ediyor. Friedrich Hölderlin'in meşhur şiirsel sözlerinden birinde ifade ettiği üzere, en nihayetinde her şey birbiriyle bağlantılıdır. Ilana Shmueli şöyle yazmıştır: "Bir keresinde Celan'dan bir fotoğrafını istediğimde, bana elinde gerçekten 'kendisine ait bir görüntü' olmadığını söyledi ve Rembrandt'ın yaşlılık dönemine ait meşhur otoportrelerinden birinin bulunduğu bir kartpostal verdi. O günlerde sıklıkla yaptığım üzere, fazla ısrar etmedim ve kartpostalı yanıma aldım. Bana öyle geliyordu ki, Celan şu şiiriyle Rembrandt'ın otoportresine sahip olan bana hitap ediyordu: "Tek kenarlı rüzgar çakılı": şiddetle sivriltilmiş kristal, Tanrı ile yüz yüze- 16.8 Mezmurundaki gibi ('Gözümü Rab'den, ayırmam/ Sağımda durduğu için sarsılmam')[33] ışık içinde. Yaşlı, bilge, yüzü kırışıklıklarla kaplı Rembrandt, onun bilge otoportresi kendi gözlerine ve Tanrı'nınkilere bakmaktadır. Gezici 'İbrani yüzü'. Yol gösteren yıldızdan kopmuştur bile. Masa bir kayadır.

30 Hillman J., *La forza del carattere*, Adelphi, Milano 2000.

31 (Gr.) Dünyevi deneyimlere bağlı olan, sürekli akış ve ilerleme içinde bulunan zaman. (ç.n.)

32 (Gr.) Duygulanım.(ç.n.)

33 *Kutsal Kitap*, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul 2009.

Kaderin çizgileri düşüncelerinin üzerinden geçer: hakikat ağzının sağ köşesinin etrafından ışıldar. Bir otoportre mi?"

Metinde atıfta bulunulan bu şiir, Celan'ın (muhteşem ve gizemli) nüfuz edilmez bir karaltıya dalmış şiiri budur:

Tek kenarlı rüzgar çakılı: Rembrandt,
ışık cilasıyla sana ve sana
Yıldızdan ilhamla
Şakaktaki sakal buklesine,

Alnı kat eden el çizgilerine,
Çöldeki taş kütlesinin,
kayadan masasında,
ışıyor
ağzının sağ köşesinin -etrafında
on altıncı mezmur.

Bilindiği gibi Paul Celan'ın hayatı, bir dizi başarısız intihar denemesinin ardından, kendini Seine sularına atmasıyla sona ermiştir ve içindeki bu intihar arzusunun izlerine, her biri uçurum gibi derin bir düşünceyle damgalanmış şiirlerinden bazılarında rastlanmaktadır. İnsan bu şiirleri,[34] karmaşıklıkları bir yana, yüreği ağzında okur.)

Büyük bir içeriksel sıçrama yapıp Rembrandt'tan Edvard Munch'a geçelim: Elbette ki, ancak zamanın, duran zamanın, geleceği olmayan zamanın zikzak çizen izlerini taşıyan duygulanımların mevcudiyetini görür gibi olduğum bazı resim deneyimlerini aktarmak niyetindeyim. Munch'un Lugano'daki bir sergide[35] sergilenmiş olan harika iki yapıtında (1891'in *Melankoli*'sinde ve 1893-1894'ün *Umutsuzluk*'unda), melankoli konusu can yakıcı kederi ve yitmişlik hissi veren umutsuzluğuyla ortaya çıkmaktadır.

Şimdi Munch'un güncelerinden melankoliye dair bazı değerlendirmeler aktarmak isterim; gelişimine (hayati atılımına) ket vurulmuş melankoli, sanatçının yüksek figüratif eserlerinden bazılarına da yansımaktadır.

34 Celan P., *Poesie (Şiirler)*, çev. G. Bevilacqua, Mondadori, Milano 1998.
35 Chiappini R., yay. haz., *Edvard Munch*, Skira, Milano 1998.

"Melankoli. Melankolik kişi sanki orada değilmişçesine sessizce oturur. Önüne sabit bakar. Bedeninin uzuvları hani neredeyse ağaç gibi olur. Saatlerce hiç duymadan, hiç konuşmadan düşünerek öylece durabilir. Onun damarlarındaki kan daha yavaş akar. O pozisyonda durduğu için kanının daha yavaş aktığı da söylenebilir. Başındaki kan bir ileri bir geri akar. Sözler ağzından tutarsız bir şiddetle dökülüverir, düşünceleri hışımla çarpışır. Kanı şiddetli bir döngü içindedir. Bunlar, kanı öyle aktığından olur da denebilir."[36]

Bakışların hareketsizliği, sessizlik, duyma, düşünme ve konuşmanın imkânsız hale gelişi, artık bir geleceği *olmayan*, artık umudu *olmayan*, artık aşkınlığı *olmayan* bir depresyon halinin manidar ifadesidir[37] ve bu, Munch'un görsel söyleminde aşikâr bir şekilde su yüzüne çıkmaktadır. Sadece önceden sözünü ettiğimiz iki yapıtta değil de, örneğin 1894'teki bir eserinde de (*Kaygı*'da) kaygı ve depresyon kaynaklı içeriksel öğeler, depresyon ve kaygı yankılarını şiddetlendiren yoğun bir renk cümbüşüyle iç içe girmektedir. Bu eserde duygulanımsal, ateş gibi yakıcı ve bulaşıcı bir hava bulunmaktadır ve bu hava, bu yapıtta da, temsil edilen insan figürlerinin çehre ve hareketlerinde görülmektedir, zira bu insan figürleri adeta nefes kesici bir kaygı ve umutsuzluğa dalmıştır. Çehreler, hareketsiz ve taşlaşmış haldedir: ne olduğu ve nereden geleceği bilinmeyen bir şey beklemektedirler sanki. Gelecek haline gelemeyen bir şimdiki zamanın, kurtuluş umudu bulunmayan bir geçmişe doğru gerileyen bir şimdiki zamanın huzur kaçırıcı gölgeleri yayılmaktadır; ve insan, tablonun içeriğindeki sır ve tabloda ortaya çıkan anlamların hızlı salınımında sessizlik içinde kalakalmaktadır. Kullanılan renkler, mor ve beyaz, kırmızı ve sarıdır; ama baskın renk mavidir. Bununla birlikte mavi bile, gizem ve şaşkınlık içinde, duygulanımsal ağlara, melankoli ve kaygı ağlarına takılmış yüz ifadelerini dindirememektedir (onları yumuşatamamamaktadır).

Kaygılı yaratıcılığa ilişkin bir sergide[38] bazı grafik eserler de,

36 Munch E., "*Il grido*", Edizioni di Via del Vento, Pistoia 2002.

37 Borgna E., *Malinconia*, Feltrinelli, Milano 1992; Gebsattel V.E. von, *Prolegomena einer medizinischen Anthropologie*, Springer, Berlin-Göttingen-Heidelberg 1954; Tellenbach H., Schwermut, *Wahn und Fallsucht in der abendländischen Dichtung*, Pressler, Hürtgenwald 1992.

38 Cortenova G., yay. haz., *La creazione ansiosa. Da Picasso a Bacon*, Marsilio, Venezia 2003.

Munch'un tablo ve taş baskılarında eksik olmayan, zamanın kesintiye uğramış ipleri nedeniyle çatlamış, kaygı ve melankolinin yanılsamalı ve tırmalayıcı gölgelerine tanıklık etmektedir. Bunların arasında, kâğıt üzerine yapılmış bir taş baskı, 1902 yılına ait *Öpücük IV* bulunmaktadır; bu eserde, biri kadın biri erkek, iki figür, *tek* bir figürmüşçesine, imkânsız kimliğe sahip tek bir figürmüşçesine kaybolur gibidirler. Bunlardan ayrı, kâğıt üzerine yapılmış iki taş baskı da (1896 yılına ait *Ölüm Döşeği* ve *Hasta Odasında Ölüm*) vardır; bu eserlerde kaygı ve melankoli, hayalet gibi duran, neredeyse cansız figürler üzerinden temsil edilmiştir, siyah ve beyaz renklerin yayılımıyla hayat ile ölüm arasındaki farklar seçilememektedir.

Dürer'in, Rembrandt'ın ve Munch'un resimlerinde zaman ve Furio Jesi'nin hakkında kitap yazdığı dadacılık ve sürrealizmde zaman. Jesi, bu iki sanat akımında zamanın altüst oluşunu, bilinçaltının uçurumları tarafından emilmiş ve aklın radikal yadsınışının girdabına kapılmış bu iki sanat akımının arasında varolan sırlı iç içeliği göstermiştir. "Gelecekteki günlerde de geçmişe bulanmış olması halinde, tehditkâr ilerleyen, ölümcül biçimlere gebe olan zaman, dadacılığın en ağır tedirginliğidir ve bu kaygıdan, zamanın yapılarıyla iç içe olan akla yönelik isyan doğmuştur. İşte dadacılık ile sürrealizm arasındaki bağıntı da, zamanın tehdit ve acılarından kaçma gereksinimiyle ifade edilebilir." Dadacılıkta ve sürrealizmde zamanın anlamını yaşamaktaki uyumsuzluk gene bu şekilde ortaya konmuştur: "Dadacılık kendini zamandan korumuş ya da zamanı 'tedavi etmiş'; bunu, sanatsal deneyimini, büyü yapabilen ama düşman doğa tarafından tehdit edilen asli çocuğun, öksüzün halinin kökenine daldırarak yapmıştır – sürrealizm ise, bu hali, bilinçaltının uçurumuyla, zamandan daimi kaçışla özdeşleştirmiş ve bu yoldan giderek psikanalizin öğretisini kabul etmiştir."

Jean Clair'in üzerine çok güzel sözler yazdığı[39] Giorgio de Chirico'nun iki tablosu, 1912 yılının *Melankoli*'si ve 1918 yılının *Huzur Kaçıran Esin Perileri* hakkında ne demeli? Adını andığımız ilk tabloda her şey hareketsizdir: Uzanan ve düşüncelere dalmış kadın figürü ön plandadır, arka planda ise başka iki figür yer al-

39 Bloch E., *Il principio speranza, III*, Garzanti, Milano 1994.

maktadır. Kişilerde ve şeylerde Bergsoncu ve Schelerci anlamda oluşum (şimdiki zamandan geleceğe geçiş) yoktur: Onların içsel zamanlarında gelecek yoktur, tarih yoktur. Soğuk ve buzlu boyutlarıyla kavranmış ve temsil edilmiş bir melankoliye, yukarıdakinden sonsuz derece de uzak bir melankoliye örnek olarak Daniele Ranzoni ve Mario Sironi'nin tablolarındaki[40] melankoliyi verebiliriz; bu melankoli, gerçekten de huzursuz edici ve tüyler ürpertici yankılar uyandırmaktadır. Bu; V.E. Gebsattel[41] ve Eugène Minkowski'nin[42]çalışmalarında, radikal depresyonun biçimsel oluşumunda fenomenolojik ve antropolojik bakımdan belirleyici bir önem yükledikleri yaşanmış zamanın amansız duruşuna kök salmış bir melankolidir. Taşlaşmış ve amansız melankoli ve kaygı mevcudiyetini, ikinci tabloda, Ferrara kentinin resmedildiği tabloda da hissetmeden edemem: Kent, duygulanımsal ve yönelimsel hiçbir hareketin seçilmediği gizemli ve şaşkın bir havaya hapsolmuştur. Sonsuz mekânlarda buz gibi bir sessizlik hüküm sürmektedir.

Francis Bacon'ın büyük (devrimci) resim deneyiminde[43] zaman teması –kaygı zamanı ve bekleyiş zamanı–, ölüm kaygısı zamanı daha da radikal ve manidar bir önem edinmektedir. Resmettiği çehrelerde, günümüzde, umut çölü ve korku tarafından yutulmuş dünyada içine gömülü olduğumuz kırılgan varoluşsal durum ifade bulmaktadır. Resim malzemesi çözülmekte, adeta sıvılaşmaktadır ve beraberinde, çehre ve beden imgelerinin biçimsizleşmesini getirmektedir. Çehreler, kaygılarının, duygulanımlarının gecesinde uçucu meşaleler yakan ölüm kaygılarının yalnız parıltılarına acımasızca dalmış haldedir. Gizli ve kıpkırmızı özleri bozgunluğun ve sessizliğin içinde kaybolmuş olan bu otoportrelerden ve bu portrelerden, bu parçalanmış bedenlerden filizlenen tek duygulanım kaygıdır.

---

40 Crespi S., "Sironi, la coscienza malinconica", *Mario Sironi*, Il chiostro arte contemporanea, Saronno 1997.

41 Gebsattel V.E. von, *Prolegomena einer medizinischen Anthropologie*, Springer, Berlin-Göttingen-Heidelberg 1954; Gebsattel V.E. von, *Imago Hominis*, Neues Forum, Schweinfurt 1963.

42 Minkowski E., *La schizophrénie*, Desclée de Brouwer, Paris 1953; Minkowski E., *Traité de psychopathologie*, Presses Universitaires de France, Paris 1966.

43 Cortenova G., yay. haz., *La creazione ansiosa. Da Picasso a Bacon*, Marsilio, Venezia 2003.

Bacon'ın bozguna uğramış ve biçimsizleşmiş figürleri bizlere neler söylemektedir? Kaygıyla parçalanmış bu çehre ve bedenler bizlere neler demektedir? Zaman zaman biçimsiz ve belli belirsiz kan pıhtıları haline gelen bu figürlere baktığımızda ne hissederiz, içimizde nelerin kıpırdandığını duyarız?

Bunların bizde, hayret ve kaygı, huzursuzluk ve şaşkınlık, güvensizlik ve rahatsızlık, yitmişlik hissi ve korku uyandıran bir duygulanım seli uyandırmaması mümkün değildir. Hani sanki sonu, ölçünün ve düzenin, uyumun ve biçimin: bekleyişlerin ve umutların sonunu hisseder gibi oluruz. Bacon'ın kaygısı bizim kaygımız olur: Bizi izleyen ve kuşatan, bize bulaşan ve içimizi karartan bir kaygıdır bu. Ressamın altüst olmuş ve kanlı içselliği ile bizim yoğun ve neredeyse dehşet içindeki duygulanımsal yanıtlarımızın arasında bu genleşmiş ve erimiş figürler bulunmaktadır: Ressamın tablolarına aktardığı yaralı duygulanımlar ile bunların bize yansıyışı bir döngüsellik içinde bulunmakta ve umudun yıkımına ve Augustinusçu anlamdaki içsel zamanın bozguna uğrayışına tanıklık etmektedir. Bacon'ın resmi, kaybolan ve zaman zaman sırrına erilmez kıymıklar halinde parçalanan bir zamanın ifşasıdır.

DİSİPLİNLERARASI İÇERİKLER

Zamanın, dünyanın zamanından öylesine farklı olan *ben* zamanının içsel kapsamları, sadece büyük felsefi ve edebi metinlerde değil, resim sanatının büyük örneklerinde de filizlenir: Resim sanatında zaman, insan olma haline kök salmış tutku ve duygulanım mahiyetindeki zaman *Leitmotiv*'i, göstermeye çalıştığım üzere, hızlanışları ve sabırsızlıklarıyla, duruşları ve ataletleriyle, duraklamaları ve yitişleriyle akar.

Kuşku yok ki yazın, zaman deneyimini, değişim ve dönüşümleriyle zamanı, kaçınılmaz olarak empresyonist bir ifade taşıyan resim diline göre, çok daha kapsamlı ve analitik içeriksel kesitler halinde ele almaktadır. Bununla birlikte, her ikisindeki duygulanımsal yankılar, birbirini tamamlayabilip birbirleriyle uyum sağlayabilmekte, zamanın varoluş biçimlerinin (nihai ufukları ulaşılmaz olan bu sfenksin) farklı açılardan, farklı perspektiflerden

algılanmasını sağlayabilmektedir. Zira duygulanımlar alanında her şey yine birbiriyle bağlantılıdır.

Ayrıca psikiyatride, bazı psikopatolojik deneyimlerin yaratıcı yönleri hakkında düşünmeden edemeyiz.

Alberto Giannelli, fenomenolojik ve psikopatolojik açıdan olağanüstü açık bir çalışmasında,[44] resmin, ama aynı zamanda müziğin de psikiyatrik tedavi bağlamında edindiği önemle ilgili bazı özgün fikirler ortaya koymuştur. "Sanat terapisi" tanımının sorunlu olduğunu dile getirerek, şöyle yazmıştır: "Belki de, rehabilitasyon projelerine destekten, insanın kendi içselliğiyle ve dolayısıyla dış dünyayla olan ilişkilerini yeniden faaliyete geçirmek üzere, onun *kendi içsel kaynaklarını yeniden birer birer geri kazanmasına* destek vermekten söz edebiliriz" ve tedavi eden ile tedavi olanın içsel hayatlarının önemini vurgulayarak, bunları da dile getirmektedir: "Gerek tedavi projesine değer kazandırmak, gerekse de hastanın, aksi takdirde nüfuz edilmez kalacak kendi içsel mekânlarını yeniden ziyaret etmesini sağlamak mahiyetinde, şu ya da bu etkinliğe aktif ya da pasif katılım sayesinde delilikle diyaloğun açıldığını ya da bu diyaloğun açık tutulduğunu savunmak daha doğru olacaktır."

İçeriksel ve terapötik yönleri bir yana, Alberto Giannelli, resim ve müzik estetiğinin bazı sorunlarına eğilmektedir: Psikiyatri, öznelliğin ve öznelerarasılığın analizine ve her bir hastanın içsel kaynağının pekiştirilmesine odaklı bir disiplin olduğu ölçüde, bu sorunlar bu alanda da manidardırlar. Giannelli çalışmasının sonuna doğru şunu yazmaktadır: "Rembrandt'ın kullandığı ışık ya da Velázquez'in kırmızısı karşısında büyülenebilir, ya da (belki de bugüne dek yazılmış en gizemli parça olan) Chopin'in İkinci Sonatı'nı çalarken bazılarının eserin sonundaki akora verdiği şiddet karşısında hayret duyabiliriz. Ama o ışıkların, renklerin ya da tınıların *semantik bir boyut* edinmeleri için, anlam veren ve her bir insanda farklı değerler üreten içselliğimizin devreye girmesi gerekmektedir." Giannelli şöyle devam eder: "Her ikisinin de, resmin de müziğin de, semantik potansiyeli yüksektir ama *sembolik-öncesi*

44 Giannelli A., "I linguaggi pittorico e musicale nel dialogo con la follia: è arteterapia?", *Psichiatria oggi*, 13, 2000, s. 38-40.

deneyim ve *dilsel-öncesi deneyim* olan müzik, oldukça hızlı gelişim aşamalarından geçtiğinden daha yüksek semantik potansiyel taşır gibi görünmektedir." Giannelli'nin son radikal değerlendirmesi şudur: "Wagner'in yüceliğini selamlayan Friedrich Nietzsche'nin dehasal sezgisi, müziğe, resim de dahil, diğer bütün sanatlara göre üstünlük atfetmekte, hatta müziksiz bir hayatın hata olacağını söyleyecek kadar ileri gitmektedir."

Psikiyatri, sadece görünürde kendi bilimsel temellerinin dışında kalan bu disiplinlerarası konularla yüzleşmeden edemez.

2. Kalbin Bekleyiş ve Bekleyişlerdeki Huzursuzlukları

Bekleyiş çok yönlü bir içeriği olan ve her birimizin yaşamını, yaşamımızın her bir dönemini dolduran psikolojik ve insani bir deneyimdir.

Bekleyiş, gerçekten de sonu olmayan manzaralara sahiptir: Elbette ki yıllar geçtikçe, bekleyişlerin içeriği, anlam ufukları değişir ama bu bekleyişlerin her birinde kaçınılmaz olarak ortak bir *Leitmotiv*: sonsuz olanaklarıyla istikbal (gelecek) motifi bulunmaktadır. Elbette ki, kısa zamanda son bulan kısa bekleyişler ve, Dino Buzzati'nin harika romanının[45] baş kahramanı Teğmen Giovanni Drogo'nunki gibi, zaman içine yayılıp asla bitmeyen bekleyişler vardır. Romanda, teğmen, görev nedeniyle ömrünü gözlerden ırak, çöle bakan bir kalede geçirir; hayalini, günün birinde (belki de) çölden gelip kaleye baskın yapacak Tatarlarla, düşmanla savaşma hayalini gerçekleştirmeyi bekler, ancak hayali paramparça olacaktır. Tatarlar kaleye (belki de) yanaşacaklardır ama bu, her halükârda yaşlanmış ve hasta düşmüş Giovanni Drogo kaleden uzaklaştırıldıktan, can vereceği "bayağı ovaya" götürüldükten sonra olacaktır. Bu; bekleyişle tükenmiş ve sonu olmayan bir bekleyiş içinde yanarak, yaşamına bir anlam bulma yanılsamasıyla hep aynı hareketlerin yinelenişine kapılmış insanın haline dair bir meseldir.

(Franz Kafka'nın bir düşüncesinin[46] dile gelmez güzelliği, bekleyişin, beklemenin gizli saklı anlam uçurumlarını görür gibi olmamızı sağlamaktadır: "Evden çıkmana gerek yok. Masa başında kal ve dinle. Hatta dinleme de, bekle sadece. Hatta bekleme, tam bir sessizlik ve yalnızlık içinde kal. Dünya, maskesini çıkarman için kendini sana sunacaktır, dünya bunu yapmadan edemez, o kendinden geçip senin önünde eğilip bükülecektir.")

45 Buzzati D., "Il deserto dei tartari", *D. Buzzati, Opere scelte*, Mondadori, Milano 1998, s. 5-220.

46 Kafka F., *Aforismi di Zürau*, Adelphi, Milano 2004.

O halde asla bitmeyen bekleyişler de vardır, anında filizlenip sönen bekleyişler de vardır: Kaygı ve huzursuzluk içinde tekrar tekrar yaşanan bekleyişler de vardır, bir nevi huzurla tekrar tekrar yaşanan bekleyişler de vardır: Mutlu olaylara odaklı bekleyişler de vardır, kaygı verici ve acı getirici olaylara odaklı korkulu ve titrek bekleyişler de vardır: Umutla iç içe geçen bekleyişler de vardır, umutla hiçbir alakası olmayan bekleyişler de vardır: Kendi kaderimizle ilgili bekleyişler de vardır, başkalarının hayatıyla ilgili bekleyişler de vardır: Günden güne, saatten saate yenilenen ve de asla bitmeyen, anında gerçekleşecek gibi duran bekleyişler vardır: Somut bekleyişler de, soyut bekleyişler de vardır: Dünyevi bekleyişler de vardır, metafizik bekleyişler de vardır. Yaşamaya devam etmemizi, hayatımızın anlamını yeniden bulmamızı sağlayan bekleyişler de vardır, geleceğe, istikbale açık olmayan umutsuz bekleyişler de vardır.

Her birimizin hayat hikâyesinde iç içe giren bu sonu olmayan bekleyişler dizisinde, organ nakli, özellikle de kalp nakli haberinin kaygı ve umutla, yanılsama mevcudiyeti ve yoksunluğuyla yüklü bekleyişi, bunun ardından da ameliyat sonucunun bekleyişi ve bünyenin organı kabul etmemesi halinde ortaya çıkacakların önüne geçilmesi bekleyişi de yer almaktadır.[47] Psişik rahatsızlığı olan herkeste, aldığı ilaçların, antidepresanların ve antipsikotik ilaçların, gelgitlere, aile ortamına, ilacın alındığı sosyal çevrelere de bağlı olan terapötik etkisini görme bekleyişi vardır. Ama bundan da ayrı olarak, her birimiz başkalarının gözlerinde ve bakışlarında gizli saklı olan bekleyişleri seçip görmeye ve çözmeye davetliyiz: Bu; çok önemli ve asli olmakla birlikte, unutulmuş, bilmezden gelinen, beklenmedik bir görevdir.

Bu noktada bu bekleyişlerden bazılarıyla, bekleyişlerin derin yönleriyle ve onların fenomenolojik yapılarıyla, umuda kıyasla bekleyişteki farklılıklarının ne olduğuyla, kaygının kor gibi sıcak mührüyle birlikte bir insanın varoluşunu parçalayabilecek bekleyişlerle, bekleyiş içinde olmak ile beklemek, beklemek ile bakmak arasındaki iç içelikle, hastaların göz ve bakışlarından doğan yardım beklentileriyle ilgili bir şeyler söylemek isterim.

47 Borgna E., *Le intermittenze del cuore*, Feltrinelli, Milano 2003.

BUZDAĞI MİSALİ BEKLEYİŞ

Bekleyişle ilgili düşünümlerimi ifade etmeye, Eugène Minkowski'nin bekleyiş ve umut konusuna ilişkin sadece fenomenolojik olarak değil, psikopatolojik ve klinik açıdan da olağanüstü önem taşıyan metinlerindeki düşünümlerine atıfta bulunmadan başlayamam.[48] Kendisi, Bergson'a ve Husserl'e sıkı sıkıya bağlı felsefi konumlanmanın asla dışına çıkmamakta, en yüksek ve karmaşık değerlendirmelerinde bile, çalışmasının ana kaynağı olan klinik ve psikopatolojik deneyimden asla uzaklaşmamaktadır.

Minkowski *bekleyiş*'e: bekleyiş biçimlerine ve fenomenolojisine dair ne söylemektedir?

Bekleyiş, elbette ki, zamana, mihenk taşı mahiyetindeki geleceğe bağlıdır: Hayatın, günlük hayatın bir parçasıdır ve her zaman değilse de, genellikle bekleyişin gölgesi olan, bekleyişi her bir ifadesinde izleyen kaygının eşliğinde bulunur. Kaygısız bekleyiş yoktur: Bu; Minkowski'nin zamanın aşındıramadığı, güncelliğini olağanüstü bir şekilde koruyan, fenomenolojik ve antropolojik açıdan büyük anlam taşıyan, derin bir şiirsel esinden de beslenmiş kitabında[49] yer alan, bizlerin elbette ki tamamen katılamayacağı, radikalleştirilmiş savdır.

Sözleri, derhal, bekleyişin içeriksel ve sembolik özüne dalmamızı sağlamaktadır: "Bekleyiş, beraberinde soluk kesen hoyrat bir tutukluk öğesi içermektedir. Sanki, bireyin dışına odaklanmış oluşumun tamamı, güçlü kuvvetli ve düşman bir kütle misali onun üstüne atlamakta, onu yok etmeye çalışmaktadır; sanki bir geminin pruvasının karşısında hoyratça yükselen, geminin kaçınılmaz olarak az sonra çarpıp parçalanacağı bir buzdağı söz konusudur. Bekleyiş, bireye işte böyle, iliklerine kadar nüfuz eder; tanımadığı ve beklemediği –'kendisini bir an sonra yutacak' da denebilir – kütle karşısında dehşet içinde bırakır."

Kısacası buna göre bekleyiş, kaygıya demir atmış bir deneyimdir: Kaygısız bekleyiş yoktur. Sorunlu olduğu kuşku götürmeyen bu sav bir yana, bekleyişin zaman zaman gerçekten de,

48 Minkowski E., *Cosmologia e follia*, Guida, Napoli 2000; Minkowski E., *Il tempo vissuto*, Einaudi, Torino 2004.

49 Minkowski E., *Il tempo vissuto*, Einaudi, Torino 2004.

Minkowski'nin de savunduğu gibi, ölüm imgesine bağlı olduğunu söylemek isterim.

"Zaman zaman, görünürde hiçbir neden olmaksızın, içimizde, tüm yıkıcı gücüyle büyük adımlarla üstümüze üstümüze gelen ölüm, havada asılı ölüm imgesi uyanır; kaygı, dehşet bizi bağlar; biçare kalmış bizler, kaçışı olmayan, kaçınılmaz ve eli kulağında olan hiçleşmeyi *bekleriz*. Eli kulağında olan bir tehlike karşısında bizler, olduğumuz yere mıhlanır, dehşetle öylece kalakalır, bekleriz."

Elbette ki Minkowski gerek sevinçli olayların, gerekse de acılı olayların bekleyişi olduğunu kabul etmeden edemez; ama bekleyişin, asli halinin daima kaygı ve korkuyla dolu olduğunu ve her bekleyişin kolaylıkla ve büyük bir hızla acılı bir olaya dönüştüğünü söyler.

Önceden de söylemiş olduğum üzere, bu söylenen, yani bekleyişin duygulanımsal içeriklerinin doğası üzerine yapılan tartışma önemli *değildir*; önemli olan bekleyişin, kendi zamansal oluşumundan, zamansal yapısından yola çıkılmadan anlaşılamayacağıdır. Bekleyiş, ancak açılabileceği ve kendisine hayat verecek bir geleceğin, bir istikbalin var olması halinde vardır.

Minkowski'nin bekleyişin zamansal yapısına ilişkin yaptığı değerlendirmeler özgün ve radikaldir: Buna göre bekleyiş, bir şimşek gibidir, hayatın bir an için havada asılı kalmasıdır, onda *anilik* vardır. Ayrıca bekleyişte süre yoktur, zaman tanzimi yoktur ancak birbirini özel bir şekilde *izleyen* iki zaman öğesi vardır: Öyle ki, geleceğin *ben*'e doğru aldığı yol; şimdiki zaman dışlanarak, hani neredeyse yalnız başına yaşanmaktadır. Kısacası bekleyiş sırasında, geleceğin ani bir şekilde, taşkınlık içinde bana yaklaştığını hissederim.

Psikotik olan ve psikotik olmayan insan halinin derin yapılarına dair radikal ve belirleyici bir bilgi kaynağı olan yaşanmış zamanın, içsel zamanın sonsuz biçimleriyle ilgili teşvik ve değerlendirmelerle dolu olan bu kitaptan[50] son bir alıntı yapacağım.

"Bekleyişte, yaşayan varlığın *sıkıştırılması*, etkinliğin yayılımına karşı duran 'küçülme' mevcuttur. Bekleyişte kişi, kendi üzerine

50 Minkowski E., *Il tempo vissuto*, Einaudi, Torino 2004.

eğilir, kıvrılır, hani sanki düşman çevrenin karşıtlıklarına olabildiğince az maruz kalmaya çalışır ve bunu yaparken, çevreden kopar, onunla olan ilişkisinin sınırlarını saptar."

Eugène Minkowski'nin bekleyişe ilişkin fenomenolojik söylemi, o halde, zamanın gelecek tarafından nasıl yutulduğunu, geleceğin şimdiki zamanı nasıl da kendi içine çektiğini ve bekleyiş sırasında kişinin, kendisini her türlü çevresel bağlamdan uzaklaştıran ve koparan radikal derecede kişisel bir dünyada yaşadığını vurgulamak niyetindedir. En nihayetinde bekleyiş, kendilerini anilik ve kırılganlıklarıyla ortaya koyan içselliğin ve yalnızlığın ifşasıdır ve bu içsellik ve yalnızlık, ancak solukları algılanabildiği ya da algılanamadığı ölçüde çözümlenebilir ya da çözümlenemezdir.

BEKLEYİŞ VE UNUTMA

Bekleyiş; hiç inişi olmayan, kırılgan ve yıkılmaz ipek merdivenlerinden çıkılan, her gün ve her saatte, sonu olmayan bir şekilde, durmaksızın yinelenen bir yaşam anından ibarettir. Minkowski, söylemiyle, bekleyişin, fenomenolojik, psiko(pato)lojik ve felsefi öğelerini çözümlemiş ve derinden incelemiştir. Maurice Blanchot'nun, bu büyük Fransız edebiyat eleştirmeninin söylemi ise, bekleyişi, tuhaf ve kıpır kıpır bir güzellik taşıyan bir deneme-romanında[51] sadece insani değil de, şiirsel ve metafizik yönleriyle de betimlemiş ve aydınlatmıştır. Bu yapıtta, bekleyiş söyleminin arka planında unutma yer almaktadır.

Blanchot'nun unutmayı tanımlamada kullandığı karaltılı ve capcanlı sözlere kulak verelim: "Şimdi sözleri kendi mi unutuyor, yoksa sözler mi onu tatlı tatlı, gizli gizli unutuyor bilmiyordu. Tatlı unutuş, sözcüklerin tatlı anısı, sözcüklere unutmanın anısından gitmek... Sözcüklerin şeffaflığında ya da soyut sefaletinde unutuşun tatlı aydınlığının ayırdına varıyordu. Onlarda unutma, en büyük uysallığı isteyen uysallık uysal uysal ifşa oluyordu. Bize her an sunulan unutmaya karşı uysal olabilsek, hiç olmazsa bir kez olsun, unutmaya dair varolan sözcükleri unuturuz."

51 Blanchot M., *L'attesa, l'oblio*, Guanda, Milano 1978.

Unutmadan bekleyişe geçilmektedir: Blanchot'nun sözcüklerinin hafif kanatlarının üzerinden, buna ilişkin ilk betime geçelim.

"Beklemek, sadece beklemek. Yabancı bekleyiş, tıpkı mekânın her noktasının mekâna her bakımdan benzemesi ve bu noktaların baskı yapmadan devamlı baskı yapışı gibi, her anında aynı olan bekleyiş. Önceden içimizde olup da, şimdi dışarıya geçmiş yalnız bekleyiş, bize bekleyecek hiçbir şey bırakmadan bekleyişimizin dışında beklemeye mecbur eden, bizsiz biz bekleyişi. Önceden yakınlıktı, önceden yakınlığın cehaletiydi, önceden birbirini tanımayan, hiçbir ilişkileri olmadan birbirlerine dokunan, yan yana duran anlardı."

Söylemin umutsuzca kapalı anlatımı, her halükârda, hesaplı kitaplı soğuk bir rasyonelliğin ötesinde olan, hayatta kaçınılamayacak insani bir deneyim mahiyetindeki bekleyişin uçuculuğunu ve elle tutulamazlığını kavramamızı sağlamaktadır. Her an içimizde olan bekleyiş, bizi, içinde barındırdığı sonsuz ve açık olasılıkların girdabına da salmaz.

Yapıtta şu da geçmektedir: "Ne zamandan beri beklemeye başlamıştı? Ne zamandan beri özel şeylere yönelik arzusundan, şeylerin sonunu arzulamaya dek tüm arzularını yitirip de, kendini bekleyiş için serbest bırakmıştı? Bekleyiş, artık bekleyecek hiçbir şey olmadığında, bekleyişin sonu bile beklenmediğinde başlar. Bekleyiş ne beklediğini bilmez ve onu yıkar. Bekleyiş hiçbir şey beklemez."

Kısacası bekleyiş, hiçbir zaman, bekleyecek hiçbir şeyimiz kalmadığında bile silinmeyen bir deneyim, bir varoluş biçimidir; ama özel şeylere yönelik her arzumuzu, şeylerin bitimine yönelik arzumuzu yitirdiğimizde de, amansız bir şekilde doğan, karanlık şey de bekleyiştir.

Bekleyişin nihai özüne yaklaşarak, bekleyişin ufkunda ölümün ve ölmenin olmasıyla ilgili olarak Blanchot gene derin ve köklü şeyler söylemektedir.

"Bekleyiş bekler. Bekleyen kişi, bekleyiş aracılığıyla bekleyerek ölür. Bekleyişi ölüme götürür ve hani sanki ölümü, ölünürken hâlâ beklenilen şeyin bekleyişi haline getirir. Beklenen bir olay olarak görülen ölüm, bekleyişe son vermeye muktedir değildir. Bekleyiş, ölme olayını, beklemeyi sona erdirmek için beklenmesi yeterli gelmeyen bir şeye dönüştürür. Bekleyiş, ölümün bekleyiş olamayaca-

ğını bilmemizi sağlayan şeydir" ve son olarak, bu içeriksel bağlamda şöyle demektedir: "Bekleyiş olduğunda, hiçbir şeyin bekleyişi yoktur. Bekleyiş hareketinde ölüm, beklenir olmayı keser. Bekleyiş, meydana gelmekte olan her şeyin sükûnetinde, bekleyiş tarafından yoldan çıkarılır, bekleyişe yetecek şey mahiyetinde ölümün gelmesine izin vermez; ölümü havada asılı, çözülmüş halde bırakır ve ölüm, bekleyişin boş eşitliği tarafından sürekli aşılır."

Bu şekilde, bekleyiş ile ölüm arasındaki tuhaf karşıtlığın altı çizilir: Ölüm, kendisinin beklenmesine izin vermez: Ölüm, bekleyişe son vermeye de muktedir değildir: Bekleyiş, ölümü havada asılı tutarak, onun gelmesine izin vermez. Ölüm gizi, öyle derin ve nüfuz edilemezdir ki, asla, kendi uçurumlarıyla yüzleşemeyen bekleyişin nesnesi haline gelemez.

Bizleri bekleyişin içine gömülü olduğu sonsuz anlam ufuklarına götüren son bir alıntı daha yapmak isterim.

"Bekleyişte, bekleyişle ilgili sorular soramazdı. Ne bekliyordu, neden bekliyordu, bekleyişte ne beklenir? Bekleyişin özelliği, olası kıldığı ve dışında kaldığı her tür sorudan kaçabilmesiydi. Bekleyiş aracılığıyla, her evetleme bir boşluğa açılıyordu ve her soru ardından gelen, daha sessiz, hayret verebilecek bir başka soruyla ikiye katlanıyordu."

O halde bekleyiş, uygun cevaplar verilemeyecek bir soru yağmuru doğuran gizemli ve tanınmaz bir şifre gibidir ve gitgide daha tanınmaz ve elden kaçıcı hale gelen, bin bir parçaya bölünen sorular patlatmaktadır.

Blanchot'nun karanlık ve ölümcül söyleminin anlamını psikiyatriye aktardığımızda ne olur? Bekleyişin olası anlamları genleşir.

BEKLEYİŞİN TUTKUSU

Ginevra Bompiani'nin bekleyişi, edebi ve felsefi yönleriyle ele alan, onun can sıkıntısından ve arzudan ayrılan yönlerine eğilen harikulade kitabından[52] gerçekten de özgün olan bazı kesitler aktarmak isterim: Aktaracaklarım özellikle de Walter Benjamin'in,

52 Bompiani G., *L'attesa*, Feltrinelli, Milano 1988.

Giacomo Leopardi'nin, Paul Valéry'nin ve Ludwig Wittgenstein'ın düşünümleriyle bağlantılıdır ve bir araştırma perspektifiyle, bekleyişin aydınlık ve karaltılı imgelerini ortaya koymaktadır. Söz konusu araştırma perspektifi, bu düşünce zinciri hakkında düşünen psikiyatriye yabancı kalamaz.

Can sıkıntısının özü şu şekilde tanımlanabilir: "Can sıkıntısı, gevşetilmiş bir bekleyiş şeklidir, yönü ve biçimi olmayan bir bekleyiştir. Bekleyişin gerçek öznesi olan mutluluk ortadan kalktığında, bekleyişin ipi gevşer ve o zaman devreye can sıkıntısı girer. Bekleyiş, can sıkıntısını germenin, can sıkıntısının yayına ok yerleştirmenin bir yoludur" ve bu yorumun izinden giderek, Giacomo Leopardi'nin, Torquato Tasso ve onun bilindik dehasına[53] ilişkin söylediği (çok meşhur) diyaloğuna ilişkin şöyle yazmaktadır: " 'Can sıkıntısının ilacı nedir?' diye sorar Tasso. 'Uyku, afyon ve acı' diye cevap verir dehası. Bir diğer deyişle: Halüsinasyon ve tutku, bekleyişin manevi anneleridir" ve ardından, büyük bir duygulanımsal yankı uyandıran imgelerle şunları kaleme alır: "Bekleyiş, can sıkıntısının küllerinden yeniden doğar, sona eremez (bekleneni selamlayamaz); ancak baskına uğrayalabilir (misafiri ağırlayabilir). Sisin sivri okları, hedefe varacak, bekleyeni de canı sıkılanı da aynı şekilde yakalayacaktır. Bunu hiç beklenmedik zamanda yapacak, onları şimdiki zamanın ölü doğasından koparacak ve kendi kızgın fırınına atacaktır."

Torquato Tasso ile bilindik dehası arasındaki diyalog, bekleyişin can sıkıntısının içine düştüğünü bildirir; Ginevra Bompiani, kullandığı yaratıcı dille, bunun içeriksel yankılarının kapsamını arttırır ve şimdiki zamandan geleceğe fırlayan zamana (içsel zamana) gizemli bir şekilde atıfta bulunur; ama bu gelecek, bekleyişte ve biçimsiz ve yönsüz bir bekleyişten ibaret olan can sıkıntısında radikal derecede farklı olan bir gelecektir. Ardından, (Walter Benjamin'e atıfta bulunan) sözlerle can sıkıntısı konusunu yeniden ele alır: "Can sıkıntısı *sona erebilir* mi? Hayır, onun sadece aklı dağıtılabilir, şaşırtılabilir. 'Ne beklediğimizi bilmediğimizde canımız sıkılır' der Benjamin. Can sıkıntısı hiçliğin bekleyişi değildir, 'ne-

53 Leopardi G., "Le poesie e le prose, I", *Tutte le opere di Giacomo Leopardi*, yay. haz. F. Flora, Mondadori, Milano 1973.

olduğunu-bilmediğim' bir beklemedir. Can sıkıntısı, güvensiz bir bekleyiştir."

Her halükârda bekleyiş ve can sıkıntısı, birbirlerine dokunan ama aslen birbirlerinden çok farklı olan iki insani deneyimdir.

(Can sıkıntısı üzerinde daha fazla durmak niyetinde değilim, zira can sıkıntısından zaten söz ettim ve bazı manidar duygulanımsal durumlarda bekleyiş ve umudun yanı sıra, can sıkıntısının da yaşanmış zamandaki dönüşümlerini çözümledim ve farklı can sıkıntısı biçimleri[54] olduğunu, varoluşsal ve özellikle de yaratıcı can sıkıntısının bulunduğunu hatırlattım. Friedrich Nietzsche yaratıcı can sıkıntısına ilişkin şunları söylemektedir[55]: "Can sıkıntısı, düşünürler ve tüm yaratıcı ruhlar için, mutlu yolculuğu ve şen rüzgârları önceleyen, canın tatsız 'durgun denizidir'; düşünür ona katlanmalı, onun kendi üzerinde yaratacağı etkileri *beklemeli*dir.")

Ginevra Bompiani, yazdığı kitapta, Ludwig Wittgenstein'ın gizemli ve baş döndürücü metinlerinde ortaya koyduğu derin düşünümlerle de yüzleşmektedir ve bunlara dair yazdığı şeyler çok ilgi çekicidir.

"Wittgenstein'ın *Tractatus logico-philosophicus*'un ardından yazdıkları, dilin çifte sınırını: ruh hali sınırını ve gerçeklik sınırını ortaya koyan sözleri aydınlatmaktadır. Bunlar, arzu, düzen, yönelim, inanç, bekleyiş gibi sözcüklerdir" ve gene Wittgenstein'ın bekleyişle ilgili düşünümüne atıfla şöyle yazmıştır: "Eğer dil düzeni ile dünya düzeni arasındaki uyumdan bir şekilde vazgeçilecek olsa, bekleyiş nasıl sona erebilir ve ne tarafından sona erdirilebilir?"

Ginevra Bompiani şöyle de demektedir: "*Tractatus*'u izleyen eser, bu sorudan geçmektedir; birbirini izleyen defterlerde, bekleyiş kendine bir yol açmaya çalışmakta, onu yol boyunca gözetleyen ve dışını içinden ayıran Çin Seddini katetmeye çalışmaktadır. Zira bekleyiş, tıpkı arzu gibi, düşüncenin dil duvarlarına en şiddetlice vurduğu mekânlardandır. Birbirini izleyen defterlerde bu düşünümler yinelenmekte, birbirini izlemekte, dönüşmektedir; ve bu düşünümler, bekleyişin sınırlarını, düşünce ile gerçekliğin, temsil

54 Doehlemann M., *Langeweile?*, Suhrkamp, Frankfurt a.M. 1991.

55 Nietzsche F., *La gaia scienza, in Idilli di Messina, La gaia scienza e Frammenti postumi (1881-1882)*, Adelphi, Milano 1965, s. 11- 265.

ile olayın birbiriyle uyum içinde olduğu tek mekânda: dilde çizmektedir."

Kuşkusuz ki bu söylem, çok karmaşık olsa da, bekleyiş gibi görünürde öylesine sıradan ve gündelik olan bir deneyimin semantik ve içeriksel çoklu katmanları üzerine düşünmemi ve düşündürtmemi sağlamaktadır. Öte yandan, umudun sınırlarını ancak bekleyişten yola çıkarak saptayıp netleştirebiliriz; ancak bu sayede, gerek psikotik olan gerekse de psikotik olmayan insan olma hallerinin köklü bir şekilde yapıtaşları mahiyetinde olan ve dolayısıyla, bu iki *Gestalt*'ın: bu iki yaşam biçiminin arasındaki geçişliliğe de tanıklık eden iki insani deneyimin: bekleyiş ve umudun arasındaki benzerlik ve farklılıkların ayrımını yapabiliriz.

(İnsan bilimleri, felsefi ve edebi disiplinler, insan olgularının derin anlamını kavramak konusunda psikiyatriye yine yardımcı olmaktadır.)

Ginevra Bompiani'nin metinlerinden yapmak istediğim son alıntı, bekleyişin daha başka yönlerini, felsefi kapsamın da ötesinde olan yanlarını ortaya koymamı sağlayacaktır.

"Dolayısıyla bekleyişin içinde iki ayrı gerilim bulunmaktadır: Bunlardan biri sürme eğilimi, diğeri de sona erme eğilimidir. Pekiyi ama bekleyiş kendi çözümünü (sürmeyi ya da sona ermeyi), enerjisini, sabrını ve sabırsızlığını nereden almaktadır? Bekleyiş şu ya da bu yöne gitmekte özgür müdür yoksa? Hayır, değildir. Bir bekleyiş haline girmeye ya da bu halden çıkmaya karar veremeyiz. Belki bu karar mevcuttur ama onu alan bizler değilizdir. Bekleyiş bir tutkudur. Her tutku gibi o da nesnesinin çağrısıyla harekete geçer. Bekleyiş bir çağrıdır. Tanrı, esin perisi, efendi, nesne işaret eder ve insan zamandan çıkar, bekleyiş içinde, yol kenarına geçer."

Bunlar, bizleri, canlı ve akıcı bir gerçekliği olan bekleyişin uç noktalarına, her halükârda varoluşsal olan uç sınırlarına götüren muhteşem metaforlardır.

SONU OLMAYAN BEKLEYİŞLER

Beklemek fiilinin Latincesi *exspectare*dir ve bu, *ex-* ile *bakmak* anlamına gelen *specãre*nin kuvvetlendirilmiş hali *spectãre*nin

bileşimidir;[56] o halde beklemek, ruhun yanı sıra, çehre ve bakışlarla da, gelmek ya da olmak üzere olana, arzu ya da korkuyla yönelmek demektir.

Etimolojiyle ilgili söylem yersiz ya da dikkat dağıtan bir söylem değildir; sözcüklerde ve sözcüklere yansıyan insanî durumlarda varolan derin ve zaman zaman da gizli saklı anlamları kavramamıza ve ortaya koymamıza yardımcı olan bir söylemdir. Böylelikle beklemek kelimesinin etimolojisi, insanın ruhuyla ve çehresiyle, bakışlarıyla ve gözleriyle, hareketleriyle ve sessizliğiyle, korku ya da umutla birinin ya da bir şeyin bekleyişinde bulunması durumu; psikiyatri hastaneside geçirdiğim yıllar boyunca sabahtan akşama kadar bana eşlik etmiş olan ve kalplerin ve ruhun kapısını psikopatolojik bir deneyim çaldığında çehrelerde ve bakışlarda katmanlaşan ışık ve gölgeleri, kaygı ve umutları, söz ve sessizlikleri tanımamı sağlayan, belleğimde yer alan bin bir çehre ve bakışı canlandırmaktadır gözümde.

Gözlerimiz ve bakışlarımız, çehrelerimiz, başımıza gelen çeşit çeşit durumlarda içimizde doğan ve sönen duygulanım ve ruh hallerinin yönelimiyle değişir. Bizim ve başkalarının bakış ve çehrelerinin dönüşümünün sonu yoktur; ancak, içsel deneyimlerimizden (içselliğimizin ve dışsallığımızın hızla üst üste gelmesinden, bunların iç içe girmesinden) fışkıran bu değişiklikleri, kalbimize ve belleğimize canlılık veren ya da onları yaralayan sonsuz duygulanım takımadasına dair sezgisel algıya sahip olduğumuzda kavrarız.

Cesaretle içselliğimizin ve öznelliğimizin buzlu körfezlerine yanaşalım ve onun yankılarını ve yansımalarını, ışık ve gölgelerini inceleyelim; işte belki de o zaman bakışlarda nelerin gizlendiğini ve nelerin ışıdığını, onlarda bulunan bekleyiş ve umutları, Augunistinusçu huzursuzlukları ve yitişleri, kaygı ve hüzünleri, özlem ve şefkatleri seçebiliriz.

Duygulanımların gözlerin zikzak çizen hatlarında birbirini izlemesinde ya da üst üste binmesinde, bakışların dile gelmez cismanisizliğinde, ruhun dilleri yatmaktadır.

Dile getirdiğimiz bu son değerlendirmeler, zannımca, bekleyişin fenomenolojik ve antropolojik yapısını, en nihayetinde varo-

56 *Dizionario italiano ragionato*, D'Anna-Sintesi, Firenze 1988.

luşsal iki boyutunu tanımlamaktadır; ve kendi üzerimize (içselliğimizin uçurumlarının üzerine) eğildiğimizde ve ruh halimizin sırlarını ve baş döndürücü dalgalanmalarını çözümlediğimizde, bu iki boyutta kendimizi görmeden edemeyiz.

Büyük felsefi düşünümün (Leopardi'nin ve Wittgenstein'ın düşünümlerinin) yıldızlı göğünden bizleri gündelik psikolojik sezgilerin eşiğine getirmiş olan bu zikzaklı bilişsel yolları izleyerek, bekleyişin farklı farklı çehreleri ortaya konmuştur; insan olma halinin, özellikle de, dünyaya ve başkalarına yönelik daimi bekleyişte bulunan insan olma halinin yönleri tanımlanmıştır. Bununla birlikte, her bekleyiş, bizleri, en nihayetinde zamanın ve mekânın dışına sürükler, bizi yaşadığımız deneyimin üzerinde asılı bırakır ve kaygıya gömer. Her bekleyişe, anksiyete, kaygı ve huzursuzluk refakat eder; bunu, Eugène Minkowski[57] de, bu ortak deneyim ve ortak düşünüm bağlamında, kati bir şekilde savunmuştur.

Bazı psikopatolojik deneyimlerde, köklü bir yalnızlıktan yara almış ve böyle bir yalnızlığa gömülmüş psikopatolojik deneyimlerde, bakışlar ve çehreler artık ilişki kuramaz olur: Bakış ve çehre, ben ile sen arasındaki mesafeleri yok eden köprü olma becerilerini yitirir ama bu, özellikle de, kaygının yarattığı yüksek gerilim ben ve senin bize dönüşmesini engellediğinde, onları penceresiz bir monada çevirerek aşılmaz sınırlar çizdiğinde olur. Bununla birlikte, bu çehre ve bakışlarda da, acının ve kopmuş iletişimin ötesinde, belli belirsiz ve karaltılı, dalgalı ve elden kaçıcı da olsa bekleyiş ve umuda yönelik umutsuz bir özlem seçilir.

Antonia Pozzi'nin en güzel ve en gizemli şiirlerinden birinde, çehre, gözler ve yaşanmış zaman; psikiyatri hastanesinde bazı hastalarda gördüğüm gibi, havada asılı kalmış şefkatin imgelerinin girdabında iç içe geçmektedir. Çehre, görüldüğü andan itibaren, anıya dönüşür. Artık baktığım *sen* değilsindir, *senin çehren* değildir; senin çehren ve sendeki senin anısıdır baktığım. Senin çehrenin hatırası hızla uzaklara kaçar; ve bana bakan ve aynı zamanda da benden uzaklaşan bu gözler, senin gözlerin artık hatıra ve özlemden ibaret olur.

57 Minkowski E., *Cosmologia e follia*, Guida, Napoli 2000.

Uzun yıllar önce Paola'nın ve Valeria'nın bakışlarında ve çehrelerinde, bekleyişlerinde derhal hatırayı, özlemi ve şefkati yakalayıvermiştim. Onlar iki kız kardeştiler ve her ikisinin de ergenliğinde birkaç yıl arayla psikotik deneyim ortaya çıkmıştı. Paola'nın günlüğünde bilindik ergen bekleyişleri, bilindik psikolojik ve okul hayatı olayları yazılıydı: Bunlar; hastalık yüzünden uzun süre hastanede yatmasıyla ve umutsuz bir hüzün ile (yaralı ve biçimsiz) taşkın bir sevinç, dünyaya yönelik radikal bir kapanış ile ani bir açılış, paramparça edici bir acı ile onu boğan bir umut arasında kalmış duygulanımsal dengesizliğiyle kesintiye uğramış ve sona ermişti. Hastanede kalma süresi sonsuz bir şekilde uzadığında, çehresinde ve bakışlarında meydana gelen değişiklikleri, dile getirmediği can yakıcı soruları unutmama olanak yok. Yıllar boyunca Paola'nın gözlerinde ve bakışlarında hep bu bekleyiş: acı ve korku, arzu ve umutsuzluk, umut ve hayal kırıklığı dolu bu bekleyiş vardı. Bu görüntüler, belleğimde tazeliklerini korumakta; ve bakışların, çehrelerin kıvrımlarına kazınmış ruhun huzurluklarını, zaman zaman umudun gölgeleriyle eğilip bükülmüş kaygılı bekleyişleri çözmenin hem ne kadar zor hem de ne kadar kolay olduğunu anlamamı sağladılar, daha doğrusu daha iyi anlamamda bana yardımcı oldular.

Valeria'da da aynı yaşama zahmeti mevcuttu: Semptomatolojik olarak daha kırılgan ve hassas olan: antipsikotik ilaç tedavisine karşı daha duyarlılık gösteren psikotik bir deneyim nedeniyle, hastaneye girip çıkıyordu. Psikotik deneyiminin ortaya çıkışına ve sürecine, keskin ve acılı bir hastalık bilinci eşlik ediyordu; bununla birlikte çehre ve bakışlarındaki umutsuzluk Paola'nınkinden daha hafif değildi: Paola'da olduğu gibi hızla uzaklaşmayan bir şeyin bekleyişindeydi: Hastanede çıkmayı ve klinik bakımdan iyileşmeyi bekliyordu: Bekleyişi sadece yüzünden ve tebessümünden okunuyordu, beklentisini hiçbir zaman açık bir şekilde dile getirmiyordu. Gerek çekingenliği ve ölçülülüğü, gerekse de, haliyle, hastaneden kardeşiyle birlikte çıkamayacağının acısı, sadece, onun sessiz beden dilinde: kısa zaman içinde geri kazanılmış ve onarılmış bir aşkınlığa tanıklıkta bulunan bakış ve çehresinde ifade buluyordu.

Paola ve Valeria: Acı ve kaygılarıyla: bekleyiş ve hayal kırıklıklarıyla, birbirine öylesine benzer ve birbirinden öylesine farklı

insani kaderlerden mustarip olmuş iki kız kardeş; her halükârda, ince ruhlarıyla ve hırçınlıktan tamamen yoksun, takatsiz duyarlılıklarıyla unutulması olanaksız iki kişidir.

BİR BAKIŞI BEKLEYİŞ

Dediğim gibi, bekleyişte olmak, beklemek demektir ve beklemek de bakmak, ötekine bakmak ve bakılmayı beklemek demektir. Bir başkasının bir şeyler söyleyecek ve dikkat gösterecek (bir Simone Weil'in dikkati zaman zaman gereklidir) bakışının bekleyişi, elbette ki en sade ve en sıradan bekleyişlerden biridir; bununla birlikte, psikiyatri hastanesinde de, günlük hayatta da, kim bilir kaç kere sözünü ettiğimiz bu beklentinin acılı ve özlem dolu anlamını göremişizdir ve de göremiyoruzdur; kim bilir kaç kez bu beklentiyi karşılayamamışız ve de karşılayamıyoruzdur. Bakışlardaki ifadelere ve imalara kulak vermek ve onların sırrını çözmek hem kolay hem de zordur; ama bu bakışlar, her halükârda, bizim bakışlarımızdaki ifade ve imalardan: bizim bakma ve ilişki kurma şekillerimizden beslenmektedir. Bizden-başka-olanın bakışlarında, kendi bakışlarımızın karaltı ve ışıklarının izlerini bulabiliriz: Kaldı ki, kendi bakışlarımızın karaltılarını ve ışıklarını da ancak gündelik kaygılarımızla eğilip bükülmüş imgemizi yansıtan aynaların yanılsamalı oyunundan tanırız. Pekiyi ama bizim bakışlarımızın başkalarında, özellikle de yalnızlığa ve kaygıya gömülmüş olan ve iştirak ve anlayış dolu bakışlar bekleyen kadın ve erkek hastalarda ne gibi yankılar uyandırdığını nasıl anlayabiliriz? Bu sorunun olası cevabını, kendi içsel hayatımızda ve kendi özdeşleşim tutumlarımızda aramalıyız.

Paola ve Valeria'nın gözlerinde ve bakışlarında yakaladığım aydınlık ve karanlık bekleyişler, benim göz ve bakışlarıma yansıyordu; pekiyi ama onların beklentileriyle benim göz ve bakışlarımda buldukları yanıtlar arasında ne gibi uyum ve uyumsuzluklar yatıyordu? Paola ve Valeria benim gözlerimde kendi beklenti ve umutlarının olası yadsınışını görür gibi olmaktan korkabilirlerdi; ve ne zaman bundan korkacak olsalar, o zaman kaygı ve hayal kırıklıkları derhal artıyordu. İnsan; kendini kötü hissettiğinde, hastalık,

özellikle de psikotik bir deneyim, onun hayat arkadaşı olduğunda, başkalarının ruh hallerini, kendini iyi hissedip acının gölgesinde yaşayamayanlara göre çok daha iyi ve net algılar. Böylelikle de, başkalarının göz ve bakışlarını çözümlemeye ve çözmeye odaklıyken, aynı zamanda bizim göz ve bakışlarımızın da incelendiğini ve süzüldüğünü düşünmeden etmemeliyiz. Her halükârda kendilerine bakan gözlerde dikkatin ve hatta hatta dostluğun eşsiz işaretini kavradıklarında, Paola'da ve Valeria'da, ve sonsuz sayıdaki hastada, acılı bir özlem hissi uyanırdı. Dikkatli ve dostane bir bakış çok basit bir şey olmakla birlikte, hep de yapamadığımız bir şeydir: Keza, bir eli şefkat ve iştirak hissiyle sıkmayı da bilmediğimiz olur.

Başkalarının bakışlarında kendi bakışlarımızın izlerini görürüz; başkaları da bizim bakışlarımızda kendi bakışlarının izlerini görür ve karşımızdakiler, sonu olmayan bir deneyim ve karşı deneyim döngüsü içinde, gözlerimizde, kendi beklentilerini karşılayan ya da karşılamayan yanıtları seçerler. Ancak bizim çehrelerimizde ve başkalarının çehresinde birbirini izleyen maskeler, içimizde ve başkalarında varolan ruhun sırlarının algısını bulandırır, çok zaman da karartır: Böylelikle de bakışlardaki işaret ve arzuları, bekleyişlerin, imdat çağrılarının anlamlarını çözmemizi zorlaştırır. Bakışlarımız ve yüzlerimiz bizleri sürekli olarak insanlar ve nesneler dünyasıyla ilişki seline daldırır ve bunlardan, sonu olmayan içeriksel bir döngü halinde, bizi diğerlerine bağlayan uyaranlar filizlenir. Bununla birlikte, ruhlarımızda aniden ve her defasında kümeleşen bulutlar, gölgeler de vardır ve işte böyle olunca, bakışlarımız, bizim ve başkalarının bakışları söner, yüzlerimize siper iner ve yüzlerimiz nüfuz edilmez olur. Çehrelerimiz kendi içine kapanır, bakışlarımız kararır ve hiç olmazsa görünüşte, dünyayla olan tüm iletişimimiz parçalanır; ama, hiç olmazsa, yaşama zahmetini hafifletecek bir diyaloğa yol açacak dinlenme ve bakılma beklenti ve arzumuz ölmez.

Çehreyi aydınlatan ya da karartan bakışlardan yola çıkarak, kişiyi, beklenti ve huzursuzluklarıyla, kimliği ve kırılganlığıyla, anlam ufukları ve yırtılımlarıyla, ikiliği ve aşkınlığıyla kavrayıp tanımamız mümkündür. Başkasına dair edindiğimiz deneyim ve en nihayetinde de bilgi kaynağı, onun sözlerinden de önce, bakış ve hareketleridir. Karşımızdaki kişinin hastalığının, umutsuzluğu-

nun ve de hastalığının teşhisinin sezgisel bilgisine, onun bakışlarından ve çehresinden edindiğimiz ilk izlenimin ışığında: bakışlarına ve yüzüne hayat veren radikal ve metafor dilinin ışığında edinebiliriz; zira bakış ve çehreler, içimizdeki bin bir duygulanımın ve bin bir bekleyişin ışıklarını ve gölgelerini yansıtır. Bu noktada, Paola'nın ve Valeria'nın, Germana'nın ve Maria'nın, Antonietta'nın ve Liliana'nın, Chiara'nın ve Francesca'nın bakışlarından ve gözyaşlarından, hareketlerinden (parmaklıklardan sarkan ellerinden ve psikiyatri hastanesinin bahçelerinden gelen yoğun ışığı yutuveren gözlerinden) ve yüzlerinden, beklenti ve kaygılarının, umut ve hayal kırıklıklarının ateşli şiddetinin aşikâr bir şekilde su yüzüne çıktığını bir daha yinelemeden edemem.

ACIDA BEKLEYİŞ

Acı ile ıstırap, fiziksel acı ile manevi acı arasındaki bağlantılar süreklidir ama biraz kalıpçılığa kayarak da olsa, fiziksel acıyı, bir diğer deyişle beden acısını psişik acıdan, ıstıraptan ayırt edebiliriz. Niyetim şudur: Acıya kapıldığımızda (fiziksel acıya, hastalık acısına kapıldığımızda) içimizde, içselliğimizde olanları değerlendirmek, kısacası fiziksel olayların, beden hastalığı olaylarının öznel boyutuna bir kez daha eğilmek, ama bunu, hiç olmazsa şimdilik, her hastalığın ardından doğal olarak filizlenen manevi acı konusunu bir kenara bırakarak yapmak istemekteyim. Sözcüklerin dili ile beden dili acı deneyiminde de birbirlerinden ayrılırlar: Acı hissettiğimiz zaman sözcüklerin dili seyrelir, ardından da söner; oysa beden dili, acımasız ve zaman zaman da umutsuz anlamlarını sonuna kadar ifade eder.

Her birimizin acıya dair edindiği deneyimden yola çıkarak, acının karanlık ve, zaman zaman da, nüfuz edilmez gölgeleri tarafından ezilip boğulduğumuzda, kendimizde ve başkalarında, içselliğimizde gerçekleşenlere dair ne söyleyebiliriz?

Acı deneyimi yaşadığımızda, *yaşanmış zaman*ımız (*ben* zamanımız) radikal bir dönüşüme uğrar ve bizler bu dönüşümün girdabına kapılırız. Geçmiş ve gelecek, yaşanan zamandan uzaklaşır; Augustinusçu anlamdaki şimdiki zaman kalır sadece ve şimdiki

zaman yakıcı ve yürek parçalayıcı hale gelir. Yaşanan zaman durur, aşkınlığı kalmaz: Olası her umut, olası her bekleyiş yiter ve ancak acı dindiğinde yeniden filizlenir.

Acının devam etmesi halinde zaman deneyiminin bu derin dönüşümünün izinden, açıkça *otistik* olarak adlandırabileceğim psikolojik ve insani bir hal doğar; bu halden çıkmak ve insanlar dünyasıyla ve şeyler dünyasıyla bir şekilde yeniden iletişime geçmek çok zordur. Elbette ki keskin bir acı halinde yaşanan otistik hal ile depresyonda yaşanan otistik hal arasında örtüşme yoktur, sadece benzerlik vardır; ancak, farklı farklı açılardan acı deneyimiyle yüzleştiğimiz zaman, sözünü ettiğimiz bu içeriksel uyumun bilincinde olmalı, acının içine sızan kaygı ve umutsuzluğun karaltılı manzaralarının farkında olmalıyız. Yoğun alevlenmelerin ardından sön*me*yen, dur duraksız zamana yayılan acının yarattığı yalnızlık her halükârda dinmeyen bir şeydir.

Acının öznel arka planına yaklaşmak ve onun içsel boyutunu kavramak, sorunlu ve zor bir şeydir ve acının ilaç tedavisiyle hafifletilememesi ya da sona erdirilmemesi halinde, bunu, ancak kişinin zaman deneyiminde ve yalnızlık deneyiminde nelerin gerçekleştiğini göz önünde bulundurmamız halinde yapabiliriz.

Acı azaldığında durum değişir; acıda geçmiş ve gelecek boyutları yeniden filizlenir: umut ve özellikle de bekleyiş yeniden doğar. Acının tükenip ortadan kalkması bekleyişi ve acının yinelen*me*mesi bekleyişi doğar: ilaçların terapötik işlevlerini yerine getirmesi ve hayat ufuklarının yeniden belirmesi bekleyişi filizlenir: acının yaktığı insanlar arası ilişkilerin yeniden doğması bekleyişi ortaya çıkar; acı çölünün yuttuğu duygulanımların yeniden doğması bekleyişi: acının yayılmasına neden olmuş hastalığın nedenlerini derinden derine bilme bekleyişi görülür: hastalığın nedeni ve süresi, acının olasılık halindeki yeniden alevlenişi ile ilgili sorulara yanıt bulunulmadığında bekleyiş kaygısı yaşanır: yalnızlık ve umutsuzluk içinde geçirilmiş gün ve saatlerin hatırasıyla, yakın ve can yakıcı hale gelen geçmişin hayaletleri bu kaygıya eşlik eder.

Acının yarattığı kaygıya daldığımızda söylemek istediğimiz sözler, bu dünyaya ait sözler *değildir*: Şöyle ki, yaralanmış ve paralanmış içselliğimizin sırrındaki o sözleri yalnız biz biliriz ve başkalarının buna dair duyup anlayabileceği şeyler gerçekten de

kısıtlıdır. Kısacası sözcüklerin dili, acının kızgın korları karşısında karanlık ve nüfuz edilemez olur; ama beden dili, niyetimizden de bağımsız olarak, kendini duyurmak ve mümkünse, yardım almak üzere sessizce haykırır.

Acının psikoterapisinden söz etmenin herhangi bir anlamı varsa şayet, bu, acının hafiflemesini ve bitmesini sağlayan varoluş biçimlerine eşlik edecek sözcük ve hareketlerde, yani acının sürecindeki: acının olası yeniden belirişi ya da olası tamamen ortadan kayboluşuna eşlik edecek bekleyiş ve bekleyişlerde yatmaktadır. Elbette ki acı yayıldığında, umut da bekleyiş de kendini gösteremez çünkü gelecek, istikbal çözülmüş haldedir; işte bu durumda, belki de, sadece sessiz ve dostane bir mevcudiyet, bir rahatlama ve dile gelmez bir umut kırıntısı: zaman zaman acının dikenlerini dahi hafifletebilecek, kırılgan ve gözle görülmez bir *espérance* sağlayabilir.

KÜLLENMİŞ BEKLEYİŞTEN HEZEYAN DOĞAR

Bekleyiş, kişinin klinikte ya da hastanede beklediği ve kendine baktığı bekleyiş odası ve bekleme odası; muayene bekleyişi, muayenenin neticesini alma bekleyişi; doktorun konusunda uzman olmakla kalmayıp, insancıl da olduğunu görme bekleyişi; muayenenin bitmesini bekleyiş, iştirak ve dayanışma hisleri uyandıran bekleyişler; muayenenin nihayet bitmesi ve doktorun umudu söndürmeyecek bir şeyler söylemesi bekleyişi: doktor odasından çıkan kişinin kaygı ve huzursuzluklarını, ruhun tebessüm ve telafisi olan bir acıya ve hafiflemiş umutsuzluğa derhal tanıklıkta bulunan gizemli gediklerini yakalamaya çalışmak, onun gözlerine yansımalarını bekleyiş, kâh umuda açılan kâh gene kaygıya uzanan, nihai şeylerin ve nihai çözümlerin sessizliğine gömülen duygulanım ve düşünce girdaplarında, hiç bitmeyen ve muayeneden muayeneye, tahlilden tahlile yinelenen bekleyiş.

Bunlar, her birimizin, hayatın farklı farklı ve gizemli olayları boyunca, ister istemez, acı ve duygulanımla, rahatlama ve umutla düşündüğü deneyimlerdir.

Gündelik hayattaki ve hastalık korkularından ve hastalıktan mustarip hayattaki bekleyişler sonsuzdur. Bu ikincisi, hayatın anlamını ve bekleyişin anlamını aniden değiştirir: Artık gündelik hayatı dolduran sıradan ve anlamsız bekleyişler kalmaz olur; sahneye, hayat ve ölüm, yaşama ve ölme konusunda belirleyici olan bekleyişler çıkar. Bunun ötesinde ve bundan da önce, hastanede sadece teknolojinin buz gibi gücüne teslim olmayıp da, hastasına kulak da veren bir doktor tarafından muayene edilme bekleyişi ya da zaman zaman belirleyici bir rol oynayan psikolojik ve insani durumun hassaslığını bilmeyen bir doktor tarafından hastalığın ne kadar ağır olduğunun dile getirilmesiyle yerle bir edilen bekleyiş; güvensizlik ve şüphenin, henüz gerçekleşmemiş ama kısa zaman sonra gerçekleşecek şeylerin yarattığı baş dönmelerinin azabıyla dolu bekleyiş vardır.

Hastalık, gizli başlangıçları ve kesintileriyle, acının ve dönüşümün uçurumlarındaki yükseliş ve inişleriyle psikotik deneyimin karaltılarına büründüğünde doğan, zaman zaman öngörülmez ve bilinmez olan *bekleyişe ve bekleyişlere dair ne diyebiliriz?*

Kısacası bekleyiş konusu, hayattaki sonsuz sayıdaki olayın, karanlık ve aydınlık, huzurlu ve acımasız, sakin ve taşkın, umudun gökkuşağından ya da umutsuzluğun buzullarından geçen bin bir olayın *Leitmotiv*'i gibidir.

Söylemekte olduğum şeyler, soyut ya da kuramsal düşünümlerden kaynaklanmamaktadır; bunlar, bazı psikotik deneyimlerin ortaya çıkışında ve gelişiminde kök salmıştır. Hezeyanun (elbette ki yapıtaşı hezeyan olan hastalık şizofrenidir) oluşum biçimleriyle ilgili en cesur çalışmayı, hezeyanun sonu olmayan bir kaygıdan ve doktor ile doktorun muayene ettiği bir hastanın karısı arasındaki yürek paralayıcı bakışmalardan *yola çıkarak* başladığını aktaran Ludwig Binswanger ortaya koymuştur. Binswanger, hasta eşi Suzanne Urban'ın hayatını çözümlemiş ve betimlemiştir. Urban'da, bu bekleyiş ve bu bakışmalar tarafından beslenen yoğun kaygının izinden anlatılmaz bir psikolojik ve insani ıstırap hali doğmuştur ve buna, daha sonra hezeyanun tırmalayıcı ve karmaşık fenomenolojisine gömülmüş radikal bir varoluşsal dönüşüm eşlik etmiştir.

Suzanne Urban'ın psikotik yaşam öyküsü, bir üroloji kliniğinde, doktorun, Urban'ın eşine tümör teşhisi koyarak, kendisine

kaygılı ve umutsuz gözlerle baktığı ve durumun çaresiz olduğunu söylediği (söz söylemeden ilettiği) o dehşet verici zaman diliminde başlamıştır. O dehşet verici zaman diliminden itibaren psikotik deneyim zamanla yayılma göstermiştir.

Suzanne Urban'ın psikotik dengesizliğine yol açmış asli sahneyi, bir diğer deyişle kocasının üroloji muayenesini betimlerken kullandığı sözcükleri tekrar tekrar okurken insanın içinin sıkılmaması mümkün değildir. Kocasına doktorda eşlik edişini, kendisinin yakındaki odada bekleyişini anlatırken ve eşinin yürek paralayıcı inlemelerini ağlaya ağlaya, titreye titreye dinleyişini tasvir ederken kullandığı sözler insanı altüst etmektedir.

Doktor, Suzanne'a, kocasının tedavisi mümkün olmayan hastalığını ima ederek bakmış, ona içindeki fırtınayı gizlemeye davet eden mimiklerde bulunmuş ve kadın, bütün bunları kavramasıyla eş zamanlı olarak, taşlaşmış bir umutsuzluğa sürüklenmiştir ve hezeyan deneyimi o an amansız parıltılar saçarak baş göstermiştir. Doktorun hareket ve bakışları, Suzanne'ın dünyasının, içsel ve dışsal dünyasının imgesini kökten bir şekilde değiştirmiş, yaşadığı bekleyişi, dile gelmez bir kaygı kaynağına dönüştürmüştür. Doktorun *söyledikleri* değil de, umutsuzluğun uçurumlarına yol açan bakışıyla *ima ettikleri*, Suzanne'ın şaşkınlık ve dehşet içinde donakalmasına ve kaygılı bir yabancılık haline kapılmasına neden olmuştur.

Şimdi Suzanne Urban'ın güncesinden, kocasının muayenesinin bitimini beklediğinde ve doktorun altüst olmuş bakışlarını gördüğünde hissettiği yürek paralayıcı duygulanımları dile getiren kesitleri alıntılamak isterim.[58]

"Kocamla doktora gittim, bekleme odasında bekliyor ve titreye titreye, ağlaya ağlaya onun dehşet verici inlemelerini dinliyordum. Doktor, mesanesinde yara olduğunu söylüyordu; ama kocama sırtını dönerek, bana öylesine üzgün bir ifadeyle baktı ki ben derhal kaskatı kesildim. Dehşete düşerek ağzımı açtım; ve doktor hislerimi eşime göstermemem gerektiğini anlatmak için derhal elimi sıktı. Bu pandomim korkunç bir şeydi. Eşim belki de bir şeyler fark etmişti ama yüzü gayet huzurlu görünüyordu. Doktora sadece

58 Binswanger L., *Schizophrenie*, Neske, Pfullingen 1957.

durumun neden kaynaklanmış olabileceğini sordu; doktor da ona bunun genellikle kandan kaynaklandığını, nedeninin bilinmediğini söyleyerek yanıt verdi."

Suzanne'ın güncesi, canlı ve yürek paralayıcı bir şekilde bu acılı deneyimlerin kısa ve umutsuz bir betimini yapmakta, bu deneyimlerin, gerek psikopatolojik ve klinik açıdan, gerekse de insani açıdan unutulmaz anlamını ortaya koymaktadır.

Suzanne, kaygı ve dehşete kapılmış o ilk ruh halinden, insanlar ve şeyler dünyasına dair sapmış ve mantık dışı ima ve atıflara kaymış, son olarak da bir dizi hezeyan deneyimine kapılmıştır.

(Bunların *neden* meydana geldiğini anlatmak mümkün değildir ama *nasıl* doğduklarını ve geliştiklerini kavramak mümkündür. Neden ve nasıl, psikopatolojik deneyimlerin: bu deneyimlerde varolan rasyonelliğin bilinmezliği ve hermeneutik çözülürlüğü alanlarının anlamına yaklaşmanın birbirinden farklı iki yoludur.)

Her halükârda, önceden kaygı dolu bir duruma hapsolmuş olan Suzanne Urban, daha sonra bir dehşet sahnesine hapsolmuş, köklü ve çıkışsız bir yalnızlığa mıhlanmıştır. Başlangıçta yapıtaşları kocasının muayenesinin bitmesinin bekleyişi ve doktorun umutsuz bakışlarına yansıyan ölümcül teşhisinin yürek paralayıcı algısı olan bu sahnede, zulüm ve yıkım, kaygı ve ölüm kaygısı getiren (artık bekleyiş ve doktorun bakışları değil de) *başkaları* olmuştur.

Böylelikle klinik psikiyatrinin, zulüm hezeyanu fenomenolojisi olarak tanımladığı şey meydana gelmiştir.

BİZİM BEKLEYİŞLERİMİZ

Sadece, muayene edilmeyi ve iyileştirilmeyi, bakılmayı (ama Suzanne Urban'ın eşinin doktorunun bakışıyla bakılmayı *değil*), laboratuar tahlillerini ve teknolojik tahlilleri yapmayı bekleyen hastaların bekleyişleri yoktur; *bizim* bekleyişlerimiz: özellikle de psikiyatrik sorunları olan kadın ve erkek hastalara yönelen bizlerin bekleyişleri de vardır.

Bizim içimizde de nice bekleyişler vardır: Hastanın onu bize getirenin ne olduğunu bize söylemesinin bekleyişi; sessizliğin ortadan kalkması bekleyişi; hastanın acısının neye bağlı olduğu-

nu bize söylemesi bekleyişi; çekingenliğine ve huzursuzluğuna rağmen kendini takılmadan ifade etmesi bekleyişi; güven ilişkisi kurulmasının bekleyişi: hastanın gözlerinde ve bakışlarında bir umut parıltısının belirmesinin bekleyişi; çekingen bir tebessümün ve kendisine dile getirilmeden yöneltilen sorulara bir yanıt vermesi bekleyişi; intiharın gölgeleri tarafından yutulmuş ve yaralanmış hastanın bizde içten ve özgün bir şeyler görmesi bekleyişi: hastanın saptanan randevuya gelmesi bekleyişi ve geri gelmemesi kaygısı: bizim duygulanımlarımızın anlamlı bir döngüsellik içinde onun duygulanımlarıyla uyum içinde olması bekleyişi.

Bir kadın ya da erkek hastanın bize ne hissettiğini ve kendisine acı verenin ne olduğunu anlatmasını beklediğimizde, içimizde, her birimizin içinde hangi duygular, hangi duygulanımlar doğar? Bekleyiş uzadığı zaman, öte yandan tedavi gören kişinin öznel zamanı ile tedavi edenin öznel zamanından köklü bir farklılık arz ettiğini de belirtmemiz gerekir, huzursuzluğa ve (kurulması öyle güç ve zaman zaman da öylesine kırılgan olan terapötik ilişkiye dair tutumlarımızla da ilgili) güvensizliğe kapılmamamız mümkün değildir; bununla birlikte, bu huzursuzluk ve güvensizliklerimizi belli etmememiz gerekir: Bu; her durumda ama özellikle de karşımızda kaygıdan mustarip ama doktorun ruhundan geçenleri sezmede usta olan psikotik varoluşlar olması halinde önemlidir. En yürek paralayıcı bekleyiş, en can yakıcı bekleyişlerden biri, kadın ya da erkek hastanın bize, bizim sadece onun bakışlarından ve çehresinden görür gibi olduğumuz, bizden saklı tuttuğu ölüm ve ölmekle ilgili düşüncelerine dair bir şeyler söylemesi olabilir. Kısacası bu sessizliği ve imkânsız diyaloğu kıracak ve zaman zaman tamamen doğaçlama olamayacak, terapötik karşılaşmaya yeniden anlam kazandıracak bir şeylerin bekleyişi vardır.

Doktorun bekleyişleri çok zaman yalnızlık ve kaygıyla dolar.

Bu söylediğimizden daha az önem taşımayan bir şey daha: Bekleyişlerimiz beden dilimizde nasıl ifade bulur? Kaygılar taşıyan ve çektiği acıdan dolayı ruhumuzdaki dinamikleri: endişe ve kayıtsızlıklarımızı, bekleyiş ve dikkatsizliklerimizi kavramakta ustalaşmış, duyarlı antenleri bulunan hastanın karşısındayken bize hangi bakışlar ve hangi mimikler eşlik etmektedir?

Umarım ki, sadece psikiyatrik alanda değil de, gündelik sonsuz ilişkilerimizde de içinde bulunduğumuz (umutla iç içe geçebilmekle birlikte umutla özdeş olmayan) bekleyişin psikolojik ve insani temellerine dair bir şeyler söyleyebilmişimdir. Her halükârda, psikiyatride, bekleyişin radikal yönü üzerine düşünmemek; bekleyişin, teşhissel ve psikoterapötik görüşmeleri belirlemekte, hızlandırmakta ya da onlara ket vurmakta oynadığı role eğilmemek mümkün değildir. Zira teşhissel ve psikoterapötik görüşmelerde, bekleyiş de dahil olmak üzere daima karmaşık psikolojik ve insani sorunlar mevcuttur; bunların, varolma nedenleri elle tutulmaz ve elden kaçıcı olsa da, belirleyici rol oynadıkları gerçeği, sıklıkla, gözden kaçırılmakta ya da yeterince önemsenmemektedir.

Psikiyatride bekleyişin önemi, Mauro Manica'nın, uyuşturucu madde bağımlılığı girdabına kapılmış bir gençle gerçekleşen psikoterapötik görüşmelerindeki duygulanımlarını ele alan kitabında[59] muhteşem bir şekilde ortaya konmuştur.

"Onun sonsuz tuzağa maruz olmasına karşın, *bekleyişi* öğrenmem gerektiğini hissediyorum: belki de, o boşlukları, seansta dayattığı o anlam boşluklarını doldurma gereğinden ve aciliyetinden sakınmayı başarabilirsem, onun varolma arzusunu hafifletir gibi duran bu yıpratıcı gerilimi, daha doğrusu uyuşturucu madde bağımlılığıyla mücadele teknikleri sayesinde derhal kurtulması gereken bu belli belirsiz gerilimi kaldırabilmesinde ona daha çok faydam dokunabilir."

Bekleyişte yatan giz ve huzursuzluk, aşağıdaki tutkulu ve dolu dolu sözlerde daha da iyi kavranmaktadır.

"Ama beklemek kolay değil, eroin yüzünden anonim ve sessiz bir ölüm onu aldı götürdü diye, ya da yeni 'uyuşturucusu' olmaya çalışan psikanaliz başarısız oldu, ona huzuru ve coşkuyu bir arada veremeyen sözcüklerle canını sıktı diye, ya da *–ileriki haftalardaki seanslarda* göreceğim üzere– 'uyuşturucu almış' taraf hep pusuda diye bir sonraki seansa gelmediğini görebileceğim düşüncesiyle yaşamak kolay değil."

(Ama psikoterapi hastayı uyuşturucu madde bağımlılığından kurtaracaktır.)

59 Manica M., *Psicoanalisi in situazioni estreme*, Borla, Roma 2004.

3. Varoluşsal Bir Kategori Olarak Umut

Bir kez daha Nietzsche'ye, onun tutku dolu düşünümüne ve dünyevi her sınırı aşan imgelemine, duygulanımların sırrını yakalamakta, gündelik alışkanlıkların ve uyuşukluğun maskesini düşürmekte usta olan tutumlarına ve umut konusunda nefes kesen sözlerine başvuralım: "Umut, aceleci ve apansız hayat deresinin üstüne atılmış gökkuşağıdır, köpükler onu yüzlerce kez yutar ama o hep yeniden belirir. Dereyi, tam da yabani yabani, tehlikeli tehlikeli gümbürdediği yerde, o narin ve güzel atılganlığıyla sürekli aşar."[60] Böylelikle, her zamanki gibi imgelerle dolu olan ve sonu olmayan içeriksel çağrışımlar uyandıran Nietzsche'nin düşüncelerin ışığında, varoluşsal bir kategori olarak umut bölümüne başlamak isterim. Varoluşsal bir kategori olarak umut, ancak disiplinlerarası değerlendirmeler ve düşünümlerle köklü bir şekilde kavranabilecektir; zira sadece psikopatolojik değil, teolojik, felsefi ve edebi disiplinlerin hepsi birden umudun özüne, rasyonel her katı kısıtlamayı aşan umudun sonsuz anlam ufuklarına yaklaşmamızı sağlamaktadır.

Elbette ki, umutla ve umudun çözülümüyle ilgili farklı bakış açılarını çarpıştırmak niyetinde değilim; bu bölümde varoluşsal bir kategori olan ve hayatta kök salan, yokluğu hayatı anlam ufuklarından yoksun bırakır gibi görünen umuda dair büyük yorumları ana hatlarıyla ortaya koymak arzusundayım sadece.

Umut, bekleyiş ile özdeş değildir: Eugène Minkowski'nin fenomenolojik psikiyatriye dair yazdığı olağanüstü kitaplarında[61] kaleme aldığı şeyler, söylemimin önsözü mahiyetindedir. Minkowski'nin açtığı bilişsel yol kabul görebilir ya da görmeyebilir, ancak görüşlerinin psikopatolojik ve klinik bir deneyimden

60 Nietzsche F., "Umano, troppo umano", *Umano, troppo umano e Frammenti postumi, 1876-1878*, Adelphi, Milano 1965, s. 3- 306.

61 Minkowski E., *Cosmologia e follia*, Guida, Napoli 2000; Minkowski E., *Il tempo vissuto*, Einaudi, Torino 2004.

doğduğuna kuşku yoktur ve bu, kendisinin çalışmalarının takdire şayan olduğunu kanıtlamaktadır.

"Umut, gelecekte, bekleyişten daha uzaklara gider. Ben ne şu an için ne de eli kulağında gelecek olan an için bir şey umarım; bunun ötesine uzanan gelecek için bir şey umarım. Umut sayesinde çok yakın geleceğin dayatmasından kurtularak, daha uzak, daha geniş, vaat dolu bir geleceğe açılırım. Ve geleceğin zenginliği önüme şimdiki zamanda serilir", ve sözünü şöyle sürdürür: "Ancak umut bir başka anlamda da 'daha uzaklara' gider: Umut bizi çevreyle-oluşumla doğrudan temastan uzaklaştırır, bekleyiş mengenesini ortadan kaldırır ve şimdi önüme serilen yaşanan mekândan özgürce uzaklara bakmamı sağlar."[62]

Umut bir yanılsama mıdır? Giacomo Leopardi'nin kederli bir şekilde dile getirdiği gibi bir yanılsamadan ibaret midir,[63] yoksa hayatın bir parçası olan: bir diğer değişle, yaşamak için varolması şart olan psikolojik ve insani bir deneyim midir?

Bu iki savdan birini seçmemek mümkün değildir: Eugène Minkowski'nin düşüncesine göndermede bulunmaya devam edeceğim, zira düşüncesi beni kendine doğru çekmekte çünkü köklü ve tutkulu klinik deneyimden beslenmiş olmasının yanı sıra, fikrini çok net bir şekilde de ortaya koymaktadır.

Umut, oluşuma açılır ve umut, oluşumda 'potansiyel olarak' mevcuttur: "Şunu belirtmemiz gerekir ki, söz konusu olan kesinlikle –pek çok kullanılan ve istismar edilen bir işleyiş olan– ruh hallerimizin 'izdüşümü' değildir: Böyle olsaydı umudumuz havada kalır, temelsiz olurdu; durumların gerçekliğini bilmememize neden olur, tabiri caizse bizi, kendi kendimizle körebe oynamamızı sağlayabilecek çeşitli psikolojik etkenlerin oyununa getirirdi sadece"; ve sözünü şöyle sürdürmektedir: "Oysa umut; oluşumla, oluşumun potansiyel olarak beraberinde getirdiği her şey ile bizim oluşuma yönelik insani bakışımız arasında varolan derin ve çözülmez birlik içindeki asli ve doğal kesişim noktası mahiyetindedir."[64]

Söylemime yön veren fenomenolojik önsözler işte bunlardır.

---

62 Minkowski E., *Cosmologia e follia*, Guida, Napoli 2000.

63 Leopardi G., "Zibaldone di pensieri, I", *Tutte le opere di Giacomo Leopardi*, yay. haz. F. Flora, Mondadori, Milano 1973.

64 Minkowski E., *Cosmologia e follia*, Guida, Napoli 2000.

HER NEVİ UMUT YOKSUNLUĞUNA KARŞIN UMMAK

Umudun klinik-ötesi yönlerine ilişkin bu bölümde, sözüme, Pavlus'un *Mektuplar*'ına,[65] umudu ele aldığı bu metinlere kısaca değinmeksizin devam etmek istemem. Bunlar, Augustinus'un[66] değerli kitabında da yer alan umuda dair (insani de olan) olağanüstü bir yorumun ışıdığı metinlerdir.

Özellikle de *Romalılara Mektup*'ta umut konusu radikal bir kesinlikle ortaya çıkmaktadır; psikiyatride bekleyiş ve umut konularına ilişkin olan kitabımın araştırma ufkunun dışındaki alanlara girmekten korkmayarak, bunlardan bazı kesitler aktarmak isterim. *Mektup*'ta her nevi umut yoksunluğuna karşı ummakla ilgili meşhur ifade[67] (4,18) yer almaktadır. Bu, acılı olan ve olmayan, kaygı içeren ve nüfuz edilmez, karanlık ve cüretkâr psikolojik ve insani deneyimlerin anahtar sözcüğü mahiyetindedir; ve bu mektupta, iman içeriği bir yana, olası her umudun simgesel temeli olan bir umut tanımı[68] da verilmektedir. "Çünkü bu umutla kurtulduk. Ama görülen umut, umut değildir. Gördüğü şeyi kim umut eder? Oysa görmediğimize umut bağlarsak, sabırla bekleyebiliriz." Pavlus'un *Romalılara Mektup*'unun bir başka kısmında,[69] umut köklü bir teolojik bağlama dahil edilmiştir, ancak harika anlatımından dolayı onu gene de alıntılamak isterim: "Böylece imanla aklandığımıza göre, Rabbimiz İsa Mesih sayesinde Tanrı'yla barışmış oluyoruz. İçinde bulunduğumuz bu lütfa Mesih aracılığıyla, imanla kavuştuk ve Tanrı'nın yüceliğine erişmek umuduyla övünüyoruz. Yalnız bununla değil, sıkıntılarla da övünüyoruz. Çünkü biliyoruz ki, sıkıntı dayanma gücünü, dayanma gücü Tanrı'nın beğenisini, Tanrı'nın beğenisi de umudu yaratır. Umut düş kırıklığına uğratmaz. Çünkü bize verilen Kutsal Ruh aracılığıyla Tanrı'nın sevgisi yüreklerimize dökülmüştür."

Karl Barth'ın *Romalılara Mektup*'a ilişkin yazdığı[70] derin ve baş döndürücü şeyleri hatırlatmama ihtiyaç yok; her halükârda

65 *Kutsal Kitap*, Kitabı Mukaddes, İstanbul 2009.
66 Agostino, *Le confessioni*, Einaudi, Torino 1966.
67 *Kutsal Kitap, Romalılara Mektup 4, 18*, Kitabı Mukaddes, İstanbul 2009.
68 *Kutsal Kitap, Romalılara Mektup* 8, 24-25, Kitabı Mukaddes, İstanbul 2009.
69 *Kutsal Kitap, Romalılara Mektup* 5, 1-6, Kitabı Mukaddes, İstanbul 2009.
70 Barth K., *L'Epistola ai Romani*, Feltrinelli, Milano 1962.

Pavlus'un mektuplarıyla ilgili söylemimi son bir alıntıyla,[71] bu defasında, kanaatimce antropolojik veçheleri olan Hıristiyan umudunun tanımının bulunduğu *İbranilere Mektup*'tan bir kesitle noktalamak isterim: "İman, umut edilenlere güvenmek, görünmeyen şeylerin varlığından emin olmaktır."

BELLEK VE UMUT

Bellek, geçmişten doğar ve geçmişte yaşar; umut ise gelecekte yaşar ve geleceğe yönelir, ancak bu ikisinin zamanı yaşama biçimleri, birbirlerinden köklü bir şekilde farklı değildir. Bellekten sürekli olarak hatıralar filizlenir ve bunlar, albatros kuşları misali, geleceği yaşama biçimimizi etkileyen çeşit çeşit ruh haline, bir *Stimmung*'dan diğer bir *Stimmung*'a uçar ve yükselir. Umutlar, yaşayıp da, belleğimizde saklı, neredeyse hapis kalmış şeylerle de beslenirler; böylelikle hatıralar bizde var olmuş ve var olan umutlara yansır. Geçmişten şimdiki zamana, şimdiki zamandan geleceğe, bellekten görüşe, görüşten bekleyişe doğru kesintisizce akan deneyimlerde, bellekten umuda, umuttan belleğe geçen bir yaşanmışlık döngüsü oluşur; Gabriel Marcel'i,[72] umudu geleceğin belleği olarak tanımlamaya sevk eden de belki bu olmuştur.

Her halükârda bunlar, Augustinus'un anlam uçurumları bakımından derin mi derin ve sonsuz olan metninde[73] yeniden filizlenmeden edemeyen düşüncelerdir.

Augustinus belleğe ilişkin olarak ne yazmıştır? Yazdıklarından, bellek ile umut arasındaki olası ilişkiler üzerine düşünmemizi sağlayacak birkaç kesiti aktarmak isterim.

"Böylelikle her türlü duyarlı nesnelerin algılanması sonucunda oluşan sayısız imgeler hazinesini içeren belleğin o geniş saraylarına, ovalarına gireceğim. Duyularımız aracılığıyla algıladığımız nesnelerden azaltarak, artırarak ve değiştirerek oluşturduğumuz ve henüz unutkanlığın yutup gömmediği düşünceler bellekte depolanıp korunuyor" ve sözleri olağanüstü derecede dolu bir içerikle

71 *Kutsal Kitap, İbranilere Mektup 11, 1*, Kitabı Mukaddes, İstanbul 2009.
72 Marcel G., *Homo viator*, Aubier, Paris 1944.
73 Agostino, *Le confessioni*, Einaudi, Torino 1966.

devam etmektedir: "Belleğime başvurduğumda, ondan istediğim şeyleri anımsamasını istiyorum. Bazıları hemen belleğime geliyor, bazıları ise uzun bir araştırmadan sonra, sanki çok karanlık bölgelerden geliyorlarmış gibi geliyorlar. Başka bir şeyi istiyor ve arıyorken, bazıları da yığın halinde gelip sanki 'bizi istemiyor muydun...' der gibi geliyorlar. Onları aklımın eliyle belleğimin yüzünden uzaklaştırıyorum, ta ki istediğim şey bulutları dağıtıp, bulunduğu derinliklerden gelip gözlerime görünene dek. Başkaları ise düzenli sıralar halinde istediğim anda zorluksuz belleğime geliyorlar. İlk gelenler arkadan gelenler gelince siliniyor isteyince yeniden ortaya çıkıyorlar."

Hatıraların bir çehresi vardır, duygulanım ve niyetlerimiz değiştiğinde değişen ve bin bir çehreye bürünen bir çehresi vardır; ve ruhun gözleri, bizi çevreleyen gerçekliğin algısına yönelmiş olan gözlerin sesi mahiyetindeki bakışlardan da parlak bakışlara sahiptir. Bellekte, onun ovalarından fışkıran ve neredeyse tutkuyla üst üste yığılan, hep daha derin ve gizli saklı yerlerden doğan imgelerin izleri vardır.

Bu imgelerin ne şekilde oluştuklarını söyleyebilecek hiç kimse yoktur; onları yakalayıveren ve içselliğimize yerleştiren duyuları ise biliriz.

"İstediğim kadar karanlıkta ya da sessizlikte oturayım, istediğimde, belleğimde renkleri canlandırabilirim, ak ile karayı ve öteki renkleri birbirinden ayırt edebilirim, işitsel imgeler görsel imgeleri rahatsız etmiyorlar. Onlar da aynı yerde ama ayrı bulunuyorlar"; bununla birlikte: "İstediğimde onları çağırıyorum onlar da hemen geliyorlar. Dilim ve gırtlağım sustuğu halde istediğim kadar şarkı söyleyebiliyorum; orada bulunan renkli imgeler de birbirine karışmıyorlar, kulak aracılığıyla girmiş işitsel hazineler devreye girince onları durdurmuyor."

Bunlar, her okuyuşumuzda, sonsuz bir hayret hissine kapıldığımız, dile gelmez derinliğinde neredeyse kaybolduğumuz, özellikle de sezgilerinin ve dilinin eşsiz modernliği (çağdaşlığı) karşısında kalakaldığımız sözlerdir kuşkusuz.

Psikiyatri, bizleri, içinden umut imgelerinin de fışkırdığı belleğin gizem ve sırlarına daldıran bu sezgilerden nasıl ayrı kalabilir gerçekten bilmiyorum.

"Bu depodan kendi kişisel deneyimlerime ya da bana bu deneyimleri kabul ettirenlerin inançlarına göre benzeşimler çıkarıyorum. Bunları geçmişle kıyaslıyor ve bu benzeşimlerden gelecekte yapacağım işleri, olayları ve umutlarımı çıkarıyorum. Ve bu gelecek hakkında sanki şimdi imiş gibi kendi kendime, aklımın büyük ve sayısız imgeleriyle dolu bağrından 'şunu, bunu yapacağım' diyorum. Ve şu ya da bu sonucu çıkarıyorum. 'Ah! Ya şu ya da bu olsaydı!' 'Tanrı bizi şundan ya da bundan korusaydı!' İçten böyle konuştuğum sırada ifade ettiklerim bellek hazinemden çıkıp gözümün önünde canlanıyordu. Onlarsız bir şey söyleyebilmem olanaksız."

Böylelikle geçmişin olayları ile geleceğin olayları, zaman deneyiminin şimdiki zamanı tarafından emilip iç içe geçerler.

Son bir düşünüme, belki de en karmaşık olanına, Augustinus'un Tanrı'da olduğuna inandığı ve kendi kendine nasıl aranıp nerede bulunacağını sorduğu mutlu yaşam konusuna ilişkin düşünüme başvuralım.

"Mutlu yaşam insanların hepsinin arzuladıkları şey değil midir? Mutlu olmayı istemeyen kimse var mıdır? İnsanlar mutluluğu bu kadar arzuladıklarına göre onu bir yerlerde tanımış olmalılar. Mutluluğu sevmeleri için onu bir yerlerde görmüş olmalılar. Kuşkusuz ki bu duygu içimizde, ama nasıl, bilmiyorum", ancak her birimizin mutluluğa sahip olma şekli farklıdır. "Mutluluğa fiili bir şekilde sahip olmak da bir çeşit mutluluktur. Kimileri de sadece umut ederek mutlu olurlar. Bunlar, ona fiili anlamda sahip olanlardan bir kademe daha az, onu hiç tanımayanlardan ise bir kademe daha çok sahiptirler mutluluğa. Mutluluğu hiç tanımayanlar bu şekilde mutlu olmak istemezler, ancak mutluluğu istedikleri kuşku götürmez."

Augustinus, son olarak, kendi kendine mutluluğun nerede bulunduğunu ve onun bellekte değilse nerede olduğunu sorar: İşte bu noktada, mutluluğu tanımamamız halinde onu o kadar çok sevmeyeceğimiz savının ışığında, mutluluğun bellekte bulunduğunu söylerek meseleyi sonlandırır.

Bellekte, geçmiş ve geleceğin bu gizemli bağında, sadece yaşanmış mutluluğun hatırası yoktur, mutluluk umudu da vardır.

BİZ HİÇBİR ZAMAN YAŞAMAYIZ, YAŞAMAYI UMARIZ

Augustinus'la Blaise Pascal'ın arasında asırlar vardır ama her ikisi de, günümüzde bile içimizde silinmez ve unutulmaz duygulanımsal ve kültürel yankılar uyandıran ortak bir düşünüm hattıyla birbirine bağlıdır. Varoluşun büyük meseleleri (zaman ve bellek; asla salt rasyonel olmayıp bilhassa duygulanımsal olan ve kalbin mantığından çıkarsanan bilgi modelleri; hesaplayıcı, soğuk bir mantıktan değil de, alev alev yanıp tutuşan bir kalple varılan Tanrı'ya dair bilgi; duygulanımların, özellikle de kaygının ve umudun, hayatın anlamını kavramak ve yaşamak açısından büyük önemi) üzerine ortak düşünümlerinden ayrı olarak, Augustinus'u Pascal'a, Augustinus'un yaratıcı düşüncesini Pascal'ınkine bağlayan sıcak ve unutulmaz bir hat vardır ve o da, insanın kendine ve dünyaya, içinde bulunduğu dünyaya, kişilerin ve nesnelerin dünyalarına yönelik bilgisinin simgesel ve belirleyici yeri mahiyetindeki içselliği (ruhun geniş ve sonsuz manzaralarını) köklü ve efsanevi bir biçimde yeniden değerlendirmiş olmalarıdır. Söz konusu bilgiler, gizemli ortak bir kaderde iş birliği eder ve, tarihsel olarak, çağdaş fenomenolojinin ve varoluşçuluğun felsefi temelleriyle iç içe girer.

Kaygı ve umut, insanın içindeki huzursuzluk ve kaybolmuşluk hissi, hayatın ışıkları ve karaltıları, Pascal'ın baş döndürücü düşünümünün: kuramsal ve ideolojik her şablonu kül eden ve yaşanmış deneyimlerin ve olayların varoluşsal özüne yaklaşan düşünümünün *Leitmotiv*'idir.

Uçsuz bucaksız bu mekânların ebedi sessizliği bizleri ürkütür: İnsan olma halinin, her türlü sefaleti bir yana, büyüklüğünün vuku bulduğu (tek yer olan) içsel boyutu aracılığıyla kavranmadığı takdirde, şeylerin nasıl da kırılgan ve elden kaçıcı olduklarını derhal anlamamızı sağlar.

Bu söylem bağlamında Blaise Pascal'ın zaman ve umutla ilgili sözlerini alıntılamamak mümkün müdür? Bu sözleri, konuyla ilgili düşüncesine ve de *Pensées*'in[74] her kesitine hayret verici bir netlik kazandıran parlak ve varoluşsal Fransızcasından aktarmak isterim.

74 Pascal B., *Œuvres completes, II*, Gallimard, Paris 2000.

"Nous ne pensons presque point au présent; et, si nous y pensons, ce n'est que pour en prendre la lumière pour disposer de l'avenir. Le présent n'est jamais notre fin; le passé et le présent sont nos moyens; le seul avenir est notre fin. Ainsi nous ne vivons jamais, mais nous espérons de vivre."[75]

Umudun diyalektiği ve gizi, içinde barınan anlam uçurumları, zamana meydan okuyan bu sözlerde su yüzüne çıkmaktadır; ve bizlere, fenomenolojik ve antropolojik bir psikiyatri yapma niyetinde olan herkese, en nihayetinde, sadece, Pascal'ın içe bakışının içerdiği anlamı derinleştirerek klinik deneyimlere aktarmak kalmaktadır.

Biz hiçbir zaman yaşamayız ama yaşamayı umarız; o halde, umuttan yoksun kaldığımızda, umutsuzluğun dalgaları yanımızdan geçtiğinde ya da onlara kapılma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığımızda, yaşamamız ve yaşamaya devam etmemiz nasıl mümkündür? Umutla hayatta kalan gelecek kuruduğunda ya da paramparça olduğunda, geçmişe, yakın ve uzak geçmişte hayal ettiğimiz ve yaşadığımız şeylere, şimdiki zamana ve elle tutulmaz ve uçucu şimdiki zamanda yaşamakta olduğumuz ve kavramaya çalıştığımız şeylere ne olur? Işığımız, içsel ışığımız karanlık tarafından yutulduğunda ve geleceğe dair bir kesit bile göremez olduğumuzda, yaşamaya nasıl devam ederiz? Geçmişin acılı olaylarından nasıl kopabiliriz, içimizde varolmuş olan ve Augustinus'un, düşüncesinin keskin orağıyla çözümlediği yaşama mutluluğuna dair bir şeyleri, hiç olmazsa bir şeyleri nasıl yeniden hissedebiliriz?

İSTEMSİZ BELLEK

Marcel Proust'un engin romanından,[76] Augustinus'un bellek ve umuda dair yazdıklarındaki ruhla uzaktan ve belki de zoraki bir

75 "Biz neredeyse asla şimdiki zamanı düşünmeyiz; ve düşünsek bile bunu ancak geleceğimizi tanzim etmek için yaparız. Şimdiki zaman asla amacımız değildir; geçmiş ve şimdiki zaman bizim araçlarımızdır; sadece gelecek amacımızdır. Böylelikle biz hiçbir zaman yaşamayız, yaşamayı umut ederiz." (ç.n.)

76 Proust M., *Kayıp Zamanın İzinde, Swann'ların Tarafı*, çev. Roza Hakmen, YKY, İstanbul 2014; Proust M., *Kayıp Zamanın İzinde, Çiçek Açmış Genç Kızların Gölgesinde*, çev. Roza Hakmen, YKY, İstanbul 2001; Proust M., Alla ricerca del tempo perduto, III (*Kayıp Zamanın İzinde III*), yay. haz. P. Serini, çev. M. Bonfantini, Einaudi, Torino 1961.

uyum içinde bulunan, belleğin, geometrik belleğin (kronolojik belleğin) *değil* de, yaşanmış belleğin,[77] olayların belleğinin *değil* de, ruh hallerinin belleğinin uçsuz bucaksız manzaralarını yeniden görmemizi ve zaman zaman bellekten fışkıran, bellek tarafından yeniden biçimlendirilen ve esinlenen umut gölgelerini görür gibi olmamızı sağlayan bazı içeriksel kesitleri aktarmak isterim. Kuşkusuz ki, istemsiz bellek, Augustinus'un değil de, Proust'un imgelemsel ve yaratıcı dünyasının bir parçasıdır ama her ikisi de, içsel hayatın yalnızlığına dalmış, imge ve düşüncelere, sonu olmayan duygulanım ve hayallere dair elle tutulmaz bir döngüyle filizlenen ve ortadan kalkan ruh hallerinin tutkulu arayışına kapılmıştır. Böylelikle de, psikiyatride de insan bilimlerinde de gerçekten hiçbir önem arz etmeyen alışıldık ve karmaşık bilimsel dirençlere meydan okuyarak, kalbin mantığına ve duygulanım takımadasına asla yabancı olmayan, altüst edici bir ruh anatomisi ortaya koyan iki büyük kitaptan birkaç kesit alıntılamaya cüret ettim.

Marcel Proust'un muhteşem romanının[78] meşhur sayfalarındaki istemsiz bellek. Damağa değince, muhteşem bir haz uyandırarak kendinden geçiren bir "madlen" kırıntısını bandığı çay kaşığı.

"Verdiği mutluluğa ve diğer ruh hallerini silen gerçekliğine mantıklı herhangi bir kanıt sunmayan, ama bu mutluluğu ve gerçekliği apaçık ortaya koyan bu bilinmez ruh halinin ne olabileceğini kendi kendime sormaya koyuluyorum yine. Onu tekrar ortaya çıkarmak istiyorum. Zihnimde, çayın ilk yudumunu aldığım âna geri dönüyorum. Aynı ruh halini yeni bir aydınlanma olmadan buluyorum. Zihnimden bir gayret daha göstermesini, kaçan duyguyu geri getirmesini istiyorum."

Bu ruh haline yeniden nasıl ulaşılabilir ve o nasıl muhafaza edilebilir?

"Bu hatıra özdeş bir ânın çekiminin ta uzaklardan gelip benliğimin derinliklerinde kışkırttığı, coşturduğu, deştiği o geçmişteki an bilincimin aydınlık yüzeyine ulaşacak mı? Bilmiyorum. Artık hiçbir şey hissetmiyorum, o durdu, belki tekrar aşağı indi; kim bi-

77 Straus E., "On memory traces", *Tijdschrift voor filosofie*, 24 (1962), s. 3-32.

78 Proust M., *Kayıp Zamanın İzinde, Swann'ların Tarafı*, çev. Roza Hakmen, YKY, İstanbul 2014.

lir bir daha karanlığının içinden yukarı çıkacak mı? Tekrar baştan başlayıp on kere daha ona eğilmem gerekiyor."

Ve aniden, o tada dair görsel anı yeniden filizlenir: Pazar sabahları, Léonie Teyze'nin kendi çayına ya da ıhlamuruna bandıktan sonra Marcel Proust'a sunduğu "madlen" kırıntısının tadı yeniden filizlenir.

"Madlenin görüntüsü tatmadan önce bana hiçbir şey hatırlatmamıştı; belki o zamandan beri pastane raflarında sık sık madlenler görüp yemediğimden, görüntüsü Combray günlerinden ayrılıp daha yakın geçmişteki günlere bağlandığı için; belki de bunca zaman hafızanın dışında terk edilmiş olan hatıralardan geriye hiçbir şey kalmadığı, her şey dağıldığı için, şekiller –ağırbaşlı, sofu kıvrımlarının altında müthiş bir şehvet gizleyen küçük pastane midyesinin şekli de– ortadan kalkmış, ya da uyuşukluktan, bilince ulaşmalarını sağlayacak genişleme gücünü bulamamışlardı."

Teyzesinin kendisine verdiği, çaya ya da ıhlamura banılmış "madlen"in bir parçasının tadının izinden, bellekten işte sonsuz ve bitmek tükenmez bir dizi anı fışkırır: Bunlar, olağanüstü roman boyunca, en parlak ve en karanlık, en acılı ve en amansız duygulanımlardan en hafif ve en derin, en nostaljik ve en kanatlı duygulanımlara uzanan eşsiz bir içeriksel zenginlik göstererek ortaya çıkacaktır.

"Ve tıpkı Japonların, suyla dolu porselen bir kâseye attıkları silik kâğıt parçalarının suya girer girmez çözülüp şekillenerek, renklenerek belirginlik kazandığı, somut, şüpheye yer bırakmayan birer çiçek, ev, insan olduğu oyunlarındaki gibi, hem bizim bahçedeki, hem M. Swann'ın bahçesindeki bütün çiçekler, Vivonne Nehri'nin nilüferleri, köyün iyi yürekli sakinleri, onların küçük evleri, kilise, bütün Combray ve civarı şekillenip hacim kazandı, bahçeleriyle bütün kent çay fincanından dışarı fırladı."

Böylelikle, belleğin alanlarından ve ovalarından, ani ve beklenmedik içeriksel çağrışımlar aracılığıyla, sessizliğin ve unutuşun uçurumlarının dibinde kalmış, yaşanmış uzak deneyimler, huzursuzluk ve kaygı, özlem ve melankoli, acı ve sevinç izleri taşıyan duygulanımsal yankılarıyla, yaşandıkları zamanın duygulanımsal yankılarıyla yeniden filizlenir.

Proust'un romanında, geçmiş ve geleceğin, bellek ve umudun gizemli ve karaltılı bir şekilde iç içe geçer gibi durduğu başka yerler de vardır.

"O anda çimenlerin üzerinde koşup oynayan çiçekler, güneşte akan su, gerçeklerin görüntüsünü çevreleyen bütün manzara, bilinçsiz, dalgın çehresiyle bu gerçeklerin hatırasına daima eşlik eder; şüphesiz bu tabiat parçası, o bahçe köşesi, mütevazı bir yolcu, hayal kuran bir çocuk tarafından –kalabalığın arasında kaybolmuş bir anı yazarı tarafından incelenen bir kral misali– uzun uzun seyredildiklerinde, ileride, en geçici özelliklerine varıncaya kadar, onun sayesinde yaşatılacaklarını hiç düşünmemişlerdir; oysa coşkunluğum, çit boyunca uzanan, yakında yerini yabangüllerine bırakacak olan akdikenlerin kokusunu, iki yanı ağaçlı, çakıllı bir yolda yankısız bir ayak sesini, ırmakta yetişen bir bitkiye yapışarak bir anda patlayıveren su kabarcığını yılların ötesine taşımayı başarmış, bu arada etraftaki yollar silinmiş, o yolların üzerinde yürüyenler de, onların hatırası da ölmüştür."

Belleğin mekânlarının uçsuz bucaksız uzaklığı ve bu yerlerin, hatıralar yeniden filizlendiğinde yeniden edindikleri eşsiz derinlikler.

"Ama Méséglise tarafıyla Guermantes tarafını, her şeyden çok, zihnimin toprağının derinliklerindeki maden yatakları, hâlâ ayaklarımı bastığım dirençli birer zemin olarak düşünmem gerekir."

Acı ve kaygının izlerini taşıyan geçmiş olayları hatırlatan belleğin baskınlarına, umudun sihrinden doğan farklı farklı güçler karşılık verir.

"Bu iki güçten birincisi, tabii ki baha Champs-Elysées Caddesi'nde gezinti yapan bu iki kişiyi göstermeye devam ediyor, geçmişten çekip çıkardığı başka tatsız görüntüler de sunuyordu: Mesela, annesi benim yanımda kalmasını söylerken Gilberte'in omuz silkişi. Ama ikinci güç, umutlarımın zemini üzerine, aslında son derece kısıtlı olan bu zavallı geçmişten çok daha hoş tasarlanmış bir gelecek işliyordu. Gilberte'i bir dakika somurtkan görüyorsam, kim bilir kaç dakika, barışmamız, hatta belki nişanlanmamız için neler yapacağını tasarlıyordum! Şunu da kabul etmek gerekir ki, hayalgücüm, geleceğe doğru yönelttiği bu gücü, her şeye rağmen geçmişten alıyordu."

Geçmiş ile gelecek, her şeye rağmen sınırlarından çıkabilen bu zavallı geçmiş ile geçmişten yeniden doğan gelecek arasındaki olası iç içelik, Augustinus'un bellek ve umuda ilişkin bazı savlarını yansıtır gibidir.

ESPÉRANCE VE *ESPOİR*

Augustinus'un ve Pascal'ın düşünce hattı; psikiyatrinin sadece bilişsel değil, klinik (pratik) varoluş nedenini de değiştirmiş olan varoluşçuluğu ve fenomenolojiyi köklü bir şekilde etkilemiş, bu iki disipline akarak zamanın ötesine geçmiştir.

[Søren Kierkegaard'ın,[79] Edmund Husserl'in,[80] Max Scheler'in,[81] sonradan Karmelit rahibesi olan ve Musevi olduğundan Auschwitz'te ölen, Husserl'in son öğrencisi Edith Stein'ın,[82] Martin Heidegger'in[83] ve Gabriel Marcel'in[84] eserleriyle gelişmiş bu felsefi hareketin (varoluşsal ve fenomenolojik hareketin) içeriksel düğüm noktalarını sadece hatırlatmak isterim. Bu sayılan isimler, tarihte, felsefenin idealizm köklerini silmiş ve felsefeyi

79 Kierkegaard S., *Il concetto dell'angoscia – La malattia mortale*, Sansoni, Firenze 1952; Kierkegaard S., *Diario I (1834-1849)*, Morcelliana, Brescia 1962; Kierkegaard S., *Diario II (1849-1855)*, Morcelliana, Brescia 1963; Kierkegaard S., *Stadi sul cammino della vita*, yay. haz. L. Koch, Rizzoli, Milano 1993.

80 Husserl E., *Meditazioni cartesiane e i discorsi parigini*, Bompiani, Milano 1960; Husserl E., *La crisi delle scienze europee e la fenomenologia trascendentale*, il Saggiatore, Milano 1961; Husserl E., *Idee per una fenomenologia pura e per una filosofia fenomenologica*, Einaudi, Torino 1965; Husserl E., *Ricerche logiche, I e II*, il Saggiatore, Milano 1968.

81 Scheler M., *Schriften aus dem Nachlass, I, Zur Ethik und Erkenntnislehre*, Francke, Bern 1957; Scheler M., *Der Formalismus in der Ethik und die materiale Wert-ethik*, Francke, Bern-Münih 1966; Scheler M., Vom *Umsturz der Werte*, Francke, Bern-Münih 1972; Scheler M., *Wesen und Formen der Sympathie*, Francke, Bern-Münih 1973.

82 Stein E., *Die Frau*, Nauwelaerts-Herder, Louvain-Freiburg 1959; Stein E., *Welt und Person*, Nauwelaerts-Herder, Louvain-Freiburg 1962; Stein E., *Aus dem Leben einer jüdischen Familie. Das Leben Edith Stein: Kindheit und Jugend*, Herder, Freiburg-Basel-Wien 1985; Stein E., *Il problema dell'empatia*, Studium, Roma 1985.

83 Heidegger M., *Sentieri interrotti*, La Nuova Italia, Firenze 1968; Heidegger M., *Essere e tempo*, Utet, Torino 1969; Heidegger M., *In cammino verso il Linguaggio*, Mursia, Milano 1973; Heidegger M., *La poesia di Hölderlin*, Adelphi, Milano 1988; Heidegger M., *Nietzsche*, Adelphi, Milano 1994; Heidegger M., *Segnavia*, Adelphi, Milano 1997.

84 Marcel G., *Être et avoir*, Aubier, Paris 1935; Marcel G., *Homo viator*, Aubier, Paris 1944; Marcel G., *L'homme problématique*, Aubier, Paris 1955.

hayatın somutluğuna daldırmış en önemli şahsiyetlerden bazıları, zannımca en önemlileridir. Elbette ki felsefeden söz etmeye niyetli değilim; ancak, (psikiyatrisi parlak felsefi sezgiler içeren) Eugène Minkowski'nin yanı sıra, bu filozofların arasından, umut ve umutsuzluğa dair çok güzel şeyler yazmış olan Kierkegaard'a ve Gabriel Marcel'e göndermede bulunmak isterim.]

Gabriel Marcel, umutla ilgili düşüncesini umudun fenomenolojisine ve metafiziğine ilişkin kaleme aldığı çalışmasında[85] geliştirmiş ve derinlemesine ortaya koymuştur. Kendisi, umudun iyimserlikle özdeşleştirilmesine şiddetle karşı çıkarak, bu ikisinin birbiriyle alakalı olmadığını dile getirmiş ve umudun özünün fenomenolojik kategorilerini mutlak umut ve göreceli umutlar şeklinde bölümlemiştir ve bunu, elbette ki, Fransızcadaki (Eugène Minkowski'de içeriksel ve semantik olarak net bir ifade bulan) *espérance* ve *espoir* ayrımının ışığında yapmıştır. Marcel, mutlak umudun insani yapıtaşlarının özelliklerini belirtirken, onun haddini aşma ve meydan okumayla hiçbir şekilde uzlaşamayacağını savunur; mutlak umudun, aslen sessiz ve sakıngan olduğunu belirtir. Mutlak umut; ancak umudun *bir* öznellik ile *başka bir* öznellik arasındaki ilişki haline gelmesiyle, iki öznelliği birleştiren ve onları bir kardeşlik itkisiyle aşan *biz* ufkunda dinen ve çözülen bir çekingenliğin izini taşımaktadır. Mutlak umut; deneyimin: her defasında, hayatın anlamını boşaltmaya, yaşamı özgünlükten yoksun bırakmaya meyleden gündelik olayların bilindik kesitlerinin kendisini yutmasına izin vermez. Mutlak umut, içselliğin ve aşkınlığın bir sırrı gibidir.

Gabriel Marcel'in fenomenolojik düşünümü,[86] hem günlük hayatta hem de özellikle depresyon adını alan klinik durumda çözülme ve parçalanma tehlikesine maruz kalan umudun anlam ufuklarını derinlemesine kavramamızı sağlamaktadır.

Umut (ışıkları ve parıltılarıyla) hayata can vermez olduğunda ve acılı ve acımasız kıymıklar şeklinde parçalandığında, yaşam dünyası (Husserl'in tabiriyle[87] *Lebenswelt*) köklü bir değişime uğrar. Gabriel Marcel'in dediği gibi: İnsan, kendini, zamanın yeni ve

85 Marcel G., *Homo viator*, Aubier, Paris 1944.

86 Marcel G., *Être et avoir*, Aubier, Paris 1935; Marcel G., *Homo viator*, Aubier, Paris 1944.

87 Husserl E., *La crisi delle scienze europee e la fenomenologia trascendentale*, il Saggiatore, Milano 1961.

özgün hiçbir şey getirmeden akmaktan başka bir şey yapmadığı bir dünyada bulur. Bir diğer deyişle, insan, bu durumda, zamanın hiç geçmediği bir dünyada yer alır; ve bu nedenle de umutsuzluk, kapalı zamanın, hapishane mahiyetindeki zamanın bilinci olarak tanımlanabilir. Umut ise, zaman*daki* açıklık olarak tezahür eder, gelecekle (istikbâlde) yaşayan ve geçmişe: geçmişin hareketsiz ve atıl bataklıklarına mıhlanmayan açık bir zamandır. Zaman, özü itibariyle ayrım ve ayrılıktır; umut ise, uzlaşıma ve birleşmeye meyleder ve bu anlamda, geleceğin belleği gibidir.

Gabriel Marcel'in düşüncesi ve dili, zaman zaman, uçucu ve soyuttur; ancak, kanaatimce, bu son aktardıklarımda da olduğu üzere, olağanüstü sezgiler içermektedir. Zaman*da* açıklık ve zaman*da* akma mahiyetindeki umut, en nihayetinde, birlikte-olmanın, başkalarıyla dayanışma ve birlik içinde birlikte-olmanın ön şartıdır. Radikal bir anti-umut mahiyetindeki umutsuzluk, elbette ki, kaçınılmaz bir şekilde yalnızlığa, kurtarıcı umut bir nebze olsun yeniden filizlenmedikçe, içinden çıkılması imkânsız olan yalnızlık uçurumlarına sürüklemektedir. Marcel'in düşüncesini, biçimsizleştirmeden ve saptırmadan, bir şekilde yorumlamakta ve belki de kapsamını genişletmekteyim. Her halükârda Marcel, şunu söylerken belki de mistik imgeleme varmaktadır: Umut eden kişi, sadece "ben umuyorum" dememektedir, aynı zamanda "sende umudum var", "bizim için umut duyuyorum" demektedir, çünkü umut etmek, daima kişisel bir gerçekliğe, "sen" olabilecek bir varlığa güvenmektir. Umuda dair bu son tanım, görünüşte soyut ve dağınık duran, ama (belki de) her umudun, dünyevi ve gündelik olmaktan kurtulmuş, artık dünyevi değil de, varoluşsal olan bir deneyime dönüşmüş (tahavvül etmiş) her umudun: aşkınlık ve birlik mahiyetindeki *espérance*'ın içeriksel özüne yaklaşan bir imgeyle özetlenebilir. İmge şudur: "Bizim için sende umudum var."

Espérance-umut ile *espoirs*-umutlar arasındaki fenomenolojik ayrımlara ilişkin olarak, bir kez daha atıf yapmak, genç yaşında Orianenburg'daki *lager*'e gönderilmiş ve 1944 Mart'ında orada vefat etmiş olan Yahudi kökenli Alman filizof Paul Ludwig Landsberg'in çok güzel bir kitabında[88] ele aldığı bazı değerlen-

88 Landsberg P.-L., *Essai sur l'expérience de la morte*, Seuil, Paris 1951.

dirmelere göndermede bulunmak isterim. Kendisi, özellikle de *espérance* ve *espoirs*'ın birbirinden radikal şekilde ayrı zamansal ve fenomenolojik yapıları olduğunu savunmuştur. Bunlardan ilki, güven ve sabır, hakikat ve özgürlük dolu bir geleceğe yönelir; kökleri insanın, yaratıcılığı ve radikal özerkliği ışığında görülen her bir insanın gizinde yatmaktadır ve bu umut olmaksızın, hiçbir insan bir tek an bile varolamaz. *Espoirs*'ın kökleri, sabırsızlıkta ve insanın kendini gerçekleştirmesinin dışında yer alan tek tek olaylarla tükenen geleceği öncelemekte yatar; *espoirs*'ın zamanı (geleceği) dünyaya, dünyanın yanılsamalarına ve şartlara: bir diğer deyişle, istenen her şeyin gerçekleşebileceği yanılsamasına aittir.

Landsberg *espérance*'ı yaratıcı umut olarak tanımlar; bu tanımda, onun, berrak ve derin düşüncesi tam olarak ifade bulmaktadır.

HAYATİ ATILIM OLARAK UMUT

Minkowski'nin bazı çalışmalarının[89] izinden giderek, kendisinin, özellikle de, umutla ilgili daha başka neler söylediğini ortaya koymak isterim. (Elbette ki, özellikle psikotik depresyonda bekleyiş ve umut kaynağından[90] yoksun kalınır; oysa hezeyan deneyimlerinde, güven ve iman kaynağı kurur ve söner.) Minkowski çalışmalarında ve şimdi göndermede bulunmak istediğim bir çalışmasında,[91] büyük psikopatolojik sezgileri Bergsoncu (fenomenolojik) bir felsefi donanımla bir araya getirmiştir: Böylelikle, hiçbir esneklik göstermeyen ve sadece natüralist olan bir psikiyatri tarafından her defasında parçalanma tehlikesiyle karşı karşıya bırakılan klinik deneyimlerin kavranma ve yorumlanma sınırlarını genişletmiştir. Eugène Minkowski'nin sonu olmayan düşünümünün anlam ufku;

89 Minkowski E., *La schizophrénie*, Desclée de Brouwer, Paris 1953; Minkowski E., *Traité de psychopathologie*, Presses Universitaires de France, Paris 1966; Minkowski E., *Cosmologia e follia*, Guida, Napoli 2000; Minkowski E., *Il tempo vissuto*, Einaudi, Torino 2004.

90 Tellenbach H., "Sinngestalten des Leidens und des Hoffnens", *Conditio humana*, yay. haz. W. von Baeyer ve R.M. Griffith, *Springer*, Berlin-Heidelberg-New York 1966, s. 307-318.

91 Minkowski E., *Cosmologia e follia*, Guida, Napoli 2000.

hayatın büyük meseleleri, insan olma halinin Pascalvari anlamda yüceliği ve sefaletidir.

Federico Leoni'nin muhteşem bir şekilde çevirdiği ve yorumladığı, Minkowski'nin deneme ve konuşmalarının bir derlemesi mahiyetindeki bir çalışmada, umut konusu, hastalık ile hastalık-olmayan arasındaki biçimsel ayrımı aşan fenomenolojik kökenleri üzerinden incelenmiştir. Umut, depresyonda yıpranmış haldedir, sıklıkla parçalanmış ve lime limedir; buna rağmen, umuda tanıklık eden öz, hastalık (ölümcül hastalık olarak umutsuzluk) onu altüst edene ya da yok edene dek, el değmemiş halde kalır.

Minkowski'nin umuda ilişkin düşüncesi, *espérance*-umut ile *espoir*-umudun ayrımının yapılması gerektiği ön şartından hareket eder: Sonu ve sınırı olmayan bir hareket döngüsüyle oluşuma açılan, belirsiz ve elle tutulmaz bir geleceğe sonsuz bir şekilde yönelen umut (ilki) ve gündelik hayatın, sıradan olan ve olmayan, anlamlı ve anlamsız ama her halükârda somut ve doğaları ve dünyevilikleri gereği hayal edilebilen ve tabiri caizse, insanın elinin altındaki geleceğe dalmış olaylarla ilintili umut (ikincisi).

Espérance'a ilişkin söyledikleri, gerçekten de çok güzel ve etkileyicidir ve bu noktada, fenomenolojik bir psikiyatrinin üzerine eğilmeden edemeyeceği konuların arasında yer alan umudun olası hallerine ilişkin söylemimin ışığında, kendisinin sözlerine gönderme yapmayı gerekli görüyorum.

O halde *espérance*: "O her daim aynı, her daim mevcut ve her daim biricik olmadan edemez; tabiri caizse, o gene 'potansiyel' haldedir ama bu onun için yeterlidir. Bununla birlikte, bundan, umudun havada asılı olması, gerçekliğin dışında kalması gerektiği, hayal gücümüzün bir ürünü olduğu ya da sadece soyut bir düşünce olduğu sonucu çıkmaz. Zira umudun, böyle olamayacak kadar asli bir rolü vardır varoluşta. Bir varoluş umuttan yoksun olursa –bu sadece bir varsayım, sadece bir soyutlamadır– varolmayı derhal keser, hiçe ya da, en iyi ihtimalle, birbirinden ayrık, anlamdan yoksun olaylarla dolu gri bir toza dönüşür."

Kaldı ki, *espérance*, hayat hikâyesini oluşturan tekil olaylardan kopuk değildir, olayların dışında ya da üstünde yer almaz; onlarla birleşir ve onları anlam taşıyan insani varoluş seviyesine yükseltir.

Minkowski'nin *espérance*-umuda dair daima parlak ve farklı farklı imgeler yakalamamızı sağlayan daha başka değerlendirmeleri de bulunmaktadır.

"Elbette ki insan, tıpkı bazı durumlarda umutsuzluğa kapıldığı gibi, bazı durumlarda da umut eder; kendi geçmişini katederek, hayat hikâyesini katederek, umudun onu teselli ettiği ya da durumların onu umutsuzluğa sevk ettiği anları mutlaka hatırlayacaktır."

Minkowski, bunların büyük psikolojik önem taşıyan türlü türlü kişisel deneyimler olduğunu ama oluşuma ve geleceğe radikal bir şekilde açık olan umudun fenomenolojik-yapısal boyutunu ortaya koymadığını ifade etmektedir. Kendisine göre, umut, bizim belli durumlarda umut edebileceğimiz ya da umutsuzluk duyabileceğimiz şeylerin ötesinde yer almakta, hayatın bizzat özünü oluşturmaktadır.

Umut konusuna ilişkin olarak son bir düşünüm alıntılamak isterim: Minkowski'ye göre, günlük hayatta ummayı biliyorsak ve umutlarımızdan söz edebiliyorsak, bunun tek nedeni, *espérance*'ın onlarda yansıması, hiç olmazsa bir yansıması olmasıdır. Her halükârda umut, bir harekettir, doğrudan bir veridir; alelade bir deneyim ya da nesne *değildir* ve umutta, en nihayet, geleceğe yönelik sonu olmayan bir atılım gizlenmektedir: Umut, bizi bugünün ötesine taşıyan ve yarının daima mümkün bir hedef olduğunu hissetmemizi sağlayan bu oluşumu kendi içinde barındırır.

UMUT FELSEFESİ VE TEOLOJİSİ

Ernst Bloch'un, bilginin her alanına yayılmış, uçsuz bucaksız bir kültürün izlerini taşıyan eserinde[92] ele alınmış umuda dair felsefi ve siyasi söylemi, psikiyatri alanına, hatta fenomenolojik psikiyatri alanına da dahil etmek mümkün değildir. Felsefe ile psikiyatri, fenomenoloji (ve edebiyat) ile psikiyatri sınırında yer alan bu bö-

92 Bloch E., *Il principio speranza*, I, Garzanti, Milano 1994; Bloch E., *Il principio speranza*, II, Garzanti, Milano 1994; Bloch E., *Il principio speranza*, III, Garzanti, Milano 1994.

lümde, Bloch'un yapıtına dair sadece bir şeylere değinmek, ama öncelikle bu Alman filozofunun eserine ilişkin olarak Ladislao Mittner'in birkaç değerlendirmesine atıfta bulunmak isterim.

Alman edebiyatı tarihine dair (muhteşem) çalışmasında Mittner, "autre"[93] Marksizmin, yani Mesih'i bekleyen eskatolojik Marksizmin tutkulu havarisi olarak betimlediği Bloch'un yapıtına da eğilir ve şöyle der:

"Onun gönüllü antropolojisi, insanın gönüllü tüm ifşalarındaki ütopya meylini keşfeder; bu meyil, daima, 'gerçekleştirmenin çıkmazı' tarafından saptırılmıştır, meylin amacının kendisi gizlidir ve gizli kalır; ancak, yaşamsal ifşalarda o daima amacıyla alakalıdır, hatta hatta –amacıyla değerlendirildiğinde– amacın bizzat kendisidir: 'tarihte değişmez olan tek şey olarak ortaya çıkar.'"[94]

Bloch'un, hiçbir şekilde özetlemek, daha doğrusu özetlemeye yeltenmek niyetinde olmadığım, sadece azıcık da olsa izini sürmek istediğim yapıtında gerçekleştirdiği eleştirel okumaya atıfta bulunmadan edemem.

Yapıt şu yoğun ve huzursuz edici sözlerle başlar:[95] "Kimiz? Nereden geliyoruz? Nereye gidiyoruz? Ne bekliyoruz? Pekiyi, bizi ne bekliyor? Pek çok kişi sadece aklının karışık olduğunu hisseder. Yerin ayağının altından kaydığını hisseder ve bunun neden, niçin olduğunu da bilmez. Bu insanlarınki daha belirgin bir hal aldığı takdirde korkuya dönüşen bir kaygı halidir". Ardından içeriksel anlamda net açıklamada bulunarak şöyle der: "Önemli olan ummayı öğrenmektir. Umma işi, bir vazgeçiş değildir çünkü başarısız olmaktansa, başarmayı ister. Korku duymaktan üstün olan ummak, korku gibi atıl bir duygu değildir ve hiçbir zaman hiçlikte takılı kalmaz. Ummadaki sevgi; yayılır, insanları sıkıştırmak yerine rahatlatır, kendisini belli bir amaca yöneltenin ne olduğunu ve dışarıdan nelerin kendisine yardımcı olabileceğini içsel olarak bilmekten asla bıkmaz. Bu sevgi işi; oluşmakta olan ve ait olduğu yeniye doğru etkin bir şekilde atılan insanlar talep eder."

---

93 (Fr.) öteki, başka. (ç.n.)

94 Mittner L., "Dalla fine secolo alla sperimentazione", *1890-1970, Storia della letteratura tedesca. Dal realismo alla sperimentazione (1820-1970)*, Einaudi, Torino 1971.

95 Bloch E., *Il principio speranza, I*, Garzanti, Milano 1994.

Eser içeriksel olarak, umut hakkında teorik olarak düşünümlere ve umudu sosyal ve siyasi dönüşümün kaynağı olarak gören kabullere kök salmıştır.

Yapıttaki savlarda daha başka ne vurgulanmıştır?: "Şiddetli beklentileri itibariyle her insan öncelikle gelecekte yaşamaktadır, geçmiş ancak gelecekten sonra gelir ve henüz tam anlamıyla bir şimdiki zaman yoktur. Gelecek, insanın korktuğu ya da umduğu şeyleri barındırır; dolayısıyla zulüm görmediği takdirde insanın yönelimleri, sadece umut edilen şeyleri barındırır. Umudun işlevi ve içeriği, durmaksızın gerçekleşir; bunlar, toplumların gelişimi sırasında, durmaksızın güncellenip yayılıyorlardı."[96]

Korku; ancak, çöküş toplumun değerlerini eğip büktüğünde ve çöküşten çıkılamadığında, umudun önüne geçer ve umutla savaşa girer; ve Bloch'a göre, işte o zaman, korku, krizin 'öznelleşmiş maskesi', nihilizmin de 'nesnelleşmiş maskesi' olarak tanımlanabilir. Bunlar, elbette ki, Ladislao Mittner'in savunduğu üzere, tarihin Mesihçi ve eskatolojik kavrayışından doğan savlardır; ama her halükârda, bu savlar, umut konusunu, felsefi düşünümün ve sadece felsefeyle sınırlı kalmayan düşünümün kalbine taşımaktadır.

Ernst Bloch'un kitabından[97] yapacağım son bir alıntı, kendisinin, bin bir felsefi, kültürel ve siyasi yol boyunca gelişen düşüncesinin bir başka izini sürmemizi sağlayacaktır. Kendisinin umuda ilişkin yaptığı yorumun kapsamını anlamak istememiz halinde, bu yolları bütüncül bağlamlarından izlememiz gerekir.

Kitabında felsefeyi umuda taşıma denemesinde bulunduğunu dile getirerek şöyle yazmıştır: "Dolayısıyla arzu da, bekleyiş de, umut da kendi hermeneutiklerini gereksinmektedir, bizim-karşımız-da filizlenme kendi özel kavramını, *novum*[98] da karşı-kavramını gereksinmektedir." Bu; eleştirel olarak ve nihayet, olasılık krallığı aracılığıyla ortaya konmaya çalışılan ve umuda: gelecekte varolan umuda dair bilgiye varan stratejik yola ulaşmanın ön şartıdır. Çeviri, Bloch'un düşüncesini tam anlamıyla anlaşılır bir şekilde verememektedir, ama her halükârda kendisi şöyle demektedir: "Böylelikle *docta spes*, anlaşılan umut; dünyadaki bir ilkeyi,

96 *Age.*
97 *Age.*
98 (Lat.) yeni, yeni olan. (ç.n.)

dünyayı asla terk etmeyen, felsefe onu uzun zaman dışlamışsa da, dünyanın sürecinin içinde daima yer almış olan umut ilkesini aydınlatmaktadır."

Ernst Bloch'un düşüncesinin izinden giderek, umuda, umut teolojisine ilişkin özgün ve yenilikçi düşünümlerde bulunmuş olan: sadece teolojiyle sınırlı kalmayarak, farklı farklı kültürel alanlarda günümüzde hâlâ canlılığını koruyan, büyük yankılar uyandırmış Jürgen Moltmann'ın bir metnine[99] kısaca değinmek isterim. Kendisi, umudun teolojisine ilişkin en şiddetli karşıtlığın, umutsuzluktan ya da varsayımlardan (ikisi de umudu gerektirir) doğ*ma*dığını; bu karşıtlığın, şüphesiz olarak, şimdiki zamana: karar ve eylemin şimdi-ve- buradasına verilen köklü ve biricik önemde yattığını belirtmiştir.

Değerlendirmelerinden bazıları şöyledir: "İnsanın daima ve, kuşkusuz ki, sadece şimdiki zamanda varolduğu, gerçek olduğu, kendiyle eşzamanlı olduğu, kendi olduğu doğru ve kesin değil midir? Hatıra onu artık varolmayan geçmişe bağlar. Umut onu henüz varolmayan geleceğe yöneltir. O yaşadığını hatırlar ama yaşamaz; sevdiğini hatırlar ama sevmez; başkalarının düşüncelerini hatırlar ama düşünmez. Umutta da aynı şeyin başına geldiği hissine kapılır: Yaşamayı umar ama yaşamaz; bir gün mutlu olmayı bekler ama bu bekleyiş, şimdiki zamanın mutluluğunun yanından geçip gitmesine neden olur."

Moltmann bu değerlendirmelerin ardından, umuda dair olumsuz yorumları daha da kati bir şekilde tanımlayan değerlendirmelere geçer.

"İnsan, hatırladığında ve umduğunda asla tam anlamıyla kendi değildir, asla tam anlamıyla şimdiki zamanda da değildir: Şimdiki zamana ya geç kalır ya da onu önceler. Hatıralar ve umut, tamamen şimdiki zamanda bulunma mutluluğunu insanın elinden alır gibidir; onu, kendisine ait olan şimdiki zamandan yoksun bırakır ve artık varolmayan ya da henüz varolmayan zamanlara sürükler; bunlar, insanı varolmayana bırakır ve anlamsızlığa terk ederler. Zira geçmiş ve gelecek zamanlar, insanı hiçliğe çeken düşkünlük dalgasına daldırırlar."

99 Moltmann J., *Teologia della speranza*, Queriniana, Brescia 1970.

Moltmann, kitabı boyunca, (teolojik ve felsefi, tarihsel ve fenomenolojik savlara dayanan) radikal söylemini geliştirir: Umudun ve onda yatan düşüncenin, soyut bir ütopya (hayaletvari ve mantıksız, varolmayan-bir yer) sınırından geçmediğini, soyut bir ütopyayla tükenmediğini savunur; buna göre, umut ve onda yatan düşünce, varol*may*ana sonsuzca odaklanmak yerine, henüz varolmayana odaklanır. Moltmann, Kierkegaard'ın olanak, bir diğer deyişle tarihin oluşumu kategorisini reddederek, köklü ve çölsel ütopyanın, gerçekçi olan ütopya, "varolan veriler" ile gerçekleşen ve tükenen (Robert Musil'in kullandığı keskin ve vurucu anlamıyla) *status quo*'nun[100] ütopyası olduğunu belirtir.

Moltmann'ın metninin nihai sözleri bunlardır ve, kanaatimce, Hıristiyan umudunun dinamik ve yaratıcı temellerinin altını çizmekte ve bunları, bir şekilde, Bloch'un tezleriyle uzlaştırmaktadır.

"Böylelikle o, kapalı ütopya ufuklarını ortadan kaldıracaktır. Herhangi bir olanağa açık ütopya ufuklarında, o gerekli şeyleri tanıyacak ve gösterecektir. Böylelikle de eskatolojik umut; bilinmeyen ama Tanrı'nın vaat ettiği bir geleceğe doğru hareket ettiğinden, acı çeken insana ve onun mükemmel olmayan dünyasına yönelik sevgi ütopyalarının lehinde ilerleyen bir tarihin hareket ettirici gücü olur. Hıristiyan eskatolojisi, bu anlamda, 'umut ilkesinin' lehinde olabilir, öte yandan da 'daha iyi hale gelme itkisini' 'umut ilkesinden' edinebilir."

Söylemimde yer alan umudun fenomenolojik ve psikopatolojik kategorisi, *Leitmotiv*'i, psikiyatrinin karşı karşıya kaldığı deneyimlerin *anlamını* daha iyi tanımayı, yorumlamayı ya da hiç olmazsa farklı şekilde yorumlamayı sağlayan klinik bir kategori niteliğindedir ve bu, umut konusunda, Ernst Bloch'u ve Jürgen Moltmann'ı birbirinden ayıran kuramsal konumların ve hermeneutik çatışmanın ötesinde yer alan bir şeydir. Ludwig Binswanger'in bütün çalışmalarının net bir şekilde gösterdiği üzere, psikiyatri ancak bunların üzerine düşünebilirse, *açık* ve diyalektik bir bilim olabilir.

100 (Lat.) içinde bulunulan durum. (ç.n.)

UMUT-ZAMAN

Ernst Bloch ve Jürgen Moltmann'ın savlarından ve metinlerinin içerik perspektiflerinden, umudun fenomenolojik ve antropolojik yapısına dair de çok sayıda düşünüm malzemesi filizlenmektedir.

Bunun; insan olma halinin yapıtaşı mahiyetindeki umuda dair alan dışı düşüncelerin yollarına sapmış olmamı ve hayatın bir parçası olan psiko(pato)lojik deneyimler bağlamında, umudu da, umudun batışını da, bekleyişlerin filizlenişini de, yok oluşlarını da daha iyi tanımamı sağlayan kesintili yolların arayışında Pavlus'tan Augustinus'a, Pascal'dan Proust'a, Gabriel Marcel'den Minkowski'ye, Bloch'tan Moltmann'a yönelmiş olmamı mazur gösterdiği kanaatindeyim.

Umudu bellekten koparmak da, zamandan koparmak da mümkün değildir elbette; ancak, psikiyatri, umudun içeriksel ve terapötik ufukları kadar, umudun kayıp ufuklarıyla da, örneğin istemli ölüm gibi uç durumlarda umudun kırılmasıyla da ilgilenmektedir ve böylesine karmaşık ve her halükârda radikal bir deneyim olan umudu, onun hakkında düşünmemizi sağlayan teolojik ve felsefi düşünceden koparmak da mümkün değildir.

Sergio Moravia, çok güzel kitaplarından[101] birinde, parlak ve tutkulu sözlerle felsefi olan ve olmayan çalışmasının anlam ufkunda sadece hayatın radikal etik temelinin değerlerinden doğmadığını, umudun bellek ve zaman ile olası bağlantılarından da doğduğunu göstermektedir.

"Ve ardından da, Sadakat. Sevdiğimiz hatıralara sadakat (açıktır ki herkesin, hiç olmazsa sevdiği bazı hatıraları vardır). Dünün ya da *jadis*'in[102] arzularına ve yapmış olduğumuz planlara sadakat. Dikkatinizi çekerim, kendi hayat hikâyemiz o arzu ve planlara ne kadar ihanet etmişse, onlara o kadar sadakat." Sözünü şöyle sürdürür: "En nihayetinde, kendi kimliğimize ya da kendimize yakıştırmaktan hoşlandığımız kimliğe (ve bu son sözünü ettiğimiz hoşlanma da *vardır* ve bir anlam taşımaktadır) sadakat. Bloch'un kullandığı anlamda, hayat-planımızla ya da hiç olmazsa varolma-arzularımızdan biriyle temelli olarak örtüşen bir nevi Umut-Zamana sadakat."

---

101 Moravia S., *L'esistenza ferita*, Feltrinelli, Milano 1999.
102 Fr. geçmiş. ç.n.

4. Psikopatolojik Deneyimlerde Umudun Dönüşümü

Umutla ilgili, daha önceki sayfalarda teolojik, felsefi ve edebi alanlarda ortaya konmuş büyük savların (büyük yorumlamaların) ışığında incelenmiş umuda dair daha başka neler söylemek isterim? Her birimiz için anlam taşıyabilecek bir şeyler daha söyleyebileceğim yanılsamasına nasıl kapılabilirim? Ve, son olarak, düşünce tarihinde umuda dair söylemiş olanların ardından psikiyatrinin umutla ne gibi bir ilişkisi kalmıştır? Psikiyatri, fenomenolojik ve antropolojik psikiyatri, bu karmaşık ve huzursuz edici topraklara, zaman zaman, hiç olmazsa görünüşte, kesintili duran, (psikiyatride ortaya konan söylemlere yabancı kalamayacak) klinik gerçeklikten, tedaviden uzak gibi görünen bu alanlara girmeye nasıl olur da cüret edebilir?

Ludwig Binswanger'in, Ferdinando Barison'un, W.E. Gensattel'in, Eugène Minkowski'nin, G.E. Morselli'nin, Kurt Schneider'in, Erwin Straus'un ve başkalarının düşüncelerine atıfta bulunarak söylemeye çalışmış olduğum üzere, büyük duygulanımlar psikopatolojik yaşama, genleşmiş ve özgün yankılar ve biçimlerle yansırlar; bu duygulanımların karaltılı ve elle tutulmaz bazı yönlerini bu sayede kavrarız.

Dolayısıyla çalışmamın bu kısmında, umut deneyiminin psikopatolojik yaşam biçimleri alanında ne şekilde dönüştüğünü yeniden değerlendirmek isterim. Bu amaçla, psikiyatriyi dönüştürmüş olan fenomenolojik düşünümün bilişsel kabullerinden, özellikle psikiyatrinin içeriklerini insanileştirmiş ve onları duygulanımların uçsuz bucaksız takımadasıyla, hüzün ve huzursuzlukla, kaygı ve umutla, bekleyiş ve özlemle, umutsuzluk ve istemli ölümle, aynı zamanda zaman ve mekânla, bellek ve güvenle, dua ve arzuyla kıyaslamış Eugène Minkowski'nin sezilerini kılavuz alacağım.

O halde, umudun umutsuzluğa kaydığı en acı psikopatolojik ve insani gerçekliklerden biri olan depresyonda ve çok gizemli ve huzursuz edici duygulanımsal yankılarla dolu şizofreni gibi psikotik bir deneyimde umudun yapıtaşları nasıl dönüşür?

Psikiyatrinin alanına giren psikopatolojik ve varoluşsal varolma biçimlerine dair bilgi dağarcığımızı genişleten hermeneutik kategoriler olarak umut ve de umutsuzluk...

UMUT VE YANILSAMALAR

Psikiyatride acı verici ve beklenmedik bir açıklıkla görülen umudun dönüşümü bizleri, bir aşkınlık, duygu, duygulanım, ruh hali (*Stimmung*); fenomenolojik ve antropolojik sınırları uçsuz bucaksız insani bir deneyim; yanılsamalarla hiçbir ilişkisi olmayan ve bizi benliğimizin ve monadvari yalnızlığımızın ötesine taşıyan, kaygı ve hüzünde, sessizlik ve hastalıkta *anlam*ın incecik ve karaltılı hatlarını seçmemizi sağlayan bir deneyim olan umutla karşı karşıya bırakır.

Geleceğe (istikbale) yönelik atılımın dur durak tanımadığı ve hiç olmazsa zayıflayana ya da parçalanana dek her gün yenilenen umut, elbette ki, umutsuzluğa radikal bir şekilde karşı durur. Umusuzlukta umut, varoluşsal yıkımın ve anlamsızlığın girdabına kapılmıştır, zaman durmuş ve sonu olmayan bir şimdiki zamanda taşlaşmıştır; şimdiki zamandan geleceğe yönelik atılım kalmamıştır, zira gelecek geçmişin hayaletlerine ve saplantılarına kapılmıştır. Umudun zamana ve geleceğe açıklık olduğunu, umutsuzluğun ise zamana kapalılık ve her nevi aşkınlığın yadsınması olduğunu biliriz.

Psikiyatri alanında umut (umut krizleri) konusuna eğilmiş çalışmaların arasından, Johanna Herzog-Dürck'ün,[103] H. W. Janz'ın,[104] Eugène Minkowski'nin[105] ve Hubertus Tellenbach'ın[106] çalışmalarını anmak isterim. Ancak bunların üzerinde durmadan

103 Herzog-Dürck J., *Der Depressive und die Hoffnung, in Der leidende Mensch*, yay. haz. A. Sborowitz ve E. Michel, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1969, s. 352-366.

104 Janz H.-W., "Zur Problematik der Hoffnung in der Psychotherapie", *Zeitschrift für Psychotherapie und medizinische Psychologie*, 18, 1968, s. 121-133.

105 Minkowski E., *Cosmologia e follia*, Guida, Napoli 2000; Minkowski E., *Il tempo vissuto*, Einaudi, Torino 2004.

106 Tellenbach H., "Sinngestalten des Leidens und des Hoffnens", *Conditio humana*, yay. haz. W. von Baeyer ve R.M. Griffith, Springer, Berlin-Heidelberg-New York 1966, s. 307-318; Tellenbach H., *Schwermut, Wahn und Fallsucht in der abendländischen Dichtung*, Pressler, Hürtgenwald 1992.

evvel, Heidelberg Üniversitesi Tıp Kliniği müdürü olmuş ve kapsamlı kişisel klinik deneyiminden beslenerek, ölümcül bedensel hastalıklarda ve istemli ölüme meyledilen durumlarda (istemli ölümün seçildiği şartlarda) mevcut olan umut etme ve umutsuzluğa kapılma *biçimler*ine dair radikal düşünümler ortaya koymuş olan Herbert Plügge'nin bir kitabına[107] göndermede bulunmak isterim. Kendisi *espérance* ve *espoir* ayrımını getirerek, asli umut ile gündelik ve bilindik umutları birbirinden ayırmaktadır. Bu ikincisi, her günün somut umutlarına ilişkindir (örneğin, hastalıktan iyileşileceğine ya da arzulanan ve hararetle aranan bir hedefe varılacağına dair umutlardır); diğeri ise, asla gündelik ve bilindik umutlar şeklinde gerçekleşmeyen, aksine bu tür umutlar kırılırken yeniden doğan varoluşsal bir tutumdur. (Albert Camus'nün de sonradan kullanacağı, Kierkegaard'a[108] ait o harika imgenin ifade ettiği üzere: "Ancak dünyevi umut ölümcül bir darbe aldığı takdirde, gerçek umutla kurtuluruz.")

Herbert Plügge'nin savı şudur: Umut kalmadığında, bedensel hastalık (tümör hastalığı) ölümcül hastalığa dönüştüğünde, tedaviler ancak geçici ve zayıf bir etki gösterir olduğunda, bütün yanılsamalar kül olur; ve bundan, farklı bir umut: kendisinin asli umut adını verdiği, Gabriel Marcel'in[109] ise mutlak olarak adlandırdığı umut filizlenir gibi olur. *Bu* başka şey, kurtarıcı bir şeyin bekleyişinden ibarettir; her umudun, her dünyevi umudun ve her gündelik umudun ötesinde olan bir şeydir. Günlük umutlar ölünce, yaşamaya ve ölmeye bağlı olan en acılı ve anlamlı umutlar da sönünce, *espérance* yeniden filizlenebilir: *Espérance* olanaklar kategorisinde yer alan bir şeydir; gizemli ve nüfuz edilmez sırrıyla umutsuzluğun mengenesini hafifleten ve ölümcül hastalığı dahi, bir şekilde, zayıf da olsa bir bekleyişin içine yerleştiren, hayatı sonlandırana, onu kesmekte olana dair kırılgan bir kabulleniş sağlayan bir aşkınlıktır.

Herbert Plügge'nin bu düşünümleri (kuşkusuz ki) yaşamın dini yorumlanmasına girmektedir; ancak, kendisi, bunları, sonu olmayan bir diyalog (söyleşi) içinde, kadın ve erkek hastalarının kaderi-

107 Plügge H., *Wohlbefinden und Missbefinden*, Niemeyer, Tübingen 1962.
108 Camus A., *Essais*, Bibliothèque de la Pléiade, Paris 1965.
109 Marcel G., *Homo viator*, Aubier, Paris 1944.

ne ve acısına yönelik fenomenolojik ve antropolojik analiz ifadeleri olarak düşünmekte ve önermektedir.

Herbert Plügge'nin kitabında[110] günlük umutlar ve asli umut konusu, yazarın intihar, özellikle de ergenlerin intiharı üzerine düşündüğü yerlerde de mevcuttur. Ergenleri dinlerken, intiharda çoğunlukla sadece hiçlik arzusu, varoluşun hiçleşmesi isteği bulunmadığını saptamış, kişinin umutsuzluğa ya da hayatın saçma olduğu algısına kapılmasıyla, intiharı, hapsin, kişinin kendini içinde hissettiği hapsin dışına çıkmanın nihai aracı olarak, ama aynı zamanda geleceğe, hayata bilinmez bir anlam veren bir şeye yönelik bir perspektifle seçtiğini görmüştür. Başarısızlıkla sonuçlanmış intiharın ardından bir ergen kendisine şunları söylemiştir: "Ne yapacağımı bilmez olmuştum: Hayatın anlamsızlığı beni umutsuzluğa sürüklüyordu. Her şey bittiğinde, hâlâ anlamı olan bir şey var mı diye görmek için elimdeki son kozu oynamak istedim." Bu sözcüklerde, umudun gölgesi ve belki de ışığı, seçilir gibidir: Ölüm arayışına karşın, geleceğe: intihar*la* edinilen bir geleceğe açılan bir şey varmış gibidir.

UMUT ÖLDÜĞÜNDE

Kaygının ve acının derinliklerine inen, ölüm arzusuna ve yalnızlığa daldıran depresyonun psikopatolojik ve insani deneyiminde, yaralı ve kırık umut konusu (semptomu) aşikâr bir şekilde su yüzüne çıkar ve Eugène Minkowski'nin söylemi bunun derin anlamını kavramamıza yardımcı olur.

Depresyon aşama aşama derinleştikçe, günlük ve bildik umutlar (*espoir*ın semantik alanına giren umutlar) elbette ki zayıflar; aşkın umut: *espérance* ise hiç olmazsa geçici olarak varolmaya devam eder. Durumun daha da radikal bir hal alıp daha da yürek paralayıcı olması halinde, bu umut da (sonsuzluğun ve görünmez olanın umudu da) durulur, zaman zaman da söner ve varoluşu, daha karanlık ve daha umutsuz manzaraların eline terk eder. Depresyonun psikopatolojik ve klinik yönden aşama aşama hafiflemesiyle,

110 Plügge H., *age.*

öncelikle *espérance* yeniden doğar, ardından da ağır ya da hızlı bir şekilde günlük ve bilindik umutlar yeniden filizlenir.

Psikiyatriye dair önemli bir metinde[111] de yazıldığı üzere, umut krizi ve umudun ortadan kaybolması depresyonun en önemli semptomlarından biridir ve bu, en nihayetinde klinik semptomların da özüdür.

Gene fenomenolojik ve antropolojik bir bakış açısından hareketle, depresyonla (depresyonda gerçekleşen şeylerin durumunu ifade etmek için kullanılan bir *diğer* tabirle: klinik melankoliyle) ilgili bilişsel ve hermeneutik açıdan özgün ve radikal bir önem taşıyan bir kitap[112] yazmış olan Hubertus Hellenbach, (bir sır mahiyetinde olan) depresyonda umut ve umudun çözülümü sorununu da incelemiştir. Tellenbach'ta, Minkowski'nin düşüncesinin ve dilinin parlaklığına rastlanmamaktadır; ancak, kendisi, klinik deneyimi ve sadece psikopatolojik değil de, edebi ve felsefi de olan engin kültürel birikimi sayesinde geçen zamana yenik düşmeyen değerlendirmelerde bulunmuştur.

Tellenbach, acı ve umut, acı çekmek ve ummak arasındaki içeriksel ilişkiyi ele almaya odaklı bir çalışmasında,[113] bilindik umutlar (büyük ölçüde yanılsamayla beslenen günlük umutlar) ile aşkınlık mahiyetindeki umut: tedavisi olmayan fiziksel bir hastalık (tümör hastalığı) halinde bulunulduğunda hastanın şahsıyla alakalı olan ve, Herbert Plügge'nin çalışmalarının da gösterdiği üzere, kendini gerçekleştirmeye dair yeni bir olanak sağlayan belirsiz ve bulanık geleceğe atılım mahiyetindeki umut arasında Gabriel Marcel'in ve Eugène Minkowski'nin yaptıkları ayrımla ilgili savlara katılmıştır.

O halde, aşkınlık olarak umut, *espérance* olarak umut; bir kez daha yinelemek isterim ki, günlük ve bilindik umutların, *espoir*'ın semantik alanının bir parçası olan umutların küllerinden doğmaktadır.

---

111 Weitbrecht H.J., Glatzel J., *Psychiatrie im Grundriss*, Springer, Berlin-Heidelberg-New York 1979.

112 Tellenbach H., *Melancholie*, Springer, Berlin-Göttingen-Heidelberg 1961.

113 Tellenbach H., "Sinngestalten des Leidens und des Hoffnens", *Conditio humana*, yay. haz. W. von Baeyer ve R.M. Griffith, Springer, Berlin-Heidelberg-New York 1966, s. 307-318.

Radikal psikotik dönüşümlere uğramış biçimlerdeki depresyonda (klinik melankolide) ise, sadece bilindik umutlar değil, aşkın olarak tanımlanabilecek umut da hafifler ve hatta silinmeye yüz tutar. Umut çölü; kefareti de, pişmanlığı da, affı da olmayan acı ve kaygı, suçluluk hissi ve umutsuzluk ile kaplıdır.

Bazı depresif varoluşlara zulmeden, onları acıdan haykıracak raddeye getiren bu benzersiz acı çekme nedenlerini vurgularken, Hubertus Tellenbach, Eski Yunan tragedyalarının (özellikle de Aiskhylos ve Sophokles'in) büyük temalarına göndermede bulunur ama bunu, konuyu, yoklukları yaşamı imkânsız kılan umudun ve umutların tutulması noktasına getirerek yapar.

Johanna Herzog-Dürck de, etkileyici bir makalesinde,[114] insanın depresyondayken ışığın ve umudun bulunmadığı bir dünyada bulunduğunu belirtir; hafifliğin, çorak ağırlık haline geldiği, ışığın karanlığa dönüştüğü bir dünyadır bu. Dünyanın bu acımasız dönüşümünden, kaygı ve acı selleri akar.

Bazı psikotik depresyonların fenomenolojik varoluş biçimlerinde iz bırakan umut çölleşmesinin, şeylerin ve lütfun buz tutmuş sessizliğinin bir benzerine Kitabı Mukaddes'in bir kitabında da (Bilgelik'in Yunanca kitabında, 17) rastlanabilir. Johanna Herzog-Dürck bir makalesinde,[115] bu kitabı insani ve psikopatolojik anlamı üzerinden, depresyona girdiğimizde anahtar kelime haline gelen umutsuzluğun gölgesindeyken gömüldüğümüz dile gelmez kaygıların bir ifadesi olarak değerlendirmektedir.

Hubertus Tellenbach'ın Kitabı Mukaddes'in bu metnine göndermede bulunarak yazdığı gibi,[116] böylesi sarsıcı bir yoğunlukla yaşanan bir deneyim ancak acının depresif deneyiminde görülür. (Bitmek bilmez) uzun gece, günahkârı, hapse kapatılmışçasına karanlığa gömer; ama daha da çarpıcı olan saptama, yıldızların

114 Herzog-Dürck J., "Der Depressive und die Hoffnung", *Der leidende Mensch*, yay. haz. A. Sborowitz ve E. Michel, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1969, s. 352-366.

115 Herzog-Dürck J., "Der Depressive und die Hoffnung", *Der leidende Mensch*, yay. haz. A. Sborowitz ve E. Michel, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1969, s. 352-366.

116 Tellenbach H., "Sinngestalten des Leidens und des Hoffnens", *Conditio humana*, yay. haz. W. von Baeyer ve R.M. Griffith, Springer, Berlin-Heidelberg-New York 1966, s. 307-318.

parlak ışıklarının bile gecenin karanlığını yırtamaması; ateş ışığının bile buz tutmuş karanlığı hafifletememesidir. Gecenin bütüncül karanlığını sadece ateş kütlesini kısa süreli de olsa görme ânı kesintiye uğratmış gibidir ama görme, bunu sağlamakla birlikte, beraberinde daha da dayanılmaz bir kaygı getirmiştir. Bundan da yürek paralayıcı ve dile gelmez olan şey ise, dünyanın (suçsuz ve masum insanların dünyasının) insanların günlük işlerini yapmalarına izin veren parlak bir ışığa daldığı, diğer yandan kötülüğe kapılmış kişilerin dünyasının derin karanlıklarla kaplı kalmayı sürdürdüğü gözlemidir.

Kefarete ve affa dair her imkânı tüketmiş bu karanlık dünyada, umudun ışığı yoktur artık, lütfun şafağı da, özgürlüğün hükümranlığı da yoktur. Bazı depresyonlarda, ruhun manzaraları bu umutsuzlukla çizilidir.

Elbette ki depresyonun farklı farklı klinik biçimleri vardır ve bunlardan sadece bazıları, içerik ve biçim açısından bu kadar yoğundur. Bunlar, psikotik depresyon[117] adını alırlar ve Johanna Herzog-Dürck'ün ve Hubertus Tellenbach'ın işaret ettikleri depresyon durumu kapsammdadırlar. Bu klinik depresyon biçimine, psikotik özelliklerin dışında yer alan ve hayat boyunca kaçınılması mümkün olmayan, varoluşun bin bir olayına bağlı bulunan ve hüzün damgası taşıyan daha başka, çok daha başka depresyonlar da eklenir. Dolayısıyla kayıp deneyimlerine ya da çocukluğa ve ergenliğe dayanan çatışmalı durumlara bağlı depresyonlar da vardır; bunlar, bazen psikotik olandan uzak sayılamayacak klinik bir boyut edinirler ama bunlarda, tıpkı Maria Teresa'da da olduğu gibi, umutsuz bir diyalog gereksiniminin arzusu bulunur, dalgalı bir özellik gösterirler. Köklerinden koparılmış olma durumundan, vatan: *Heimat* yitiminden kaynaklanmış depresyonlar da vardır. Bu Almanca sözcüğün, semantik olarak, belki de Latince *patria* sözcüğünden daha derin ve radikal bir veçhesi vardır; ancak, her

117 Borgna E., "Clinica e psicopatologia delle depressioni ciclotimiche", *Archivio di psicologia, neurologia e psichiatria, 28, 196)*, s. 115-138; Borgna E., *Malinconia*, Feltrinelli, Milano 1992; Minkowski E., *Traite de psychopathologie*, Presses Universitaires de France, Paris 1966; Payk T.R., *Pathopsychologie. Vom Symptom zur Diagnose*, Springer, Berlin-Heidelberg-New York 2002; Schneider K., *Klinische Psychiatrie*, Thieme, Stuttgart 1962; Schulte W., *Die Welt des psychisch Kranken*, Hippokrates, Stuttgart 1974; Straus E., *Psychologie der menschlichen Welt*, Berlin-Göttingen- Heidelberg 1960.

halükârda, sosyal yaşamdaki her değişiklik bir yana, kişi duygulanımsal uzaklık ve dile getirilmesi mümkün olmayan bir yabancılık nedeniyle depresif bir deneyim yaşayabilir.

UMUT NASIL ÖLÜR

Depresyonda ve sadece depresyonda *değil*, psikotik kaygıda ve özellikle de şizofrenide, umut, acılı ve yürek parçalayıcı bir biçimde çözülür; bundan da psikolojik ve insani bir kategori: yaşamın olmazsa olmaz bir şartı olan varoluşsal bir kategori mahiyetindeki umudun anlam ufuklarını daha iyi ve daha derinden anlamamızı sağlayan unsurlar ortaya çıkar. Ayrıca, bu sayede, umudun radikal özelliklerini de görür gibi oluruz; zira umudun şeffaf ve karanlık göllerinde yatan ikilemli anlamı, zaman zaman, sadece depresyon ya da kaygı tarafından kesintiye uğradığında kavrarız.

Bu noktada, Maria Teresa'nın, kendisini içsel hayatının uçurumlarına bakmaya sevk etmiş olan yoğun ve acılı bir depresyona gömülmüş bu genç kadın hastanın[118] yaşadığı deneyimlerden, umudun kendi içinde ne şekilde dönüştüğünü anlattığı manidar sözlerinden bazı kesitleri aktarmak isterim.

Anahtar sözcük mahiyetindeki umudun ölümü sözü, Maria Teresa'nın söyleminde aşikâr bir biçimde ortaya çıkmaktadır. "Umutsuzluğa kapılıyorum" ve işte o zaman "en yakın kişiye: kocama umutsuzluğumu haykırıyorum." Kendisi, umutsuzluğu, sınırı olmayan, hiçbir zaman son bulmayacak bir deneyim şeklinde yaşamaktadır. "Sonsuza dek süren depresyonlar var, benimki de bunlardan biri." Depresif durumun gelgitleri dindiğinde, ne burada ne de şimdi olan ama aniden *şimdiki zamana* dönen bir *geçmiş*in hatırası yeniden ortaya çıkar. "O günlerle ilgili olarak umutsuzluğu hatırlıyorum: Korkunç bir uçurumdan aşağı düşmek üzere olduğumu, kendimi bu tarafta tutamadığımı anımsıyorum. Şimdi kendimi kaybolmuş gibi hissediyorum." Depresyon karanlığa dönen ışığıyla, karanlık tarafından yutulmuş ışığıyla tekrar ortaya çıkar. "Tutunacak hiçbir şeyim yok. Hüzünlüyüm. Bana anlamlı

118 Borgna E., *Malinconia*, Feltrinelli, Milano 1992.

gelen hiçbir şey yok artık." Umutsuzluk o manidar kesintileriyle yeniden anahtar kelime haline gelir. "Ölme umudum yok. Bu umuda sahip değilim. Artık hiçbir umudum yok." Maria Teresa'nın kaygı ve umutsuzluğu, içinde bulunduğu hapsin bir işareti ve yaralı göstergesidir. "Umutsuzum. Bana hâlâ kaygı ve umutsuzluk hapsindeymişim gibi geliyor." Bunlar daha hastalığın ilk günlerinden beri ortaya çıkmış, ardından da birbirini izlemiş, yaşanmış deneyimlerdir.

Depresyon sürecinde umut, kaygıya gömülmüşse de, aniden yeniden filizlenebilir. "Dün içimde nedensiz bir umut vardı. Kızımın durumunun düzeleceğine dair umudum yoktu. Kalbimde bir umut vardı sadece: *umut* vardı. Önceden belli *bir* umudum olmaksızın umamayacağımı düşünüyordum: Dün ise içimde aniden bambaşka bir umut filizlendi. Kalbimde bu umut vardı. Kısa sürdü ama güzeldi. Mesela bugün kalbimde bu umut yok artık. Bu umudu öylesine inkâr etmiştim ki. Bu sebepsiz umut aslen bir dolu şey içeriyor: Geleceği de. *Nasıl* bir gelecek istediğimi belirtmeden, geleceği de kapsayan bir umuttu. En nihayetinde hayat olan bir gelecekti bu. Bir geleceğin mevcudiyeti vardı. Hissettiklerimi dile dökmem kolay değil. Önceden gelecek beni korkutuyordu çünkü onu şimdinin tekrarı olarak görüyordum. Dün bu olumsuz hissi duymadım: Ulaşmam gereken aşamaları kendime dayatmıyor, bunlara saplanıp kalmıyordum: Olup bitebileceklerin ucu açıktı. İnanabilirim gibi geliyordu bana. Ufuklara takılı kalmadan, ucu *açık* bir durum mahiyetinde bir gelecek olabilirdi. Umut açılıyordu ve bu, yeni bir yaşama kavuşmak gibi bir şeydi." Bu sözcüklerde, net bir Augustinusçu zaman algısı, çoraklaşmaları ve hızlanmalarıyla geçmişin, şimdiki zamanın ve geleceğin geçirgen olduğu içsel zaman algısı da bulunmaktadır.

Derin depresyon deneyiminde sadece umutsuzluk ve her türlü umudun (günlük umutların ve Gabriel Marcel'in ve Eugène Minkowski'nin kullandığı anlamda, asli umudun) radikal hiçleşmesi ve Augustinusçu anlamda geçmiş ve gelecekle bağlantılı bir şimdiki zaman değil de, geçmiş ve gelecekten kopuk, tükenmek bilmeyen ve sonsuz bir şimdiki zamanın tekerrürü vardı. Depresyonun hafiflemesi, ardından da sona ermesiyle, günlük umutlar (dünyevi umutlar) küllenmiş şekilde kalmayı sürdürmüştür; ancak

farklı bir umut, aşkınlıkla hayat bulan bir umut, radikal ve metafizik boyutlarıyla *espérance* yeniden filizlenmiştir. Geçmişi yeniden bulan ve onu *açık* bir geleceğin ufkuna daldıran bir umuttur bu; gerçekten de yeni bir hayat, kendi yolunu ve yaşamsal atılımını yeniden edinen bir hayat: Bergsoncu anlamda *élan vital* olan bir umuttur bu.

Maria Teresa'nın beraberce katettiğimiz, kısa sayılamayacak psikoterapik yolu boyunca söylediği o çok güzel ve yürek paralayıcı şeyler, umuda ve umudun ölümüne dair yaptığımız söylemi her türlü soyut ve kuramsal altyapıdan çekip almakta, gerek varoluşsal, gerekse de fenomenolojik olarak çok büyük bir önem edinerek, bizleri depresyonun derin yapılarına yaklaştırmaktadır.

Bazı depresyonlarda, Maria Teresa'nın sözlerinin de gösterdiği derinlik ve radikalliği taşıyan umut çözülümlerine rastlanır; ancak, bunlardan çok daha sık görüldüğü üzere, umudun eğilip büküldüğü ve yara aldığı ama farmakoterapi ile psikoterapinin iş birliğiyle yaraların kapandığı depresyonlar da vardır. Radikal ve derin depresyonlarda, umut, umutsuzluğun uçurumlarına kapıldığında, farmakoterapi belirleyici bir önem taşır. Oysa dalgalı ve karaltılı depresyonlarda ilaçlar hep fayda etmez; bu durumlarda, tedavi eden kişinin umutları ve bekleyişleri canlı tutma, bunu söz ve hareketlerle yapma ve tedavi gören kişiye aktarmadaki tutumları büyük önem teşkil eder. Bu durumda, tedavi eden kişi ile tedavi gören kişinin içselliklerinden doğan, yanılsamalarla değil de, yanılsamayla hiçbir alakası olmayan umutlarla beslenen bir deneyim döngüselliği bulunmalıdır. Yanılsamalar, hayal ürünü olan dayanaksız anlam ufuklarına ve hayat planlarına kök salarlar; umutlar ise, gerçekleşmeleri zaman zaman güç ve sorunlu olsa da, olanaklı ve açık anlam ufuklarına ve hayat programlarına dayanırlar. Umut edebilmek ve kendini kötü hisseden kişinin umudunu besleyebilmek, depresyon psikoterapisinin ön şartıdır;[119] üstelik bu, sadece depresyon psikoterapisinin ön şartı olmakla da kalmamaktadır.

Bu söylenenler; şizofrenide de, şizofrenik deneyimlerde de, daha cüretkâr ve acılı bir şekilde olsa da, geçerlidir; şizofrenide, kişinin

119 Manica M., *Psicoanalisi in situazioni estreme*, Borla, Roma 2004; Romano A., "Medico e paziente uniti dalle lacrime: una psicoanalisi calda", *tutto Libri*, suppl. de "la Stampa", 16 Ekim 2004, s. 6.

umut ufuklarının kararması ve umutsuzluğa kapılması, hastalığının yayılım gösterip, akut ivmede olduğu zaman *değil* de, daha iyiye gitmesi ve geçmesiyle gerçekleşir. Hastalığın geçici ya da sürekli olarak ortadan kaybolmasıyla, kişide, yaşadığı acıların, hezeyanların ve halüsinasyonların hatırası uyanır ve kişi, tekrar kaygı seline kapılacağından korkar; hastanın korktuğunun başına gelmesi ise, umuda yer bırakmayacak bir gerçekliktir. Bir hastalığın tekrar baş göstermesi korkusunu söndürecek ve bu durumdaki gibi, *asla* yanılsama olmayacak, yeniden umut uyandıracak hiçbir farmakolojik tedavi yoktur. Bu hatıra ya da bu korku, bu hatıralar ya da bu korkular kuvvetlenip zamana yayılınca, zaman zaman her terapötik stratejiye rağmen şahit olduğum üzere, beraberinde kaçınılmaz olarak intihar riskini getirir. Kısacası şizofreni bağlamında, sadece, Suzanne Urban'ın[120] hezeyan kaynağı olan bekleyiş konusu değil, yeniden doğması için çabalanan umut konusu da, bekleyiş kaygısının ateş gibi yanan çekirdeğine karşın hayatta tutulmaya çalışılan umut konusu da hermeneutik ve terapötik açıdan büyük önem taşımaktadır.

Sadece çözüme kavuşan akut şizofreniler yoktur, zamana yayılan ve kuşkusuz ki çok da hoş olmayan bir şekilde "kronik" olarak tanımlanan şizofreniler de vardır. Bu şizofrenilerin ortaya çıkışında, kanaatimce, hastanede ya da topluluk içinde hastaları dinlemeyen, onların umut ve bekleyişlerini azıcık dahi olsa beslemeyen insanların varolma biçiminden ve içsel tutumundan doğan patojen öğelerin bulunduğunu görmemek mümkün değildir. Umudun ve umutların, bekleyişin ve bekleyişlerin kaybı, zamana yayılan şizofrenilerde, kişiyi intihar düşüncesine ve bunu gerçekleştirmeye sevk etmez ama kader karşısında ve olası hastalık hakkında kaçınılmaz bir kabullenişe, her tedaviyi psikolojik ve duygulanımsal olarak reddetmeye ve her türlü anlam ufkunun, geleceğin çölleşmesine götürür. Şizofreninin zaman içinde devam etmesinde, tedavi edenin içsel tutumlarının niteliğinin oynadığı radikal rol burada da özellikle kavranmaktadır: Eğer içimizde umut varsa, başkalarına umut vermemiz mümkündür; ancak içimizde umut *yok*sa, hastalık karşısında elleri kolları bağlı halde kalma halini durdurmanın, bu çölvari durumu çökertmenin gerçekten de hiçbir yolu yoktur.

120 Binswanger L., *Schizophrenie*, Neske, Pfullingen 1957.

UMUDUN GÖLGESİ OLARAK KAYGI

Georges Bernanos'un *Dialogues des Carmélites*'inde[121] geçen, Compiègne Karmelitlerinin Başrahibesinin tırnaklarıyla yırtmak istediği yüzünü saran balmumu maske gibi olan kaygı; zaman zaman, ölüm kaygısını alt edemeyen gizemli ve dile gelmez bir umudun ifşasıdır; ancak hayat yolumuza eşlik eden ve Juan de la Cruz'un[122] tabiriyle karanlık gecemizde bizi izleyen, gölge misali olan kaygı da vardır: O halde kaygı hem umut hem de umudun gölgesi midir?

Kaygı deneyimi, bazı depresyonlarda ölüm ve ölme kaygısına dönüşen ve böylelikle bizleri bilinmeyenin ve nüfuz edilemeyenin uçurumlarına sürükleyen bir deneyimdir.

Depresif kaygı, yaşa-ya-ma-manın kaygısıdır ama yaşa-ya-ma-ma, V.E. Gebsattel'in[123] parlak ve yaratıcı bir imgelemle ifade ettiği üzere, aynı zamanda öl-e-me-me deneyimidir. Şöyle ki, radikal bir depresyona dalmış kişi, yaşa*yam*az da, ölemez de. Böylelikle ölüm ve ölmeye, ölümün gizemli büyüsüne kapılmış depresif deneyimlerin korlarına yaklaşılmış olunur. Depresyonda hayat sönmez, bununla birlikte bakışlar sonsuzluk tarafından yenip yutulmuştur ve kişi sona varmıştır.

Ölüm kaygısı, depresyona, içsel olarak ölmüş-olma, kendini-ölü-hissetme algısının bulunduğu gizemli bir deneyim döngüsünün ışığında yansır. Kişi, kendisine yabancı ve kayıtsız kaldığı şeylerle dolu duygulanımsal bir çölde yer alır gibidir.

Maria Teresa'da da ölüm ve ölme deneyimi, umudun kırılması deneyimine derinden bağlıdır. Ölüm ve ölme deneyimi, kendisinin yaşadıklarının anahtar kelimesi mahiyetindedir ve içselliğinin sırlı yerlerinin derinliklerine amansızca inerken kendisinin ifade ettiği de budur. Maria Teresa, günlük ölümünü sessizlik ve yürek parçalanması içinde yaşarken, ölüm tarafından: sona gelmişlik tarafından yutulmuş, görünüşten ve gölgeden ibaret bir yaşam yaşamakta

121 Bernanos G., "Dialogues des Carmélites", *G. Bernanos*, Œuvres romanesques, Bibliotheque de la Pleiade, Paris 1961, s. 1563-1719.

122 Juan de la Cruz, *Poesie* (Şiirler), çev. G. Agamben, Einaudi, Torino 1974.

123 Proust M., *Alla ricerca del tempo perduto, II (Kayıp Zamanın İzinde, II), yay. haz. P. Serini*, çev. F. Calamandrei ve N. Neri, Einaudi, Torino 1961.

ve Kierkegaard'ın ifade ettiği özgürlüğün yarattığı baş dönmesinden geçmektedir. "Kendimi gerçekten de ölü gibi hissediyorum. İçimde hiçbir şey yokmuş gibi hissediyorum" demekte ve sözünü şöyle sürdürmektedir: "Ölmek kolay değil. Kilo bile aldım. Umutsuzca, boğulmamaya çabalıyorum. Öldüğümü hissediyorum." Ölüm deneyiminden de ziyade, ölümün içinde bulunmaktan da ziyade, kendisi, yürek parlayıcı bir ölme deneyimi yaşamaktadır: Maria Teresa'da yaşamanın ve ölmenin iç içe girmesi, manidar bir depresif deneyim biçimi olarak ortaya çıkmaktadır. "Yaşamak istemiyorum çünkü yaşamak, ölmek demek." Ölme deneyimi, Maria Teresa'nın yaşamını tüketmekte, kendisine can çekiştirmektedir.

Dolayısıyla yaşamak, ölmek demektir: Ama o halde, depresyonu ve bazı şizofrenileri alev gibi kateden psikotik kaygı, Kierkegaard'ın sözünü ettiği ölümcül hastalığın bir metaforundan ibaret değil midir?

Umutsuzluk, ölümcül hastalıktır: "Zira fiziksel olarak bu hastalıktan ölmek de, bu hastalığın fiziksel ölüm gibi bitmesi de mümkün değildir. Aksine, umutsuzluğun çektirdiği işkence, tam da ölememektir. Bu nedenle, bu, ölemeden can çekişen ölümcül hastanın durumuna daha çok benzemektedir."[124]

Kierkegaard'ın yaşama ile ölme arasındaki diyalektiğine, kaçınılmaz yinelenişinde sonsuz bir ölme olan yaşamaya, şu gizemli ve sırrına erilmez sözlerde yeniden rastlarız: "Ölüm, hastalığın sonu değildir; ölüm, sürekli olarak, nihai sondur. Bu hastalıktan ölüm aracılığıyla kurtulmak imkânsızdır; çünkü bu hastalık da, çektirdiği işkence de, hastalığın ölümü de, tam da ölememektir."

Elbette ki bu, umut yitiminin, umutsuzluğun kızgın koru ya da buz gibi ateşidir ve umut olmadığında, depresif ve şizofrenik kaygı dur durak bilmeden yayılır.

Kierkegaard'ın değerlendirmeleri karmaşıktır ve kuşku yok ki, anlaşılması kolay değildir; ancak, her halükârda felsefi düşünceyi katı ve soyut idealist kalıplardan çıkarma ve hayatın canlı somutluğuna, insan olma haline daldırma konusunda radikal bir yetenekten doğan bu değerlendirmelerin derin uçurumlarından ürk-

124 Kierkegaard S., *Il concetto dell'angoscia – La malattia mortale*, Sansoni, Firenze 1952.

memek ve onları kavramaya çalışmak gerekli ya da, hiç olmazsa, faydalıdır. Kaldı ki psikiyatride hastaların kendileri bu radikalliği ve derinliği gösteren konulara değinmektedir ve bu konularla, sadece klinik ve psikopatolojik kategoriler aracılığıyla yüzleşmek mümkün değildir; bu kategorilere, felsefi kaynaklı hermeneutik kategorileri, özellikle de varoluşsal ve fenomenolojik kategorileri eklemlemek gereklidir.

Yanılsamaya kapılmak pahasına, Maria Teresa'nınki gibi derin bir depresyonun kaderinin antropolojik yapısının, zaman zaman elle tutulmaz ve nüfuz edilmez girdaplarda lime lime olmuş gibi görünebilecek düşünümler (Kierkegaard'ın ölüm, ölme ve umut üzerine düşünümleri) aracılığıyla daha iyi yorumlanabileceğini ve çözülebileceğini düşünmek isterim.

Kierkegaard'ın ölümcül hastalık, ölmek, ölüm ve umut arasında kurduğu içeriksel bağlarla ilgili (nihai ve belirleyici) birkaç düşünce, Maria Teresa'da insani ve klinik açıdan kilit mahiyetinde olan noktalara varmamı sağlayacaktır.

Kierkegaard, bu içeriksel ilişkilerle ilgili ne demektedir?

"Tehlike, ölümün umut haline gelmesini sağlayacak kadar büyük olduğunda, işte o zaman, ölebilme umudunun yok olmasıyla umutsuzluk doğar" ve sözünü şöyle sürdürür: "Ölümcül hastalığa yakalanmak demek, ölememek demektir, ama bu, yaşamda umut varmışçasına ölememek değildir: Hiçbir umudun kalmaması, bu bağlamda, nihai umut olan ölüm umudunun dahi kalmamış olması anlamına gelmektedir."[125]

Nihai umut olarak ölüm... ve Maria Teresa'da tüm umutlar, ölüm ve istemli ölüm umudu da dahil tüm umutlar çözülür gibidir: "İntihar edemeyeceğimi hissediyorum, ama bu, acımı ve kaygımı daha da derin ve sancılı kılıyor. İntihara umut bağlayabilsem, yakın bir ölüme bel bağlayabilsem, kendi ölümümü seçebilecek olsam, o zaman bu korkunç acıya daha kolay katlanırım çünkü acımın bir sonu olduğunu bilirim. Ölümden yana umudum yok. Bu umuda sahip değilim. Artık hiçbir umudum yok." Maria Teresa'nın ölümden yana, ölüm*de* bile umudu yoktur artık. Can çekişmesi

125 Kierkegaard S., *Il concetto dell'angoscia – La malattia mortale*, Sansoni, Firenze 1952.

sürer ve istemli ölüm oradadır: Büyülü ışığıyla kaçıveren ufuktadır: Georges Bernanos'un romanındaki[126] ve Robert Bresson'un filmindeki[127] Mouchette'nin Opheliavari ölümü gibi, ölüm o bitkin büyüsüyle tatlı ve aşina öylece durmaktadır ama Maria Teresa onu reddetmektedir.

Akut şizofrenilerde kaygı, depresyonlardakinden de şiddetlidir ve buna, zaman zaman, ölüm ve ölüm kaygısı arayışı mahiyetindeki kaygıyı boğacak ve silecek istemli ölüme dair umutsuz ve yoğun bir arayış eşlik eder.[128] Bu durumda, gelecekte, istikbalde olmaya dair hiçbir iz kalmaz; zira gelecekte, istikbalde olabilmek, umudun hiç olmazsa birkaç kıvılcımının yeniden çakması halinde mümkündür.

Tekrar etmek isterim ki, şizofreni akut ve hazin bir şekilde yaratıcı semptomlarından soyunup "kronik" hale geldiğinde, umudun parçalanma, kaygıya ve umutsuzluğa gömülme biçimleri dönüşüme uğrar. Kronik şizofrenide, kaygının en şiddetli yankıları hafifler ama kaygı, çorak olmakla birlikte, hastalığın akut biçimlerinde rastlanandan daha az can yakıcı olmayan bir umutsuzluk bağlamında gizli ve değişken bir şekilde varolmayı sürdürür.

Umutsuzluk ve kaygı; gerek somut olarak, gerekse de terapötik olarak, derin ve insanı yiyip bitiren bir yaranın ifadesi olarak görülmeden edilemez. Bu yara karşısında, bir iş birliği: farmakolojinin ve psikoterapinin iş birliği gereklidir.

GÖZYAŞLARINDAN YENİDEN UMUT DOĞAR

Maria Teresa'da da olduğu gibi, depresif bir durumda zaman zaman gerçekleşebilenlerin izinden giderek, ağlayamamanın üzerinden ilerleyerek, gözyaşı konusuna kısaca eğilmek ve bunun, bir kitabımda[129] şöyle bir değindiğim, fenomenolojik ve antropolojik boyutunu mercek altına almak isterim.

126 Bernanos G., "Nouvelle histoire de Mouchette", *G. Bernanos, Œuvres romanesques*, Bibliothèque de la Pléiade, Paris 1961, s. 1261-1345.

127 Prédal R., *Tutto il cinema di Bresson*, Baldini & Castoldi, Milano 1998.

128 Conrad K., *Die beginnende Schizophrenie*, Thieme, Stuttgart 1966.

129 Borgna E., *Le intermittenze del cuore*, Feltrinelli, Milano 2003.

Ağlamak ve gülümsemek, ağlayış ve gözyaşı, yaşayan bedenin ifadeleridir ve ruhun hafifliğini ve derinliğini yansıtırlar; bunlar, zaman zaman nüfuz edilmez ve karaltılı, zaman zaman kırılgan da olmakla birlikte, hiçbir zaman tam olarak silinmeyen izlerdir.

Tıpkı Combray'da Marcel Proust'un gözlerinin sesi olan o bakışın, kaygılı ve şaşkın tüm duyuları dışarı baktıran o bakışın: Marcel Proust'ta hem bakılan bedene hem de ruha dokunmak, onları yakalamak, beraberinde götürmek isteyen o bakışın filizlenmesi gibi (sözlerinin[130] hülyalı ve parıltılı yankısı bellekten silinmez), gözlerden gözyaşları da yeniden fışkırır, elbette. (Kaygıda ise, Georges Bernanos'un[131] dediği gibi, insanın artık gözleri yoktur; dolayısıyla gözyaşları da yoktur, gözyaşları alev alev yanan kalbin mezarı tarafından yutulmuştur).

Depresyona kapıldığımızda ve duygularımız sönüp kuruduğunda, çok şiddetli acılar o buz gibi ateşleriyle geleceğe (istikbale) yönelik her atılımımızı engellediğinde, içimizdeki manevi acı gitgide şiddetlendiğinde ve kalbimizi kanattığında; kısacası, içimizdeki umut öldüğünde (çökkünlük ve yitmişliğin ifadesi olduğu kadar hâlâ hayatta olan umudun da göstergesi olan) gözyaşlarının akması giderek zorlaşır ve nihayetinde olanaksız olur. Umut çölünde, bu sayfalarda betimlenmiş olan psiko (patolo)jik ve insani şartlarda, gözyaşları kurur: Gözyaşı yoksunluğu, içinden-çıkılması çok zor olan derin ve kurtuluşsuz yalnızlığa tanıklık eder. Bu noktada artık hiçbir gözyaşı kalmaz: Ne Augustinus'un sözünü ettiği, anne ve dost kaybının verdiği acı nedeniyle dökülen gözyaşları[132] ne Avilalı Teresa'nın mistik esrimesinden fışkıran gözyaşları[133] ne Pascal'ın bahsettiği sevinç gözyaşları[134] ne de hüzne ve özleme eşlik eden ve Schubert'in bazı *Lied*'lerinde –örneğin muhteşem bir müzikal ve şiirsel esinle ortaya koyduğu *Des Müllers Blumen*, op.25, D.795/9,

130 Proust M., *Alla ricerca del tempo perduto, I* (*Kayıp Zamanın İzinde, I*), yay. haz. P. Serini, çev. N. Ginzburg, Einaudi, Torino 1961.

131 Bernanos G., "Journal d'un curé de campagne", *G. Bernanos*, Œuvres romanesques, Bibliothèque de la Pléiade, Paris 1961, s. 1029-1259.

132 Agostino, *Le confessioni*, Einaudi, Torino 1966.

133 Teresa d'Ávila, "Libro della mia Vita", *Teresa d'Ávila, Opere complete* (*Avilalı Teresa'nın Tüm Eserleri*), yay. haz. L. Borriello ve G. della Croce, çev. L. Falzone, Edizioni Paoline, Milano 1998, s. 80-468.

134 Pascal B., *Œuvres complètes, II*, Gallimard, Paris 2000.

yani *Değirmencinin Çiçekleri*'nde veya *Tränenregen*, op.25, D. 795/10, yani *Gözyaşı Yağmuru*– sadık ve tesellisiz gözyaşları[135] vardır.

Gözyaşlarımız sular seller gibi aktığında, çehrelerimizde dünyanın ve başkalarının bulanık ve yitmiş gibi duran imgeleri belirir ama gözyaşları, her halükârda, umutlara ve bekleyişlere açık olan yoğun bir acıya ve yaralı bir şefkate de tanıklık eder.

Yalnızlıktan ve hastalıktan mustarip olan ve her şeye rağmen bir bakışı, bir selamı dahi şiddetle arzulayan hastaların çehrelerinden elbette ki pek çok acılı ve kaçamak gözyaşı akar. Gözyaşları, umut ve bekleyiş özlemi gibidir; Catherine Chalier, yazdığı etkileyici bir kitapta[136] gözyaşlarıyla altüst olmuş her kalbin, gözyaşına neden olmuş hatıranın zulmettiği her yüreğin her anında umut aramaya davet eder. Kendisinin sözlerine başvuralım: "Gözyaşlarının suyu; biçimlerin girinti çıkıntılarını, sağlamlıklarını ortadan kaldırır, onlara doğrudan bakılmasını engeller ve sendelemeye neden olur, hatta hatta sözlerin atılımlarının kaynağı olan kızgın korları söndürür."

Gözyaşları; yaralı olan ve gözyaşlarıyla, gözyaşlarının hafifliğiyle kendini ifade eden dünyanın acılı düğümlerini (belki de) bir an için çözer.

Bu noktada, Jacques Derrida'nın, derinliğinden hiçbir şey yitirmeden berrak ve gergin bir dil benimsemiş bu büyük Fransız filozofunun, genellikle karaltılı ve (neredeyse) nüfuz edilmez bir dille örülmüş olmakla birlikte gerçekten özgün olan metninde[137] gözyaşlarına ve gözyaşlarının pınarı olan gözlere ilişkin yazdığı harika sözlere göndermede bulunmadan edemem.

"Ve Nietzsche çok ağlıyordu. Onun Torino'da yaşadığı olay, hıçkıra hıçkıra ağlayarak, başını ellerinin arasına aldığı ata gösterdiği merhamet bilinir örneğin." Jacques Derrida, sadece Nietzsche'ye değil, Augustinus'a da (*İtiraflar*'a: gözyaşı kitabı olan bu kitaba), yoğun ve tutkulu bulduğum sözlerle göndermede bulunmuştur. "Augustinus, sadece dostunun ya da annesinin ölümüne ilişkin olarak değil de, her adımda, her sayfada gözyaşları deneyimini, kendisini boğan gözyaşlarını, hayret içinde keyif aldığı gözyaşlarını anlatır

135 Charvet J.-L., *L'eloquenza delle lacrime*, Medusa, Milano 2001.

136 Chalier C., *Trattato delle lacrime*, Queriniana, Brescia 2004.

137 Derrida J., *Memorie di cieco*, Abscondita, Milano 2003.

ve Tanrı'ya, talihsizlik içinde olanların, kendisinin ya da oğlunun bastırdığı gözyaşlarının neden tatlı geldiğini sorar (*cur fletus dulcis sit miseris*)."

Kanaatimce radikal bir şekilde fenomenolojik olan bu söylem, daha sonra, gözyaşlarıyla gözler arasındaki içeriksel bağlara yönelmekte ve baş döndürücü bir derinlik taşıyan saptamalar ortaya koymaktadır.

Derrida'ya kulak verelim: "O halde, gözyaşları *gözlere geliyorsa*, dolayısıyla insanın görüşüne perde de çekebiliyorsa, belki de, gözyaşı; bu deneyim sürecinde, bu su akışında gözün, her halükârda insanların gözünün, kutsal alegorinin antropo-teolojik mekânında kavranan gözün bir özünü ifşa ediyordur." Ardından etkileyici bir içeriksel dönüm noktasına varılır: "En nihayetinde, en nihayetinde gözün kaderi görmek değil, ağlamaktır. Gözyaşları görünenlere perde indirdiğinde, gözün aslını ortaya çıkarır. Gözyaşlarının unutuştan çekip çıkardığı, bakışın saklı tuttuğu şey *aletheia*'nın ta kendisidir, gözyaşlarının en üst kerterizini ifşa ettiği şey gözlerin *hakikat*'inin ta kendisidir: Bu, görüş alanında görüntüden ziyade, yakarış görmek; bakışlara değil de, duaya, aşka, sevince, hüzne yöneltmektir. İfşa, aydınlatmadan da ziyade, 'sevinç gözyaşlarının' anıdır."

O halde gözlerin özü, görüş değil de, gözyaşlarıdır ve insan olma halinin anlam ufkunu en derinden ifade eden ve gerçekleştiren de gözyaşıdır. Kanaatimce gözyaşları, ruhun uç denizlerinde iz bırakan huzursuzlukların ve kırık umutların, sessizlik özleminin ve sessizlik sözcüklerinin özleminin yüzmesini sağlar.

Gözyaşlarından dolayı üzerine perde inmiş bakışlar, görmenin ve bilmenin ötesine geçmemizi, her şeyin özüne, hakikate, hiç olmazsa acının ve umudun hakikatine yaklaşmamızı sağlar.

"Dolayısıyla ifşa edici kör oluş, kıyametvari kör oluş, gözlerin kendi hakikatini ifşa eden kör ediş, üzerine gözyaşı perdesi inmiş bakıştır. Bu bakış ne görür, ne de görmez, bulanık hayat karşısında kayıtsızdır. Yakarır: Bunu öncelikle gözyaşlarının nereden kaynaklandığını ve kimden gözlere kadar çıktığını bilmek için yapar. Bu yas ya da sevinç gözyaşları nereden ve kimden gelir? Peki ya gözlerdeki bu suya ne demeli?"

(Rainer Maria Rilke,[138] "Gözyaşları, en derin gözyaşları yükselir", demiştir: Gözyaşlarının gözlere yükseldiğini söyler ama nereden yükseldiğini, nereden indiğini söylemez: Belki de, yükseldiği ve indiği yer, parçalanmış yürekler ve yaralanmış yürekler, acı ve yaşama zahmetidir.")

Ağlayışta her iki göz birden hareket eder: Tek bir gözle ağlanmaz: Derrida'nın bir kez daha söylediği üzere, "Bir diğer deyişle iki göz, görme açısından daima birbirlerinden ayrı düşebilirler. Bunu, organik *işlevleri* gereğince yapabilirler. Ama ağlayan 'bütün gözdür', gözün tamamıdır. Bir insanın iki gözü varken, hatta öyle sanıyorum ki Argos gibi bin gözü de olsa, tek gözle ağlaması olanaksızdır." İnanılmaz derecede parlak, yaratıcı bir imgelemin ürünü olan imgelerle, gözyaşları *görür* mü diye bir soruya ulaşınca, Derrida'nın verdiği cevap şudur: "Bilmiyorum, gördüklerine inanmak lazım."

Jacques Derrida'nın karaltılı ve sırlı sözcük ve imgelerle çizdiği ışık ve gölge kıvılcımları saçan bu patika, genellikle sıradanlaştırılan ve psikolojik ve insani kökenleri üzerinden anlaşılmayan ama aslen gözlerin ve bakışların, çehre ve mimiklerin fenomenoloji ve metafiziği alanına giren gözyaşlarının gizli, sırlı anlamına yaklaşmamızı sağlar. Görünür ve görünmez sonsuz hareketler çarkında, gözyaşlarını kurutmanın, denizde canlı canlı ve elle tutulmaz halde bulunan dalgaları toplamanın ne çok şekli vardır; gözyaşlarının ortaya çıkışına, zaman zaman yaralayabilecek, zaman zaman gözyaşlarını daha da acı kılabilecek, onları umudun ölen ışığına gömebilecek ne çok bakış ve ifade şekli eşlik edebilir. Kuşkusuz ki, umut, gözyaşlarına ve onlara neden olan acıya zaman zaman belki de hiç hayal edilmemiş ve beklenmedik bir gelecek (geleceğe yönelik açıklık) kesiti sunabilir; ve işte, sessizliğin sözcüklerinde, gözyaşlarında, başka türlü ifade edilemeyecek bir yardım çağrısının duyulması ve ruhun başka türlü kapanamayacak yaralarının görülür gibi olması umudu yatar. Gözyaşları ve müzik, gözyaşları ve umut (umutlar), gizemli bir şekilde iç içe geçerek, sonsuz bir di-

---

138 Rilke R.M., *Poesie sparse (Seçme Şiirler)*, çev. G. Cacciapaglia ve A. Lavagetto, (içinde) R.M. Rilke, *Poesie, II*, yay. haz. G. Baioni, Einaudi-Gallimard, Torino 1995, s. 174-327.

yalog içindedirler. (Nietzsche,[139] parlak bir seziyle şöyle der: "Gözyaşlarıyla müzik arasında ayrım yapamıyorum.")

(Friedrich Hölderlin'in, psikotik deneyimi şiddetlenirken ve kurumaya yüz tutarken, 1805'te yayımlanmış bir şiirinde, *Gözyaşları*'nda dâhiyane yaratıcılığı ortaya çıkmaktadır. Büyülü bir güzelliğe sahip şiirin son dört mısrasını aktarıyorum:

Ama sizler, tatlı gözyaşları, gözlerimin nuru,
Beni tamamen söndürmeyin; bırakınız da,
Ey kandırıcı hırsızlar, bana bir hatıra kalsın,
Hayatta kalsın, öyle ki asil öleyim.

Bu mısralarla ilgili doğru yorumlara ulaşmak hiç de kolay değildir, hatta belki olanaksızdır. Gözyaşları, tatlı gözyaşları gözün ferini tamamen söndürmemeye davet edilmektedir. Gözyaşları sular seller gibi durmaksızın aktığında gözlerin ışığı kararır, elbette; şair, bunun böyle olmamasını diler. Ardından şiir nüfuz edilemez hale gelir: Gözyaşlarına neden kandırıcı hırsızlar denmektedir? Gözyaşları ne çalmaktadır? Hayattan sevinç ya da en azından huzur mu çalmaktadır? Gözyaşları tatlıdır ama kanaatimce, zahmet ve acı veren, umudun kanatlarını kıran bir hüzne tanıklık etmektedirler. Şair asil ölmek istemektedir ve hatıranın kendisinin değil de, *bir* hatırasının, o kandırıcı hırsızların ve onlardaki hüznün kendisinden çekip aldığı *bir* hatıranın hayatta kalmasını istemektedir. Hangi hatıradan söz ettiğini bilememekteyiz. Son iki mısrada sonu olmayan bir kaygının karaltısı mı seçilmektedir? Belki de evet.

UMUDU YENİDEN UYANDIRMAK

Kendini kötü hisseden, depresyona, psikotik kaygıya kapılmış olan ya da hayata dair anlam, herhangi bir anlam arayışında, sonu olmayan bir arayışta bulunan kişinin sözlerinde, umudun ve umut

139 Nietzsche F., "Ecce homo", *Il caso Wagner, Crepuscolo degli idoli, L'anticristo, Ecce homo, Nietzsche contro Wagner (Wagner Olayı, Putların Alacakaranlığı, Deccal, Ecce Homo, Nietzsche Wagner'e Karşı)*, Adelphi, Milano 1970, s. 263-385.

yıkımının önem ve anlamı gayet net bir şekilde ortaya çıkar. Buna, yaşamsal atılım kaybı, cesaretsizliğe kapılma, hayat ufuklarının içinin boşalması, şimdiki ve geçmiş zamanların genleşmesi ve en iyi ihtimalle, rahatlık bile sağlayamayacak kadar, insanların ve şeylerin dünyasıyla birlik ve iletişim kurduramayacak kadar küçük bir kırıntısı hayatta kalmış geleceğin çoraklaşması yansır. Umudun uçup gitmesiyle, yalnızlığın ve tecridin pençeleri devreye girer: Bunlar, kişiyi dayanışmadan ve başkalarıyla birlikte-olmaktan koparır. Bu gerçekleştiğinde, psikotik, depresif ya da varoluşsal umutsuzluk, hayatı anlamından soyduğunda, bunun olası bir sonucu, ölüm istemi olur. Bu noktada asli önem taşıyan şey, dinlemek ve o psikotik, depresif ya da varoluşsal halde, terapötik program sayesinde yeniden uyandırılabilecek ve işlerlik kazandırılacak bekleyiş ve umuda, herhangi bir bekleyişe ve umuda yönelik bir açıklığın halen bulunup bulunmadığını değerlendirmektir.

Umut ve umutlarla yaşayan bizler, kalbinde hiç umut kal*ma*mış (umutları kaygı ve umutsuzluk yüzünden yanmış) kimselerle karşı karşıya geldiğimizde, kendi söz ve hareketlerimizin zayıf ve dayanıksız olduğunu, ikilemleri ve semantik kaymaları bulunduğunu, söz ve hareketlerimizin hep radikal terapötik bir tanıklık taşımadığını hiçbir zaman unutmamalıyız.

Sözlerimiz hafif mi, yoksa kurşun gibi ağır mı? Ölümcül hastalığa ve umut çözülümüne kapılmış herhangi bir kişinin kaderine, çehre ve bakışlarına, sessizlik ve cesaretsizliğine, hüzün ve kaygısına, çekingenlik ve güvensizliklerine, kırık umutlarına yaklaştığımızda kalbimizde hangi sözler yatar?

III. Umudun Çöküşleri

Ölüm berraktır derede
Ve azgındır ayda
ve berraktır
akşamları titreyen yıldız gibi
kapımın önünde yabancı
ölüm berraktır, bal gibi ağustosta
öyle berraktır ki bu ölüm
ve bana sadık
kış geldiğinde
ey Efendim
bana bir ölüm gönder ki
üşütsün beni
ve denizde dilimi çözsün
ve ateşe yakın
Efendim
Ölüm ağaç kütüklerine çöker geceleri
Ve çoğu sığırcığın uykusuna
Karanlıklarda.[1]

Thomas Bernhard, *In hora mortis*

1 Bernhard Th., *In hora mortis*, çev. L. Reitani, SE, Milano 2002 [çev. Tarık Seden & Gültekin Emre, *Kitap-lık* S. 47, YKY 2001]

1. Leopardivari Bir Umut Şifresi Olarak İntihar

Bu çalışmanın birinci ve ikinci bölümünün yapıtaşları psikolojik ve insani boyutuyla delilik, zaman, bekleyiş ve umuttu; şimdi ise, söylemim bekleyişin ve umudun batmasına ve yenik düşmesine, (belki de) daima umudun ölümüne denk gelmese de, farklı farklı acımasız ifadeleriyle intihara ilişkin hayat deneyimlerine yönelecektir.

Bu anlam ufkunu izleyerek, Friedrich Hölderlin'in umudunun son parıltılarına, Giacomo Leopardi'nin umut ve intiharla ilgili acılı ve can çekişen düşüncelerine, Hermann Hesse'nin bir metninde geçen intiharla ilgili düşüncelerine, Georges Bernanos'un zaman zaman intiharla ölmeyen umutla ilgili edebi söylemine ve son olarak da, Robert Bresson'un sinema dilindeki her nevi umut yoksunluğuna karşı umut arayışı mahiyetinde olan, cüretkâr bir arayış olarak intihara göndermede bulunmak isterim.

Bu, umudun ve yaşamın *öteki* yüzüdür.

Elbette, (burada) intiharın kuramsal yönleri de, insani ve ahlaki anlamlarının felsefi ve teolojik yönleri de kapsam dışında kalacaktır; bu noktada, sadece istemli ölümün içeriğinde umutla bağını göz önünde bulunduran düşüncelerle ve felsefi *değil* de, şiirsel ve edebi kaynaklı bilişsel alanlarla ilgilenmekteyim. Öte yandan bunlar, Leopardi'nin felsefi şiirsel düşüncesi söz konusuyken, tam olarak yapılamayacak ayrımlardır. Leopardi'nin felsefi düşüncesi, her halükârda, radikal bir şekilde içsellik ve tutkuyla yoğrulmuş bir düşüncedir: "Ancak mantık hiçbir zaman tutku kadar etkili değildir" ve "Tutkuyu mantıkla söndürmek yerine, mantığı tutkuya dönüştürmek gerekir."[2]

Bu bölümün içeriksel hattı, deliliğin gölgeleri hayatına baş döndürücü bir hızla düştüğünde Hölderlin'in umudunun çarpıklaşıp

2 Leopardi G., "Zibaldone di pensieri", *I, Tutte le opere di Giacomo Leopardi*, yay. haz. F. Flora, Mondadori, Milano 1973.

çoraklaşmasının, onu ölüm istemine sevk etmesidir. Ancak, sadece Leopardi'nin değil, özellikle Bernanos ve Bresson'un düşüncelerinde de gördüğümüz üzere umudun batışı, kişiyi ölüm istemine sevk etse de, zaman zaman umut kişinin içinde yaşamayı sürdürmektedir. Yaratıcı büyüklükleri ve ifadeleri bakımından birbirlerinden böylesine farklı bu yazarların ortak noktası, düşünce ve imgelerinin tutku ve içsellikten doğması, tanıklık mahiyetindeki hayattan gelmesidir.

SOĞUK ESİYOR AKŞAMIM DAHA ŞİMDİDEN

Friedrich Hölderlin iki şiirinde, umut ve umutsuzluk konusunu tamamen farklı duygulanımsal biçimlerde olsa da kati bir netlikle işlemiştir. Bunlar, 1805 yılında ortaya çıkmış, şairin büyük bir psikotik atak geçirdiği, ateşli ve yaratıcı dengesizlik dönemi ile sadece kule şiirleri olarak adlandırılan şiirleri yazdığı, şiirsel anlatımının çoraklaştığı semptomatolojik durulma döneminin arasında yazdığı yıllardaki şiirlerdir.

(*Kule şiirleri*[3] Hölderlin'in 1806 Eylül'ünde Tübingen'deki psikiyatri kliniğine yattıktan sonra ve 1807 yazında emanet edildiği marangoz Ernst Zimmer'in ailesinin Necker kıyısındaki antik mekânında ("kule"de) yazdığı şiirleri içerir. Kule'de ömrünün otuz altı yılını geçirmiş, 1843 Haziran'ında vefat etmiştir. 1841'den itibaren bazı şiirlerini gizemli Scardanelli mahlasıyla imzalamıştır. "Kule şiirleri uzun bir süre estetik değerden yoksun, salt biyografik belgeler olarak değerlendirilmiştir. Bu şiirler, ancak 1960'lardan itibaren, Hölderlin'in psikozuna ilişkin biyografik tartışmaların başlaması ve çağdaş şiirin sunduğu yeni estetik değerlerin ortaya çıkışıyla yeniden değerlendirilmişlerdir.")[4]

İki şiirinden bir tanesinin (*Umuda* şiirinin), yüksek ve ateşli lirik duygulanımla yüklü ilk iki kıtasını alıntılamak isterim.

3 Hölderlin F., *Tutte le liriche*, yay. haz. L. Reitani, Mondadori, Milano 2001.

4 Reitani L., "L'"errore" di Dio", *F. Hölderlin, Tutte le liriche*, Mondadori, Milano 2001, s. XXV-LXVII.

Umut! sevgili! iyiliksever umut!
Küçümsemezsin yasta olanın evini,
Ve asaletle, sevinçli bağlılıkla, hükmedersin
Ölümlülerin ve göğün güçlerinin arasında.

Neredesin? az yaşadım; ama soğuk esiyor
Akşamım daha şimdiden. Ve dilsiz, gölge misaliyim,
Burada; ve ezgisiz kalmış
Kalbim dinleniyor göğsümdeki ürpertilerin arasında.

Umuda, ıstırap çekenin ve iyilik yapanın evini küçük görmeyen umuda, umudun çözülümünün can yakıcı algısı da eşlik etmektedir. Kişi, nerede olduğunu bilmemektedir ve umudun ortadan kaybolmasıyla derhal derin ve dile gelmez yalnızlık duyguları ortaya çıkmaktadır. Akşam (sona eren günün akşamı ve kanaatimce, hayatın akşamı), ruhsuzca, soğuk soğuk söner ve şair az yaşadığını hisseder. Bu acılı ve amansız hislere, bana kaygının gölgelerine bulanmış gibi gelen daha başka hisler eşlik etmektedir. Sessizliğin kendisi ve şarkının imkânsızlığı, şairde söz bırakmaz. Son iki mısra, kırık ve yitirilmiş umut hissini en çok yansıtan mısralardır. Şairin artık şakımayan kalbi, göğsüne inen ürpertinin kırbaçlarıyla dinlenir. Umut; umut yoksunluğunda, umutsuzlukta ters yüz olur.

Hölderlin'in diğer şiirini, en meşhur şiiri olan *Yaşamın Yarısı*'nı tamamen aktarıyorum.[5]

Sarı armutlarla
Ve yaban gülleriyle dolup taşarak
Eğilir toprak, göle;
Ey sevimli kuğular
Öpüşlerden esriyerek
Daldırırsınız başlarınızı
Kutsal ve ayık suya.

5 Hölderlin F., *Tutte le liriche*, yay. haz. L. Reitani, Mondadori, Milano 2001 (*Seçme Şiirler*, çev. A. Turan Oflazoğlu, İz Yayıncılık, 2013).

Ah, nerde bulurum ben
Kış gelince çiçekleri, ve nerde
Günışığını
Ve gölgesini toprağın?
Dikilir duvarlar
Sözsüz ve soğuk, rüzgarda,
Takırdak fırıldaklar

Elbette ki, burada, örneğin Sylvia Plath'ın şiirlerinde[6] rastladığımız, anlamı kayıp, ateşli ve sırrına erilmez bir şekilde fışkıran psikotik göstergelere rastlamayız. Burada, benin ve dünyanın psikotik dönüşümünü görür gibi olmamızı sağlayan şaşkın kaygının ateşli ve buzlu havası vardır. Kış geldiğinde artık çiçekler yoktur, artık güneş ışığı ve yerin gölgesi yoktur: Bu, içsel kurumanın can yakıcı metaforudur; yalnızlık duvarları sözsüz ve soğuk yükselmektedir: Rüzgâr ise fırıldakları takırdatmakta, neredeyse haykırtmaktadır.

Luigi Reitani'nin bu şiirle ilgili güzel sözlerini aktarmak isterim: Bu sözler bizleri şiirin derin ve radikal boyutlarına götürmektedir.

"Serbest nazımlı bu şiir –belki de Hölderlin'in en çok bilinen ve Alman edebiyatının en meşhur (ve en güzel) şiirlerinden biri olan bu şiir– *Stuttgart'ın El Yapımı Kitabı*'nın bir parçasına karalanmış *Son Saat*'in, *Gül*'ün ve *Kuğular*'ın taslaklarını bir solukta geliştirip ortaya koymuştur." Etkileyici bir içerik analizi daha: "Mısralardaki mükemmel simetri, çekim merkezleri –dolulukla, canlılıkla, erotizmle, karşıtların uyumuyla, benin anlamlı bir dünyayla kaynaşmasıyla bağdaştırılmış– yaz sonu ile yıpranmanın, iletişimsizliğin, varoluşsal kaygının, kosmosun çözülmezliğinin simgesi kışı, bu karmaşık iki sembolik dünyayı radikal bir şekilde karşı karşıya getirmektedir."

Fenomenolojik ve psikopatolojik açıdan da büyük değer taşıyan bu değerlendirmeler, inanılmaz bir semantik yoğunluk taşıyan, fırtınalı ve yürek parçalayıcı duyguları, kaygıyı ve melankoliyi, yabancılığı ve amansız bir şekilde ilerleyen psikotik depremi uzaktaki bir aynadan yansıtır gibi yansıtan simgesel bir dille ifade

6 Plath S., "Poesie", *S. Plath, Opere* (*S.Plath'ın Eserleri*), çev. A. Ravano, Mondadori, Milano 2002, s. 7-845.

edebilen Hölderlin'in lirik esininin eşsiz karmaşıklığını yeniden öne çıkarmaktadır.

Son bir alıntı daha: "Hölderlin böylelikle XVIII. yüzyıl kültüründe pek sevilen (Haydn'ın oratoryosonu ya da Vivaldi'nin konçertolarını düşünelim) mevsimlerin sembolizmini yeniden kullanır ama bunu, asli paradigmayı tartışmaya açarak yapar: Yaz ve kış artık büyük döngüsel gelişimin zamanları değildir, varoluşu belirleyen bir ayrımın kutuplarıdır" ve son olarak da, "*Yaşamın Yarısı*, Hölderlin'in en çok çevrilmiş şiirlerinden biridir de. Neredeyse her bir sözcüğün taşıdığı anlam zenginliği, koşuksal-sözdizimsel yapısının esnekliği çeviri bakımından pek çok seçenek sunmaktadır. Çeviri burada, bir partisyonun yorumlanmasına benzetilebilir, zira metinde yatan olanaklardan sadece birini hayata geçirir. Böylelikle bu şiirin tarihi, çevirilerinin tarihidir de."

Bu şiirde de, her halükârda, önceki şiirde olduğu gibi umudun ortadan kaybolmaya yüz tuttuğunu görür gibi olmaktayım, radikal dönüşümleriyle buz tutmuş ve nüfuz edilmez duygulanımsal bir düşüşün döngüselliğiyle *ben* ve dünya deneyimini öylesine yabancı kılan, onu öylesine yabancılıkla dolduran bir umutsuzluk yeniden doğmaktadır. Bu ölümcül umut yoksunluğu belirtisi, artık eli kulağında olan benin boşalmasına dair psikotik hali kaplayacaktır.

UMUT BİR TUTKUDUR

Umutla ilgili, kıvılcımlarıyla ergenliği yakan ve sonu olmayan bekleyişlerin içine daldıran umutla ilgili, intiharda bile hayatta kalan umutla ve Giacomo Leopardi'nin *Zibaldone* adlı eserinde ve şiirlerinde silinmez bir *Leitmotiv* olarak akan, lime lime olan ve yanılsama ve yanılsamalar içinde küle dönen umutla ilgili söylem. Bunlar; hayatın büyük konuları (umut ve umutsuzluk, yaşamak ve ölmek, özlem ve yanılsamalar, geçmiş ergenlik ve gençlik, kalbin huzursuzlukları ve mantığın karaltıları, tutkuların ve düşüncelerin kesintisiz akışı, hayat ve ölüm gizemi) üzerine düşünmek istediğimizde, derhal belleğin uçurumlarına iner, onun sessizliklerini parçalar ve üzerinden geçtiğimiz yolları saklayan gölgeleri dağıtır: Bu konularda, Leopardi'nin İtalyan lirik

şiirinin en yüksek örneği olan ve asla soyut ve soğuk olmayıp daima kanatlı ve parlak bir tutkuyla bezeli, (belki de) en radikal ve özgün felsefi düşünümü sergileyen muhteşem metinlerine atıfta bulunmak isterim. Umut ve umutsuzluk, ters yüz olmuş umut mahiyetindeki intihar, Leopardi'nin düşüncesinde yeniden filizlenmektedir.

Zibaldone'nin[7] sayfalarında umudun çoklu ve sırlı imgeleri, zaman zaman birbirleriyle uzlaşmaz ve birbirlerine karşıt ışıkları ve gölgeleriyle ortaya konmaktadır; bunlar, melankoli ve kaygıya, umutsuzluk ve tevekküle, kalbin kıvılcımlarına ve mantığın kuraklığına değen ya da bunlardan mustarip ruh halleri bağlamında, modernlikleri ve silinmez radikallikleriyle nefes kesen bir düşünüm girdabında ele alınmaktadır. Bu sayfaları okurken, umudun, kalbin mantığı ile hesaplı kitaplı mantık arasındaki ikilemli karşıt konumlanmalar bir yana, bir tutku olarak ortaya konduğunu görürüz. Buna göre umut, psikolojik ve insani bir deneyimdir ve yokluğu insanın yaşama zahmetini radikal ve tesellisiz bir şekilde arttırır; umut yoksa insan kesinlikle yaşayamaz. İnsan olma halinin yapıtaşı olarak umut ya da hayaletvari bir yanılsama mahiyetindeki umut, elle tutulmaz ve uçucu bir şeydir. Bunlar, birbirinin yerine geçen ve birbirini dışlayan savlardır, ancak her halükârda arayış kaygısına tanıklık eder gibi görünmektedirler. Umutsuzluktan doğan umut ve intihara dönüşerek akan umut. Bilindiği üzere, Leopardi'nin şiirlerinde umudun parıltıları sönmekte, en güzel şiirlerinden bazılarındaki tabirle umudun korları son hıçkırıklarıyla doğmaktadır.

Zibaldone'yi, düzenlemesini Francesco Flora'nın[8] yaptığı Mondadori baskısının iki cildinden tekrar okurken, umut, umutsuzluk ve intihar konusuna odaklı bazı düşünceleri alıntılamak isterim. Böylesine radikal psikolojik ve insani bir boyut taşıyan konulara eğilirken edebi ve felsefi disiplinlerden gelen bilgilerden

7 Leopardi G., "Zibaldone di pensieri, I", *Tutte le opere di Giacomo Leopardi*, yay. haz. F. Flora, Mondadori, Milano 1973; Leopardi G., "Zibaldone di pensieri, II", *Tutte le opere di Giacomo Leopardi*, yay. haz. F. Flora, Mondadori, Milano 1973.

8 Leopardi G., "Zibaldone di pensieri, I", *Tutte le opere di Giacomo Leopardi*, yay. haz. F. Flora, Mondadori, Milano 1973; Leopardi G., "Zibaldone di pensieri, II", *Tutte le opere di Giacomo Leopardi*, yay. haz. F. Flora, Mondadori, Milano 1973.

vazgeçilemeyeceğinden,[9] fenomenolojik ve antropolojik psikiyatrinin kapsamından bu defasında da çıkmamaktayım. Öte yandan, örneğin (elbette ki kültürel ve bilimsel olarak yıldızlar gibi uzak olduklarından ulaşılmaz olan) Ludwig Binswanger, Sigmund Freud, V.E. Gebsattel, Cark Gustav Jung, Eugène Minkowski, G.E. Morselli ya da Kurt Schnieder de böyle yapmamışlar mıdır? Bugün hâlâ güncelliklerini koruyan bu eski üstatların izinden giderek, bekleyiş ve umuda ve bunların ufuklarını boğan, istemli ölüm meyline ve arayışına yol açabilecek kaygıya ilişkin söylemim, psikiyatrinin dilini ve varoluşunu canlandırmak, onları Kurt Schneider'in ve Nicolai Hartmann'ın kullandıkları anlamda[10] derin duygulanımsal ve metafizik yapılarıyla kavramak amacıyla, Pascal'ın düşüncelerinden uzak olmakla birlikte zaman zaman onlara yakın da düşen Leopardi'nin büyük düşüncelerine yönelecektir. Friedrich Hölderlin'den Giacomo Leopardi'ye doğru yol alıyoruz, elbette.

Umudun ve umutların hayat ufuklarını kapladığı yaş, ergenlik ve ilk gençlik dönemleridir elbette. Sıradan ve çok hızlı akan günlük hayattan uzaklaşıp içsel hayatımızın cüretkâr ve nüfuz edilmez yollarına yöneldiğimizde, yitik ve yeniden kazanılan belleğimizin aydınlık ve nostaljik yerlerinden doğan böylesi bir savla hemfikir olmamak mümkün değildir tabii. O halde umut, beli bükük ergenliklerimizin fosforlu ve bulanık sabah yıldızı gibidir; ancak Giacomo Leopardi öylesine asli ve unutulmaz bir şekilde bizlere bu defasında ne söylemektedir?: "Mutluluk ya da canlı ve mevcut görünen bir mutluluk hissetmeden önce, umutla beslenebiliriz ve eğer umutlarımız kuvvetli ve sabitse, bu, tıpkı çocukluk ve gençlik arasındaki yıllar gibi, insanın mutlu zamanlarıdır. Ama bahsini ettiğim mutluluğu hissedip yitirdikten sonra, umutlar bizi sevindirmeye yetmez, mutsuzluk belirlenir. Ayrıca, yaşanmış hüzünlü deneyimin ardından umutlar da çok daha zor hissedilir olur; kaldı ki, her halükârda, hissedilmiş mutluluğun canlılığı, umudun pohpohlamaları ve sınırlı keyifleri ile telafi edilemez ve bu kıyaslamayı yapan insan, daima yitirdiği ve kolay kolay geri dönemeyeceği şeye ağlar çünkü büyük yanılsamalar devri kapanmıştır."

9 Jaspers K., *Allgemeine Psychopathologie*, Springer, Berlin-Göttingen-Heidelberg 1959; Wyrsch J., *Psychiatrie als offene Wissenschaft*, Haupt, Bern-Stuttgart 1969.

10 Schneider K., *Psychiatrie heute*, Thieme, Stuttgart 1960.

Umutlar ile yanılsamalar arasındaki iç içelik, umuda açık olan ve umut tarafından hapsedilmiş intihar ... "İnsan ruhu daima kendi umutları tarafından kandırılır ve daima kandırılmaya açıktır: Umudun kendisi, onu hep hayal kırıklığına uğratır ve o, hayal kırıklığına uğramaya daima muktedirdir: İntihar eylemine yönelik umudu açıktır, hatta onun hâkimiyeti altındadır. Umut, insanın kendine yönelik öz sevgisi gibidir, oradan geliverir." Kaldı ki kesinlikle umutsuz yaşanamaz, "İnsan, öz sevgisi olmadan yaşayamayacağı gibi, umut olmadan da kesinlikle yaşayamaz. Umutsuzluğun kendisi de umut barındırmaktadır, bunun tek nedeni ruhta daima bir umut kalması, insanın ruhunda umutsuzluğun nesnesine doğrudan doğruya ya da neredeyse doğrudan doğruya ya da dolayımlı olarak karşıt olan bir fikir bulunması değildir; umutsuzluğun bizzat kendisinin, umuttan doğması ve umut duymayarak ve bir şey istemeyerek daha az acı çekme umuduyla hayatta kalmasıdır da; ve belki de, umutsuzlukta, bir şeylerin keyfini sürme ya da daha özgür, serbest olma, kendine hâkim olma, kaybedecek bir şey kalmadığından kendi yeteneğine göre hareket edebilme umudu barınmaktadır." Leopardi'nin, bir şekilde edebi olan bu değerlendirmelerinin yanında, gayet vurucu bir değerlendirmesi daha vardır: "Kısacası umutsuzluğun kendisi de umut olmadan yaşayamaz ve insan umut etmese umutsuzluk duyamaz." Buna göre umut, umutsuzlukla ölümcül bir iş birliği içindedir, bu ikisi birbirine bağlıdır.

Umut ve umutların zamanı, ergenliğin zamanıdır: Umut ve umutlar, çocuklukta doğar ve gençliğe akar; ama ergenlik, en nihayetinde, büyük yanılsamaların da zamanıdır. Hiç olmazsa mantık bunu söylemektedir; ama yürek, hayallerin ve cüretkâr sezgilerin yüreği belki de farklı bir şey söylemektedir (kaldı ki her metin, hele ki Leopardi'nin metni, açık bir metindir ve Nietzsche onu çekip alarak kendi yorumuyla aydınlatır). "Umut, daha doğrusu bir umut kıvılcımı, bir umut damlası insanı asla terk etmez; insanın başından bu umuda en karşıt, en keskin felaket bile geçmiş olsa gene terk etmez." Bu muhteşem imgenin ışığında ve içeriksel izinde, her karşıtlığın ötesinde, (kanaatimce) umudun aydınlık özünü yakalayan daha başka düşünceler yatmaktadır. "Düşünce, öz sevgisi ve kendi iyiliğini isteme gibi, umut da, hayat duygusuna, bir diğer deyişle hayata içkin ve hayattan koparılmaz bir tutku, bir

varoluş biçimi olduğu belki az, belki hiç, belki de yetersiz derecede fark edilen bir şeydir. Uyku hali vs gibi hayatın hissedilmediği durumlar haricinde, 'Yaşıyorum, öyleyse umut ediyorum' çıkarımı çok doğru bir çıkarımdır." Umudun ve insani umutların gizli ve gizemli öz suyu, umudu tutku olarak değerlendiren bu baş döndürücü sözlerden daha iyi anlatılabilir mi? Bununla birlikte umut, intiharda da saklı barınmaktadır.

UMUTSUZ İNTİHAR YOKTUR

Bunlar kor gibi ve gözleri kamaştıran düşüncelerdir ve bizleri, yanılsamaların, umudu anlamından soyan, onu yanılsamayla özdeşleştiren hesap kitap yapan mantığın ötesine taşımakta ve bizlere umuda dair olağanüstü bir fenomenoloji sunmakta: Her yanılsama görüntüsünü aşan umudun özsel temellerini kavramamızı sağlamaktadır. Öte yandan Leopardi, umutsuzluğu, yaşayan her insan için, kati anlamda, imkânsız bir deneyim olarak görmüştür; ve umutsuz intihar da yoktur. "Kendini öldüren kişi, gerçekte umutsuz değildir ve ne kendinden gerçekten nefret ediyordur, ne de öz sevgisinden yoksundur. Biz daima ve hayatımızın her anında umut duyarız. Her anımız bir düşüncedir ve böylelikle de, her anımızda bir şekilde bir arzu itkisi, keza bir umut itkisi vardır. Mantıken bu itkinin ayrımını yapabilsek de, pratikte bu itki, olağan olarak, arzu itkisiyle birdir ve umut, arzuyla hani neredeyse birdir ve ondan kesinlikle ayrışamaz." Bunlar hiç duyulmamış radikalliğe ve altüst edici derinliğe sahip düşünümlerdir ve uzun zaman sonra fenomenolojik ve antropolojik psikiyatride yeniden filizlenecek olan bu düşünümler, fenomenolojik olarak da büyük önem taşıyan özgün yönlerin kavranmasını sağlamaktadır. Leopardi'nin intihara dair söyleminin fenomenolojik ve antropolojik yankıları bu kadarla da kalmaz: Kendisi, inanılmaz içe dönme ve içsel deneyimleri çözümleme yeteneğiyle, daha başka, örneğin ölme arzusu ile ölme korkusu, intihar özlemi ile ölüm kaygısı arasındaki karşıtlığa da eğilmiştir. "Hayattan dehşet derecede sıkılmış vaziyetteydim ve kendimi öldürmeye dair büyük bir arzu duyuyordum; ölmeyi arzuladığım

o an bana korku veren bilinmez bir acı emaresi duyumsadım ve o korku nedeniyle derhal endişe, kaygı duyar oldum." Bunun ardından, bu ikisi arasında varolan bariz uyumsuzluğun keskin ve can yakıcı algısı devreye girmiştir: "İnsan olmanın bu mevcut halini oluşturan öğelerin mutlak uyumsuzluğunu bundan daha şiddetli bir şekilde hissettiğim hiç olmadı; hayatım için korkmaya ve onu ne olursa olsun korumaya zorlanıyordum ve bu, tam da hayat bana hiç olmadığı kadar ağır geldiğinde, nizamı altsüt olduğunda (çünkü insanı, doğasına en karşıt olduğunu düşündüğü şey intihara sürükler), (başka nedenlerin dayatmasıyla değil de) kendi irademle ondan vazgeçerek onun kolaylıkla eriyip gidebileceği anda oluyordu..."

Fenomenolojik olarak öncü ve muhteşem bir doluluğa sahip bu sayfalar karşısında ne söylenebilir? Onların karşısında büyülenmememiz mümkün değildir; bu sözler, intiharı düşünen herhangi bir insanın ruhunda olup bitenleri anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Her halükârda yaşama zahmetini ve en nihayetinde de, tutku ve mantık: doğa ve mantık arasındaki çatışkılı kaygıları görür gibi olmamızı sağlayan intiharla ilgili bu söylemin bir önceki alıntıyla ilişkili son bir kesitini daha aktarmak isterim.

"Gayet iyi biliyorum ki doğa, elindeki tüm güçlerle intiharı reddetmektedir; intiharın doğanın yasalarını hiçbir insan suçunun çiğnemediği ölçüde çiğnediğini biliyorum; ancak doğa bütünüyle dönüşüme uğradığından, hayatımız doğal olmayı bıraktığından, doğanın bizim için tayin ettiği mutluluk daimi olarak kaçtığından ve biz iflah olmaz şekilde mutsuz olduğumuzdan, doğaya göre asla hissetmememiz gereken ölüm arzusu doğaya inat ve mantıken bize hâkim oluyor; pekiyi, neden gene bu mantığın kendisi bizi bunu yapmaktan ve onun, sadece onun verdiği zararları olası olan tek şekilde telafi etmekten alıkoyuyor?" Son olarak, "Mantığımız, bizi mutsuz kılmak için doğayla çarpıştıktan ve onu yenik düşürdükten sonra, neden doğayla sıkı sıkıya iş birliğine giriyor da, mutsuzluğa son vermek elimizdeyken bizi bunu yapmaktan alıkoyup mutsuzluğun doruğuna çıkarıyor?"

Leopardi'nin umut, umutsuzluk, mantık ve tutkular, öteki umut mahiyetinde intihar ve acının yadsınması olarak intihar vb üzerine düşüncelerinin arasındaki gezintim sona eriyor.

İntihar konusunu, Leopardi'nin kendisinin de *Zibaldone*'nin daha başka metinlerinde yaptığı gibi sadece soyut ve kuramsal değerlendirmeler üzerinden *değil* de, yaşanmış deneyimler, kişisel duygulanım ve tutkuların izini taşıyan içsel deneyimlerin ışığında böylesine iyi ele alan bir başka edebi metin bilmiyorum. Kısacası bu aktardığımız metinler, Karl Jaspers'in[11] mevcut psikolojik ve psikopatolojik olayların, kaygı ve hüznün yanı sıra, bekleyiş ve umudun da izini taşıyan içsel hayatımızın bilgi temeli olarak ortaya koyduğu öznel fenomenoloji alanına acılı ve manidar bir şekilde girmektedir. Psikiyatrideki banal biyolojist yaklaşım gitgide yayılmasaydı ve içsel hayat, anlamından soyunmayıp çölleştirilmeseydi, bu söylediklerimizin altını çizmeye ve tekrar tekrar ortaya koymaya gerek kalmazdı. Bu iki psikiyatri arasındaki ayrım, bin bir göstergenin de ortaya koyduğu ve doğruladığı üzere gitgide geri dönüşsüz raddeye gelmektedir; ve içsellik ve öznelliğin psikiyatrisine, fenomenolojik ve antropolojik psikiyatriye kalan tek şey, anlamdan soyunmuş bu ormanların kesintili ve gizli saklı patikalarında ilerlemeye devam etmek ve her durumda, kaygı ve istemli ölüm gecesinin uç sınırlarında bile, Blaise Pascal'ın tabiriyle insan olma halinin büyüklüğüne ve sefaletine tanıklıkta bulunmaktır.

BÜYÜK AYI'NIN GÜZEL YILDIZLARI

İtalyan edebiyatının en güzel ve unutulmaz şiirleri olan ve *Zibaldone*'de el değmemiş ve kıvılcımlar saçarak doğduğunu gördüğümüz umudun parıltılarının söndüğü Leopardi'nin şiirlerine (kendisinin lirik esininin damgası olan) ölüm *değil* de, intihar konusu uzak kalmaktadır.

Leopardi'nin umutları, tatlı düşünceleri; belleğin her defasında bize geri getirdiği sonsuz bir zarafetle yanan *Silvia*'ya[12] adlı şiirin ilk mısralarında hülyalı ve esrarlı bir güzellikle ortaya çıkmaktadır.

11 Jaspers K., *Allgemeine Psychopathologie*, Springer, Berlin-Göttingen-Heidelberg 1959.

12 Leopardi G., "Le poesie e le prose, I", *Tutte le opere di Giacomo Leopardi*, yay. haz. F. Flora, Mondadori, Milano 1973.

Silvia, hatırlıyor musun hâlâ,
Ölümlü hayatındaki o zamanı,
İçi gülen, kaçamaklı gözlerinde
Güzellik ışıyordu,
Ve sen, şen ve düşünceli, geçmek üzereydin
Gençlik eşiğini?

Çınlıyordu huzurlu
Odalar ve cıvar yollar
Senin sürekli şarkınla,
Kendini kadın işlerine vermiş,
Oturuyordun, pek sevinçliydin
Hayalini ettiğin o belli belirsiz gelecekten.
Itırlı bir Mayıs zamanıydı: ve sen
Böyle geçiriyordun günlerini.

Şiirin son bölümünün yürek paralayıcı (dile gelmez) sözlerinin de söylemeyi sürdüreceği üzere, umut, Leopardi'nin tatlı umudu; sessizliğin ve Silvia'nın ölümünün ölümcül gölgeleri karşısında varlığını sürdüremez olur.

Kısa zaman sonra yitecekti
Benim de tatlı umudum: Kader
Yoksun bırakıyordu yıllarımı
Gençlikten. Ah nasıl da,
Nasıl da geçtin gittin sen,
Gençliğimin sevgili arkadaşı,
Uğruna gözyaşı döktüğüm umudum!
Bu mu dünya? Bu mu
Onca sözünü ettiğimiz
Keyif, aşk, iş, olay?
Bu mu yazgısı insanların?
Gerçekler kendini gösterir göstermez,
Düşüverdin sen, zavallıcık: ve elin
İşaret ediyordu soğuk ölümü ve çıplak bir mezarı.

Şiirin duygulanımsal doruğunun, *Zibaldone*'de gelgitler içinde de olsa rastlanan duygulanımsal doruktan radikal bir şekilde farklı olduğunu vurgulamaya gerek bile yoktur. Leopardi'nin bu şiirinde de, diğer şiirlerinde de, intihardan da, akıl ile doğanın, mantık ile tutkunun çatışmasından da eser yoktur. Özellikle de intiharın acı ve kaygıdan kaçınmak için gerekli olduğuna ve istemli ölümün, bir şekilde umut taşıdığı için seçildiğine dair savlar da yoktur. Ancak Leopardi'nin bazı düşüncelerini aydınlatan umut, umudun ışığı, bu muazzam konu da, istenmeyen ancak hayatın her anında mevcut olan ölüm nedeniyle, yiter ve kurur. Yaşam ve ölüm, umut ve umutsuzluk her halükârda lirik yaratıcılığın bitmez tükenmez kanatları tarafından dönüşüme uğramıştır.

Yadsınmış umut, yaralı ve kanayan özlem, geçmişin aydınlık ve acılı imgelerinin yeniden doğduğu bellek, kaçınılmaz ve öngörülmez ölüm, karaltılarıyla ruh hallerine eşlik eder gibi görünen doğanın ufukları, *Anılar*'ın[13] içeriksel öğelerini oluşturmaktadır: Bu diğer şiirden de, yoklukları hayatı anlamsız kılan bekleyiş ve umuda ilişkin söylemime eşlik edebilecek birkaç kesit aktarmak isterim.

Büyük Ayı'nın güzel yıldızları, sanmazdım hiç
Yeniden temaşa edeceğimi sizi tıpkı bir zamanlarki gibi
Babamın bahçesinde ışıldarken,
Sohbet edeceğimi sizinle pencereden
Çocukken oturduğum bu yerden
Sevincimin sonunu gördüğüm.
Bir zamanlar nice imge, nice hayal
Uyandırırdı bende şemailiniz
Ve size yakın ışıklar! O zamanlar
Otururdum, sessiz, yeşil alanlarda,
Geçirirdim akşamlarımın çoğunu
Göğe bakarak, ve dinlerdim şarkısını
Uzak kırlardaki kurbağanın!

13 Leopardi G., "Le poesie e le prose, I", *Tutte le opere di Giacomo Leopardi*, yay. haz. F. Flora, Mondadori, Milano 1973.

Ruhun bu manzaralarının sarhoş edici ışığı, kalbin alanlarına uzak ve yakın, hem çok uzak hem çok yakın düşen geleceğe dair acılı önsezilerle: bizi her sevincin ve hüznün ötesine götüren elle tutulmaz ve gizemli sezilerle: geleceğin belleğiyle eğilmiş bir zarafetin ezgili imgeleriyle kesilmektedir.

Kanaatimce, ruhun kapanmaz yaralarına, kalbin yırtılımlarına, kırılmış umutlar ile umutsuzluktan yeniden filizlenen umudun baş döndürücü salınımlarına, her nevi umut yoksunluğuna karşı umuda şiirin bir başka muhteşem kesiti de tanıklık etmektedir.

Ey umutlarım, umutlarım; tatlı kandırmacaları
Çocukluğumun! Konuşurken
Gelirim hep size; zaman geçse de,
Sevgiler, fikirler değişse de,
Unutmayı bilmem sizi. Hayaldir, bilirim,
Şan ve onur; zevkler ve iyilikler
Bir arzudur sadece; yoktur meyvesi yaşamın,
Yararsız sefalettir. Ve boş da olsa
yıllarım, çorak, karaltılı da olsa
Fani halim, benden alacağı azdır
Talihin, bilirim. Ah, bazı bazı
Düşünürüm sizi yine, ey eski umutlarım,
Ve o ilk sevgili hayallere kapılışlarım;
Ardından bakarım yeniden öylesi boş
Ve sancılı yaşamıma, ölümdür
Onca umuttan bana kalan;
Hissederim sıkıştığını kalbimin, hissederim
Kabullenemediğimi tamamen kendi kaderimi.

Dünya yabancı bir vadiye dönüşüp ölüm, yakarılan ölüm geldiğinde ve gelecek şairin gözlerinin önünden kaçıverdiğinde, şair eski umutlarını hatırlayacaktır (bunlar, can yakıcı ve anlatılmaz bir güzelliğe sahip imgelerdir): Şair; yüreklerde ve hayat sürecinde yer eden, her şeye rağmen incecik ve (belki de) yıkılması imkânsız bir umut taşıyan sözlerle bunu dile getirmektedir.

En büyük İtalyan şiiri, Leopardi'nin şiiridir; bu, ne zaman okunsa her defasında hiç duyulmamış ve dile gelmez gibi gelen

kehanetvari ve çağdaş bir şiirdir. Ama benim onun şiirine değinmemin nedeni, umut ve umutsuzluk, hayat ve ölüm, elle tutulamadan kaçan ve nüfuz edilmez zaman gibi uçsuz bucaksız bir konuyu olağanüstü lirik bir duygulanımla filizlendirmesi kadar, bu konuyu altüst edici bir psikolojik ve insani radikallikle de ele almasıdır; öyle ki, hayatı reddetmeye dair bazı seçimlerde yatan umutsuzluğu ve kaygıyı kavramamızı, bunlara dair hiç olmazsa bir şeyler anlamamızı sağlamaktadır.

Leopardi'nin nesirlerinden nazımlarına geçildiğinde, önceden de dediğim gibi, umudun ölümünün gölgeleri yayılır: Dönüşüme uğramış lirik esin, bu gölgeleri, elbette ki, içeriksel acılıklarından çıkarır, dile gelmez bir tatlılık ve takatsiz melankoliyle dolu bir *Stimmung*'a daldırır, ancak artık ne bir umut damlası, ne bir umut kıvılcımı kalmıştır.

Bu bir yana, Leopardi'nin şiirleri ve düzyazıları bizi hayatta varolan baş döndürücü duygulanımsal dalgalanmalarla yüzleştirir; acının uçurumlarına ve içimizdeki yadsınmış umutlara yanılsamaya kapılmadan bakmamıza yardımcı olur ve insan ruhunun ikilemlerine ve karşıtlıklarına dair bilgimizin kapsamını genişletir.

GİZLİ YARA

Kaygıya, umutsuzluğa ve bazı durumlarda da intihara sevk eden köklerin yetiştiği içselliğin mekânlarına doğru yürüdüğüm bu yolu sürdürerek, (Leopardi'nin böylesine uzak ve böylesine yakın: böylesine canlı ve yaratıcı ergenliğe böylesine dalmış düşüncesinin izinden giderek) Hermann Hesse'in muhteşem bir otobiyografik metnine[14] göndermede bulunmak isterim. Hesse bu metinde, kardeşi Hans'ın yaşama ve ölme, istemli ölümle ölme şekillerini çözümlemekte ve betimlemektedir. Metne kısaca değinmemin nedeni, burada intihar konusunun acılı bir biçimde ergenlik konusuna bağlanması; ergenlikte gerçekleşmeyen büyük ideallerin, ergeni varoluşsal olarak doldurulması mümkün olmayan, sonradan ölüm seçimiyle dolduracağı bir boşluğa sürüklemesi meselesinin işlen-

14 Hesse H., *Ricordo di Hans*, Interlinea, Novara 1998.

mesidir. (Bunun gibi bir intiharın kaynağı, aşikâr bir şekilde, psikotik deneyim ve nedenlere bağlıdır; bu intiharda yatan nedenler, her türlü kişisel gerçekleşmeyi ve olası her edebi yaratımı kül etmiş olan yaşama sancısına ve yaşama zahmetine demir atmış varoluşsal deneyim ve nedenlere bağlı olan Sylvia Plath ve Cesare Pavese'nin intiharlarının ardında yatan nedenlerden derinden farklıdır.)

Hans'ın ruh halleri; ergenliği boyunca, hüzünden sevince, melankoliden mutluluğa, dışa dönüklükten yalnızlık arzusuna, huzursuzluktan kaybolmuşluk hissine, özlemden şefkate, sevgiden kaygıya, kısaca umutsuzluğa savrulup durmuştur ancak ergenlik idealleri yaşamının bu mevsiminden sonra da yaşamayı sürdürmüştür.

Çocukluğu ve ergenliği, hayatın akışı ve yitişi ile istemli ölümü birbirine ince bir çizgi bağlamaktadır. Bu nedenlerin iç içe geçişi, acılı güzelliğiyle alıntılamak istediğim metnin bir kesitinden kavranmaktadır.

Hermann Hesse, belleğin gizli ve acı patikalarını katederek, ergen kardeşinin çehresini gözlerinin önünde yeniden canlandırmaktadır: "Şimdi gözlerim vardı ve görüyordum. Mutluluğu bir tebessüm olarak, tatlı tatlı aydınlanan gözlerinde parıltılara bürünmüş şekilde görmüştüm; görünmediği sürece sahip olunabilecek bir mutluluktu bu. Muhteşem bir şekilde harikulade ve davetkâr görünüyordu mutluluk." Ama bunun yanı sıra, Hans'ın gözlerinin ferine ve çehresine, mutluluğa tanıklık eder gibi duran gülüşüne inen yok oluş ve ölüm gölgelerini de görür gibi olur. "Bir an için, zihnim gayet berrak ve bilinçliydi ve tam olarak farkına varmasam da, karşıt duygularım aracılığıyla, her büyümenin ölmeyi de şart kıldığını gayet net anlamıştım. İçinde bulunduğum an, ağaçtan bir yaprak kopuyordu, derim soyuluyordu. Bu hayatımızın her anında oluyor çünkü nadiren bilincinde olsak da, durup içimizde neler olup bittiğine pek bakmasak da, oluşum ve solma süreci asla son bulmaz."

Hermann Hesse keskin bir psikolojik sezgiyle, Hans'ın ergenliğinde, daha sonra yıllar süresince belirginleşecek olan psişik bir acının, rahatsızlığın işaretlerini görür gibi olur. Müziği sevmesine ve çok iyi keman çalmasına karşın, Hans, eğitimini bitiremez ve bir şirkette çalışmaktan, kendisine varoluşsal herhangi bir tatmin

vermeyen sıradan bir iş yapmaktan başka şansı kalmaz. Hayatı umutsuz bir yalnızlığın anlamsızlığında boğulur gibidir ama kendisini seven bir kızla tanışır ve evlenir. Çocukları olur; Hans'ın hayat ufku değişir gibi olur, kalbinde yeniden bir umut filizlenir ama gizli yara, varoluşsal yenilgiyle (hayatına anlam verebilecek tek şey olan sanatsal ideallerinin gerçekleşmemiş olmasından) beslenen yara kanamaya devam eder. Ailesi, onun yarasını dindirmeye ve kapatmaya yetmez.

Bu varoluşsal bozgunun, bu içsel yıpranmaların izinden, kaygıya ve manevi acıya eşlik eden kor gibi işkenceler yeniden filizlenir; sonradan umut ve umutlar çölünde bu kaygı ve manevi acı, suçluluk hissine ve gerçekleşen her şeyi kendine yorma (otoreferans) deneyimlerine kayar. Bunlar, Hans'ın dışsal yaşamında görünürde hiçbir şey değişmese de, ailenin içsel yaşamına her zamanki gibi dahil olsa ve daima yoğun şekilde yaşadığı dini yaşamını sürdürse de, Hermann Hesse'nin algıladığı semptomlardır.

Hans'ın kaygı ve huzursuzluğu diner gibi görünür: Hermann bu hisse kapılır ama Hans'ın görünürde yeniden elde ettiği sükûnet bir maskedir ve kati, elden kaçıcı bir kararlılık, istemli ölümle ölme kararlılığını barındırmaktadır. Kısacası istemli ölüm, kendini hiçbir zaman gerçekleştirememiş ve ergenliğin ideallerine ve anlam ufuklarına karşılık vermeyi hiç bilememiş (karşılık verememiş) bir varoluşun kati olarak boğulması mahiyetindedir.

Proustvari bir belleğin karaltı ve ışıklarında yakalanan böylesine acılı ve huzursuz edici bir içerik, bizleri bir kez daha kalbin tutuşmuş sessizliğinde intiharı düşünen her insani varoluşu çevreleyen gizemle yüzleştirmektedir.

Elbette ki Hermann Hesse'nin romanları[15] fazlasıyla, büyüleyici derecede karmaşıktır ve kendi içsel hayatında derin kökler salmış içeriksel kilit noktaları barındırmaktadır. Kendisi, içsel hayatını, eğitimini gördüğü Jung psikolojisiyle ve büyük bir psikolojik duyarlılıkla çözümleyip araştırır. Kardeşinin duygulanımsal değişikliklerini, içsel hayatının gelgitlerini kavramaktaki ve betimlemekteki becerisi ve sezgisi kuşkusuz ki onun bu psikanalitik donanımından kaynaklanmaktadır; her halükârda, Hermann

15 Hesse H., *Romanzi*, Mondadori, Milano 1977.

Hesse'nin yaralı bir tutkuyla ortaya koyarak yeniden kurduğu Hans'ın hayat hikâyesi, her istemli ölüm seçiminin ikilemli ve karaltılı sahnelerinde yatan daha *başka* içsel imgelerin bilgisine de varmamızı sağlamaktadır. Böylelikle, Hermann Hesse'nin bu yeni yapılandırmasında ergenlik ideallerinin bir varoluşun başarı ya da yıkımındaki radikal önemi psikiyatride hep de rastlanmayan manidar bir netlikle ortaya çıkmaktadır. Beni, Hermann Hesse'nin ister istemez yaşama ve ölüme dair kendi bakışını da yansıtarak, kaleme alıp yorumladığı Hans'ın hayat hikâyesini buraya dahil etmeye sevk etmiş olan nedenlerden biri de budur.

UMUTSUZLUĞUN KORLARINDAN UMUT YENİDEN FİLİZLENİR

Umut, umudun parıltıları ve kararmaları, Georges Bernanos'un edebi eserlerinin ana konusudur; ve beni lise yıllarımdan fersah fersah uzak bırakan zamanı aşan belleğimde tekrar doğan duygulanımsal yankılar, umut fenomenolojisi üzerine düşünmeye, onun ışık ve gölgelerini kavramaya sevk etmektedir.

Kaygıyla ve özellikle de ölüm kaygısıyla yüzleşen umut, müziklerini Francis Poulenc'in bestelediği *Dialogues des Carmélites*'in anahtar kelimesidir. Yapıt, bugün hâlâ bir kaybolmuşluk hissi vermekte, insanı heyecanlandırmaktadır: Umut ile kaygı arasında gidip gelen kor gibi salıncağı kateden eser, yüksek ve can yakıcı lirik ve duygulanımsal bir doruğa ulaşmaktadır. Rahibelerin Fransız ihtilalinin giyotinine maruz kalan hayatlarına ve ölümlerine sahne olan Compiègne'deki Karmelit manastırında iki başrahibe bulunmaktadır. Hayatı boyunca ölüm üzerine düşünmüş ve ölümden korkmadığına kendini ikna etmiş ilk başrahibede, ölüm yaklaştıkça sonu olmayan bir kaygı baş göstermeye başlar. Kendini iyi hissederken ona öylesine kolay ve doğal görünen umut, kaygıya batmıştır.

Diyaloglar'ın tatlı ve kırılgan başkahramanı Blanche de la Force'nin hayatına eşlik etmiş olan ölümcül kaygı, yaşam ve ölüm kaygısı, ölüme doğru korkusuzca yol almasını sağlayan umut tarafından silinir. Umut, Constance de Saint-Denis'in hayat ve ölümünü ise asla terk etmemiştir: Bu Karmelit rahibeyi saran şefkat

ve bekleyiş ışığı, Blanche'a tekrar umut vermiş, kader ortaklığı bu iki genç rahibeyi birbirine bağlamıştır. (Eserde, gerçekten yaşanmş olaylar işlenmektedir.)

Kuşkusuz umudun dünyevi yanılsamaları değil de, umudun (*espérance*) kendisi Bernanos'un başka bir romanının (*Journal d'un curé de campagne*) güzel sayfalarında da su yüzüne çıkar: Bu eserden, en manidar karakterlerinden biri olan, sonsuz bir umutsuzluğa kapılmış kontesle ilgili bir kesit aktarmak isterim sadece. Oğlunun ölümüyle tüm umudunu yitirmiş, içinden çıkamadığı, yırtıcı ve tüyler ürpertici bir yalnızlığa gömülmüştür. Kontesin içinde umut, romanın çekingenliğe ve kaygıya esir olmuş başkahramanı Ambricourt'un papazıyla yaptığı bir görüşme sırasında umutsuzluğun küllerinden yeniden doğmuştur.

Kontes, söyleşi sonrasında papaza gönderdiği mektupta, on bir yıl boyunca her gün ve her saat umudu yadsıdığını yazmış, ardından şöyle demiştir: "Umut! Onu rüzgârlı, tesellisiz korkunç bir Mart akşamında ölü olarak kollarıma almıştım... Yanağımın bildiğim bir noktasında son nefesini hissetmiştim. Ve işte şimdi umudum bana geri veriliyor. Bu defa ödünç olarak değil, hediye olarak veriliyor. Bu tamamen bana ait, sadece benim olan bir umut, aşk sözcüğü aşkla sevilmeye nasıl benzemiyorsa, filozofların umut dediği şeye hiç de benzemeyen bir umut bu. Etimden et gibi bu umut. Bunu dile getirmem olanaksız. Sadece bir çocuk buna dair bir şeyler söyleyebilir."

O gece hanımefendi ölür: Yeniden alevlenmiş umutla ve aştığı umutsuzlukla ölür; bununla birlikte romanda, bu ani ve beklenmedik ölümün doğasıyla ilgili bazı karaltılar kümelenir. Söyleşinin beraberinde sürüklediği yüksek duygulanımsal gerilim mi ölüm getirmiştir, yoksa bu ölüm, intiharın kanıtlanamaz izi midir?

Bernanos'un bir başka romanında, *Nouvelle histoire de Muchette*'te, intihar, maruz kalınmış şiddetten dolayı duyulan umutsuzluktan çıkmanın nihai can simidi, her yıkıma karşı dayanıklı ve kati bir umut arayışı olarak ortaya çıkar. Bu aşamada, çok güzel sayfaları olan bu romana[16] ilişkin olarak birkaç söz söylemek isterim.

16 Bernanos G., "Nouvelle histoire de Mouchette", *G. Bernanos*, Œuvres romanesques, Bibliothèque de la Pléiade, Paris 1961, s. 1261-1345.

Romanın ancak son kısımlarına, acımasız ve merhametsiz tecavüz nedeniyle aşağılanmaya ve esarete maruz kalmış Mouchette'in, bu ergen kızın intiharına odaklı kısmına eğileceğim.

Bernanos, Mouchette'in gerçekleşmekte olan intiharına yönelik neler söylemektedir? "İntihar teşebbüsü, ancak, ona hiç de meyilli olmayan ve hiç kuşkusuz hiçbir zaman da meyilli olmayacak kişileri gerçekten ürkütür; bunun nedeni de, bu karanlık uçurumun sadece ona mahkûm olanları kabul etmesidir. Ölüm istemine yönelmiş kişi bunu henüz bilmemektedir: Bunu ancak son anda fark edecektir. Kendinde olması halinde, intihar edecek kişinin bilincindeki son parıltı, herhalde, hayret: umutsuz bir allak bullaklık olacaktır."

Bernanos'un Mouchette'in intiharını betimlerken kullandığı sözcükler, yürek paralayıcı bir hafiflektedir. Mouchette'e ölüm yolu boyunca bir "ses": hiçbir dil konuşmayan bir ses: bulanık bir fısıltı, sönmekte olan bir mırıltı eşlik eder. Sular onu ağırlamak üzeredir: Mouchette'in içinde engin bir sessizlik vardır, istemi tamamen yok olmaktadır. *Sulara girdiğinde, suda durabilmektedir*; ama sonra, başını geriye attığında, gökyüzünün en yüksek noktasına gözlerini diker. Sular, kulaklarını, şenliğin şen mırıltısı misali kaplar; genç kız tatlı tatlı yan dönerken, hayatın elinden kaçıp gittiğini hisseder gibi olur.

Mouchette'in intiharının psikolojik ve insani nedenleri nelerdir? Elbette ki, maruz kaldığı dayanılmaz şiddet ve buna eşlik eden, huzursuz ve kaygılı insanları aniden yakalayan ve etraflarında sessizlik ve yalnızlık çemberi çizen: onları boşa döndürür gibi duran: alevlerle çevrili akrep misali allak bullak, izahı güç utancı ve sırlı çekingenliğidir. Umutsuzluk sade ruhlu insanlarda bir gedik açtı mı, intihardan: mutsuz kişinin intiharından, çocukluk intiharına öylesine benzeyen intihardan başka yol kalmaz.

Bunlar, Georges Bernanos'un her nevi umut yoksunluğuna karşı ummaktan başka kurtuluş yolu olmayan bir umutsuzluğun izinden doğan intiharda da umudun gölgelerini görür gibi olduğunu bizlere işaret eden çok güzel imgelerdir. Compiègne'in Karmelit rahibelerinin mutlak ve aşkın umudu, köy papazının günlüğünün başkahramanınınki gibi insani ve kırılgan değildir ve elbette ki, umudu intiharda arayan ve gerçekleştiren, kendini *ne derin ne de*

dalgalı olan Opheliavari sulara bırakan ve boğulan Mouchette'in karaltılı ve huzursuzluk verici umudu gibi de değildir.

(Bernanos'un çok güzel bir makalesinde[17] Jeanne d'Arc ile ilgili söylediklerinin ve başkahramanı Mouchette olan romanda[18] geçenlerin izinden giderek, Bernanos'un bir şekilde bu ikisinin: bu iki ölümün: Mouchette'in intiharı ile Jeanne d'Arc'ın fiili intiharı arasında bir benzerlik kurup göstermek istediği savı[19] ortaya konmuştur. Bunlar, kuşku yok ki, ancak korku ve titremeyle çıtlatılabilecek şeylerdir. Her halükârda, Mouchette'in hayat hikâyesi fakirlik, tesellisizlik, köklü yalnızlık pençelerinin: her türlü somut ve dünyevi umudun yıkımının: *espoir*'ın yıkımının ve çölünün izlerini taşımaktadır; ancak, aşkın umudun: *espérance*'ın huzursuz ve titrek mevcudiyeti silinmemiştir. Muazzam ve muhteşem dışsal görünüşü bakımından radikal derecede farklı olsa da, Jeanne d'Arc'ın hayat ve ölüm hikâyesinde iz bırakmış kader, içsel kapsamı bakımından Mouchette'inken tümden farklı sayılmaz. Jeanne d'Arc'ın masumiyeti çiğnenmiş ve yadsınmış, ruhu dağlanmış ve yara almış, özgür iradesi saldırıya uğramış ve ezilmiş, haysiyeti yaralanmış ve hiçe çevrilmiş, tutkulu ve cesur imanı, acımasız bir şekilde, tanınmamış, cüretkâr ve mutlak cesareti paramparça edilmiştir. Ancak umudu (Charles Péguy'un "*L'Espérance voit ce qui n'est pas encore et qui sera./ Elle aime ce qui n'est pas encore et qui sera*"[20,21] dediği umudu), maruz kaldığı tüm işkence ve şiddete karşın, hiç eksik olmamıştır.

Elbette ki Bernanos'un bu iki şahsın, Jeanne d'Arc ve Mouchette'in, hayata anlam veren yegâne değerler olan haysiyet ve özgürlüğe, övünç ve şerefe sonuna kadar, güçlerinin son demine dek tanıklık ettiklerini vurgulamak istemiş olması mümkündür. Ancak, Bernanos'un, her ikisi için de, ölümü (istemli ölümü), hiç duyulmamış, eşi benzeri olmayan ve dinmek bilmez bir şiddetten

17 Bernanos G., "Jeanne, relapse et sainte", *G. Bernanos, Essais et écrits de combat, 1*, Bibliothèque de la Pleiade, Paris 1971, s. 19-42.

18 Bridel Y., "Jeanne d'Arc et Bernanos", *georges bernanos*, yay. haz. M. Milner, Plon, Paris 1972, s. 289-302.

19 Bridel Y., agy.

20 (Fr.) Umut, henüz olmamış ve gerçekleşmemiş olanı görür. / O henüz olmamış ama gerçekleşecek olanı sever. (ç.n.)

21 Péguy C., *Œuvres poétiques complètes*, Bibliothèque de la Pléiade, Paris 1975.

kaçmanın tek çıkış yolu, anlatılmaz bir kıyımda takınılabilecek yegâne can simidi olarak ortaya koymak istediği savıyla[22] hemfikir olunabilir mi bilemiyorum. Mouchette kendini tatlı tatlı sulara bırakır, Jeanne d'Arc ise yeniden erkek kıyafetleri giyerek neredeyse kendini ölüme[23] teslim eder gibidir; ölümden sakınmamak ile kendini ölüme vermek arasında radikal bir ayrım[24] yapmak şartsa da, her halükârda her ikisinde de umudun sonsuz ışığı parlamaktadır (Georges Bernanos'un imgelediği içeriksel sahne hiç kuşkusuz budur).

ROBERT BRESSON'UN FİLMLERİNDE İNTİHAR

George Bernanos'un bu iki büyük romanı, *Bir Kır Papazının Günlüğü* ile *Mouchette'in Yeni Öyküsü*'nü büyük Fransız rejisörü Robert Bresson, metafizik yankılarının kapsamını genişleterek sinemaya aktarmıştır. Bresson'un filmlerinde intihar radikal bir önem taşır: Bu; sadece boğularak ölen Mouchette için değil, Ambricourt papazı ve de Jeanne d'Arc için de, can yakıcı ve zaman zaman da puslu bir güzellikle dolu bütün bu filmler için geçerlidir. Paul Schrader'in bir kitabında[25] yaptığı içerik yorumuna göre, gerek kır papazı, gerekse de Jeanne d'Arc kendilerini ölüme teslim etmişlerdir: Ölümden kaçmak adına hiçbir şey yapmamışlardır: Bresson'un, Bernanos'ta sadece üstü kapalı bir şekilde verilmiş olan savı budur. Ancak kır papazıyla ilgili filmde, papazla konuştuktan sonra Tanrı'ya olan imanını yeniden bulan ve yitirdiği umuda yeniden kavuşan kadın başkahraman ölür: Söylediğim üzere, kadının ölümünü, Bernanos değil de, Bresson, umutsuzluğun ortadan kaybolmasının beraberinde getirdiği istemli ölüme bağlar.

Bunlar karaltılı, belki de Jansenist kaynaklı savlardır ancak umut, elbette ki umutsuz bir umut ile intihar arasında olası (Leopardivari) bağlantılar kurmaktadır.

---

22 Schrader P., *Il trascendente nel cinema*, Donzelli, Roma 2002.

23 Bridel Y., "Jeanne d'Arc et Bernanos", *georges bernanos*, yay. haz. M. Milner, Plon, Paris 1972, s. 289-302.

24 Landsberg P.-L., *Essai sur l'expérience de la morte*, Seuil, Paris 1951.

25 Schrader P., *age*.

Robert Bresson,[26] Mouchette'in intiharı konusunu, bunun tatlılığını ve istem dışılığını vurgulamak isteyen imalı ve karanlık bir film diliyle işler. Mouchette, umutsuzluğu bir yana,[27] filmde neredeyse oyun oynarmış gibi ölüme gitmektedir: Eğimden kaya kaya, döne döne bataklığa, sulara doğru kaymaktadır. Bunu bir kez, ardından ikinci bir kez yapmakta ve bedeni toprak ile su arasında öylece kalmaktadır: Üçüncü defasında ise, bataklık tarafından çekilir (emilir) gibidir. Kısacası filmdeki görüntüler; başkasının Mouchette'e gösterdiği şiddetin uzantısı olarak ve kendisinin maruz kaldığı hayatın verdiği acıdan (intihar gününden önceki gece, annesi vefat etmiştir) doğan intiharın gerçekleşmesini yansıtmaktadır. Filmin son görüntülerine, Mouchette'in bataklık sularında boğulmasına Claudio Monteverdi'nin *Magnificat* notaları eşlik eder. Böylelikle de müzik, dayanamayacağı olaylar yüzünden ölüme mahkûm olan Mouchette'i her türlü şiddetten çekip alan, onun istem dışılık ve dirilişle mühürlenmiş ölümünü fısıldar.

Her halükârda, gerek Georges Bernanos'un romanında, gerekse de Robert Bresson'un filminde, Mouchette'in intiharı varoluşsal kaçınılmazlığı üzerinden: onun, yaralı ve çiğnenmiş duyarlılığından ve kırılganlığından fışkırması üzerinden kavranıp betimlenmiş, her bir intiharın bulanık ve ikilemli anlamı üzerine herhangi bir kuram ortaya konmamıştır.

---

26 Fantuzzi V., "L'anima nella prigione", *Il caso e la necessità. Il cinema di Robert Bresson*, yay. haz. G. Spagnoletti e S. Toffetti, Lindau, Torino 1998, s. 35-52; Prédal R., *Tutto il cinema di Bresson*, Baldini & Castoldi, Milano 1998.

27 Estève M., "De Nouvelle Histoire de Mouchette à Mouchette", *georges bernanos*, yay. haz. M. Milner, Plon, Paris 1972, s. 235-248.

2. Psikotik kaygıda umudun kırılması

İntihar meselesinin, psikiyatrideki en radikal ve acıklı önem taşıyan insani ve klinik deneyim olan denenmiş ve başarılı olmuş intihar konusunun içeriksel alanı uçsuz bucaksızdır ve bu konuya ilişkin olarak, istemli, arzulanan ve denenmiş intiharın ergenlik ve ergenlik sonrası dönemlerdeki bazı yapısal öğelerini su yüzüne çıkarmamı sağlaması için, hastanedeyken ya da klinikteyken izlediğim bazı hastaların içsel hayatına (öznelliğine) eğilmek isterim. İntiharın çeşitli nedenleri ve (başarısızlıkla sonuçlanmış) intiharı gerçekleştirme şekillerindeki farklılıklar bir yana, ölüm arzusu, duygulanımsal olarak ortak bir iz üzerinden gerçekleşmekte gibi görünmektedir: İnsan; hayatı anlamsızlığa daldığında, umudu: aşkınlık mahiyetindeki umudu ortadan kalktığında (söndüğünde), *espérance*'ı varoluşun çelişki ve hayal kırıklıklarına, tatminsizlik ve uyumsuzluklarına dayanamaz hale geldiğinde istemli ölümle ölmekte, daima bu ölümle ölme tehlikesine girmektedir.

Her halükârda bu bölüm, ergenlik dönemindeki intihar denemesine, ilk aşamada bunun varoluşsal nedenlerine, ikinci aşamada ise bunun manidar psikotik gerçekliklerine odaklanmak amacındadır.

ARZULANAN ÖLÜM

Romano Guardini'nin can yakıcı ve acılı bir kitabında[28] bir zamanlar yazdığı gibi, hayatın her döneminde ışıklar ve karaltılar, umutlar ve yitirilen yanılsamalar, planlar ve varoluşsal krizler bulunur; ancak ergenlikten ergenlik sonrasına geçilen zor ve çetrefilli zamanda, bu ışık ve karaltılar, bu umut ve yitirilen yanılsamalar yoğun ve yürek paralayıcı hale gelir ve bunlar, beraberinde hayatın

28 Guardini R., *Die Lebensalter. Ihre ethische und pädagogische Bedeutung*, Werkbund-Verlag, Würzburg 1959.

ve ölümün, Tanrı'nın mevcudiyetinin, Tanrı'nın sessizliğinin, toplumun ve yalnızlığın anlamına dair soruları getirir.

Ancak ergenlikten ergenlik sonrasına geçişte, bedenin ve bedenin (yaşanan bedenin) içinde bulunduğu dünyanın dönüşümü de belirgindir; ve bu dönüşüm, huzursuzluk ve kaygı, kaybolmuşluk hissi ve yabancılık, kişisel kimlik bunalımı ve çözülümüyle iç içe geçen radikal ve derin duygulanımlar bağlamında gerçekleşir. Bu dönüşüm her zaman uygun şekilde gerçekleşmez, zaman zaman da başarısızlığa uğrar: Yani kişi, ergenlikteki bedeninin doğallığının ve atılgan *Gestalt*ının yitimini: bedeninin cinsel nötrlüğünün ve sorunsuzluğunun yitimini kabul edemeyebilir. Bedensel dönüşümlerle ilgili psikolojik yansımaların uygun şekilde gerçekleşmediği durumlarda, hayat ufukları kararır ve bundan farklı farklı psikopatolojik deneyimler: kaygıdan hüzne, kaybolmuşluk hissinden köklü güvensizliğe, yaşamın anlam kaybına uğramasından dayanılmaz bir şekilde istemli ölümün büyüsüne kapılmaya varan deneyimler doğar.

Ancak kız ve erkek ergenleri dinlersek ve ancak onların içsel hayatına (Augustinusçu anlamdaki içselliğine) dalarsak, hayatı reddetmelerinin ve ölümü seçmelerinin temelinde yatan nedenleri görür gibi olmamız mümkün olur. Şizofrenik bir deneyimin başlangıç semptomu olan ve ergenliği, ergenlik sürecini hastalığın kaderinin (gelişiminin) neden olduğu ölüm girdabına daldıran, onu derinden etkileyen ve acıklı bir şekilde kesintiye uğratan intiharlardan (şu aşamada) söz etmek istemiyorum. Bununla birlikte, ergenlik intiharının olası bir nedeni olan şizofrenik deneyimin ölüm gizine göndermede bulunduğunu hatırlamamak mümkün değildir, kuşkusuz; ancak, ileri yaşlarda ortaya çıktığında dahi, şizofreninin ergenlik ve ergenlik sonrasındaki yaşam öyküsünde uzak ve derin köklerinin bulunduğunun görülmesi, bu hastalık deneyiminin gizine de göndermede bulunmaktadır. Her halükârda, intihar ve intihar denemesi yaygın olarak varoluşsal ve nevrotik kaynaklıdır.

NEDENLER

O halde psikotik intihara değil de, psikolojik ve varoluşsal nedenlerin izinden doğan intiharlara ve intihar girişimlerine dair bir şey-

ler söylemek ve bunu, az önceki değerlendirmelere dayanarak yapmak isterim. Zira ancak bu değerlendirmelerin ışığında, bir kişide, varoluşunun en güzel ve en yaratıcı mevsiminde kendi hayatına aniden ya da üzerinde düşünerek son verme, onu yakma ve parçalama meylinin *nasıl olup da doğabildiğini kavrayabiliriz.* Yani, ancak ergenin çelişkileri ve kaygıları, duygulanımsal dalgalanmaları ve ergenliği kaplayan çocukluk özlemi[29] üzerine düşünerek, olası ölümün, istemli ölümün sırrına ve kaderine, üzerlerindeki perdeyi kaldıramasak da, yaklaşabiliriz.

Ölüm korkusuyla ölüm büyüsü arasında gidip gelme, Leopardi'ye göre, ergenliğin olası bir özelliğidir. Nasıl ki yükseklik korkusu zaman zaman insanın kayıp derinliklerin uçurumuna düşmesine neden oluyorsa, ölüm korkusu da zaman zaman karmaşık ve ölümcül psikolojik mekanizmaların (ölmek istemem, ölümden korkarım ama korkumu ancak ölüme meydan okuyarak: ondan uzaklaşıp ona yaklaşarak aşabilirim) izinde ölüm arayışına dönüşebilir.

Bunlar, uyuşturucu bağımlılığının, ölümün ve istemli ölümün bir imgesinden (metaforundan) ibaret olan bu hayat biçiminin ortaya çıkmasında ve gelişmesinde de devreye giren mekanizmalardır. İnsan kendini "uyuşturucu"ya teslim eder çünkü acı ve ıstıraptan *korkar ama* bunu ölüm korkusunu "uyuşturucu"ya gömmek istediği için de yapar. Elbette ki bunda ölümü bayağılaştırma vardır, ama özellikle de silinmek istenen, gene, meydan okunmak suretiyle silinmek istenen ölüm korkusu söz konusudur. Uyuşturucu bağımlılığında olduğu gibi, daima olası olan bir ölümün eşiğinde arabada gecenin köründe yapılan bir hız yarışında da bir ölümsüzlük duygusu: ölümün yadsınması gizlenebilir. Kişi, ölümün ona dokunmayacağından, saldırmayacağından emindir: kendi payına ölüm düşmeyeceği ve ölümün kendisiyle ilgili olmadığı yanılsamasıyla kendini aşırı hıza kaptırır.

Fabio Anibaldi Cantelli'nin uyuşturucu bağımlılığına ilişkin yazdığı çok güzel şeyler, ölümden korkarak sürekli ölüme meydan okuyan ergenlerin yaşam tarzlarının bağlamına aktarılabilir. Ken-

29 Lempp R., *Das Kind im Menschen*, Klett-Cotta, Stuttgart 2003.

disinin yazdıklarından bazısı şöyledir:[30] "Uyuşturucu bağımlılığı, bir ölümsüzlük hayalidir ve derinden derine çocukluğa göndermede bulunan bir haldir. Ancak arada bir fark vardır: Çocukken ölümsüz olmak istemeyiz çünkü zaten ölümsüzüzdür. Çocuklar ölüme dair hiçbir şey bilmezler. Şimdiki zamanı yaşarlar; olayda, bir diğer deyişle sonsuzlukta ikâmet ederler. Onlar bilmezler, onlar vardırlar" ve sözünü şöyle sürdürür: "Uyuşturucu bağımlıları ise ölümü öğrenmişlerdir ama buna karşın çocuklukta kalmak isterler, "bilginin kendisi olan" bu bilgiyi saplantılı bir şekilde reddederler. Bunun üzerine de kendilerini, ölümlülük duygusundan çekip alan: yani çocukluk etkisini yeniden uyandıran: hayata (ve de ölüme) dair hiçbir şey bilmedikleri, sadece yaşadıkları zaman duymuş oldukları o özel büyüyü yeniden canlandıran uyuşturuculara verirler."

Ölüme, ölüm korkusuyla, ama aynı zamanda da ölümsüz olunduğundan dolayı ölün-e-me-yeceğinden emin olarak meydan okumak. Ölümün olanaksız ya da hiç olmazsa uzak ve (neredeyse) yanına yanaşılmaz bir olay şeklindeki imgesine, algısına özellikle de ergenlikte ve ergenlik-sonrasında rastlanır; bu dönemlerde, ölüme teğet geçmek, ölüme hafifçe değmek bir yandan arzulanan ve aranan bir ölümle, bir yandan da arzulanan ve arzulan*ma*yan: yaklaşılan ve uzaklaşılan bir ölümle alakalıdır; bu, her halükârda, hayatın çok da anlam taşımadığı kanaatiyle, çocukluktan çıkınca acıyla ve yadsınmış umutlarla yüzleşmeden edilemeyeceğinden, gene Leopardi'nin yaklaşımına göre, yaşama zahmeti tarafından kırılmış yanılsamalardan kaçılamayacağından yapılır.

KAÇIRILMIŞ FIRSATLAR

Ergenlikte, yaşamsal bir yıkım, aile içi çatışma, duygulanımsal hayal kırıklığı ya da okul hayatındaki başarısızlık karşısında intihara ya da intihar denemesine götüren hareketlere manidar bir sıklıkla rastlanır. İntihar ve intihar denemesi, ergenliğin ateş gibi yakan sorunsallıkları bağlamında gelişse de, ailelerde diyalog, ifade edi-

30 Anibaldi Cantelli F., *La quiete sotto la pelle*, Frassinelli, Milano 1996.

lenlere ve edilmeyenlere ilişkin ilgi bulunmasıyla, okullarda başarının putlaştırılmaması ve abartılmamasıyla, başarıda duyarlılığın ve çekingenliğin de, sezgi ve dinlenme gerektiren psikolojik ve insani bunalım öğelerinin de öneminin derinlemesine değerlendirilmesiyle önceden görülmesi, sezilmesi gereken bir olaydır.

Stefania örneğini verelim: On altı yaşında, içine kapanık ve duygusal olarak kırılgandır. Psikotrop (anksiyolitik) alması nedeniyle Novara'nın psikiyatri servisine yatırılmıştır.

"Bizimkilerin hiçbirini görmek istemiyorum artık. O eve artık dönmek istemiyorum. Babama tahammül edemiyorum. Annem benimle hiç ilgilenmiyor. Ben varmışım yokmuşum, hiçbir önemi yok. Bunun onlar için hiçbir önemi yok. Eve döndüğümde bunu tekrar yapacağım. Bana yemek vermeniz gereksiz: Ölmek istiyorum." Stefania'yı, hayatın (duygulanımsal ve ailevi yaşamın) sorun ve çatışkıları karşısında, intihar denemesine götürmüş nedenlerin hafifliğine onun birkaç gün sonra söylediği sözlerde de rastlanır. "Bunu düşünmeden yaptım. Eve tahammül edemiyordum, ardından erkek arkadaşım randevuya gelmedi, bunun üzerine de hayatıma son vermeyi düşündüm. Ama bunu tekrar yapmayacağım artık" ve aradan birkaç gün geçtikten sonra, radikal duygulanımsal dönüşüm gerçekleşmiştir: "Dünyanın en mutlu insanıyım, her şey açıklığa kavuştu: O beni affetti."

Bunlar elbette ki sade ve sıradan şeylerdir; bununla birlikte, bu, her halükârda ölümcül tehlikelere açılan, en sık görülen örneklerden biridir; zira ergenlikte çatışkılardan kaçmak için hep de ıska geçilemeyen olası bir ölüme dalındığı olur.

Stefania hasta bir kişiliğe sahip değildir, duygulanımsal olarak kırılgan ve uyumsuz bir kişidir ve kendine yönelik saldırganlık şeklinde patolojik bir özelliği bulunmamaktadır. Ondaki ölüm arayışı, kırılganlığını ve kişilik bunalımlarını anlamaktan aciz ailesinin tutumlarına bir yanıt mahiyetinde gelişmiştir.

HAYATIMIN HİÇBİR ANLAMI YOK

Ergenlikte kendine yönelik daha başka saldırganlık deneyimlerinde, Stefania'yı intihar denemesine sevk etmiş olan nedenlerden

daha derin kökleri olan nedenler de vardır. *Taedium vitae*[31] halinden doğan, hayatın tamamen anlam ve umut kaybına uğramasından dolayı gerçekleşen, sıklıkla depresyon kaynaklı ve yinelenen ölüm arayışları şeklinde seyreden: Stefania'da olduğu kadar hızlı ve net duygulanımsal dönüşüme uğramayan daha başka deneyimler mevcuttur.

Stefania'nınkinden daha fazla kararlılıkla ve üzerinde düşünerek istemli ölüm arayışına dalmış olan Ignazia'nın hayat öyküsünden birkaç kareye bakalım şimdi. Ignazia aşırı doz uyku hapı aldığında on sekiz yaşındadır ve hiç beklenmedik şekilde kıl payı kurtarılmıştır; yirmi yaşında yeniden, bu sefer daha fazla uyku hapı alarak intihar girişiminde bulunmuştur. Bu defasında da kurtulmuştur; iki sefer Novara psikiyatri hastanesine yatırılmıştır, hastaneden çıkmış, ardından da uzun süreli psikoterapi ve farmakoterapi görmüştür. Bu tedaviler, Ignazia'nın, her halükârda yoğun aile içi çatışma durumuna bağlı olan kendine yönelik saldırganlık meylini frenlemeyi başarmıştır. Aile içi çatışma halini, hastanede yattığı zaman süresince söyledikleri ortaya koymaktadır.

Örneğin şunları dile getirmiştir: "Kocam beni bir eşya gibi görüyor ve bana öyleymişim gibi davranıyor. Hayatımın hiçbir anlamı yok ve ölemediğime çok üzüldüm. Seçme ve karar verme özgürlüğüne sahip olmayı nasıl da isterdim, oysa kocama bağlıyım. Bilmiyorum: Dilerim ki Tanrı beni anlamı olmayan bu hayatta bırakmaz."

Görüldüğü üzere, ölüm bekleyişinin (ölümün büyüleyici çekiciliğinin) ortaya çıkış ve intihar denemesi halini alış şekli Stefania'da ve Ignazia'da radikal bir farklılık göstermektedir: Bu, elbette, farklı kişilik yapılarıyla ve her ikisinin farklı ailevi kökleriyle bağlantılı bir durumdur. Bununla birlikte Ignazia'da da, yoğun ailevi gerilimler, zahmet ve endişeyle de olsa, dindirilebilmiş ve onun, farklı yaşam ufukları kurması sağlanmıştır.

[İntihar denemesi (dikkatleri ve ailenin ilgisini üzerine çekmek ya da krizden geçen ilişkileri onarmak için ortaya konmuş bir gösteri olarak değerlendirilen intihar denemesi) ile (ölüme dair ciddi

31 (Lat.) hayat bezginliği. (ç.n.)

ve niyetsel tek arayış olarak değerlendirilen) başarıyla sonuçlanmış intihar arasındaki fark çok ince ve en nihayetinde dayanağı olmayan bir farktır. Öyle ki, tıpkı Stefania ve Ignazia'da olduğu gibi, sadece beklenmedik (kurtarıcı) olaylar meydana geldiği için gerçekleşmeyen intiharlar da vardır; ölmeme isteğine karşın hayata geçirilen intiharlar da vardır.]

YALNIZLIK

Ele aldığım içeriksel öğeleri bütünlüklü ve karmaşık bir *Gestalt* halinde yeniden toparlayacak olursam, patolojinin dışında kalan, ölümden korkarak ve onu arzulayarak, onu sıradanlaştırarak ve yadsıyarak, ona meydan okuyarak ve onunla Rus ruletinde oynarmışçasına oynayarak, ancak görünürde ortadan kalkmış gibi durabilecek bir kaygının kesitlerini barındıran duygulanımsal bir kayıtsızlık içinde bulunarak ölümle yüzleşen ergenlikler olduğunu yineleyebilirim. Ancak bundan çok daha sıklıkla, kişisel ve ailevi çatışmalara karşılık olarak ortaya çıkan ölüm büyüsüne kapılmış ergenliklere rastlanır; bu durumlarda, kısa devre, yani çatışkılı bir durumdan (neredeyse) üzerinde hiç düşünülmemiş bir yanıt mahiyetinde doğan kendine yönelik saldırganlık ile, çevresel durumlardan kaynaklanan ya da kaynaklanmayan, dayanılmaz bir "yük"ten (kaygıları ve huzursuzluklarıyla, acıları ve sonu olmayan sorularıyla hayattan) kurtulma amacıyla arzulanan ve varoluşun başka bir boyutuna "atlama" mahiyetinde olan, son umut olarak algılanan ve yaşanan ölümde varolan kendine yönelik saldırganlık *arasında ayrım yapmak* gereklidir.

Elbette ki ergenlikte (ve sadece ergenlikte de değil) var olan ölüm büyüsünün farklı biçimlerinde yatan ortak temel, içsel yalnızlık ve sosyal tecrit hallerine dayanmaktadır. Ergenliği, bu yaşın zorluk ve çatışkılı sorunlarını, kişiler arası (ailevi ve sosyal) ilişkilerin çölünde yaşamak, beraberinde ancak umutsuz bir yalnızlık halini getirebilir; ve ölüm, istemli ölüm arayışı, gerek hayata yönelik bir meydan okuyuş (hayatın yadsınması ve bilinmeyen bir başka yere kaçış), gerekse de anlamdan soyunmuş bir yaşamın karşı yankısı mahiyetinde ortaya çıkabilir.

İntihar denemesinde bulunmuş ve denemesi başarısızlıkla sonuçlanmış herhangi bir kişiyle yapılan terapötik görüşmede intihar, sadece klinik ve farmakolojik olarak ele alınamaz; tedavi, ergenin içsel hayatına, ailevi ve eğitimsel (okul) bağlamına da uzanmalıdır. Öte yandan psikiyatri, içinde yaşadığımız dünyada, ergenlik ve ergenlik sonrasında mevcut olan, kulak verilmediği ve anlamı kavranmadığı takdirde dayanılmaz dereceye varabilen ve çözümü ölümde bulmaya sevk edebilen varoluşsal kırılganlık ve hassaslık değerlerine karşı insani olmayan (hemen hemen gizli) şiddet öğelerinin, buz gibi kayıtsızlık unsurlarının belli belirsiz bulunduğunun bilincinde olmadan da edemez.[32]

ÖLÜMÜN PSİKOTİK BÜYÜSÜ

Ergenlikte, psikotik bir deneyimden mustarip olmayan ölüm arzusundan psikotik (şizofrenik) bir *Gestalt*'teki ölüm büyüsüne geçelim: Alessandra'da altüst edici bir benlik yabancılaşması ve gerçekliğin saptırılmış (hezeyanlı) algısı semptomları, yüksek miktarda psikotropların dahi ancak haftalar sonra hafifletebildiği, bitmek bilmez ve saplantılı bir ölüm istemine eşlik etmiştir. Mimik ve hareketlerle, psikoterapik mevcudiyetlerle bile küçük bir gedik açılamayan bu taşlaşmış otistik yalnızlık hali karşısında söylenebilecek söz kalmıyordu. Alessandra'nın korkunç acılarla geçen haftaları süresince tuttuğu günlükten, içsel hayatının kaygıları ve yakıcı yaraları su yüzüne çıkmıştır. Günlük, hastalığa ve öz yıkım arzusuna kapılmış bazı kadın ve erkek hastaların ruhunda neler olup bittiğinin kavranmasını sağlamaktadır. Alessandra'nın günlüğünde geçen fikirler, her günkü klinik görüşmelerde yeniden ortaya çıkmıştır, ancak görüşmelerde kesintili ve anlamları inceden verilmiş ifadeler, günlükte net ve acılı bir netlik taşımaktadır. Alessandra, Novara'daki Maggiore Hastanesi'nin psikiyatri servisinde kaldığı haftalar, belleğime silinmeyecek şekilde kazınmıştır.

Hüznün ve huzursuzluğun: kaygının ve umutsuzluğun yiyip bitirdiği bu genç kadının çehresi o zamanlar neler dile getirmiştir?

32 Lempp R., *Die autistische Gesellschaft*, Kösel, Münih 1996.

Günlüğünden, hayatın reddi ve istemli ölüm çağrısına kapılmış psikotik yaşam biçimlerinde yaşanan acının ne dereceye varabileceğini ifşa eden bazı kesitleri aktarmak isterim. Bunlar, hasta insanların kalbinde açılan acı ve içsel işkence girdapları, intiharı umutsuz hale gelmiş bir hayatın tek kurtuluş dalı ve tek alternatifi olarak görmeleri hakkında düşünmemizi sağlamaktadır. Günlük kesitlerini, yaşadığımız bilindik tüm deneyimlerin dışında kalan, alev alev ve sonu olmayan kaygı imgelerinden dolayı aktarmakta zorluk çektim; ancak bunu, bazı, elbette ki sadece bazı, şizofrenilerde, semptomatolojileri ve gelişimleri *öylesine değişken* ve bukalemunvari olan şizofrenilerde[33] yaşanan ve de ölünen *autre monde*un karaltılı ve yürek paralayıcı gölgelerini tatmaya ve kavramaya sevk ettikleri –yanılsamasıyla değil de– umuduyla yaptım. Her halükârda, böylesine büyülü ve nüfuz edilmez bir öz yıkıma kapılmış ve telafisi olmayan olayın gerçekleşmesi korkusuyla, haliyle her gün yüreğimi ağzıma çıkaran, bu türden psikotik durumlara nadiren rastladım.

KENDİMİ HERKESTEN TECRİT HİSSEDİYORUM

Günlükten, yiyip bitirici intihar meylinin görüldüğü psikotik dönüşümün yoğunluğunu kavramamızı sağlayan bazı kesitler aktarıyorum.

"Ben artık kendi tarafımdan ölüme mahkûm edildiğime inanıyorum. Kendimi öldürmeye yönelik bastırılmaz bir itki hissediyorum. Bunu nasıl durduracağım? Gücümü aşıyor. İkinci kattan atlamak bana trajik bir oyun gibi geldi. Bunu yaptığıma hâlâ inanamıyorum: Ama bunu yaptığım bir gerçek. Ve öyle sanıyorum ki bunu yine yaparım: Hatta, yapacağımdan eminim. Neden? Çünkü

33 Binswanger L., *Schizophrenie*, Neske, Pfullingen 1957; Bleuler M., *Die schizophrenen Geistesstörungen im Lichte langjähriger Kranken- und Familiengeschichten*, Thieme, Stuttgart 1972; Borgna E., *Come se finisse il mondo. Il senso dell'esperienza schizofrenica*, Feltrinelli, Milano 1995; Conrad K., *Die beginnende Schizophrenie*, Thieme, Stuttgart 1966; Rümke H.C., *Eine blühende Psychiatrie in Gefahr*, Springer, Berlin-Heidelberg-New York 1967; Scharfetter C., *Was weiss der Psychiater vom Menschen?*, Huber, Bern-Göttingen 2000; Weitbrecht H.J., Glatzel J., *Psychiatrie im Grundriss*, Springer, Berlin-Heidelberg-New York 1979.

ilahi yasaya karşı geldim. Tanrı beni cezalandırmadı ama ben dünyada sağ kalmış biriyim. Artık gerçeklik hissim de, yaşama keyfim de kalmadı. Artık gerçekliği tanımaz haldeyim ve gerçeklikte kendimi de tanımıyorum. Bir zamanlar her şeyle ilgilenirdim: Şimdi artık beni hiçbir şey ilgilendirmiyor. Bağımsız olmak ve sevdiklerim tarafından şartlanmamak adına kendi içimde anne babamı öldürdüm. Neden kendimi öldürmek için yanıp tutuşuyorum? Bunu yapmaya yönelik itki kontrolümün dışında artık. Ben artık ben değilim ve varlığım bin bir ayrı yere dağılmış. Kendime yaşarken baktığımda, korkuyorum. Ben kaotik bir varolmayanım. Bu sabah kendi benimi yitirdim. Kendimi herkesten tecrit hissediyorum."

Kaygısı, çehresinden ve gözlerinden hareketlerine de yayılan kaygısı, sanrılı ve baş döndürücü bir döngüde birbirini izleyen ve birbirinden ayrılan, birbirini değilleyen ve lime lime eden düşünceler zincirini parçalamaya katkıda bulunmuştur. Her halükârda, Alessandra kendi benini yitirdiğini söylerken, gerek dünyayı gerekse benliğini tanınmaz kılan derin bir benlik bölünmesine ve benin radikal yabancılaşmasına tanıklık etmektedir; ancak diğer her semptomatoloji bir yana, net olarak su yüzüne çıkan hÓAkim düşünce, ölme arzusudur: ölme korkusu ve ateşli bir ölme arzusudur: intihar ederek ölme isteğidir.

"Farklı bir deneyim yaşamak için kendimi aşağı attım; ve şimdi tam bir hiçlik bunalımındayım. Neden? Bir önceki sevgilim nedeniyle intihara teşebbüs ettim ve şimdi de kocama yaptıklarım için intihar etmek istiyorum. Ölmek istemekten korkuyorum. Bunu tekrar yapmak istemekten korkuyorum. Korkarım ki bu böyle. Bana en çok iyileşmeme ihtimalim ıstırap çektiriyor ve ölmek de istemiyorum. İlaç gördüğümde, zehirli ilaçlar da olsalar, dehşete kapılıyorum ama aynı zamanda da dehşete kapılmıyorum: Kararlıyım ve tüm ilaçları birden almamak için kendimi tutuyorum. Zihnimin çekip gittiğini hissediyorum. Hastaneye bu ikinci yatışım benim kendimi öldürmememe için yapılan son deneme korkarım ki; ama her şey yoğun bir sisle çevrili."

Bu akıcı alıntıda, gerçekliğin hiç olmazsa geçici ve aralıklı bir algısının kesitleri bulunmaktadır; ancak hemen sonrasında (ertesi gün) gene mantık dışı bir çözülüm olduğu ve çatışkılı duyguların zahmetle birbirini izlediği görülmektedir.

"Öyle sanıyorum ki, şüphemi ortadan kaldırmak için kendimi yok etmeye karar verdim. Bunu fiziksel olarak henüz yapmadım (zorluğum bu oldu) ama şimdi artık dayanamıyorum ve bunu dışarıda da, hiç fark etmeden yapacağım. Korkuyorum çünkü artık hiçbir şey denetimim altında değil ve bana her şey mümkün görünüyor. Söyleyecek hiçbir şeyim kalmadığından başka söyleyebileceğim bir şey yok. Ölümcül bir can sıkıntısı çekiyorum ve bu can sıkıntısıyla mücadele etmek için kendi içimde herkesi öldürmüş olmaktan korkuyorum. Mantıksız şeyler mi söylüyorum artık bilmiyorum: Hiç olmazsa iyileşebileceğimi bilebilsem. Birisi olmak için: bir şeyler yapmak için havaya bombalar fırlatmışım gibi geliyor bana. Benim bir şeyler yapmaya ihtiyacım var ve korkarım ki, bu bir şeyler yapmak birisini ya da kendimi istemsiz olarak da olsa: mesela tüm hapları yutarak öldürmeye denk geliyor. Kendimi büsbütün aciz hissediyorum."

Psikiyatride ancak içsel yaşamın uçurumlarından hareket edilerek: içsel hayata kulak vererek ve onun fenomenolojik yapılarını çözümleyerek bilgiye varılabilir.

BAŞIM YORGUN, YORGUN, YORGUN

Yoğun ve karşıt duygulanımları, sadece günden güne değil, saatten saate dahi birbirini izlemiştir. Hastalığının bilincine vardığı aydınlanma anları, hızla, kimliğinin ve benlik bütünlüğünün çöküşüyle ve her şeyin nedenini kendine bağlama deneyimlerinin: hiç dinmeyen intihar arzusuna gömülü hezeyan deneyimlerinin yayılımıyla kararır.

"Artık başımı hissetmiyorum ve başkalarına zarar vermek istediğimi söylediğim zaman hepiniz beni hafife alıyormuşsunuz gibi geliyor bana. Bunları söyleyen ben değilmişim gibi geliyor ama onları yapabileceğini hisseden benim. Başım sanki kendisine ait olmayan: herkese yabancı patikalara gitmiş gibi. Artık hiçbir şey hissetmiyorum ve bir şeyler hissetmek adına, başkasına zarar verebilirim. Böyle olmak, hiçbir şey hissetmemek bitkisel hayatta olmak gibi bir şey: Yaşarken ölmek, ölmemeye denk gelen bir yaşamamaktan ibaret. Her şeyi kırmak istiyorum. Huzurum yok,

nerede kalacağımı bilmez oldum, hiçbir şeyle ilgilenmiyorum ve başım tamamen boş ya da kendiyle dolu. Bana artık muhakeme edemiyormuşum gibi geliyor: Başım yorgun, yorgun, yorgun. Canım artık yazmak bile istemiyor. İki sene önce kendimi ölüme terk etmeye karar verdim, sonra evlendim ve iki sene daha yaşar gibi yaptım."

Duygulanımlar zaman zaman çoraklaşmakta, tekrar yaşanmamaktadır. Eugen Bleuler'in şizofrenideki duygulanımsal yaşam ile ilgili yaptığı tanım, duygusal küntlük (bir diğer deyişle duygusal yaşamın yadsınması) durumların gerçekliğiyle uyuşmamaktadır: Şöyle ki hastalık sırasında duygulanımlar baş döndürücü gelgitlere maruz kalır; ancak, duygulanımlar söner gibi olduğunda bile, aslen uykuda gibidirler, sıcaklık ve iştirak hissi veren ortamlarda yeniden uyanma potansiyeline sahiptirler.

"Artık canım hiçbir şey hissetmiyor: Bu nasıl olur? Sıcak mı bastı, üşüyor muyum, aç mıyım, susuz mu, uykum mu var, uykusuzluğum mu bilmiyorum. Yaptığım hiçbir şeyin bir amacı yok, hiç olmazsa ben bu amacı görmüyorum ve belki de onu görmek çok da umurumda değil. Şu an çok huzursuzum. Ölmekten ya da her halükârda iyileşmemekten korkuyorum; sonra da kendimi öldürme arzusuna kapılıyorum. Bunun neyin huzursuzluğu olduğunu bilmiyorum: Sanki beni bir tarantula ısırmış. Ellerim bacaklarım rahat durmuyor ve her an bir felaket yapabilecek gibiler, gövdemse, dimdik ve kaskatı, öylece bakıyor. Nereye gitmek istiyorum? Ne yapmak istiyorum? Ellerimi, kendimi ve başkasını öldürmek için kullanmaktan korkuyorum; ve rahat durmayı beceremiyorum artık."

Bunlar, yoğun, elbette ki kaygının: gerçekliği kavrama ufuklarını karartan bir kaygının hâkim olduğu duygulanımsal bir *atmosfer* içinde dile getirilmiş şeylerdir.

"Korkunun yanı sıra, çok fazla duyumsamazlık, beni korkutacak derecede kayıtsızlık var: Artık korku hissetmiyorum; ve hayata ve ölüme, yani Tanrı'ya meydan okumuş olmaktan korkuyorum ve hiçbir zaman affedilmeyeceğim artık. Bu gece sürekli intihar düşüncelerine kapıldım: Bunlar tam anlamıyla intihar itkileriydi. Kendi içimde ve dışımda boşlukta debelenir gibiyim. Beni sürekli sıkan bu yabancı mevcudiyet nedir? Başımın uykusu varken, beni

uyanık bırakan nedir? Devamlı olarak kaçma: kendimden kaçma dürtüsü hissediyorum; çünkü kendimi öldürmem gerektiği ve bu yolda çok ilerlediğim hissine kapılıyorum: Durmam mümkün değil. Beni kendimi öldürmeye iten dürtü çok şiddetli; insan kendi içinde bu kararı verdi mi, onu hiçbir şey durduramaz. Kendimi, intihara itilmiş hissediyorum."

Hasta, kendini yiyip bitiren ve ezen kaygıya karşın, içsel deneyimlerini: kendi kimliğindeki yırtılımları ve özellikle de kendini öldürme arzusunun: kaygısının ve acısının: hayatının anlam kaybının ve başkalarıyla olan ilişkilerinin çözülümünün yegâne çözümü olarak istemli ölüme teslim olma arzusunu: başarılı bir şekilde çözümlemekte ve betimlemektedir.

KENDİ İÇİMDE KENDİMİ MANEN ZATEN ÖLDÜRDÜM

Sonu olmayan kaygılar ile ölüm temasının öne çıktığı içsel deneyimler girdabında: suçluluk hislerinden, duygulanımların ve bedenin algısındaki sapmalardan, hastalıktan, ruhsal ve bedensel eylemlerdeki özgürlük yoksunluğundan acımasız bir şekilde zarar görmüş ve yara almış manevi bilince bağlı manevi işkenceleri beraberinde sürükleyen ve tedavilerin dindiremediği istemli ölüm arzusu anaforunda günler günleri izlemiştir. Bunlar, birbirine eklenen karelerdir: İnsanı dehşet içinde bırakan psikolojik ve insani yankıları nedeniyle zaman zaman dayanılmaz olan, birbirini art arda izleyen film kareleri (anlatı zinciridirler).

Alessandra'nın günlüğü, his ve düşüncelerini günlük olarak yazıya aktarması, önceden de dediğim üzere, klinik görüşmeler sırasında sadece tecrit halinde, zaman zaman da çözülmesi imkânsız kesitler olarak su yüzüne çıkan duygulanım (duygu) ve fikirlerini izlememi ve kavramamı sağlamıştır. Her halükârda, umutsuzluktan ve hem öylesine arzu edilen, hem de öylesine korkulan durmak bilmez istemli ölüm dürtülerinden mustarip insani halin başka yönlerini ortaya koymak amacıyla hastanın yaşadığı deneyimleri alıntılamayı sürdürmek isterim.

"Durabildiğim bir yer yok: Bu nasıl olur? Bedenimin uzuvlarını algılayamıyorum. Kendi içimde kendimi manen öldürmüş olmak-

tan korkuyorum. Kendimi gerçekten de fena hissediyorum. Kendimi her şeyden boşalmış hissediyorum ve sevmediğim, dalga geçtiğim: ölmeden önce, iki sene, sırf yanımda biri olsun diye istediğim kocama karşı kendimi suçlu hissediyorum. İki sene evvel de, hatta öncesinde bile, takatimin sonundaydım ve moralim hiçbir zaman iyi değildi. Kocama korkunç bir haksızlık ettim, onunla sadece işime geliyor diye evlendim çünkü gururum ondan önce benimle yaşayan ama benimle evlenmeyen adam tarafından kırılmıştı. İntihar halinde el ve ayak bileklerimi keseceğimden korkuyorum; bir yandan da zihnim uçup gidiyor. Birkaç saattir görme görüyorum: Kendimi insanları öldürürken görüyorum, açık ve kanayan yaraları görüyorum. Bunu gerçekte yapmadım ama niyetim buydu: Bunu kendi içimde yaptım ve bu korkunç bir şey. Tanrı beni bundan dolayı cezalandıracak. Bu nedenle artık hiçbir şey hakketmediğime inanmıyorum, ve bu, intihar etmem için bir başka neden. İpler nerde koptu? Affedilebilir miyim? İçimde en çok sevdiğim kişileri kurban etme niyeti vardı ve bunu ruhen yaptım. Peki ya şimdi? Kendimi öldürmemek için çok zahmet çekiyorum: Bunu yapmaya şiddetle itilmiş hissediyorum kendimi; ve bunu yapmış gibiyim. Tanrı'nın önünde daimi olarak suçluyum."

Psikopatolojik ve klinik olarak radikal önem taşıyan daha başka sayfaları da olan bu günlüğü okurken, (kanaatimce) insanın psikotik yaşam biçiminin beraberinde getirdiği düşünce ve imgelem, duygulanım ve itki girdabı karşısında altüst olmaması da, buna kapılmaması da mümkün değildir. Hastalığın çeşitli ifadelerinin aktığı *Leitmotiv*, bu gümbürtülü ve durmak bilmez intihar içeriğinden ibarettir. Arka planında şizofreninin taşıyıcı unsuru olarak kabul edilen ben bilinci krizinin[34] bulunduğu bu *Leitmotiv* farklı farklı anlatım kesitlerinde tekrar tekrar karşımıza çıkmaktadır.

Her halükârda her intiharın ve de her intihar denemesinin, semptomatolojik ve varoluşsal karmaşık nedeni, ancak içsel ha-

34 Bleuler M., *Die schizophrenen Geistesstörungen im Lichte langjähriger Kranken- und Familiengeschichten*, Thieme, Stuttgart 1972; Borgna E., *Come se finisse il mondo. Il senso dell'esperienza schizofrenica*, Feltrinelli, Milano 1995; Jaspers K., *Allgemeine Psychopathologie*, Springer, Berlin-Göttingen-Heidelberg 1959; Scharfetter C., *Schizophrene Menschen*, Urban & Schwarzenberg, Münih 1990; Schneider K., Klinische *Psychiatrie*, Thieme, Stuttgart 1962.

yattan: öznellikten yola çıkılarak çözümlendiği ve betimlendiği takdirde ifşa olur ve bir günlük (*bu* günlük) bazı durumlarda buna ışık tutmaktadır. Ancak Alessandra'nın tereddüt etmeden tuttuğu ve zaman zaman net, zaman zaman da karmaşık bir yazıyla kaleme aldığı günlükten, ikilemli ve her halükârda acılı yankılar taşıyan ruh hallerinin izinden, uçsuz bucaksız kaygı ve umutsuzluğun izlerini taşıyan ve bunlardan dolayı can çekişen iç dünyasının başka yönleri de ortaya çıkmaktadır.

GERÇEK BENİM SÖNDÜ

Sonraki anlatı kesitlerinde, deneyimlerin acılı döngüselliğiyle, düşünülen ve hayal edilen şeyler ile gerçekleştirilen ya da gerçekleştirilmek istenen şeyler arasındaki ayrılık ve bunların hastalıklı (psikotik) olarak bir araya gelişi gitgide daha aşikâr olur.

"Anne ve babamı hayalimde gerçekten de öldürdüm ama bu, etkin bir hayaldi ve bunun suçunu taşıyorum. Ne olduğunu görmek için bile bile annemle babamı öldürmenin hayalini kurdum. Artık bu acıya dayanamıyorum: Tanrı bu çok acımasız oyunumu bağışlamıyor" ve beklenmedik bir içeriksel dönüm noktası daha: "Bu bir nevi şüphe deliliği başıma (neredeyse) hiç gelmemişti, sanırım: Bu başka bir şey gibi sanki. Gerçek benim söndü, ama gerçek benim aynı zamanda atıl, depresif ve parçalanmış halde. Fazla geç olduğundan korkuyorum ve suç işlediğimden: hayat ve ölümle oyun oynadığımdan korkuyorum. Pekiyi ama ne suç işledim? Bu suçun büyüklüğünden o kadar eminim ki, onu dile getirmeye cesaretim yok. Hatta işlediğim suçun ortaya çıkarılacağı fikriyle dehşete kapılıyorum ve umutsuzluktan dolayı bir kez daha intihar etmek istiyorum. Gerçekten de iğrenç bir suç işledim."

Birbirine yaklaşan ve birbirinden uzaklaşan bu baş döndürücü konuların üst üste binmesi üzerine ne söylenebilir? Bunun gibi bir şizofreninin psikopatolojik ve insani olarak özgün (can yakıcı) özelliği, elbette ki bu tükenmez ölüm arzusunda ifade bulmaktadır ama bunun yanı sıra, yaralı duygulanımların beraberinde sürüklediği acının ve yaşama zahmetinin yıpratıcı bilincinde de ifade bulmaktadır. Suçluluk hissi, yinelenen intihar denemeleri gibi,

gerçekten de hayata geçirilmiş eylemlere ve, aile üyelerine yönelik hayalleri gibi, hiç gerçekleştirmediği eylemlere yöneliktir; böylelikle bu his, gerçeklikten ve gerçek dışılıktan, somut eylemlerden ve hastalıklı hayallerden beslenmektedir. Thomas Bernhard'ın unutulmaz bir imge, metafor, umut ve yanılsama kokteyli halinde tutku ve hezeyanları iç içe geçiren büyüleyici ve altüst edici söylemindeki acılı fırın tabiri,[35] kanaatimce, zaman zaman, Alessandra'nın günlüğüne aktardığı sonu olmayan monologları yansıtır gibidir. Bu monologlar, sadece görünürde her nevi anlam arka planından yoksundurlar; monologları, Alessandra'da görülen psikopatolojik ve klinik rahatsızlıklara, özellikle de amansız bir otistik halin: fakir bir otizmin *değil* de, Eugène Minkowski'nin sözünü ettiği radikal anlamda zengin olan otizmin[36] izini taşıyan psikotik (şizofrenik) hayat biçiminin temelinde yatan ben bilincindeki rahatsızlıklara bağladığımız takdirde içerdikleri anlamı kavrayabiliriz.

Alessandra'nın pek çok şeye ve pek çok duruma dair duyduğu korku, sonradan, gitgide daha şiddetli girdaplar halini almıştır.

"Uyuyakalmaktan korkuyorum ve uyuyakalmak istiyorum çünkü korkunç şeyler yapmaktan korkuyorum. Neler oluyor? Korkuyorum, korkuyorum. Hakikat olan şey, benim hiçbir zaman söylemediğim şey. Ne yapacağımı bilmiyorum ve kendimden korkuyorum. Kendimi öldürmekten, bunu istemeden de yapmaktan korkuyorum çünkü Tanrı'nın bir insan olarak bana çizdiği sınırı aştım. Çok fazla şey bilmek istedim ve Tanrı'ya da meydan okudum. Her halükârda, korkunç bir hakikat keşfetmekten korkuyorum. Hakikati keşfedersem, kati surette intihar edeceğimden korkuyorum. Artık dayanamıyorum ve buna daimi olarak bir son vermeyi ciddi ciddi düşünüyorum. Yürüyen bir keşmekeşim ve bedenim de yürüyen bir keşmekeş. Pişman olmadan ölmekten ve dolayısıyla da cehenneme gitmekten korkuyorum. Hiçbir şeyim işlemiyor artık. Kendimi sürekli bir çöküntü gibi hissediyorum."

Yayılımcı bir semantik gerileme sergileyen dilsel ve içeriksel bozukluklar yoğun bir şekilde öne çıkar.

35 Bernhard Th., *La fornace*, Torino, Einaudi 1984.

36 Minkowski E., *La schizophrénie*, Desclée de Brouwer, Paris 1953.

"Tam anlamıyla kaotik bir varolmayan oldum. Her tarafa ateş açan bir hiçim. Bu tüm bedenimi, özellikle de bedenimin sol tarafını kaplamış psikolojik bir inme gibi. Eğer bir insan kendi benini yitirdiyse ona yeniden kavuşabilir ama onu daimi olarak yitirebilir de."

İNSAN KURTÇUĞUNA DÖNDÜM

Hastaneye yatırılmasını izleyen yirmi gün süresince, hezeyanlı fikir kargaşasının, dissosiyasyonunun, intihar meylinin, kesik ve parçalanmış duygulanımsallığının, düşünsel yıpranmalarının, anlamsızlığa (görünürde anlamsızlığa) kapılmış monologlarının, suçluluk hissi deneyimlerinin, sonu olmayan kaygılarınının, uyumsuz patikalar (raylar) boyunca ilerleyen şiddetli ve raydan çıkmış söylemlerinin diner gibi olduğu günler olmuştur.

Kısacası, daha iyiye gider gibi bir hal almıştır: Alessandra gerekli farmakolojik tedaviyle ve gerekli desteğin ona evden verilmesi kaydıyla hastaneden çıkarılmıştır; ancak ne farmakolojik tedavi ne de evden verilen destek, edinmiş olduğu ince dengeyi korumasını sağlamıştır. Alessandra gene intihar denemesinde bulunmuştur ve yeniden hastaneye yatırılması gerekmiştir.

Yeniden günlük tutmaya koyulmuştur: "Çok yüksek bir gerginlik seviyesine ulaşıyorum. Bana hep garip bir şey oluyor. Mesela bir cappuccino alıyorum ve onu içtikten sonra, 'Bir cappuccino istiyorum' diyorum. Daha o an içtiğimin ne olduğunu anlamıyorum. Bastırılmış ve aciz bir öfkem var, bu nedenle de ne yaptığımı bilmiyorum. Herkesi öldürmek isterim ve kendimi öldüreceğim korkusuyla yaşıyorum: Korkmam hayatı sevmemden değil, hayatı yaşama becerisine sahip değilim; doğrudan doğruya cehenneme götüren bir günah olduğu için kendimi öldürmekten korkuyorum."

Şimdi kaygı ve korku, umut ya da yanılsama kıvılcımlarının görülmediği ve istemli ölümün büyüsünün yeniden doğmasına neden olan amansız bir umutsuzluğa eşlik etmektedir. Psikotik hayat da dahil olmak üzere, hayatın kaderi daima anlamın ve de duygulanımların, özellikle de kaygının ve hüznün, huzursuzluğun ve

umutsuzluğun, kendini bırakmanın ve yenilgiye teslim olmanın hayatta teşkil ettikleri yerin[37] izini taşır.

Hastaneye ikinci yatırılışından birkaç gün sonra şunları yazmıştır: "İnsan kurtçuğuna dönüştüm ve yaşamaya devam etmek bana çok fazla acı veriyor. Kendimi bulamaz oldum, nerede hata ettiğimi, nerede kaybolduğumu bilemiyorum. Artık gücüm yok: Ölümüne yorgunum ve artık dayanamıyorum. Kendimi dünyanın dışında hissediyorum ve korkarım ki dünyada bulunmayı sevmiyorum. Korkarım ki gene ölmek ister oldum. Yaşamayı hep bencilce bir şey olarak gördüm ve bu yüzden acı çekmeyi seçtim: Bu da bir hayat biçimi ne de olsa. Birazdan uçacağımdan ve beni durduramayacağınızdan korkuyorum. Kendimi öldüresim, hançerleyesim geliyor. Yaşamak ya da ölmek benim için aynı; ve sonra içimde şeytan gibi bir şeyin güldüğünü duyuyorum, sizin beni iyileştirme çabalarınızla dalga geçiyor. Ben kendi içimde herkesi zaten öldürdüm."

Bu son aktarılan kesitten bir hafta sonra, tamamen yadsınmamış ya da çiğnenmemiş küçük bir umut kıvılcımı görülür gibi olmuştur; ancak bu, kaygının ve acının sadece geçici olarak dinmesi bağlamında gerçekleşmiştir.

"İyileşmeye çalışıyorum ve bunca yazıyor olmam da bunu kanıtlıyor ama bu düşüncemden dolayı çok endişeliyim: Artık saplantılarımdan dolayı kaygı duymuyorum. Artık kendimi anlamdan yoksun hissediyorum: Artık hiçbir şeyin anlamı yok, hele ki benim hiç yok. Ne diye burada duruyorum? Bir hiç nasıl iyileşebilir? Gücüme yeniden kavuşmamı sağlayın: İnsan güçsüz nasıl yaşayabilir? Ama iyileşirsem bütün olumsuzluklar güçlenir diye korkuyorum. Kendimi takatsiz ve ayrık, başımı bomboşmuş hissediyorum. Debeleniyor ve can çekişiyorum. Yardım istiyorum ama yardımınızı hakketmiyorum çünkü ölümü seçtim bile. Şu an kendimi intihara itilmiş hissediyorum. Kendimi bulamıyorum artık; pekiyi ama neden hiçbir şeye ve hiç kimseye inanmaz oldum?"

Hastalığın semptomatolojik gidişatı, kaygı ve dissosiyasyon belirtileri nedeniyle hâlâ dalgalanmalar göstermektedir; ancak söylem-

37 Carotenuto A., *Il tempo delle emozioni*, Bompiani, Milano 2003; Ciompi L., *Affektlogik, Klett-Cotta*, Stuttgart 1982; Rost W., *Emotionen*, Springer, Berlin-Heidelberg-New York 2001; Scharfetter C., *Was weiss der Psychiater vom Menschen?*, Huber, Bern-Göttingen 2000.

de, önceki sayfalardan aktarılmış olan kesitlerdeki: duygulanımsal ışık ve ateşlilikleriyle: içeriksel olarak yeniden alevlenmeleriyle öne çıkan anlam girdapları kalmamıştır.

SON ŞEYLER

Günlük, sonu olmayan ağır psikotik dengesizliğin önüne geçilmesiyle dinen ve çoraklaşan son duygulanımsal alevlenmelerle bitmektedir.

"Başımda hiçbir şey yok artık: Sadece pamuk var. Kendime kötülük yapabilecek olsaydım yapardım. Gözlerimi çıkarır ve başımı açardım. Kendimi öne düşer gibi hissediyorum: Bu benim bedenim değil. Artık canım yazmak istemiyor: Nasılsa her şey faydasız. Bir baltam olsaydı, ellerimi, ayaklarımı ve başımı tam ortasından keserdim. O balkondan bir kez daha atladığımı ama bu seferinde başımı çarptığımı görüyorum. Kendimi gene intihar etmeye itilmiş hissediyorum. Saplantılarımı alıp götürdünüz ama şimdi size karşı kuvvetli bir saldırganlık, şiddetten başka bir şey hissetmiyorum. Her şey zaten içimde. Artık en ufak bir tepkim bile yok. İyileşmek istemiyorum ama bunu istememeyi isterdim. Gene ölmek istiyorum."

Bunlar; Alessandra'nın hastalığı, acılı kesintilerle de olsa, iyileşmeye yüz tutunca gitgide daha nadir yazdığı günlüğün son sözleridir. İlk defasında pencereden atlamasına, ikincisinde ise psikotrop almasına neden olan kendine yönelik saldırganlık itkileri kurumuştur.

Hastalık sürecine kazınmış umutsuz derecedeki istemli ölüm büyüsünden, huzursuz edici psikopatolojik kesitlerden hastalığın klinik ve semptomatolojik çözümüne geçiş en sonunda netlikle fark edilir olmuştur. Hastanın günlüğe aktardığı acılı içerikler, birkaç gün içinde ortadan kaybolmuştur. Hastaneye yatırıldığı iki defasında, toplam kırk gün hastanede kalmıştır ve bu zaman zarfında, günlüğün derin mi derin bir şekilde gösterdiği üzere, dile gelmez bir acı hisseden ve intihar fikrinde, sadece intihar düşüncesinde bir parça umut ya da yanılsama bulan hastanın yaşadığı psikotik baş dönmelerini engellemek mümkün olmuştur.

Gerek hastanede yattığı zaman süresince, gerekse de hastaneden çıkarıldıktan sonra, hastanın başarısızlığa uğramış intihar teşebbüsünün yinelenme ve gerçekleşme riski yüksek olmuştur: Zaman zaman hastanın denetiminin dışında kalacak raddeye gelmiştir; farmakoterapinin sadece hafif bir rahatlatma sağlayabildiği krizleri ve duygulanımsal dengesizlikleri bulunan hastaya bakan ve onu tedavi eden her birimiz hasta düzelene dek kaygı dolu haftalar geçirdik. Hastayı hastaneden çıkardığımızda yüreğimiz ağzımızdaydı: Kendisi bir süre kadar gelip bizlere göründü, ancak sonra klinik kontrol görüşmelerine gelmez oldu.

ACININ SONSUZLUĞU

Özetle, çeşit çeşit intihar teşebbüs biçimleri ve çeşit çeşit başarılı olmuş intihar biçimleri bulunmaktadır. Ignazia ve Stefania'nın intihar denemeleri, hayatlarında ortaya çıkmış ani duygulanımsal fırtınalar neticesinde meydana gelmiştir ve bunlar, kısa zaman içinde çözüme kavuşmuş ve psikopatolojik açıdan manidar herhangi bir iz bırakmamıştır. Elbette ki ergenlikte bu tür intihar denemeleri, Alessandra'nın çok daha amansız ve cüretkâr olan ölümü seçme biçiminden, daha yaygın ve manidardır: Alessandra kendini pencereden atmıştır, Ignazia ve Stefania ise bunu yapmamıştır; Alessandra'nın denediği ve başarısızlıkla sonuçlanan intihar semptomatolojisi de farklıdır. Ölüme meydan okumalarının ve ardından, denemeleri başarısızlığa uğradıktan sonra bunu farklı biçimlerde yaşamalarının nedeni, elbette ki Alessandra'nın şiddetli ve karmaşık psikotik bir deneyimden geçmesi, Ignazia ve Stefania'da ise bu deneyimin bulunmamasıdır. Birinci ve ikinci ergenlikte de intihar denemesinin olması ve denemelerin başarılı olması mümkündü; ve her iki intihar denemesi biçiminin nedeni, Cesare Pavese ve Antonia Pozzi'yi intihara sevk etmiş nedenlerden ayrıdır; Margherita ve Ellen West'in istemli ölümleri ise, gayet farklı içeriksel kesitler gösterseler de, Alessandra'nın intihar denemesiyle örtüşmektedir.

Her halükârda, Alessandra'nın günlüğünün kesitlerinde, yaşadığı kaygı ve umutsuzluk, kaybolmuşluk hissi ve parçalanmış dissosiyasyonu, benin parçalanması ve gerçeklikle olan bağının kop-

ması, kendi hayatına son verme konusundaki tutkulu ve dayanılmaz meyli, ölüm kaygısı ile ölüm arzusu arasındaki yürek paralayıcı gelgitleri, bedeninin ve dünyanın heyezan gösteren dönüşümü, mantık dışı imgelem ve umutsuz ikilem deneyimleri olağanüstü içsel çözümleme ve içeriksel ifade becerisiyle su yüzüne çıkmaktadır. Alessandra'nın yaşadığı deneyimleri okumak acı vermekte ve zor gelmektedir; ancak bu, bizlerin, umutsuzluğun ve istemli ölümün büyüsünün uçurumlarına kapılmış bazı psikotik varoluşların şiddetli sıkıntıları ve sonsuz acılarıyla yüzleşmesini de sağlayan bir okumadır. Yaşam ve ölüm gizi, Alessandra'nın günlük sayfalarında yeniden ortaya çıkmaktadır ve bu sayfalar, bizleri, istemli ölüm gizine dikkat ve kaygıyla bakmaya, bazı psikotik durumlarda baş döndürücü ve amansız bir şekilde yayılan özgürlük yoksunluğunun alanlarını yeniden değerlendirmeye davet etmektedir.

Birkaç hafta boyunca bizleri her umuttan yoksun, uzun ve karanlık bir geceye daldıran bu psikotik deneyimin altüst edici şiddeti bize ne yapmaktadır?

Alessandra'nınki gibi, böylesine derin ve böylesine can yakıcı bir psikotik deneyim yaşandığında, hezeyan ve halisünasyonlar, duygulanımsal yaşamdaki ve ben bilincindeki rahatsızlıklar bir yana, gerçekten de silinmez ve dile gelmez, yürek paralayıcı ve altüst edici olan ve bizleri acının sonsuzluğuna daldırarak, zamanı ve dünyayı yitirmemize neden olan bir acı ve talihsizlikle yüz yüze kalırız. Bu acının, bizim bilindik acılarımızla hiçbir alakası yoktur; ancak (içimizde özdeşleşime yönelik içten bir tutum varsa) bu acıyı, kayboluşları ve raydan çıkışları, uçurumları ve baş dönmeleriyle, imkânsız olmayan ve kökleri her halükârda insan olma halinde bulunan bir deneyim olarak yaşayabiliriz.

3. Cesare Pavese'nin Sonu Olmayan İntiharı

Giacomo Leopardi'de umutla olan içeriksel ilişkileri bakımından imgelenmiş ve hayal edilmiş intihar; Georges Bernanos'un edebi metinlerinde ve Robert Bresson'un sinemasında psikolojik ve insani temelleriyle düşünülmüş intihar; Ignazia, Stefania ve Alessandra'nın, ergenlik gibi bir yaşta girdabına kapıldıktan sonra yinelenmeyebilecek ya da hayattaki acılı olaylar karşısındaki ani duygulanımsal yankılarla, akut kaynaklı psikotik dengesizliklerin izinden yinelenebilecek denenmiş ve başarısızlıkla sonuçlanmış intiharları.

Çalışmam boyunca ilerlediğim içerik hattı budur ancak bu noktada, denenmiş ve başarısızlığa uğramış intihardan, psikotik-olmayan bazı manidar yaşam biçimlerinde gerçekleşmiş intihara, özellikle de Cesare Pavese'nin intiharına ve kendilerinde içsel yaratıcı yetenekler de filizlendirmiş bir hastalıktan mustarip Margherita ve Ellen West'inki gibi psikotik hayat biçimlerinde gerçekleşmiş intihara ilişkin bazı düşünceler eklemek isterim.

Her halükârda intihara ilişkin klinik ve istatiksel yönlere de, intihar sıklığına da, epidemiyolojisine de, olası nedenlerine de, konuya ilişkin teolojik ve felsefi savlara da eğilmek niyetinde değilim. Ergenlikte düşünülen ve hayal edilen, ardından gençlik yaşlarında ya da olgunluk döneminde, hayat çizgisinde beliren istemli ölümü fenomenolojik ve antropolojik (varoluşsal) boyutlarıyla ele almak amacındayım.

Dolayısıyla söylemim, ergenlik ile intihar arasındaki olası içeriksel ve biçimsel bağlantıları, intiharın gerçekleşme anının ergenliğe yakın mı uzak mı olduğunun ötesine geçerek inceleyecek, bu bağlantıları ergenlik ve intihar arasındaki tarihsel süreklilik üzerinden ele almaya odaklı olacaktır.

Sorunsal olmakla birlikte bu durum, kronik intihar durumu,[38]

38 Bron B., "Therapeutische Probleme mit chronisch suizidalen Patienten", *Zeitschrift für psychosomatische Medizin*, 31 (1985), s. 12-47; Henseler H., "Behandlungsprobleme bei chronisch suizidalen Problemen", *Suizid*, yay. haz. C. Reimer, Springer,

zaman süresince hiç sönmeyen ve hiç silinmeyen, sonu olmayan bir kaygı ve umutsuzluk girdabına kapılmış, hiç bitip tükenmeyen intihar arzusu olarak tanımlanabilir.

BİRKAÇ ÖNSÖZ

Şu noktada haliyle kapsam dışında kalacak felsefi kaynaklı düşünümler bir yana, Albert Camus'nün ve Karl Jaspers'in, meşhur metinlerinde, intihara dair yazdıklarına göndermede bulunmak isterim.

Albert Camus'nün konuyla ilgili çarpıcı değerlendirmeleri şunlardır[39]: "Gerçekten de ciddi olan bir tek felsefi sorun bulunmaktadır: O da intihardır. Hayatın yaşanmaya değer olup olmadığı hakkında yargıda bulunmak, felsefenin en temel sorusunu yanıtlamak demektir." Camus şöyle devam eder: "İnsanın kendini öldürmesi, bir anlamda ve tıpkı melodramda olduğu gibi, itiraf etmek demektir: Kişinin, hayatın kendisini aştığını ya da hayatı anlamadığını itiraf etmesidir." Bunlar, insani açıdan taşıdıkları radikal ve simgesel anlamları yitirmemiş olan ve acıklı intihar olayıyla: intiharın bilinmezlikleri ve giziyle karşılaştığımızda her birimizde yeniden filizlenen değerlendirmelerdir.

Karl Jaspers'in felsefi deneyimlerinden de ziyade, olağanüstü psikopatolojik deneyimlerinden kaynaklanan düşünümleri,[40] ölüme dair istemli arayışın varoluşsal temellerini görür gibi olmamızı sağlamaktadır.

"İntihar dramında doğrudan doğruya rol almış kişi, bir şekilde insaniyet becerisi kazanmışsa ve ruhun meselelerini açıkça anlamaya biraz meyilliyse, bir şeyi kabul etmenin gerektiğini düşünecektir: O da bu tür bir olayı açıklayacak tek bir neden olamayacağıdır. En nihayetinde intihar daima bir sır olarak kalacaktır." Ardından da daha da kati bir netlikle şöyle demektedir: "Görünen o ki, en

Berlin-Heidelberg-New York 1982, s. 207-211; Scherbaum N., "Adoleszenz und chronische Suizidalität – die Bio– graphie des italienischen Dichters Cesare Pavese", *1908-1950, Fortschritte der Neurologie – Psychiatrie*, 65, 1997, s. 16-22.

39 Camus A., *Essais*, Bibliothèque de la Pléiade, Paris 1965.

40 Jaspers K., *La mia filosofia*, Einaudi, Torino 1948.

kolay ve rahat yol, bunu, akıl hastalığı varsayımına dayandırmaktır. Zira intihar eden her kişiyi akıl hastası şeklinde tanımlayacak kadar ileri gidilmiştir. Böylelikle intiharın nedeniyle ilgili sorun sona erdirilmiştir. İntihar sorunu çabucak çözülüp normal dünyanın dışına atılıverilmiştir. Ancak hal aslen böyle değildir." Son bir alıntı daha: "Ateş enfeksiyonun bir sonucudur ancak intihar, ruh hastalığının bir sonucu değildir. Elbette ki, hastalığın kesinlikle izah edilemeyen biyolojik etkeni hayata nüfuz etmiş durumdadır. Ancak hastalık kaynaklı psişik şart ve durumlardan ortaya çıkan intihara her hastada değil, bazı hastalarda rastlanmaktadır.

KAPSAM

Psikopatolojik bir yaşam biçiminden doğan insani bir deneyim mahiyetindeki intihar ve bu mahiyette olmayan intihar, Karl Jaspers'in dediği gibi, her halükârda nüfuz edilmez bir sır damgası taşır: İntihar arayışında bulunmuş, ardından da istemli ölümü gerçekleştirmiş kişinin içselliğinin uçurumlarına yanaşıldığı ölçüde, bu sırrı bir nebze aydınlatmak mümkündür.

Bu içeriksel ufuktan hareketle, Cesare Pavese'nin mektup, günce ve şiirlerine atıfta bulunarak, yaşadığı deneyimlerde, kaygı ve önsezilerinde intihar fikirlerinin (intihar ile ilgili hayallerinin ve buna eşlik eden itkilerinin) ne şekilde biçimlendiğine eğilmek isterim. Bu amaçla, fırtınalı ergenlik döneminden başlayarak, içeriksel ifadeleri dönüşümlü süreçler sergilemekle birlikte, duygulanımsal kökenleri bakımından aslen süreklilik arzederek yayılım gösteren intihar fikirlerinin tamamen somutlaştığı yetişkinlik dönemine dek uzanacağız.

Kronik (diya-kronik) intihar durumu ifadesinden, ergenlikten başlayarak intiharın gerçekleştirildiği zamana dek uzanan istemli ölüm özlemini anlayabiliriz. Söz konusu olan, daha ergenlikten beri intiharın büyülü ve kontrolsüz albenisine kapılmış ve içsel hayatlarının fırtınalı girdaplarına ve eli kulağında yıkımına inmiş kaderlerdir. (Bu; sadece Cesare Pavese, Karoline von Günderrode[41]

41 Wolf C., *L'ombra di un sogno*, La Tartaruga, Milano 1984.

ve Heinrich von Kleist[42] için değil, Paul Celan,[43] Gérard Nerval,[44] Antonia Pozzi[45] ve Georg Trakl[46] için de geçerlidir.) İntihar, gerçekleştirilmiş intihar kadar denenmiş ama başarısızlığa uğramış intihar da, karşımıza, her defasında, sırlı ve elden kaçıcı şifreleriyle çıkar: Bu şifreler; hiçbir zaman ya da hemen hemen hiçbir zaman, insani eylemlerin, özellikle de nihai ve geri dönüşsüz meydan okumaların mührünü taşıyan insani eylemlerin: İstemli ölümün elle tutulmaz girdaplarının öznelliğine, içselliğine ve dile gelmezliğine yabancı kalan geometrik istatistiksel şemaların tektipleşmiş ve birimselleşmiş haliyle çözülmez. Öte yandan, sonu olmayan bir arayış içinde, kadın ve erkek hastaların içselliğinin gizli anlamlarını çözmekle ilgilenen hermeneutik psikiyatrinin, psikanalitik (Freudcu ve Jungcu) ve fenomenolojik psikiyatrinin varoluş nedenlerini belirleyen bilişsel patikalar da bunlardır.

Elbette ki, kronik intihar durumunun klinik ve psikopatolojik kategorisi tek yönlü değildir: Bu durumun kökenleri, zaman zaman, belki de Antonia Pozzi'de olduğu gibi, elden kaçıcı ve dur durak bilmez gelgitleri bulunan depresif halde yatabilir. Ama bu kökenler, Margherita'da olduğu gibi, kaygı ve kendine yönelik öngörülmez saldırganlık kasırgaları içeren psikotik dissosiyasyonun dalgalı sularında da yatabilir. Ancak bu kökenler, Pavese'de olduğu gibi, her halükârda psikotik bir yön taşımayan, sorunlu ve karmaşık kişiliklerde de yatabilir.

Her kronik intihar durumunun, bu duruma dahil edilebilecek her klinik gerçekliğin ortak noktası, önceden de demiş olduğum üzere, zaman*da* süreklilik gösteren öz yıkım meylidir. Bu meyil, ergenlikten (ortak kaynakları olan ergenlikten) başlar ve intihar eylemi halini alacağı gençliğe ya da yetişkinlik dönemine dek dur durak demeden, tedavilere, uygun farmakolojik ve psikolojik tedavilere bile direnir ve duygulanımsal hayattaki manidar olayların ışığında dahi dönüşüme uğramayarak yayılır.

---

42 Kleist H. von, *Lettere alla fidanzata*, SE, Milano 1985.

43 Celan P., *Poesie (Şiirler)*, çev. G. Bevilacqua, Mondadori, Milano 1998.

44 Nerval G. de, *Le figlie del fuoco*, Einaudi, Torino 1990.

45 Pozzi A., *Diari*, yay. haz. A. Cenni ve O. Dino, Scheiwiller, Milano 1988.

46 Trakl G., *Poesie (Şiirler)*, çev. Ida Porena, Einaudi, Torino 1979.

DAHA ÖNCEDEN HİÇ YAŞANMAMIŞ BİR MUTLULUK GİRDABI

Cesare Pavese'nin kuru bir modernliğin hâkim olduğu mektuplarını aktarmadan önce, Karoline von Günderrode ve Heinrich von Kleist tarafından XVIII. yüzyıl başlarında yazılmış, sarhoş edici ve mantık dışı bir romantizmin doruğundaki mektuplardan kesitler aktarmak isterim. Bu mektupların ortak konusu intihardır, kronik bir intihar durumu bağlamında hayal edilmiş ve eyleme geçirilmiş ama birbirinden kökten biçimde farklı yaşanmış intiharlardır. Bu farklılıklar, bireysel farklı yönelimler kadar, her birinin içinde yaşadığı farklı *Zeitgeist*'a[47] da bağlıdır.

Günümüzde artık Karoline von Günderrode'nin ve Heinrich von Kleist'ın varoluşlarını altüst etmiş olan hasta ve ateşli, çalkantılı ve dalgalı duygulanımların izinde ölünmemektedir, ancak her intiharın gizli şifresi belki de tarihsel ve kültürel şartları aşan içsel kaderlerde saklıdır.

1806'da, yirmi altı yaşında kalbine hançer saplayarak istemli ölümle hayatını sonlandırmış, acı içinde kıvranan, içli Alman kadın şairi Karoline von Günderrode'nin mektupları neler söylemektedir? Bunlar, şairin harika şiirleriyle birlikte, Christa Wolf[48] tarafından zarif ve yürek paralayıcı bir kitapta bir araya getirilmiş mektuplardır; ve ben, ölme isteğinin zamandaki sürekliliğini (kronik intihar durumunu) göstermek amacıyla, kendisinin ölmeden beş yıl önce, 1801 Ağustos'unda bir arkadaşına yazdığı bir mektubu hatırlatmak isterim: "Dün Ossian'ın *Darthula*'sını okudum ve bana faydalı oldu; bir zamanlarki kahramanca ölme arzum büyük bir şiddetle yeniden alevlendi; bana yaşamak da, sessiz sakin, sıradan bir ölümle ölmek de dayanılmaz geliyordu." Bu noktada, alıntıladığım mektuba, ölmeden kısa süre önce yazdığı iki mektubunu, yüreğini dağlayan ölüm özlemiyle ve dayanılmaz (parçalanmış) bir tatlılıkla dolu iki mektubunu daha eklemek isterim. *İlk*ini erkek olan bir arkadaşına (Friedrich Creuzer'e) göndermiştir; eşsiz bir romantik yıkıma bulanmış bu mektup şöyle demektedir: "Othello'nun Desdemona'ya armağan

47 (Alm.) Zamanın ruhu, içinde bulunulan zamanın ruhu. (ç.n.)
48 Wolf C., *L'ombra di un sogno*, La Tartaruga, Milano 1984.

ettiği mendil ne anlam taşıyorsa senin için de aynı anlamı taşıması gereken bir mendil gönderiyorum. Onu kutsal kılmak için uzun süre kalbimde taşıdım. Sonra sol mememde, tam da kalbimin üstünde bir yara açtım ve yaradan fışkıran kan damlalarını bu mendille sildim. Görüyor musun, senin için öylesine narin bir şeyi yaraladım. Öp onu; o benim kalbimin kanıdır!" *İkinci* mektubunu kadın olan bir arkadaşına (Lisette Nees'e) göndermiştir ve bunda buz gibi bir kararlılık hâkimdir: "Mektubun beni duygulandırdı, Lisette. Pekiyi, şimdi daha huzurlu musun? Artık kötü önsezilerin olmayacak mı? Ben şimdi geleceğine son defasındakinden daha sükûnetle ve daha güvenle bakıyorum; sanki kader bana senin yaşayacağını söyledi ve, eğer bunun tersi olursa, bu katışıksız bir delilik olur. Ben nasılım diye mi soruyorsun? Yaşamak beni yordu; zamanımın dolduğunu ve şayet yaşıyorsam bunun sadece Doğa'nın bir *lapsus*undan[49] kaynaklandığını hissediyorum; duyduğum bu his bazen çok, bazen daha az şiddetli. Hayatım böyle. Elveda Lisette."

Elbette ki bu son iki mektupta birbirinden radikal derecede farklı duygulanımsal renkler ortaya çıkmaktadır: Birinde, dayanılmaz ölüm özlemi, hasta ve parçalanmış bir şefkat havasına dalınmıştır: Ölmeye dair umutsuz kararlılıkta hiçbir değişiklik yaratmayan, keskin bir bitkinlik ve cilve vardır. Diğerinde ise duygulanımsal fırtına (içeriksel sıcaklık) kurumuştur ve bunun korlarından "zamanım doldu" diye yazdığı an, her umudun ve de geleceğin hiçleşmesinin açıkça gösterdiği gibi, hayatın reddine dair buz gibi ustura filizlenmiştir. Ama Karoline von Günderrode'nin kaderi, her halükârda, daha ergenlikten beri, dayanılmaz (diyakronik) ölüm büyüsünün izini taşımaktadır (1801 Ağustos'unda, yirmi bir yaşındayken yazdığı bir mektupta bir zamanlarki ölüm isteğinin şiddetle yeniden alevlendiğini yazmıştır).

Kendisiyle birlikte ölmeye hazır olan Henriette Vogel'i beraberinde sürükleyerek (Kuzeni Maria ise beraberce intihar etme davetini kabul etmemiştir), 21 Kasım 1811'de, otuz dört yaşında intihar etmiş olan meşhur Alman oyun yazarı Heinrich von Kleist'ın mektupları (bazı mektupları)[50] ölüme ilişkin tutkulu ve yüceltilmiş bir

49 (Lat.) Dil sürçmesi. (ç.n.)

50 Kleist H. von, *Lettere alla fidanzata*, SE, Milano 1985.

bekleyişle, istemli ölüme dair umutsuz ve sonu olmayan bir arayışla doludur.

Kuzenine gönderdiği mektuplardan iki tanesini, ölümünden birkaç gün önce yazdığı ve ölüm arzusunun bizleri altüst eden, hayret içinde bırakan ateşli ve bulanık bir dille ifade edildiği 10 Kasım ve 12 Kasım tarihli olanlarını aktarmak isterim.

10 Kasım mektubu şöyledir: "Mektupların yüreğimi dağladı, çok sevgili Maria, ve eğer elimde olsaydı, çözüm olarak bulduğum ölümden vazgeçerdim inan ki. Ama yemin ederim ki yaşamaya devam etmem kesinlikle imkânsız; ruhum o kadar yaralı ki, hani neredeyse pencereden baktığımda gün ışığı dahi beni yaralıyor. Birileri bunu hastalık ve kendinden geçme olarak değerlendirmek isteyecektir; ama dünyayı kendininkinden farklı bakışlarla da değerlendirebilen sen bunu yapmayacaksındır."

12 Kasım tarihli mektup şöyledir: "Çok sevgili Maria, ölümün ve sevginin hayatımın şu son anlarını dünyevi ve göksel çiçekleri taçlandırmak için birbirlerini nasıl da izlediklerini bilseydin, hiç kuşkusuz ölmeme sevinç içinde izin verirdin. Ah, seni temin ederim ki, son derece mutluyum. Önceden hiç yapamadığım bir şeyi yapıyor, sabah akşam diz çöküyor ve Tanrı'ya dua ediyorum: Şimdi nihayet hayatım için, bir insanın görebileceği en ıstıraplı yaşam için şükredebilirim çünkü ölümler arasında en muhteşem ve çekici olanıyla hayatımı telafi ediyor." Ardından mektup, Maria'nın intihar konusunda kendisini izlemeyi reddetmesine, Henriette Vogel'in ise buna mütabık olmasına göndermede bulunarak devam eder: "Onun ruhunda benimle birlikte ölme çözümünün filizlenmesi beni onun göğsüne çekti, bunun nasıl dile gelmez ve dayanılmaz bir güç olduğunu anlatamam; sana defalarca benimle ölmek ister misin diye sorduğumu hatırlıyor musun? Ama sen bunu hep reddettin... Daha önce hiç yaşamadığım bir mutluluk girdabı beni sardı ve onun mezarının benim için dünyanın tüm imparatoriçelerinin yatağından daha tatlı olduğunu gizleyemem senden... Ah sevgili dostum, Tanrı seni de hepimizin birbirimizi, meleklerin sevgisiyle, bağrımıza basacağımız o daha iyi dünyaya tez zamanda çağırır dilerim... Elveda."

Daha önceden hiç yaşanmamış bir mutluluk girdabı olarak tanımlanan bu ruh hali, mektup boyunca devam eder: Ölümü, açıkça mantık dışı olan bir *Stimmung*la, hayatın acı ve kaygılarından

kurtulmak olarak *değil de*, dünyevi olandan radikal derecede farklı bir hayat biçiminin fethi (yeniden fethi) olarak değerlendirme ve yaşama noktasına varır. Bu ruh hali ile, ölüm özlemi çeken Ellen West'in intihar ettiği gün kız kardeşine yazdığı mektupta ifade ettiği ruh hali bir şekilde içeriksel benzerlik taşımaktadır.

"Öyle sevinçli ve huzurluyum ki, bütün dünyayla ve dolayısıyla da, öncelikle, seninle barışmadan ölemem, çok sevgili Ulrica." Son olarak da şöyle yazar: "Ve şimdi elveda, Tanrı sana bana verdiğinin hiç olmazsa yarısı kadar sevinçli ve huzurlu bir ölüm nasip etsin: Bu, senin için dileyebileceğim en sevgi dolu ve derin temenni."

Mektuplarında tam anlamıyla psikotik bir deneyim mevcudiyetine işaret eden semptomlar olmasa da, Heinrich von Kleist'ın istemli ölüm seçimi ve bu yöndeki ateşli arzusu, kanaatimce, radikal bir otistik özellik atfedilmemesi mümkün olmayan fırtınalı bir duygulanımsal çalkantı bağlamında ortaya çıkmaktadır. Ancak, bu söylediğimiz bir yana, Kleist'ın intiharı, mantık dışı ve dayanılmaz bir ölüm özleminin işaretini taşıyan bir varoluşun imzası ve *Leitmotiv*i mahiyetindedir.

MEKTUPLAR

Cesare Pavese, on altı yaşında mektup yazmaya başlamış ve kısacık ömrüne sonsuz sayıda mektup sığdırmıştır. Bir dostuna yazdığı bu mektupların birinde amansız bir intihar çağrısına tanıklık eden bir şiir bulunmaktadır. Şiirden hemen önce şu sözleri yazmıştır: "Bu sana istemli bir dram gibi gelecek, ama aslen öyle değil: *Hepsi* gerçek."

Bir aralık akşamı yürüdüm
bir köy yolu boyunca, karanlık,
ıssız, yüreğim altüsttü.
Yanımda bir revolver vardı.
Emin olduğumda
her evden uzaklaştığıma, doğrulttum yere revolveri
ve çektim tetiği. Gümbürtüyle fırladı,
öyle hızla fırladı ki

o sessizlikte onu canlı canlı sarsmışım gibi geldi bana.
Gerçekten de titredi parmaklarımın arasında
namludan aniden fışkıran ışıkta. Bir kramp,
şiddet içeren ölümden ölen birinin amansız
son yırtılımı gibiydi. Koydum o zaman
revolveri yeniden cebime, henüz sıcaktı
ve devam ettim yoluma. Böylece giderken
çıplak ağaçların arasında, hayal ediyordum
korkunç irkilişini
nihai yanılsama gecesinin vereceği
ve beni terk edecek korkuları,
ve dayayacağım şakaklarımdan birine
patlatsın diye beynimi.

Şiir budur. Bu şiirin içinde bulunduğu mektubu, Pavese, 1927 Ocak'ında, on dokuz yaşındayken yazmıştır.

Bu *rêverie*,[51] ifade ve niyet bakımından altüst edici bir somutluğa sahiptir ve sadece şiir içeriğinden ve içeriksel gidişatından değil de, zaman zaman karaltılı ve her halükârda fırtınalı dilinden de su yüzüne çıktığını düşündüğüm dile gelmez bir kaygının izini taşımaktadır. Burada, intiharla ilgili imalı ve belirsiz fikirler değil de, her yanılsamanın: her umudun uzaklaştırıldığı tüyler ürpertici bir sahne düzeni bulunmaktadır. Hızla fırlayan ve içinden hayat akan revolver imgesi bile, beraberinde korkunç bir kaygı ve kor gibi bir huzursuzluk sürüklemektedir: Bu, kanaatimce, semantik anlam doluluğu bakımından neredeyse halisünasyon özelliği taşıyan bir imgedir. Hiçbir yanılsama ve umudun: hiçbir geleceğin ve yaşam planının bulunmadığı bu çölde, revolveri yere yöneltme ve tetiği çekme de, aynı şekilde şaşkınlık uyandırmakta, insanın kanını dondurmaktadır.

Kaldı ki ölüm, şiddet içeren ölüm imgesi, tabancayı alıp tetiği çekme hareketiyle de bitmemektedir; bu imge, son yanılsama ve korkular da şairi terk ettiğinde, tabancayı yeniden eline almasına, şakağına dayayıp kendini öldürmesine dair duygulanımsal bakımdan dayanılmaz bir sahneyle yeniden doğar. Soğuk ve de kor gibi

51 (Fr.) rüya, hayal. (ç.n.)

sıcak olan bu doruk noktası, istemli ölümün karşı konulmaz olarak öncelenmesiyle iç içedir.

[Şiirlerinin arasında,[52] 1927 Ekim'inde, intihar konusunun kati bir aşikârlıkla ortaya çıktığı bir metin bulunmaktadır.

"İntihar eden zavallıcıklara o kadar çatmak niye. Hepsinin intihar etmek için korkunç ve derin nedenleri yokmuşmuşçasına, onlara aptalmış gibi, salakmış gibi, alçaklarmış gibi davranıyorsunuz." Sözünü şöyle sürdürür: "Doğrusunu size söyleyeyim, intihar eden kişi bir şehittir, tüm dinlerdeki şehitler kadar saygıdeğerdir. Dinden kastım, ister Tanrı olsun ister aynı derecede tanrı olan Fikirler olsun, insan ruhunda yer alan her türlü tutkudur. Şayet bir şehit, acıları ve kanıyla iç içe olmuş düşünce ve duygularının içtenliğine, artık bayağı olmayan ruhunun içtenliğine tanıklık eden kişiyse, (kendine ve dolayısıyla da başkalarına) yalan söylemek, gereksiz olduğunu hissettiği bir çabayı kendine dayatmak, gereksiz olduğunu ve kendine ait olmadığını hissettiği farklı bir düzenleme yapmak yerine, kendini öldürmeyi, kendine o büyük, var olan en büyük acıyı vermeyi tercih eden intihar eden kişi neden şehit olarak kabul görmez?"

Pavese'nin intiharla ilgili bu söyledikleri, dokuz ay öncesinde yazmış olduğu şiirden fışkıran altüst edici yoğunluğa ve umutsuz tutkuya sahip değildir; bununla birlikte, kendisinin intihar eden herkese atfettiği bu korkunç ve engin nedenleri unutmak mümkün müdür?]

Pavese'nin hayatına ve hayatındaki olaylara eşlik eden bitmez tükenmez mektuplarda intihar konusu, en nihayetinde, sadece son mektuplarında, 1950 Ağustos'unda bir kadın arkadaşına yazdıklarında (kendisi Ağustos ayında ölmüştür) yeniden ortaya çıkmaktadır.

Bu mektuplarından birinde[53] şöyle yazılıdır: "Bak, mesele sen ve benle ilgili olduğunda elim kolum bağlanır –ikimizin ruh hali arasında öylesi bir orantısızlık var ki, benim kendi sözlerim bile ağzıma geri gelip beni yaralıyor." Şöyle devam eder: "Bu orgazma hakim olmaya çalışmam da lâzım. İçimi delenin, kanımı canlandı-

52 Pavese C., *Le poesie*, Einaudi, Torino 1998.
53 Pavese C., *Vita attraverso le lettere*, Einaudi, Torino 2004.

ranın, vahşi yüzümü (ama bu intihar eden bir kişinin vahşi yüzü, başka şey değil) ortaya çıkaranın senin dans ettiğin müzik olduğunu düşünüyorum. Öyle anlar var ki, en sıradan aryalar bile boğazıma yapışıyor ve neredeyse haykırmama neden oluyor." Son olarak, bir başka mektupta şöyle yazar: "Çoraklaşmış ve hatta neredeyse duygusuz olsan da, senin mumun benimki gibi sonuna gelmedi. Sen gençsin, inanılmaz derecede gençsin, sen, benim yirmi sekiz yaşımda olduğum gibisin, o zaman bilmem hangi hayal kırıklığı yüzünden kendimi öldürmeye kararlıydım, ama bunu yapmadım –yarınları merak ediyordum, kendimi merak ediyordum– hayat bana korkunç görünüyordu ama kendimi ilginç bulmaya devam ediyordum. Şimdi durum bunun tam tersi: Hayatın muhteşem olduğunu ama benim, tamamen kendi yüzümden, onun dışında kaldığımı ve bunun diyabet olmak ya da sigara içenlerin kanser olması gibi, boş bir dram olduğunu biliyorum."

GÜNCE

Cesare Pavese, 6 Ekim 1935'te başlayan ve (ölümünden sadece birkaç gün önce) 18 Ağustos 1950'de sona eren meşhur günlüğünde, hayatının yılları boyunca, ilk olarak 9 Ocak 1927 mektubunda ortaya çıkan ölüm, istemli ölüm konusuyla ve ölüm özlemiyle yüzleşmiştir.

Her halükârda, bu konunun ve özlemin ötesinde, günlükte, derin bir yalnızlığın işaretleri de seçilmektedir. 6 Kasım 1938'de günlüğüne yazdığı şeyler bunu tam olarak göstermektedir: "Akşamlarımı kendime arkadaşlık etmek için aynanın önünde geçiriyordum..." Bunlar; Pavese'nin hayatının ve ölümünün radikal içeriksel şifresi olan, edebi zaferlerine ve çok sayıdaki sosyal ilişkisine rağmen belki de hiçbir zaman kesintiye uğramamış, belki de hiçbir zaman parçalanmamış yalnızlığının görülmeden edilemeyeceği yürek paralayıcı sözlerdir.

Günlükte, kurak ve kesintili, karanlık ve göz kamaştırıcı, çölsel ve zaman zaman da nüfuz edilmez olan bu günlükte, umutsuzluk süreci ve istemli ölüm ufku, nihai karara yaklaşıldıkça gitgide daha aşikâr olmaktadır. Bununla birlikte günlükte, şiirdeki intihar,

kendini öldürme görmesine eşlik eden, halisünasyon içeren umutsuz karaltılar bulunmamaktadır.

1936 yılının güncesine dair bir kesit: "Halihazırda, intihar eden insana has olan hayatım yalnız bu şekilde açıklanabilir. Ve her sıkıntı ya da acıda her zaman intiharı düşünmeye mahkûm olduğumu biliyorum. Beni yere seren de bu: İlkem, hiçbir zaman tükenmemiş ve hiçbir zaman tüketmeyeceğim, bununla birlikte duyarlılığımı okşayan ilke intihardır." 1938 yılına ait günlükte ise şöyle yazılıdır: "Kendini öldürmeye karar veren kişinin damar ve boğazından neden bu sağır ve derin, *asli* neşe filizlenir? Ölüm karşısında, ancak hâlâ yaşadığımıza dair o ilkel bilinç hayatta kalır."

Cesare Pavese, içselliğin uçurumlarına götüren gizemli patikayı katederek, kendini, hayatın her acılı durumunda intiharı düşünmeye mahkûm hisseder; pekiyi, hayatta acıdan ve ıstıraptan: ölümcül hastalıktan kaçınmak ve sakınmak nasıl mümkün olabilir? Bu, onu elbette ki yere seren bir şeydir ama sonra, iki sene sonra, istemli ölümle ölmeyi seçmiş kişinin damarlarında ve boğazında filizlenen neşeye değinir. Pavese'nin hayatında, sıkıntılı iniş ve çıkışlarda, karşıtlıklar ve ikilemler birbirini izler; bu iniş çıkışlar her birimizin hayatında mevcuttur ancak bunlar, tıpkı Pavese'de olduğu gibi içimizde yoğun ve çatışkılı duygulanımsal dengesizlikler: hayatın anlam ufuklarını dur durak demeden boğan, yıkılmış ve gerçekleşmesi imkânsız yanılsamalar, varoluşsal tatminsizlikler, ulaşılmaz hedefler, sonu olmayan bekleyişler ve şiddetli yalnızlık girdabı şeklinde olurlarsa radikalleşirler.

Hiçbir şey Pavese'nin hayatına anlam veremez: Şöhret ve, Kafkavari absürd (saçma) tarafından yutulan, büyük edebi başarıları bile bunu yapamaz. 1946 yılında günlükte yeniden intihar ortaya çıktığında, konu buna bağlanır gibidir: "Bu da bitti. Dağlar, Torino, Roma. Dört kadın yaktın, bir kitap bastın, güzel şiirler yazdın, pek çok akımı (Kirke'nin diyaloğunu) özetleyen yeni bir biçim keşfettin. Mutlu musun? Evet, mutlusun. Kuvvetlisin, parlak bir zekân var, işin gücün var. Yalnızsın. Bu sene iki kez intiharın kenarından geçtin. Herkes sana hayran, herkes seni tebrik ediyor, herkes senin etrafında dört dönüyor. Pekiyi o halde? Hiçbir zaman savaşmadın, hatırla bunu. Hiçbir zaman savaşmayacaksın. Birileri için bir değerin var mı?"

Burada hayata dair: arzulanan ve hayali edilen ama boş yere aranan bir hayata dair acılı bir özlemin karaltısı seçilmektedir.

1948 günlüğünde, nostaljik ve acılı duygulanımların izi halen bulunmakla birlikte, sıkıntılı ve tesellisiz, umutsuz ve her umuda kapalı sözler yazmaktadır: "Hüzünlü akşam çöktüğünde, nedensiz yere ezik olan yüreğim, sevinçli, mest edici, kendinden geçmiş bir akşamın da –önceden belirlenmiş bir randevudan, gün içinde akla gelen bir fikirden, gerçekleşmeyebilecek bir şeyin gerçekleşmesinden başka– bir nedeni olmadığına dair bilindik düşüncede teselli buluyor. Yani, hiçbir şeyin bir nedeni olmadığı, her şeyin tesadüfi olduğu düşüncesinde teselli buluyorsun. Garip şey. Bir başka açıdan bakılırsa bu düşünce, insanın kanını donduran bir düşünce. Kendi ruh hallerinin değişken rengine anlamsız oldukları için tahammül edersin."

Yalnızlık konusu, yalnızlık arzusu konusu, bu söylemin içinden geçmektedir; böylelikle de nostaljik her meyil kaygı tarafından yutulmakta ve sönmektedir.

"Bu yalnızlık ihtiyacı, birilerinin senden bir şeyler istediğini, seni bir taraflara çektiğini duymama gereksinimi... Senin üzerinde küçük de olsa bir hakları olması ve sana bunu hissettirmeleri dehşeti... Başkalarının senden bir şeyler beklemesinin, senden bir şeyler *take for granted* tavrının bu aşikâr kabalığı."

En nihayetinde derininde ancak kayıtsızlık ve dalgınlık, anlamsızlık ve duygulanımsal çölleşme olan insanların dünyasına yönelik bir savunma mahiyetindeki yalnızlık.

28 Kasım 1949 günlüğünden, geçici de olsa: psikopatolojik bir eğilimin sınırına dayanmış radikal bir varoluşsal dönüşümün görülür gibi olduğu, dünyanın sonu ve benin yabancılığı bağlamına eşlik eden ıstıraplı bir kaygının deneyimleri yeniden ortaya çıkar.

"Geceleyin, uyuklamaya başladığım zaman oluyor. Her ses –tahta takırtısı, yoldaki bir gürültü, uzaktan gelen ani bir haykırış–beni bir girdap, ani ve fırtınalı bir girdap misali içine çekiyor, bu girdapta beynim çöküyor ve dünya çöküyor. O an zelzeleyi, dünyanın sonunu bekliyorum. Bu savaşın, havadan atılmış bombaların bir kalıntısı mı? Evrenin olası sonuna dair edindiğim bilinç mi? Bitkinlik –bu bir söz– ama anlamı ne? Keyifli bir şey, sarhoşluk gibi hafif bir inleyiş ve ben dişlerimi sıkıp kendime geliyorum. Pekiyi, olur da bir gün kendime gelemezsem?"

Günlüğün başka hiçbir yerinde böylesine şiddetli derecede huzursuz edici ve gizemli duygulanımsal yankı taşıyan bir kesit bu-

lunmamaktadır. Bunlar, belleklerde silinmez bir yer edinen sözler, ölümcül bir hastalığın kanayan işaretleridir. Öyle ki zaman zaman her hayat deneyimini ve her umudu, yıkarlar; zaman zaman da bene ve dünyaya dair her algıyı, yaygın bir tanınmazlık tarafından yutulmuş her algıyı anlamından soyarlar.

SAKİN VE YORGUN BİR VAZGEÇİŞ

Ömrünün son yılında, 1950'de günlüğünde, intihar konusu, şiddetli artışlarla yeniden vurgu kazanır, anlam ve umuttan yoksun bir yaşamın radikal dönüm noktaları yeniden su yüzüne çıkar.

Pavese,o senenin 25 Mart'ında, eli kulağında intihara dair somut her gerekçeyi ortadan kaldırır gibi duran bir değerlendirmede bulunmuştur: "İnsan kendini *bir* kadına duyduğu aşktan dolayı öldürmez. İnsan, kendini, bir aşk, herhangi bir aşk, ona kendi çıplaklığını, sefaletini, acizliğini, hiçliğini ifşa ettiği için öldürür." 10 Mayıs'ta ise Pavese, intiharı ile sevdalandığı meşhur oyuncu Constance Dowling'le ilişkisinde yaşadığı duygusal kriz arasında olası bir bağ olabileceği savını destekler gibi duran bir düşünceyi dile getirir: "Zihnimde, yavaş yavaş, geri dönse de, o hiç yokmuş gibi olacağına dair bir fikir aydınlanıyor. İnsan bırakmaya niyetli olduğu kişiye 'I'll never forget you' der. Öte yandan bana ağırlık veren, canımı sıkan –istemediğim– kadınlara ben nasıl davrandım? Tıpatıp aynı şekilde. Bir jest olmalı –jest intikam olmamalı. Sakin ve yorgun bir vazgeçiş olmalı, hesaplar kapanmalı, özel ve ritmik bir olay olmalı. Son söz olmalı." Bir hafta sonra belirleyici olan sözleri söyler: "Şimdi, kendime göre, girdaba girdim: Kendi kudretsizliğimi temaşa ediyorum, bunu iliklerime dek hissediyorum ve beni ezen siyasi bir sorumluluk üstlendim. Tek bir yanıt var: O da intihar."

Günlüğün son sayfaları 16, 17 ve 18 Ağustos'a aittir: Ve 26 Ağustos'u 27'ye bağlayan gece Cesare Pavese, yüksek dozda ilaç alarak, istemli ölümle ölmüştür.

Bunlar da, diğerleri gibi büyük bir duygulanımla okunan, bununla birlikte günlüğün daha başka yerlerinde ortaya çıkan yüksek kaygı dalgalarına yabancı kalan sayfalardır.

Constance Dowling'e yönelerek, 16 Ağustos'ta şöyle yazmıştır: "Sevgilim, belki de sen gerçekten de en iyi olansın –gerçek olansın. Ancak artık sana bunu söyleyecek, bunu bildirecek zamanım yok –hem, bunu yapabilsem bile, geriye kanıt, kanıt, yıkım kalıyor. Şimdi açıkça görüyorum ki, 28'inden beri hep bu gölgenin altında yaşamışım -birileri buna kompleks diyecektir. Desin de zaten: Bu çok daha basit bir şey. Sen de ilkbaharsın, şık, inanılmaz derecede tatlı ve esnek bir ilkbaharsın, tatlısın, tazesin, elden kaçıcısın –doğru ve iyisin–, bildiğim birinin tabirine göre 'çok tatlı Po vadisinin bir çiçeğisin'. Bununla birlikte, sen de sadece bir bahanesin. Suç, öncelikle bende, ardından da, sadece, 'tek başına gülümseyen kaygılı huzursuzluğumda'."

Burada duygulanımsal *Stimmung* sönük ve neredeyse dalgındır. Amerikan aktrisine yönelttiği sözler, acılı ve çatışkılı bir huzursuzluk göstermekte, aktris en nihayetinde sadece bir bahane olarak tanımlanmaktadır. Ancak ertesi gün, 17 Ağustos'ta varoluşsal yaralar gene su yüzüne çıkmaktadır.

"İlk olarak henüz bitmemiş bir senenin bilançosunu yapıyorum. Kendi mesleğimde bir kralım. On yılda her şeyi yaptım. O zamanki bocalamalarımı düşündükçe. Neleri bir araya getirdim? Hiçbir şeyi. Birkaç yıl boyunca hastalıklarımı görmezden geldim, yoklarmış gibi yaptım. Metin oldum. Kahramanlık mıydı bu? Hayır, zahmetli olmadı. Ve sonra, 'kaygılı huzursuzluğun' ilk saldırısında, gene bataklığa saplandım. Mart'tan beri debeleniyorum."

Günlüğün son sayfası 18 Ağustos'a aittir, ölümünden sadece birkaç gün öncesinde yazılmıştır. Birbirlerinden kopuk kısa cümleler şeklinde olan bu sayfayı aşağıda aktarıyorum.

"Gizliden gizliye en korktuğumuz şey mutlaka gerçekleşir. Yazıyorum: Sen, merhamet et. Pekiyi sonra? Biraz cesaret yeter. Acı ne kadar belirgin ve net olursa, hayat içgüdüsü de o kadar debelenir ve intihar fikri düşüverir. Düşününce kolay geliyordu. Oysa kadıncağızlar bile bunu yaptı. Alçakgönüllülük ister, gurur değil. Bunların hepsi iğrenç. Söz değil. Bir hamle. Artık yazmayacağım."

Kati kararı, başkalarıyla anlamlı bir ilişkiye girme zorluğu (belki de imkânsızlığı), dünyadan ve şeylerden kopukluk mahiyetindeki yalnızlığı, hayatının son günlerinde intihar fikirlerini

ifade edişinde hiç olmazsa görünürde var olan soğukluğu, hayatındaki her anlamı yitirmesi, intiharın gerçekleştiği sahnede iç içe girmiştir.

VE GEÇİYOR YILDIZLAR YORGUN

Günlüğün yazıları istemli ölüm konusuna değindiğinde dahi kuru ve çıplak, neredeyse duygulanımdan soyunmuş gibidir; oysa Cesare Pavese'nin 1950 yılının Mart'ı ile Nisan'ı arasında yazdığı şiirler, çok farklı bir duygulanımsal tona, acıyla eğilip bükülmüş ve yoğun derecede içli bir renge sahiptir. Bu şiirler daha sonra, başlığını şiirlerden birinin ilk mısrasından[54] alan bir kitapta bir araya getirilmiştir. Buradaki ruh hali, *Stimmung* kökten derecede farklıdır: Günlükte de, (kanaatimce) edebi metinlerinde de birkaç parça haricinde hiç görünmeyen melankoli; parçalanmış ve lirik: zaman zaman (neredeyse) Leopardivari bir dille ifade bulan şiirlerin *Leitmotiv*i gibi durmaktadır. Bu farklı iki ifade ve varoluş tarzı, günlüğün kuru ve geometrik anlatımı ile şiirlerdeki acılı ve takatsiz anlatım, Cesare Pavese'nin karmaşık ve, kuşku yok ki, çelişkili hayat tarzıyla nasıl olup da bağdaşmıştır? Buna ancak duygulanım ve ruh hallerinin, tutku ve varoluşsal uyumsuzlukların her birimizin içinde gerçekten de birbirini izleyebileceğini düşünerek, bunların hayat gizinin: Cesare Pavese'nin de hayatının gizinin bir parçası olduğunu söyleyerek yanıt verebilirim; o halde Pavese'nin farklı içeriksel biçimlerle yazdığı harika şeyleri çözümlemekle yetinelim.

Yüksek lirik bir duyarlılığın ve hayat ile ölümün: yaşamanın ve ölmenin gizine dair acılı bir algının seçildiği üç şiirine işaret etmek isterim.

En güzel, ve de en meşhur şiiri, ölüm konusunun izini taşıyan 22 Mart tarihli olanıdır.

> Ölüm gelecek ve gözleri senin gözlerin olacak-
> bize sabahtan akşama eşlik eden, uykusuz,
> sağır, eski bir pişmanlık

54 Pavese C., *Il mestiere di vivere*, Einaudi, Torino 1962.

ya da saçma ve kötü bir huy misali ölüm. Senin gözlerin
boş bir söz,
sessiz bir haykırış, bir sessizlik olacak.
Gözlerini sen böyle görüyorsun
sadece kendi üzerine eğildiğinde
aynalarda. Ey sevgili umut,
o gün bizler de bileceğiz
hayat ve hiçlik olduğunu.

Herkes için bir bakışı vardır ölümün.
Ölüm gelecek ve gözleri senin gözlerin olacak.
Kötü bir huya son vermek gibi olacak,
aynada görmek gibi olacak
ölü bir çehrenin yeniden belirişini,
kapalı dudaklarla dinlemek gibi olacak.
İneceğiz, dilsiz, girdaba.

Ölüm, bize sabahtan akşama kadar ateşli bir şekilde eşlik etmektedir ama gözleri nasıl olacaktır? Pavese'nin sevdiğinin gözleri: sevdiği kadının her sabah aynada yansıdığını gördüğü gözler olacaktır. Sırrına erilmez ve bulanık umut yeniden doğar ve ardından, öylesine kuru ve öylesine umutsuz olan son mısralarda söner.

4 Nisan tarihli: *The night you slept* başlıklı şiir de, bana kalırsa, güzellik konusunda bundan aşağı kalmamaktadır.

Gece de benziyor sana,
ağlayan gece, ücra,
dilsiz, derin kalbin içinde
ve geçiyor yıldızlar yorgun.
Yanaklar birbirine değiyor-
soğuk bir ürperti, birisi
debeleniyor ve yakarıyor sana, yalnız,
sende, ateşinde kaybolmuş.

Acı çekiyor gece ve özlüyor şafağı,
zavallı yürek inliyor.
Ey kapalı çehre, karanlık kaygı,

yıldızları hüzünlendiren ateş,
senin gibi şafağı bekleyen var,
yüzünü incelerken sessizlik içinde.
Gecenin altına uzanmışsın
ölü kapalı bir ufuk misali.
İnleyen zavallı yürek,
uzaklardaki bir gün sen şafaktın.

Bu da Constance Dowling'e ithaf edilmiş bir şiirdir ve bu şiirde, artık kararı verilmiş ve kati şekilde arzulanan bir ölüme tanıklık etmekten uzak gibi görünen, oysa buna tanıklık eden, canlı ve aydınlık imgeler bulunmaktadır. Yorgun yıldızlar, ağlayan gece, inleyen zavallı yürek, karanlık kaygı, sessizlikte sorgulanan çehre, o zaman şafak olan uzak gün, her halükârda, günlüğün eş zamanlı tarihleriyle örtüştüremediğimiz yaralı bir şefkatin imgelerini taşımaktadır.

Pavese'nin, Nisanda, yazdığı son şiir İngilizcedir, *Last blues, to be read some day* başlığını taşımaktadır.

'T was only a flirt
you sure did know-
some one was hurt
long time ago.

All is the same
year has gone by-
some day you came
some day you'll die.

Some one has died
long time ago-
some one who tried
but didn't know.

(Italo Calvino[55] bu şiiri çevirmiştir. "Bir flörttü sadece/ sen bunu biliyordun elbet-/ biri yara almıştı/ çok zaman önce./ Her şey aynı./

55 Pavese C., *Il mestiere di vivere*, Einaudi, Torino 1962.

Zaman geçti-/ günlerden bir gün geldin/ günlerden bir gün öleceksin./ Biri öldü/ çok zaman önce-/ deneyen biriydi/ ama bilmedi.")

Alıntılanmış diğer iki şiirde tiz ve titreşimli olarak ortaya çıkan lirik ve ağıtsal esin burada çoraklaşır: Hani sanki incecik ve uyumsuz da olsa bir zamanlar var olan umutlar, daimi olarak sönmüştür: Şiirsel yaratıcılığın bir an için söndürür, hafifletir gibi olduğu istemli ölüm arzusu ve intihar çağrısı tarafından yutulmuş gibidir umutlar.

Her halükârda şiirlerin duygulanımsal havası, günlüktekinden kökten derecede farklıdır.

BİR İNTİHARIN KÖKENLERİ

Pavese'nin günlüğünün sayfaları, elbette ki her zaman olmamakla birlikte, kuru ve şematik, kesik ve çözüme odaklıdır, ölüm kaygısının ve meydan okunan hayatın gölgelerine hani neredeyse yabancı gibidir. İntihar düşüncesine dalmış varoluşlarda, örneğin George Trakl'ın şiirsel metinlerinde,[56] bu gölgelerin görüldüğü olur. Pavese'nin sayfaları, kendi kişilik yapısına[57] uygun: Leopardivari bir şekilde duygulanımsal *değil* de, kendine has denetlenmiş tutkularına ve rasyonel kabullerine denk düşer gibi duran sayfalardır. Hayatındaki mutlu ve mutsuz olaylar, duygulanımsal ve ilişkisel yaşamındaki yenilgiler; (belki de) varoluşsal hiçbir tatmini kalmamış bir dünya, hayatın değer ve anlamlarına ilişkin derin bir bunalım, umut yoksunluğu ve belki de zor ve sorunsal bir ergenlik bağlamında[58] gerçekleşmiştir.

Her halükârda Cesare Pavese'nin intiharı, duygusal bir ilişkinin kopmasından doğmuş depresif bir halin ifadesi olarak yorumla-

56 Trakl G., *Poesie (Şiirler)*, çev. Ida Porena, Einaudi, Torino 1979.

57 Scherbaum N., "Adoleszenz und chronische Suizidalität – die Biographie des italienischen Dichters Cesare Pavese", *1908-1950, Fortschritte der Neurologie – Psychiatrie*, 65, 1997, s. 16-22.

58 Scherbaum N., "Adoleszenz und chronische Suizidalität – die Biographie des italienischen Dichters Cesare Pavese", *1908-1950, Fortschritte der Neurologie – Psychiatrie*, 65 , 1997, s. 16-22.

namaz. Bu; kökenleri, onun içsel hayat hikâyesinde yatan ve kronik intihar haline dair varoluşsal bir bağlam içinde yer alan bir intihardır. Uzak zamanlarda yazdığı simgesel şiir de buna tanıklık etmektedir.

Kısacası Pavese'de intihar, yakıcı ve dinmek bilmez bir itki, ölümün büyüsüne yıldırım hızıyla aniden kapılma mahiyetinde *olmamıştır*; onunki, Antonia Pozzi'nin[59] uzun zamandır düşündüğü, bununla birlikte hayali, neredeyse hülyalı bir *rêverie*ye dalmış, gerçekliğin düşsel bir dönüşüme uğradığı bir intihar da olmamıştır; soğuk ve amansız yıkıcılığıyla yaşanmış: radikal şekilde programlanmış ve ardından da gerçekleştirilmiş bir intihar olmuştur. Henriette Vogel'in savunmasız ve kırılgan hayatını da beraberinde sürüklemiş ve istemli ölümü hayatın en yüksek ve manidar sonu olarak görmüş, intihara mantık dışı ve hayali bir pencereden bakmış Heinrich von Kleist'ın (ve de Karoline von Günderrode'nin) romantik ve yitik bir bağlama kök salmış intiharı da Pavese'ninki gibi değildir. Ölüme dair saplantılı arayışı hastalığının yeniden alevlenmesiyle eş zamanlı olarak şiddetlenen, yoğun bir kaygıyla beslenen kor gibi içsel çatışmalardan geçen: her intiharda var olan acının ve geri dönüşsüz yıkımın bilincinde olan Sylvia Plath'ın[60] radikal psikotik kaynaklı intiharı da Pavese'ninki gibi olmamıştır.

Bu noktada, Antonia Pozzi'nin intiharına dair bir şey hatırlatmak ve onu Pavese'nin intiharıyla kıyaslamak isterim.

Antonia Pozzi'nin hayat ve ölüm hikâyesinde iz bırakan şeyler, erken yaşta ölümü şiddetle arzulaması ve zamanın, hayatın elle tutulmazlığının ve kırılganlığının ifşası olarak geçtiğine (elden kaçtığına) dair çok keskin algısı olmuştur. On dört yaşında tuttuğu güncenin sayfaları bunu acılı bir aşikârlık ve yolunu kaybetmiş bir şefkatle göstermektedir; aradan sadece birkaç yıl geçtikten sonra yazdığı şiirler ise, gerek günce sayfalarında gerekse daha başka çok güzel şiirlerinde yinelenecek olan intihar arzusunu (yürek

59 Cenni A., *In riva alla vita. Storia di Antonia Pozzi poetessa*, Rizzoli, Milano 2002; Pozzi A., *Diari*, yay. haz. A. Cenni ve O. Dino, Scheiwiller, Milano 1988; Pozzi A., *Parole*, yay. haz. A. Cenni ve O. Dino, Garzanti, Milano 2001; Pozzi A., *L'età delle parole è finita. Lettere 1923-1938*, yay. haz. A. Cenni ve O. Dino, Archinto, Milano 2002.

60 Plath S., *Diari (Günlükler)*, çev. S. Fefé, Adelphi, Milano 1998; Plath S., Poesie, *S. Plath, Opere (S. Plath'ın Eserleri)*, çev. A. Ravano, Mondadori, Milano 2002, s. 7-845.

paralayıcı intihar hayallerini) barındırmaktadır. Her halükârda gerek güncesi gerekse de şiirleri; okumasına, mezun olmasına, öğretmenlik yapmasına, seyahat etmesine, sık ve yoğun dostluk ve gönül ilişkilerine girmesine mani olmayan depresif bir halin, melankolinin zayıf ve kesin mevcudiyetini göstermektedir ve arka planda, ölüm ve son özleminin gölgelerinin oluştuğu görülmektedir. Diğer yandan, hiçbir zaman yardım çağrısında bulunmamış ve *taedium vitae* ve kabullenişin damgasını taşıyan duygulanımlarını anlatan şiirlerini ve günlük sayfalarını gizli tutmuştur. Elbette ki hayatındaki olaylarda, Latince ve Grekçe öğretmenine olan hayal kırıklıklı ve imkânsız (imkânsız hale gelmiş) aşkı da iz bırakmış, olumsuz etkide bulunmuştur. Bu aşk; bardağı taşıran son damla mı olmuştur, yoksa ölümcül yıkımın bizzat nedeni mi olmuştur? Bu, yanıtsız kalan bir sorudur.

Günlüklerini, mektup ve şiirlerini okuyunca, melankoliyi (varoluşsal hüznü), Antonia Pozzi'nin istemli ölümünün olası kaynağı olarak değerlendirmemek mümkün değildir. Melankoli, acılı ve bozguna uğramış ergenliğinin doruğunda yazdığı ilk şiirlerinden son şiirlerine dek tüm şiirlerini katetmektedir ve bu şiirlerin eşsiz büyüsünü melankoliye bağlamamak mümkün değildir. Antonia Pozzi'nin güncesine bakmayıp, sırf şiirlerinden yola çıksak bile, melankolinin, onun psikolojik ve insani durumunda oynadığı önemi görüp katetmemiz mümkündür. Pavese'ninkinden farklı bir yaşta intihar etmiştir: Pozzi'de, intihar seçimi neredeyse Opheliavari bir içerik hattı üzerinden: ölümün ve ölmenin kaygısına ve acılı gizine neredeyse yabancı kalan, nazik bir çizgi üzerinden: kanaatimce Georges Bernanos ve Robert Bresson'un hayal ettikleri Mouchette'in intiharının izinden ilerlemiştir.

Antonia Pozzi ile Cesare Pavese'nin intiharları arasında benzerlik bulunmamaktadır, hiç olmazsa arada benzerlik yok gibi görünmektedir. On dokuz yaşında yazdığı şiiri bir kenara bırakırsak, Pavese, günlüğünden, her halükârda radikal bir doğallık ve büyük bir içeriksel doğrudanlıkla kaleme aldığı günlüğünden su yüzüne çıktığı üzere, intiharı görünürde buz gibi bir soğuklukla ve görünürde duygulanımsal kayıtsızlıkla düşünmüş ve hayal etmiştir.

Antonia Pozzi'nin sadece günlüklerinde değil, şiirlerinde de, melankoli (hayatın anlamına dair huzursuz edici ve kaybolmuşluk

hissiyle dolu sorular) içeriksel bir öğe olarak geçmektedir; *ama* bu, sadece yıkım ve sadece umutsuzlukla dolu bir melankoli değildir. Bu; iç çatışmaları ve ruhunun yaraları bir yana, hayatın anlamını bulma umudunun ve umutlarının hiçbir zaman tamamen sönmediği bir melankolidir. Onun intiharında, örneğin Mouchette'inki gibi, *başka* bir umudun gölgesi seçilebilir mi bilmiyorum; ama her halükârda, günlük ve şiirlerinde de, mektuplarında da, daima, ince bir umuttan pek de uzak durmayan bir tatlılık ve kırılganlık, özlem ve Augustinusçu anlamda huzursuzluk bulunmaktadır. Umudu ve umutları, elbette ki, hayatının son zamanlarında altüst olmuş ama belki de, daima hayatta kalmışlardır. Cesare Pavese'de ise, günlüğüne ve mektuplarına bakılınca, kanaatimce, umut görünmemekte, ne Leopardivari bir umudun ne de Bernanosvari bir umudun kırıntılarına rastlanmaktadır; sadece umudun sessizliği, umudun çölü, gündelik umutların hızla ve küllenerek silinmesi mevcuttur. Gündelik umutları, hemen yitip gitmiştir; zira bilindiği üzere bu umutların temelleri boştur, eriyip giderler. Özellikle de Pavese'nin günlüğünün sayfalarına bakılırsa, ruhunun karanlık gecesi hiçbir kesintiye uğramamış gibi görünmektedir.

Pavese'nin intiharının kaynağında melankoli de, psikotik dissosiyasyon da bulunmamaktadır; kendisinde, kaygılarla ve huzursuzluklarla: kişiler arası ilişkilerdeki uyumsuzluk ve uyuşmazlıklarla eğilip bükülmüş bir hayat hikâyesi ve ergenlik görülmektedir.[61]

Keskin ve huzursuz edici psişik kırılganlık haline işaret eder gibi duran içeriksel öğeler, (yinelemek isterim ki) sadece, on dokuz yaşında yazdığı şiirde ve de 28 Kasım 1949'da, ölümünden hemen hemen dokuz ay önce kaleme aldığı günlük kesitinde bulunmaktadır. Bunlarda dünyaya dair huzursuz ve mantık dışı bir algının karaltıları bulunmaktadır ve bunlar, açık ki, ben ile dünyanın: ben ile kişiler arası ve çevresel farklı bağlamlar arasındaki sonu olmayan döngüde yer alan içsel yıpranmışlıkla birlikte yer almaktadır.

Bunlar, ortaya çıkan, ardından da neredeyse hemen ortadan kalkan karaltılı ve bulanık işaretlerdir; ancak bunlar, varoluşsal

61 Scherbaum N., "Adoleszenz und chronische Suizidalität – die Biographie des italienischen Dichters Cesare Pavese", *1908-1950, Fortschritte der Neurologie – Psychiatrie*, 65, 1997, s. 16-22.

bunalım ve yaşamsal rahatsızlık anlamı atfedilmeden edilemeyecek kati bir fenomenolojik doluluk da taşıyan izlerdir. Sözünü ettiklerimiz, acılı hayatın içsel ve dışsal şartları ve (psiko)travmatik koşullar ortaya çıktığında su yüzüne çıkan, bilince çıkan derin meyillerdir.

İNTİHAR KADER MİDİR?

Psikotik bir deneyimin karanlık kanatları, hayatın anlam ufuklarına indiğinde, istemli ölüm tıpkı Margherita'da olduğu gibi her terapötik stratejinin elinden kaçan, tutulamayan bir şey olur; ama gerek şizofrenik hayat biçiminde, gerekse de psikotik depresyon bağlamında, uygun farmakolojik ve psikolojik tedavilerle öz yıkım itkilerinin harekete geçmesinin önlendiği vakalar önlenemeyenlere göre çok daha yaygındır.

Ölüm özleminin, hastalıktan (psişik acıdan) beslenmesi halinde kayda değer derecede daha başarılı sonuçlar elde edilir; bu özlemin, olup bitenlerle daha da acılı ve olumsuz hale gelen hayata ve de ölüme dair ideolojik bir konumlamaya bağlı olması halinde ise sonuç daha az başarılıdır. Kanaatimce, Pavese'de de böyle olmuştur; hayat hikâyesi: babasının erken zamanda vefat etmesi, annesinin duygulanımsal olarak katı oluşu, kişiler arası ilişkilerini zorlaştıran hassasiyet ve kırılganlıktan mustarip karakter yapısı, içsel yalnızlığı ergenliğinde ve yaşamında yara açmış,[62] olumsuz bir *Weltanshauung*la[63] birleşmesini sağlamıştır.

Seneler boyunca atıl ve gizli kalabilecek olan öz-yıkım eğilimleri, Pavese'nin hayatında belirleyici rol oynamış olaylar daha başka bir süreç izleselerdi gene de hayata geçerler miydi? Yoksa aile ortamı ve hayattaki olaylar bir yana, bu eğilimler gene de intihar halini alır mıydı?

Elbette ki Pavese'nin intiharı, yaşamının ün ve başarıdan yana parlak bir zamanında gerçekleşmiştir ve bu sıklıkla rastlanmayan

62 Scherbaum N., "Adoleszenz und chronische Suizidalität – die Biographie des italienischen Dichters Cesare Pavese", *1908-1950, Fortschritte der Neurologie – Psychiatrie*, 65, 1997, s. 16-22.

63 (Alm.) dünya görüşü. (ç.n.)

bir durumdur;[64] ancak intiharı, radikal bir önem taşıyan duygusal bir ilişkisinin küllendiği zamana da denk gelmektedir. O halde bu intiharı nasıl değerlendirmek gerekir? Radikal bir özgürlük yoksunluğu, her halükârda dönüşemeyecek bir kader olarak mı; yoksa, her şeye rağmen, özgürlük yoksunluğunun ve özgürlük mevcudiyetinin, kaderin ve ortamın ikilemli ve iflah olmaz bir bunalımla karşı karşıya kaldığı varoluşsal bir durumun ifadesi olarak mı?

Önceden de dediğim üzere, her intiharın, soyut şemalar ve yekpare yorumlarla açıklanamayacak, içi doldurulmaz sırlı alanları bulunmaktadır. Pavese'nin intiharının sorunsal ve gizli şifrelerine meydan okumayalım; ben sadece bu intiharın, Heinrich Kleist'ın ve Karoline von Günderrode'nin her nevi umut yoksunluğuna karşın umut taşıyan intiharları ya da Antonia Pozzi'nin bitkin ve cansız olmakla birlikte saplantılı ve elden kaçıcı da olan melankolik halinden kaynaklanmış intiharı gibi bir intihar olmadığını söylemek isterim.

64 Scherbaum N., "Adoleszenz und chronische Suizidalität – die Biographie des italienischen Dichters Cesare Pavese", *1908-1950, Fortschritte der Neurologie – Psychiatrie*, 65, 1997, s. 16-22.

4. Ölüme dair şiddetli özlem

Antonia Pozzi'nin ve Cesare Pavese'nin intiharları (gördüğümüz üzere), melankoli ve ergenlik kaynaklı içsel çatışmaların yeniden şiddetle su yüzüne çıkmasından etkilenen hayatlarında psikotik bir özellik göstermeksizin gerçekleşmiştir; her halükârda onların hayatları, tam anlamıyla psikotik deneyim olan şizofreni tarafından hırpalan*ma*mış ve yenip yutul*ma*mıştır. Oysa Margherita ve Ellen West'in intiharındaki durum farklıdır; kanaatimce, gerek hayat hikâyelerinden, gerekse de olağanüstü insani ve de şiirsel duyarlılıklarından kaynaklanan büyük bir (Goethevari) yakınlık, bu iki acılı kadın figürünü birbirine bağlamaktadır.

Hayatın çetrefilli ve acılı yollarını genişleten varoluşsal bir kategori olarak umut, onların hayatlarının sadece bazı kesitlerini: ergenlik ve gençlik yaşamlarını dönemlerini aydınlatmıştır; ancak sonra hastalığın doğması ve yayılımıyla umut kırılmıştır ve söz konusu kırılma, sadece gündelik umutlara ilişkin olmamıştır.

Kronik intihar durumunun psikopatolojik ve klinik kategorisi, ergenlik ve gençlik dönemlerinde başgösteren bazı şizofrenik deneyimlerde aşikâr bir radikallikle ifşa olmaktadır.

MARGHERİTA

İntihar konusu, intiharın *anlamı* konusu, açıkça psikotik olan deneyimler bağlamında da karmaşık ve gizemli özellikler taşır. Söz konusu bakış açısıyla yeniden ele alacağım Margherita[65] ve Ludwig Binswanger'in takdire şayan bir biçimde betimlediği Ellen West[66] adlı hastalar bu dediğime örnektir.

---

65 Borgna E., *Come se finisse il mondo. Il senso dell'esperienza schizofrenica*, Feltrinelli, Milano 1995.

66 Binswanger L., *Schizophrenie*, Neske, Pfullingen 1957.

*Déraison*un[67] buz gibi rüzgârlarından yara almış varoluşları altüst eden istemli ölümde özgürlüğün henüz açık olan alanları nelerdir?

İntihara yol açan parçalanmış içselliğin, öznelliğin uçurumlarından aşağı inmek, sadece zor değil, cüretkâr da bir şeydir. *Nihai* kararın yakın ve uzak anına damga vuran gizem (aşılmaz yalnızlık), bir intiharın kökenine dair kesin bir şeyler kavrama yanılsamasında bulunan herhangi bir yorumlama denemesinin önünü kapatmaktadır.

Programlanmış intiharlar olduğu gibi, anlık ve aniliğin hızlı ve öngörülmez eğimlerinde gerçekleşen intiharlar da vardır. Ölümü (mahrum kalınmış hayatın ölümde gerçekleşeceğine dair can yakıcı yanılsamayla aranan ölümü) dönüştüren intihar denemeleri vardır, bunlar yinelenmezler çünkü intiharın başarısızlıkla sonuçlanmasından kurtarıcı bir *katharsise*[68] uğrarlar; bir de sonuna kadar kaçınılmaz olarak yinelenen intihar denemeleri vardır. Sıklıkla ergenlikte ve gençlikte doğan ancak sonradan sönen ya da katmanlaşıp da, hiç sönmeden insanın kalbinde taşlaşan ve en sonunda: her can kurtarma simidine ve umuda (yanılsamaya) karşın gerçekleşen intihar düşünceleri (intihar fantazileri) vardır. Bazen, okunması olanaksız yorumların amansız ve karanlık fırıldağına teslim olmaktan başka yapacak bir şeyimiz kalmaz.

Margherita'nın hayat hikâyesi, onu ateş hattı gibi kateden intihar isteminin etkisi altında kalmıştır ve istemli ölüm, onun kırılgan varoluşuna damga vurmuştur. Can çekiştiren ateş hattı (sonsuz derecede istenmiş ve daima kaçılmış bir hedef olarak intihar arayışı), daha sonra, kırklı yaşlarında somut bir hal almıştır: Margherita pencereden atlamış, kendini boşluğa atmış ve ölmüştür. Onun istemli ölümü, genç yaşta başlamış olan ve yıllar boyunca ani iniş ve çıkışlarla süregitmiş psikotik (şizofrenik) deneyiminin bağlamında ortaya çıkmıştır. Bu iniş çıkışlara, kâh yaklaşan kâh da uzaklaşan bir ölümün kâh hafif kâh yoğun gölgeleri eşlik etmiştir. Bu ölüm, elle tutulmaz ve cansız, arzulanan ve korkulan bir ölüm olmakla birlikte, yaşanmış her deneyimin hiç olmazsa arka planında daima mevcut olmuştur.

---

67 (Fr.) Mantık dışılık. (ç.n.)
68 (Gr.) Arınma. (ç.n.)

Margherita ile karşılaştığım zaman (psikiyatri hastanesinin sessizliğinde, Novara Maggiore Hastanesi'nin psikiyatri servisinin kargaşasında ya da, zaman zaman, kenti yeşillerle aydınlatan muhteşem bahçelerle çevrili yollarda) onun kaygısına ve umutsuzluğuna, sessizliğine ve kırılgan, yoğun sözlerine dair ne gibi bir algım vardı?

Elbette ki durumlar, onu boğan hezeyanlı ve halisünasyonlu deneyimlerin şiddetle alevlenmesine ya da psikopatolojik deneyimlerinin kâh hafiflemesine kâh sönmesine göre değişiyordu; ancak, her halükârda, acının ve lime lime olmuş içsel güvensizliğinin gölgeleri onun çehre ve hareketlerinde, söz ve tebessümlerinde yeniden filizleniyordu.

Ne zaman bizden-*başkası*nda (hasta olsun ya da olmasın) bu gölgeleri, özellikle de ölümün ve olası ölüm kaygısının gölgelerini görür gibi olursak, sözlerimiz belki de bin bir zahmetle yeniden inşa olmakta olan umutları yaralama ya da silme (karartma) tehlikesi taşır. Ancak psikiyatri, psikiyatri alanında çalışan herkes bu riske, sessizlik eşiğini aşmayı bilmeme tehlikesine ve de sözcüklerin ne zaman faydasız, antiterapötik: karanlık ve bulanık olduklarını bilmeme riskine girmeden edemez.

Yirmili yaşlarının eşiğinde psikiyatri hastanesinde ona bakmaya başladığımda ve bunu izleyen yıllarda, kısa ya da uzun aralıklardan sonra ona her yeniden bakışımda yeniden filizlenen umutlarının her defasında daha çabuk kuruduğunu, yüzünün ve bakışlarının kaygıya ve huzursuz bir güvensizliğe esir düştüğünü görüyordum. Psikotik her yeniden alevlenme, Margherita'nın büyük içsel kaynaklarıyla psikolojik ve insani olarak derin duyarlılığını hiç söndürmeyen hezeyan ve halisünasyon semptomatolojisini beraberinde getiriyordu. Nöroleptik: antipsikotik farmakoterapi sayesinde, anlatılması olanaksız kaygı seli duruluyor ve çözülüyordu ama bu hemen olmuyordu; içsel kaynakları ve duyarlılığı bütün bunların ötesinde baki kalıyordu.

Margherita'nın, daima dile gelmez bir acının eşliğindeki hezeyan içeriklerinin bazıları bunlar olmuştur:

"Neredeyse hayalet halinde, yirmi yılımı tımarhanede nasıl geçirebilirim? Bana yardımcı olun: Bu kadar uzak olmayın, bana hastasını tedavi eden bir doktor gibi değil, bir insan gibi davranın.

İstediğiniz yapılabilir ama yirmi yılda *değil*, daha çabuk" ve "Bunlar önemi olmayan detaylar. Yaşadığım şeyler korkunç. Söylediklerimi bana karşı kullanacağınızı biliyorum. Herkes bana karşı. Bana karşı neden bu kadar nefret beslediklerini anlamıyorum. Sizde nefret görmüyorum: Hiç olmazsa şimdilik, sonrasını bilmem. Bu bir duyarlılık meselesi."

Yıllar süresince, özellikle de otuzlarından sonra, durum radikal bir şekilde düzelme gösterir gibi olmuştur: Ancak, sonra, farmakolojik ve psikolojik tedavilere karşın durum hızla yeniden kötüye gitmiştir. Hezeyanlı düşüncelere saplantılı ve dinmek bilmez halisünasyon deneyimleri eşlik eder olmuştur. "Sesler tarafından işkenceye uğruyorum: Ama bu belki de Tanrı'nın sesidir ve, tuhaf şeyler emrettiği için zaman zaman bana Tanrı'nın sesiymiş gibi gelmese de, Tanrı'dır diye itaat ediyorum" ve bugün hâlâ can yakıcı fenomenolojisini yaşadığım bir huzursuzluk girdabında şunu da söylemiştir: "Evet: Belki de öldüm bile. Size soracak sorularım var ama ses onları sormamamı söylüyor. İnsanların düşünceleri beynime nüfuz ediyor; ve televizyonun da bana hep kastı var. Başımda iki ses, iki mantık var ve zarar vermeden hiçbir şey yapamıyorum, örneğin telefon bile açamıyorum." Margherita'da intihar büyüsü; hezeyan ve halisünasyon semptomlarının da ötesinde, aşındırıcı seller misali mevcuttu: İntiharı düşledi ve hayal etti, denedi ve başarısız oldu ve en nihayetinde de, onda da ergenlikten itibaren kök salmış, (zaman zaman) durmak bilmeyen bu kronik intihar durumunun ışığında intiharını gerçekleştirdi. Ölme arzusunun dur durak bilmeyen işkenceci gölgeleri, sadece söylediği sözlerden değil, şiirlerinden de seçiliyordu.

ŞİİRLERİ

Psikotik deneyim kendini gösterdiği zaman yazdığı çok güzel şiirlerinden bazılarında, örneğin bu elden kaçıcı şiirinde, her tedaviye rağmen, ileride meydana gelecek şeylerin işaretleri (hafif çatırtısı) görülür gibidir.

Başlangıç mısraları:

Tan vakti öleceğim
bunun gibi bir günde.
Benzi atmış güneş doğacak ışın ışın
fundalıkların ardından.

Son mısralar:

Öldüğümde
beyaz gelinlik giydirin bana.
İçten gözlerimin yanında ahenksiz durmayacak.

Deniz yakınlarına götürün beni
akdeniz çiçekleriyle gülen
temiz havaya.
Bu hazin ovada can çekişen
kanallardan, çukurlardan uzağa götürün beni.

Söğüt sepette taşıyın beni
hani incir çalarken
gençlerin kullandıklarından

ve ağlamayın

çünkü çan kulesinden
bakacağım sizlere
güler yüzle ve beyaz beyaz.

Havada asılı kalan ve hayret uyandıran bu mısralarda, Margherita'nın istemli ölüm seçimini haber veren (el değmemiş) kararlılığını görmemek mümkün müdür?

Bu şiirin mısralarından, yaşamanın ve ölmenin: uzak ve yakın, henüz uzak olan ama zaten yakın olan bir ölümün *Leitmotivi* akmaktadır; bu motif, görünürde ayrık duran, her halükârda dönüştürülmüş bir imgeyle betimlenmiştir.

Ölüm, gün doğduğunda ve Margherita'nın o an yaşadığına ben-

zer bir günde gelecek bir olay olarak anlatılmaktadır. Kanaatimce, öldüğünde kendisine beyaz gelinlik giydirilmesini söylemesi belki de yıkım ifade etmektedir ama gelinliğin, acımasız hislerle kararmamış, içten yani doğal gözleriyle uyumsuz düşmeyeceği imgesiyle bu yıkım telafi edilmektedir. Bunu izleyen imgelerde, Antonia Pozzi'nin tesellisiz yaratıcı duygulanımına dair hiç olmazsa bir şeyler yakalar gibiyim; tatlılık içinde, öldükten sonra deniz kenarına: Akdeniz'in güler yüzlü çiçeklerinin yanına götürülmesini istemekle, hüzünlü ovalarda can çekişen sulardan uzak bırakılmasını söylemekle şiire yeniden içeriksel bir atılım vermektedir. Ergenliğe geri dönüş yaparak, söğüt dallarından yapılmış bir sepetle taşınmasını istemesi de özlemden yara almış çok güzel bir imgedir. Ağlamamaya davet etmesi ise parçalanmış ve kaçamak son bir imgeye eşlik etmektedir: Gülümseyen beyaz Margherita sevdiklerine hayal ettiği çan kulesinden bakacaktır.

(Buzlu ve fersah fersah uzaklığıyla beyaz; Ingeborg Bachmann'ın, Antonia Pozzi'nin ve Sylvia Plath'ın da, onların öylesine yüksek ve öylesine baş döndürücü, öylesine yaralı ve öylesine canlı şiirlerinin de simgesel rengidir.)

Arzulanan ölüme dair nostaljik içeriğin öylesine aşikâr olarak değil de, dolayımlı olarak verildiği ancak diğerinden daha acıklı, daha can yakıcı olan bir başka şiirin şaşkın ve şeffaf ilk kısmını alıntılamak isterim.

Dibe batar insan
kayıtsız kaldığında
kendi acısına bile.

Sımsıkı yapıştığında ölüme
bir parça sevgi edinmek için
sonrasında.

Dinleyecek hiçbir şeyi kalmadığında,
söyleyecek hiçbir şeyi, görecek hiçbir şeyi kalmadığında.

Ağız konuştuğunda
ama sesleri duymadığında.

Kayıtsızlık seni
hayattan koparıp da
hiçliğin bataklığına fırlattığında.

Bu kısma, şiirin son kısmını da eklemek isterim.

Gözyaşları gözlerde pıhtılaşır gibi olduğunda.

Umutsuzluk çığlığı
ses çıkarmaz olduğunda,
ve sen haykırırsın, haykırırsın
mamafih duymazlar seni.
Mamafih devam edersin hakkaniyetini harcamaya
ve beklersin zamanın içinde
alçakgönüllülükle.

Psikotik kaygının kalbinden, burada da olduğu üzere, karanlık ve aydınlık, acılı ve neredeyse dayanılmaz imgeler, içeriksel süreçleriyle birlikte yeniden filizlenir. Sevgi edinmek için ölüme sıkı sıkıya tutunması ve kendi acısına karşı kayıtsız olması ifadeleri, kendi içsel hayatını titizlikle çözümlediğinin ifadesidir: Margherita bu çözümlemeyi cesaret ve kararlılıkla yapar, kaygının kendisini korkutmasına izin vermez. Yalnızlık ve sessizlik deneyimi; dinleme, söyleme ve görme yetisini ve isteğini kaybetmesiyle, söylenenleri algılama yeteneğini yitirmesiyle kati bir şekilde yeniden su yüzüne çıkmaktadır. Ama bizleri hayattan koparan ve, Margherita'nın çok güzel tabiriyle, hiçliğin bataklığına daldıran kayıtsızlık yeniden doğar.

Bazı hüzün ve kaygı biçimlerinde ağlama imkânı kalmaz; gözyaşları, Margherita'nın gözlerinde pıhtılaşmış gibidir: Gözyaşları sanki kaskatı kesilmiştir, oluşumları, yüzü boyunca akmaları engellenmiştir. Bu imgeden, onunla sıkı sıkıya içeriksel bağ içinde bulunan, yürek parçalayıcı çelişkilerle eğilip bükülmüş bir başka imge: Haykıran ve haykırmasına karşın sesi kısılan umutsuzluk imgesi doğar. Bu ani dönüm noktasıyla, bizlere, hayattayken ama özellikle de kendini kötü hissettiğinde, yardım isteyerek haykırdığını (Simone Weil'in bilinçsiz yankıları) ve başkalarının, bizlerin

bunu duy*ma*dığını dile getirir. Böylelikle de kişi, sonu olmayan bir zaman içinde bekler.

Farmakoterapi; akut psikotik semptomatolojinin üzerinde radikal bir etki uyandırır, ancak her hastanın dünya ve hayatın anlam ufukları karşısında gösterdiği içsel tutumları her zaman dönüştüremez. Dolayısıyla da kronik intihar durumunun klinik kategorisini belirleyen hayat reddi (ölüm arzusu); sadece depresif bir deneyim ya da hastalık (hiç olmazsa fiili bir hastalık) halinin dışında kalan ideolojik ya da felsefi olarak tanımlayabileceğimiz bir deneyim bağlamında değil, psikotik (şizofrenik) bir deneyim bağlamında da ortaya çıkabilir.

Kendine yönelik saldırganlığa (intihara) yönelik olası bir deneyim karşısında hepimizin içinde doğan kaygı; bizleri, önceden intihar denemesinde bulunmuş olan ve bir şekilde buna yönelimliği olduğu görülen kadın ya da erkek hastanın ruh hallerinin içeriğini araştırmaya ve sorgulamaya sevk eder. Kendine yönelik saldırganlık meyillerini tanımamızı sağlayan sağlam ölçütler bulunmamaktadır; elimizde, bize her defasında, her bir durumda manidar karşı-aktarımsal duygulanımlar hissettiren (bunları deneyimlememizi sağlayan) sezgiden başka bir şey yoktur.

ELLEN WEST

Ellen West, denenmiş ve başarısızlıkla sonuçlanmış intiharlardan mustarip hayatının son aylarında Ludwig Binswanger tarafından yönetilen İsviçre'deki meşhur Kreuzlingen Kliniği'nde tedavi görmüştür. West'in (kederli ve yaratıcı) psikotik varoluşunu çözümleyen Binswanger, hastaneden çıktıktan birkaç gün sonra intihar etmiş olan hastasının istemli ölümünde cüretkâr ve neredeyse altüst edici anlam uçurumları tespit etmiştir.[69] Kierkegaard'a göre umutsuzluğun verdiği zulüm, umutsuzluktan ölünememesi ve ölümün bir türlü gelmemesidir; Binswanger de bu ölümcül hastalık tanımına[70] atıfta bulunarak, intiharın hiç olmazsa bazı

69 Binswanger L., *Schizophrenie*, Neske, Pfullingen 1957.

70 Kierkegaard S., *Il concetto dell'angoscia – La malattia mortale*, Sansoni, Firenze 1952.

durumlarda umutsuzca olumlu bir anlam edindiğini ve ölümün yaklaşmasının, ölümün gerçekleşmesinin tatminkâr ve neredeyse kurtarıcı bir hayat deneyimine dönüştüğünü vurgular. Böylelikle, Ellen West, sadece intiharda, sadece umutsuzluğun hiçliğinde boğularak tam olarak kendisi olabilmekteydi. Binswanger onunla ilgili olarak şunları demiştir: "Ölüm bayramı, onun varoluşunun yeniden doğmasının bayramı olmuştur. İnsani varoluşun kendini gerçekleştirmesinin tek yolu hayattan vazgeçmek olduğunda, varoluş *trajik* varoluş olur."

Ellen West'in hayat hikâyesi, henüz ergenken yazmaya başladığı günlük ve şiirler üzerinden, varoluşunun uzun mevsimlerini doldurur gibi duran ölüm bekleyişi ve arzusu üzerinden yeniden inşa edilmektedir. Ellen West on altı yaşındayken büyük duygulanımsal dalgalanmaların su yüzüne çıktığı bazı şiirler yazar: Kâh kalbi sevinçle atar, kâh gökyüzü kararır: Fırtınalı rüzgârlar eser ve hayat salı nereye gittiğini bilmeden sürüklenir. On yedi yaşında yazdığı bir şiirde (şiirin başlığı huzursuz edicidir: "Beni öldüğümde öp"), güneş ateş topu misali denize atlar ve sis, suların ve kumsalın üzerine yayılır: Acı; hâlâ bir kurtuluş olup olmadığını soran Ellen West'i yaralar. Ve şiirin devamında, denizlerin kralını, kendisini kollarına almaya: sevmeye, öpücükleriyle öldürmeye davet eder. Hayatına (kısa ömrüne) eşlik etmiş günlükte, yirmi bir yaşındayken Ellen şunları yazar: "Ölüm; hayattaki en büyük, hatta belki tek mutluluktur. Varoluş, sona erme umudu olmasaydı, dayanılmaz olurdu. Sadece sonun er ya da geç gelecek olması bana biraz teselli oluyor"; ama daha üç yıl öncesinde, on sekiz yaşındayken de bir arkadaşına yazdığı mektupta acının gölgeleri seçilir: "Melankoli, *üstüme gelip beni öldürme anı gelene dek pusuda duran kara bir kuş misali* hayatımın arka planında boylu boyunca uzanıyor."

Ellen West yirmi bir yaşında yazdığı bir şiirde, gri gereksinim kendi mezarına oturur: Kendisinin rengi kül gibi atmıştır: Taşlaşmış bir bakışla bakmakta, uyuşuk ve hareketsiz durmaktadır: Kuşlar sessizce kaçmakta, çiçekler solmaktadır. *Ölüm*, ona artık korkunç gelmez: Ölüm, artık eli oraklı imge değildir; koyu renkli saçlarının arasında yıldızlı beyaz çiçekler bulunan, gri ve hülyalı bakışlara sahip asil bir hanımefendidir. West'in canının istediği tek

şey ölmektir yine. Yirmi beş yaşında yazdığı bir başka şiirde, ölüm arzusu mısralardan yeniden doğar:

Vay halime, vay halime,
toprak içinde barındırır buğdayı
oysa ben
kısırım,
boş bir kabuğum,
bir zarım, eğik bükük, kullanılmaz,
değersiz.
Rabbim, Rabbim,
geri al beni!
Yarat beni ikinci bir defa
ve daha iyi yarat beni!

Bu mısralar, Margherita'nınkilerin hafifliğini taşımaz ama Ellen'in yaşadığı acının ve içsel yıkımın şiddetini gösterir.

İzleyen yıllarda Ellen West'in psişik durumu umutsuzluk girdabından çıkmış gibi durur: Evlenir ve analitik bir psikoterapi tedavisi görür; ancak otuz üç yaşlarının başında durumlar gene hızla kötüye gider: İki intihar denemesinde bulunur ve işte o zaman psikiyatri kliniğine yatırılma ihtiyacı ortaya çıkar.

Günlüğünde yer alan dile gelmez acıya dair kesitler bu döneme denk gelir.

"Ölümcül kaygımın içinde debeleniyorum ve binlerce korkunç saat geçirmem gerekiyor. Bana her günde bin saat varmış gibi geliyor ve ben, çoğu zaman bu sancılı düşünmelerden öylesine öylesine yorgun düşüyorum ki, kendime ölmekten başka bir şey dilemiyorum" ve gene şöyle der: "Bu hayatımın *dehşeti*: Hayatım *kaygıyla* dolu. Yemek yemek karşısında kaygı, açlık karşısında kaygı, kaygı karşısında kaygı. Sadece ölüm beni kaygıdan kurtarabilir. Her günüm baş döndürücü bir dorukta yürümekten: kayalıkların üzerinde ebediyen denge sağlamaktan ibaret."

Bu bin saat, sonu olmayan bu saat yağmuru, sonsuz olası şeyin gerçekleşeceğine dair bir ufku gösterir gibidir; ama bu ancak bir yanılsamadır: Bu saatler gün be gün hızla azalır ve kaygıyla: kaygıyla ve ölüm arzusuyla tükenmiş bir ömrün son saatleri yaklaşır.

Yıkım ve hayatın anlamsızlığı konuları Ellen West'in günlüğünün bir başka kesitinde: intihardan birkaç ay önce yazdığı bir parçada yeniden su yüzüne çıkar.

"Ben mahpusum: Kurtulamayacağım bir ağın içinde mahpusum. Kendi içime mahpusum: Bu hapsin içine gitgide daha çok dolanıyorum ve her gün yeni ve faydasız bir savaş veriyorum: İlmikler gitgide daralıyor. Sibirya'dayım: Kalbim buzulların arasında ve etrafımda sadece soğuk ve buz var. En iyi günlerim, gerçekte bulunduğum halden kurtulmak için hem hüzünlü hem de gereksiz bir denemede bulunmakla geçiyor. Bu şekilde yaşamaya devam etmek haysiyetsiz bir şey. Karl, beni sevdiysen şayet, ölmeme izin ver." (Karl kocasıdır ve kocasından ölmesine izin vermesini istemesi ateşli ve tesellisiz yankılar uyandırmış, Ellen'in dur durak bilmez hale gelmiş ölme arzusuna tanıklıkta bulunmuştur.)

Bunlar ruhun sözleri, sessiz haykırışlardır ve Elen West'inki gibi yaşamsal ve yaratıcı bir atılımı bulunan ve acının yayılmasına ısrarla direnen, yönelimliği kurumamış ve boşalmamış psikotik bir varoluşun üzerine istemli ölümün gölgeleri düştüğünde kaygı ve yabancılığın, içsel yıpranmanın ve hayretin ne kadar derin bir noktaya vardığını dile getirmektedir.

Ellen West, hastanede yattıktan iki ay sonra klinikten çıkmış ve Binswanger'in Kreuzlingen'deki kliniğine yatmış ve burada iki buçuk ay kalmıştır. Klinik günlüğünde elbette ki Binswanger'in Ellen'e şizofreni teşhisi koymasına neden olan hastalık semptomları tanımlanmıştır; ancak bu noktada hastalığın semptomlarından değil de, Binswanger'in teklifi üzerine Ellen'in kocasının karısının hayat hikâyesiyle ilgili anlattıklarından söz etmek isterim. Ellen, ergenliğinin ileri dönemlerinde tutkuyla ve cüretkâr bir saplantıyla kendini biniciliğe vermiştir: Bir defasında köprücük kemiğini kırmıştır ve çektiği acı bir yana, ölümcül bir yara almadığına üzülmüştür. Ne zaman hasta olsa, hiç iyileşmemeyi dilemiş ve iyileştiği her defasında bundan hayal kırıklığına uğradığını belirtmiştir; erken ölümle ölmeye mahkûm arkadaşlarına karşı haset çektiğini söylemiştir. Gene, daha gençliğin eşiğinde ortaya çıkmış bu sabit ölüm özleminin izinden giderek, ana okulunda çalıştığı zaman, kızıl hastalığına yakalanmış çocuklara, aynı hastalığa yakalanma umuduyla yaklaşmış ve onları öpmüş-

tür. Ayrıca çok yüksek ateşle tramvaya binme, buz gibi rüzgârda kalma alışkanlığı edinmiştir.

Ellen West'in hayat hikâyesi, istemli ölümün büyüsüyle damgalanmıştır. Ellen West'in, Binswanger'in belirtmediği bir yılın 14 Ocak'ından 30 Mart'ına dek klinikte kaldığı zaman içinde de bu ölüm büyüsü şiddetlenmiştir.

Öz yıkıma yönelik deneyimlerin yeniden baş göstermesi üzerine Binswanger, Ellen West'in kocasına karısını kliniğin kapalı bölmesine alınması: hastanede kalması için *conditio sine qua non* [71] izin vermesini istemiştir. Kocası, sadece, Binswanger'in, Ellen'in iyileşeceğine ya da kayda değer bir düzelme göstereceğine güvence vermesi halinde bu talebi kabul edeceğini belirtmiştir. Binswanger şizofreni halinde bunun mümkün olamayacağı kanaatini taşımıştır; ancak hastaneden çıkarılması halinde Ellen'in intihar edeceğinin bilincinde olduğundan, farklı bir formasyondan olan, aralarında Eugen Bleuler'in de bulunduğu daha başka iki psikiyatra danışmayı önermiştir. Bu iki psikiyatr da, Binswanger'in teşhisiyle ve ortaya koyduğu prognozla fikir birliği içinde olmuştur ve hastanın tekrar kliniğe yatırılmasının bir faydası olmayacağını belirtmiştir. Böylelikle Ellen klinikten çıkarılmıştır ve sadece birkaç gün sonra öngörülen şey gerçekleşmiştir: Ellen, kocasının dikkatinden kaçmış ve ölümcül miktarda zehir almıştır. Binswanger'e göre, Ellen West'in bitmez tükenmez istemli ölüm arzusunda ve bunu izleyen intiharında, kadının yaşamı anlam bulmuş, hayatı kendini gerçekleştirmiş ve dile gelmez bir şekilde ifşa olmuştur.

İNTİHARIN SOYKÜTÜKLERİ

Ergenlikten ve ilk gençlikten başlayarak, varoluşsal anlamsızlığın ya da hastalığın kayalıklarına saplanmış bir hayata verilebilecek tek yanıt olarak, düşünülmüş ve hayal edilmiş intihar eylemini görme şekillerine dair yaptığım bu zikzaklı ve gezgin söylemimle ne yapmak, neyi (kuşkusuz kanıtlamak değil de) işaret etmek istedim?

---

71 (Lat.) Olmazsa olmaz şartı, kaçınılmaz koşul, bir şeyin gerçekleşmesi için olmazsa olmaz koşul. (ç.n.)

Heinrich von Kleist'ın, Karoline von Günderrode'nin mektup ve güncelerinin, Cesare Pavese'nin, Margherita'nın ve Ellen West'in güncelerinin (ve de bazı şiirlerinin) izinden giderek, büyük acılarla ve büyük yanılsamalarla, şiddetli içsel çelişkilerle ve yıkılmış büyük umutlarla damgalanmış bu varoluşlara eşlik etmiş olan, huzursuz edici ve kor gibi sıcak bir meydan okuma mahiyetindeki intihar meselesine ilişkin bazı içeriksel noktaları ve anlatısal kesitleri yeniden inşa etmeye ve ortaya koymaya çalıştım. Elbette ki benim araştırma yaklaşımım fenomenolojik yaklaşımdır: İçsel hayattaki olguları, özsel doluluklarının ve doğrudanlıklarının ışığında çözümleyip betimlemeye yönelik bir yaklaşımdır; daha başka yöntemsel ve bilişsel alanların içinde yer alan psikodinamik yorumları kapsamamaktadır. Yaptığım değerlendirmeler, günlüklerden ve şiirlerden, özbetimlemelerden ve yorumlardan (özellikle de Ludwig Binswanger'in baş döndürücü ve zaman zaman nüfuz edilmez yorumlarından) kaynaklanmıştır. Bunlar psikiyatrinin, hiç olmazsa bir psikiyatri çeşidinin vazgeçemeyeceği alanlardır.

(Hafiflikten ve derinlikten doğduğunda günlük nedir? Bunu Valeria Piazza'nın sözleriyle dile getirmek isterim:[72] "Belli bir zaman diliminde yazılan günlük, böylelikle zamandan çıkar. O, deneyimi yeniden değerlendirerek ve aşarak, geçmişteki olayları birleştirir ve onları şimdiki zamana yerleştirir ve geleceğe hazır kılar. Benjamin'in değerli bildirimine göre, günlük, bizlere, yaşamadığımız her şeyi dönüştürme ve tamamlama imkânı sağlar, bizi kendi sınırlarımızdan koparıp, özgür ve huzurlu kılarak bizi kendimize geri verir. 'Hiç yaşanmamış bir yaşamın nüfuz edilmez kitabı' misali günlük, bizi daima psikolojimizin içselliğinden alınmış olanla: 'ölümsüzlüğün kenarında bulunan' ve ışıdığı zaman ölümsüz zamanın aktığı, 'zaman ışını' olmuş benimizle temasa geçirir." Kısacası günlük gizli ve sırlı duygulanımların aynası ve, kanaatimce, başka türlü ulaşılamayacak olan psikolojik bilgilerin kaynağı mahiyetindedir.)

Her halükârda Antonia Pozzi'nin ve Cesare Pavese'nin, Margherita'nın ve Ellen West'in hayat ve ölüm deneyimlerindeki

72 Piazza V., "Evidenze nascoste nel carteggio Heidegger-Arendt", *Lo sguardo di eros*, yay. haz. M. Vozza, Mimesis, Milano 2003, s. 73-89.

ortak nokta, zamanın sürekliliği, ergenlik ve ilk gençlik zamanın*dan* başlayan intihar düşünceleri (intihar hayalleri) ve zaman zaman sadece fiili, zaman zaman da yinelenen intihar itkilerinin denetlenmesi mümkün olmayan şiddetidir.

Kronik intihar halinin psikopatolojik ve klinik kategorisi, kategorinin kuru ve kalıpçı tanımı bir yana bırakılırsa, sorgulamak istediğim kaderlerde yatan yaşanmış deneyimlerin ve hayat hikâyelerinin birleştirilmesini ve özetlenmesini sağlamaktadır. Elbette ki bunlar, içeriksel özellikleri itibariyle farklı kaderlerdir (Antonia Pozzi'de ve Cesare Pavese'de psikotik özellikler yoktur; Margherita'da ve Ellen West'te ise vardır) ama kaygıları ve hüzünleri, yalnızlıkları ve (belki de) kurtulup kopamadıkları ergenlik yaşam biçimlerine yönelik özlemleri bakımından kader birliği içindedirler. Hayatın anlamsızlığına ve ölümün büyüsüne yönelik sürekli ve can yakıcı düşünümlerinde de kader birliği bulunmaktadır. Elbette ki arkalarında yatan ideoloji ve özgürlükler farklıdır: Margherita ve Ellen West'te bu düşünümler hastalık (psikotik deneyim), Antonia Pozzi'de ince ve yürek paralayıcı bir melankoli kaynaklıdır, Cesare Pavese'de ise bunlar her halükârda hastalık kaynaklı *değildir*.

Kronik intihar hali, Margherita'nın ve Ellen West'in hayatlarındaki gibi açıkça psikotik olan deneyimlerde ortaya çıktığında sahne değişir: Gerek Margherita, gerekse de Ellen West ergenlik sonrası yıllarda, şizofrenik dissosiyasyonla altüst olmuşlardır ve bu dissosiyasyon, gelgitler halinde onları en nihayetinde elde ettikleri istemli ölüm arayışına sevk etmiştir. Margherita'ya her türlü farmakoterapi ve psikoterapi, hastane ve poliklinik stratejisi uygulanmıştır; buna karşın kurtarılamamıştır: Yatırılmış olduğu sivil bir hastanenin bölmesinde intihar etmiştir. Kendisini seven ve sevgilerini gösteren eşinin ve kızının mecudiyetleri bile onu kurtarmaya, hayatına yeniden anlam vermeye yetmemiştir. Kısacası öyle psikotik deneyimler vardır ki, uygun şekilde izlenip tedavi edilseler *de* intiharla sonuçlanırlar; bununla birlikte, her ne kadar gün ışığına getirilmeye çalışılsa da, belki de, istemli ölümün gerçekleştirildiği belirleyici an ne olursa olsun karaltılarla ve en nihayetinde hayatın nüfuz edilmez olaylarıyla kaplıdır. Her halükârda, şimdi yeniden Ellen West'inkiyle kıyaslamak istediğim Margherita'nın

kaderi, her terapinin karmaşıklığını ve zaman zaman da geçiciliğini ortaya koymaktadır.

Ellen West'in psikopatolojik ve insani kaderi, Margherita'nınkinden tamamen farklı bir bağlamda gerçekleşmiştir. O zamanlar hiçbir farmakoterapi olmadığından ve tabi olduğu psikoterapi bir fayda getirmediğinden Ellen West'e derinlemesine yardımcı olmak mümkün olmamıştır; onun özyıkım itkilerini frenlemenin tek yolu, onu kapalı bir bölgede (hastanede), yani Kreuzlingen Psikiyatri Kliniği'nde alışıldık zaman sınırının ötesine geçerek tutmaktı. Hatırlatmak isterim ki, Binswanger; Ellen West'in hastalığının ve yaşamının hikâyesini fenomenolojik ve antropolojik açıdan yeniden kurmaya çalışırken, onun hayatının nihai ve belirleyici anlamının sadece istemli ölümde gerçekleştiğini belirtme noktasına varmıştır. Kısacası kronik intihar hali kategorisi, hastanın hayatının tek nedeni olmuştur; hasta için, eşinin sevgisi, yakınlarının şefkati, tedavi gibi başka nedenlerin bulunduğunu görmek mümkün olmamıştır. Hastalığının hiçbir şekilde dönüşemeyeceği ve kaderinin geri dönüşsüz intihar uçurumlarıyla damgalandığı savının uzantısı olarak, Ellen West hastaneden çıkarılmış: istemli ölüme teslim edilmiştir.

Huzursuzluk ve kaygı uyandırmaması mümkün olmayan bu sav ve kararlara ilişkin olarak ne söylenebilir? Ludwig Binswanger'in psikiyatrisinde iz bırakmış olan deliliğin insani haysiyetinin ahlaki büyüklüğünü ve radikal öcünü tanımamak mümkün değildir; ancak Ellen West'in yaratıcı varoluşunun kurban edilme, neredeyse ölüme terk edilme şekillerine dair duyulan acıyı ifade etmemek de mümkün değildir. Elbette ki, şizofreni teşhisi zamanın baskın psikiyatrisiyle yol alıyordu, radikal ve ölümcül bir prognoza tabiydi: Şizofreni iyileştirilmiyor ve şizofreniden iyileşilmiyordu; ama, örneğin, Ernst Kretschmer'in[73] ve Kurt Schneider'in[74] psikiyatrisi böyle değildi. Şizofreninin iyi-

73 Kretschmer E., *Der sensitive Beziehungswahn*, Springer, Berlin- Heidelberg-New York 1966; Kretschmer E., *Körperbau und Charakter*, Springer, Berlin-Heidelberg-New York 1968.

74 Schneider K., "Reine Psychiatrie, symptomatische Psychiatrie und Neurologie", *Zeitschrift für die gesamte Neurologie und Psychiatrie*, 57, 1919, s. 159-166; Schneider K., "Die Schichtung des emotionalen Lebens und der Aufbau der Depressionszustände", *Zeitschrift für die gesamte Neurologie und Psychiatrie*, 59, 1921, s. 281-286; Schneider

leştirilemeyeceği günümüzde savunulur gibi değildir ama şizofreniden iyileşilmeyeceği o zamanlarda da öylesine kabul gören bir şey değildi; her halükârda bizler onu, hele ki öylesine genç ve yaratıcı: içsel kaynaklarla ve parlak (can yakıcı) sezgilerle dolu olan: kendi ölüm arzusunu: ölüme yönelik baş döndürücü özlemini söylerken de öylesine içten ve nevi şahsına münhasır davranan bir hastayı asla hastanede sadece birkaç ay yatırdıktan sonra çıkarmazdık. Ölüm arzusunu ve özlemini, bu canlı duygulanımları Ellen kendi içinde tüm içeriksel doğrudanlığı ve yayılımıyla yaşıyordu; bunlar kati bir şekilde hastalığından: hastalığın kendisinde yarattığı özgürsüzlükten, özgürlük yoksunluğundan kaynaklanıyordu.

Kronik intihar halinin klinik tanımı dahi, istemli ölümün amansız ve geri dönüşsüz bir kesinliğe sahip olduğu, asla ve hiçbir durumda önlenemeyeceği anlamında değildir. Hayatın anlam ve anlamsızlığını istemli ölümle çözme meyli elbette ki kronik intihar halinin kapsamına dahildir; ancak intihar tabii ki her zaman gerçekleşmez: Bu meylin: öz yıkım itkilerinin, kişiler arası ve çevresel şartlar tarafından frenlenmemesi, altüst edilmesi ölçüsünde gerçekleşir. Margherita'nın hayatı kurtarılamamıştır ancak Claudia'nın[75] ve Alessandra'nın yaşamları, defalarca yinelenmiş intihar denemelerine rağmen, kurtarılmıştır. Margherita da hastalıktan (şizofreniden) mustariptir ve hayatı kurtarılamamıştır ama uzun süre hastanede yatmıştır ve kendisine, sadece farmakolojik olmayan, elbette ki üzerinde titizlikle çalışılmış terapötik stratejiler uygulanmıştır. Ellen West ise ölüme teslim edilmiştir, hastaneden çıkarılması intiharını kaçınılmaz ve ani kılmıştır (zira böyle de olmuştur) ve bu durum, her defasında huzursuzluk ve kaygı uyandırmadan edemez: Gencecik bir hayat, bilinmeyen ve öngörülemeyen olaylar nedeniyle değil, neredeyse öngörülür ve ortaya çıkışları ve sonuçlarıyla erkene alınmış olaylar tarafından kesintiye uğramıştır.

K., "Wesen und Erfassung des Schizophrenen", *Zeit- schrift für die gesamte Neurologie und Psychiatrie*, 63, 1925, s. 542-547.

75 Bridel Y., "Jeanne d'Arc et Bernanos", *georges bernanos*, yay. haz. M. Milner, Plon, Paris 1972, s. 289-302.

TANIK OLUNAN İNTİHAR

Bu acımasız ve umutsuz konuya ilişkin olarak, yakın zamanda Almanya'da çıkmış bazı metinlerde[76] yazılmış olanlara atıfta bulunmak isterim: Bu metinlerde, mesele, çeşitli psikolojik, insani ve etik yönleriyle çözümlenmiş ve incelenmiştir; bir kişinin istemli ölümüne izin vermenin ve ölümünün gerçekleşmesinde ona yardımcı olmanın, tanık olunan intiharın etik olarak radikal gayri meşruluğu tartışılmıştır. Ellen West ölme niyetini ifade etmiş, Ludwig Binswanger buna karşın onun klinikten çıkmasına izin vermiştir ve Binswanger, West'i intihar tehlike ve eğilimine maruz bırakması nedeniyle, belki de intihar tanıklığının kenarından, çok uzak bir ucundan geçen bir jestte bulunmuştur ancak intihara tanıklık etmemiştir. Dediğim gibi, kendisi, Ellen West'in hayatı ve ölümüyle ilgili yazdığı makalede, Eugen Bleuler'in de katıldığı üzere, hastanın (tedavisi olmadığını ve iyileşme imkânı bulunmadığını düşündüğü: olumsuz gidişatlı olarak değerlendirdiği şizofreniye mahkûm hastanın) klinikte kalmasının hiçbir fayda getirmeyeceği savını vurgulamıştır; bugün varlığını hâlâ sürdüren bu saplantılı ve haksız savın bilimsel zayıflığını zaten ifade etmiş bulunmaktayım.

Radikal ve belirleyici olan şey, intiharın, özgürlük ve içsel serbestlik içinde, somut insani anlamıyla tasavvur edilip edilmediği, düşünülüp düşünülmediği ve yeniden yaşanıp yaşanmadığıdır. Eğer intiharı talep eden kişinin psişik bir hastalığı varsa, depresyon ya da şizofreniden mustaripse ya da fiziksel (organik) bir hastalıktan mustaripse, onun bu seçiminin özgür ve serbest

76 Bron B., "Beihilfe zum Suizid – ethische, juristische und psychiatrische Aspekte", *Fortschritte der Neurologie – Psychiatrie*, 71, 2003, s. 579-589; Fuchs Th., "Endlich einmal mit den alten Vorstellungen vom Men- schen Schluss machen..." – "Wissenschaft und Lebensvernichtung im Nationalsozialismus", *Psychiatrische Forschung und NS-"Euthanasie"*, yay. haz. C. Mundt, G. Hohendorf ve M. Rotzoll, Wunderhorn, Heidelberg 2001, s. 213-229; Lauter H., "Euthanasie" – früher und heute", *Psychiatrische For- schung und NS-"Euthanasie"*, yay. haz. C. Mundt, G. Hohendorf ve M. Rotzoll, Wunderhorn, Heidelberg 2001, s. 231-245; Lungershausen E., "Sterbehilfe bei psychisch Kranken? Das neue Gesetz in den Niederlanden", *Sozialdarwinismus, Genetik und Euthanasie*, yay. haz. M. Brüne ve T.R. Payk, Wissenschaftliche Verlagsgesellschaft, Stuttgart 2004, s. 119-131.

olduğundan söz edilemez.[77] Ellen West'in intihar seçimi elbette ki özgür bir seçim olmamıştır; Margherita ve Alessandra'nınkiler de özgür bir seçim olmamıştır; yaşadığı olayların şiddetlendirdiği varoluşsal tatminsizlikten mustarip Antonia Pozzi'nin de intiharı seçim olmamıştır ve belki de içsel çatışmaların ve yalnızlığın öz yıkıcı girdaplarına kapılmış olan Cesare Pavese'ninki de özgür bir seçim olmamıştır. Sylvia Plath'ın intiharında da niyetsel hiçbir şey olmamıştır: Kendisi, kuşkusuz Margherita'nınkinden ve Ellen West'inkinden daha derin şizofrenik bir deneyim tarafından istemli ölüme sürüklenmiştir. Elbette ki intihar gibi geniş ve gizemli bir alanda genelleştirme yapmak meşru değildir; ancak radikal bir sıklıkla,[78] özgürlük yoksunluğu durumunda, içsel serbestliğin eksikliği halinde intihar etme ve onu isteme noktasına varılabildiğini göz önünde bulundurmamak da etik ve bilimsel açıdan yürek paralayıcıdır.

Dini ve felsefi gerekçeler bir yana, hayatı mutlak ve çiğnenmez bir iyilik olarak değerlendiren fikri yaklaşımlar bir yana, bir intiharın düşünülmesinde ve ardından da gerçekleştirilmesinde, özellikle de intihara tanıklık etmede rol oynayan etkenlerin karmaşıklığının ve çokluğunun bilincinde olmamak mümkün değildir. İntihar tanıklığında, kişi, bir *başka* kişinin ölüm talebinin: hayatının sonu talebinin: depresyon dinip iyileştiğinde: ölüm ve ölme kaygısı farmakolojik olarak da yatıştırıldığında: bazı hastalıklara eşlik eden acılar dindiğinde: içsel çatışmalar kökenleri ve fenomenolojileriyle çözülüp netlik kazandığında yeniden anlam ufku bulacak olan yaşamının sona erdirilmesi talebinin özgür ve serbest olduğunu, bu talepteki gereksinimleri ve anlamları kabul etmeye dair insani olarak ezici ve korkunç görevi üstlenir. Hayattaki deneyimler dur durak demeden akar ve öngörülemeyen sonsuz değişiklikler getirir, ölüm ve son arzusunu beraberinde sürüklemekte öylesine önemli rol oynayan depresyon da, bazen yavaş yavaş da olsa, zaman içinde dönüşür ve işte o zaman ölüm özlemi ortadan kalkar. Bu intihar, kötü durumda olan ama hayat şartlarının uğrayabileceği değişiklikleri bilmeyen bir kişide doğar.

77 Bron B., agy.; Lungershausen E., agy.
78 Bron B., agy.; Lungershausen E., agy.

ACILI VE ACIMASIZ SORULAR

O halde, umutsuzca, ölümü doğal seyrinden koparan ve sonun hareketsiz anına mıhlayan ölüm arayışından mustarip kaderlerin karşısında ne yapmak gereklidir? Her birimiz ölümün ve ölmenin gecesine ve sessizliğine doğru giden, hastalığın (ancak her zaman hastalık söz konusu değildir) ve umutsuzluğun lime lime ve nüfuz edilmez yoluna nasıl, hangi sözlerle ve jestlerle, hangi kaygılarla ve umutlarla eşlik ediyoruz? Uçucu ve gelir geçer ölüm arzusunu dinmek tükenmek bilmez ölüm arzusun*dan* nasıl ayırt edebiliriz? Uçucu ve gelir geçer ölüm arzusunu, acımasız gerçeklik tarafından darbe almış, yanılsamalarla yanmış hayatın anlamını, anlamsızlığını yansıtır gibi duran (yansıtan tek şey gibi duran) büyülü ve anlaşılmaz ölümün çekimin*den* nasıl ayırt edebiliriz? Patolojik ve tedavi edilir bir hüzünden kaynaklanan intihar uçurumlarının arayışında olmayı, bu uçurumlara yeniden dalmayı, ontolojik olarak (neredeyse) kadere demir atmış bir intihardan, elle tutulmaz ve dile gelmez daha derin yankıları olan Almanca tabiriyle *Schicksal*dan nasıl ayırt edebiliriz? İstemli ölüm hayaletlerinin ve düşüncelerinin, kaygılarının ve saplantılarının ve de arzularının zaman zaman çözülmesi olanaksız şifreleriyle hangi bakışlarla, nasıl bir çehreyle, hangi umut ve umutsuzlukla yüzleşmeliyiz? Tespit ve teşhis edilebilen öz yıkım itkilerini engelleyecek, dindirecek ve iyileştirecek ilaçlar var mıdır, varsa hangileridir? İstemli ölüm arayışının temelinde yatan psikotik deneyimler bağlamında ve de ideolojik kaynaklı olarak tanımlanabilecek deneyimler bağlamında ortaya çıkan gerçek serbestlik ve gerçek özgürlük alanları nelerdir? Sözün, belki de psikoterapi haline gelen sözün, daima diyalog ve söyleşi mahiyetinde olan sözün, *taedium vitae*nin ve hayat reddinin zaman zaman incecik olan işaretlerini tanınmadaki ve umut yoksunluğuna karşın umudun: dünyevi her umudu, *espoir*ı aşan *espérance*ın ateşini yeniden yakmaktaki rolü nedir?

Elbette bu acılı ve acımasız sorular karşısında, ancak her genelleştirmenin ve ilahlaştırıcı her rasyonalizasyonun dışında tutulacak, her halükârda özdeşleşime ve başkasının acı ve umutsuzluğuna duygulanımsal katılım göstermeye, dinlenen şeylerin daima yorumu *da* olan dinlemeye, kendi karşı-aktarımlarını ve dolayısıyla

da, kendi duygulanımsal yankılarını çözümlemeye yönelik kişisel tutumlardan doğan ipucu mahiyetinde olan ve huzursuz edici cevaplar vermek mümkündür.

İntiharın temelinde yatan gizli duygulanımların çözümlemesini yapmanın ve insani yakınlık ve anlayışa dair net bir tanıklıkta bulunmanın somut ve öngörülü olanakları, sadece ilişkisel bir bağlamda, sadece özneler arası bir bağlamda (*başka* bir öznellikle, yardım çağrısında bulunan öznellik ile onunla yüzleşen öznelliğin, tedavi eden kişinin öznelliğinin arasında soğuk asimetrinin değil de, umutsuzca ve gitgide daha çok simetrinin hüküm sürdüğü bir bağlamda) ortaya çıkar. Bu sayılanlar, farmakolojik (antidepresif ya da antipsikotik) olan da dahil olmak üzere her tedavi türü için kaçınılmaz şartlardır. İntiharla, intihar özlemi ve arzusuyla (olasılık dahilinde olan intiharın gerçekleştirilmesiyle) terapötik olarak yüzleşirken teknik bozgun da devrededir: Zira burada, zaman zaman daha *başka* psiko(pato)lojik durumlarda gerekli olan duygulanımsal kayıtsızlığa ve salt (rasyonel) farmakolojik müdahaleye rastlanabilmektedir. Pek çok durumda kaçınılmaz olan farmakolojik müdahale, daima, parlak bir can simidi mahiyetindeki diyalog ve söyleşiye: iletişime açık olmaya da demir atmak durumundadır.

İntihar direnci ile onun cüretkâr büyüsünün arasındaki geçirgen sınırları, bu sınırların yıkımını, öz yıkım tutkusunun ateşinde yanışını kavramak ve çözümlemek, yapılabilecek en zor işlerden biridir ve bunun sırrı, zaman zaman sadece kıvrak bir sezginin ışığında çözülebilmektedir.

RİLKEVARİ MELEKLER

Değişken bir yaşam ve ölüm biçimidir kaygı: Margherita'nın ve Ellen West'in psikotik kaygısı vardır; ancak sınırları değişken ve geçirgen, dalgalı ve kırılgan, elle tutulur ve elle tutulmaz olan, henüz sağlıklı ile neredeyse-hasta arasındaki psiko(pato)lojik deneyim mahiyetindeki kaygı (da) vardır. Daima *hiçlik* figürlerinin öncelemesi (önsezisi) olan kaygı, belki de her birimizi anlamsızlık girdabına kaptırabilecek, anlamsızlık uçurumlarına indirebilecek tek duygulanımsal deneyimdir. Rilkevari melekler *sadece* insanda

ortaya çıkan ve gelişen: çatışkıları ve çelişkileri olan, yarı aydınlıkları ve karaltıları bulunan, özgürlüğü olan ve de olmayan kaygıyı tanımazlar. Kaygı, ölüm ve ölme kaygısı olan kaygı içimize, kalbimize ve imgelemimize çöreklendiğinde henüz özgürüzdür ama artık özgür değilizdir de: Nereden doğduğunu bilmediğimiz ve nereye yöneldiğini bilmediğimiz kaygı tarafından kuşatılmışızdır; ve kaygılıyken hayattaki şeylerin ne kadar somut ve de elden kaçıcı olduğunu: onların uçuculuğunu ve cismaniliğini, saplantılı oluşunu ve eften püftenliğini, girdapsal büyüsünü ve keskin parçalanışını deneyimleriz. Böylelikle de kaygının uçurumlarından, istemli ölümün çağrısı (sirenlerin sesi ve sessizliği) yeniden yükselir. Sanki sadece sonsuzluğa ölür gibi ölmektir bu.

IV. Umudun ve Sessizliğin Sözcükleri

Rüyama düşen suyun çınladığını duyuyorum.
Sözler su gibi düşüyor ben düşüyorum. Resmediyorum
gözlerimde gözlerimin şeklini, yüzüyorum
kendi sularımda, söylüyorum kendime sessizliklerimi. Bütün
gece belkiyorum ki dilim
beni biçimlendirebilsin. Ve düşünüyorum bana gelen rüzgârı,
bende kalan rüzgârı. Bütün gece yürüdüm
tanımadığım yağmurun altında. Baná öyle bir sessizlik verdiler ki
görme biçimleriyle dolu (sen diyorsun bunu). Ve koşuyorsun tesellisiz
rüzgârdaki tek kuşmuşsun gibi.[1]

Alejandra Pizarnik, *La figlia dell'insonnia*

1 Pizarnik A., *La figlia dell'insonnia (Uykusuzluğun Kızı)*, çev. C. Cinti, Crocetti, Milano 2004.

Deliliğe ve yaşanmış zamana, hayatın yapıtaşları mahiyetindeki bekleyişe ve umuda, hayal edilmiş ve denenmiş intihara, gerçekleştirilmiş intihara, intiharın olası anlam ve anlamsızlık ufuklarına dair söylemim, bu noktada psikopatolojik ve klinik açıdan derinlere inme arzusundadır. Psikopatolojik ve klinik yönler, çalışmamın diğer sayfalarında da zaten mevcuttur; zira çeşitli içeriksel bileşenleri bulunan her psikoterapik görüşmede, özellikle de istemli ölüme dair gizemli ve ölümcül arayışla, istemli ölüm özlemiyle ilgili olan psikoterapik görüşmelerde somut modellerle yüzleşilmeden edilemez.

Umutsuzluğun ve yaralı bekleyişlerin girdabına kapılmış kadın ve erkek hastalarla yapılan terapötik görüşmelerin temelinde ve sürecinde, bu çalışmada ortaya konmuş içeriksel ögeler iç içe bulunur: Bu ögelerin kuramsal ve tarihsel uzantıları, diyalektik olarak insani bilim ve doğa bilimi olma amacı güden her nevi psikiyatrinin ufkuna ancak görünürde yabancı kalır.

İÇSELLİĞİN GİZİ

İçsellikle ve ilgiyle beslenen hayat modellerine ve düşünümlerine yabancı kalmaya meyleden zihinsel ve uygulamaya dönük kalıpların baskın olduğu bir dünyada içsel hayat, bilginin içsel yönleri hakkında düşünmek ne anlama gelmektedir?

Her halükârda, günümüzde, kapalı değil de, açık olan her psikiyatrinin radikal anlamı; duygulanımların ve duygulanımların dilinin, psikolojik ve insani deneyimlerin içsel anlam yapılarının yeniden değerlendirilmesinde yatmaktadır. Anlamlı bir hayatın gerçekleşmesinde içselliğin taşıdığı radikal önemi kabul etmek için, içsellik ve içsellik yoksunluğu (dışsallığa) konusuna baş döndürücü felsefi ve etik bir tutkuyla dolu sayfalar adamış olan Em-

manuel Levinas'ın değerli kitaplarına[2] başvurmaya ihtiyaç yoktur. Psikiyatride tedavinin yöntemsel ve bilişsel temelleri üzerine konuşulurken de, içsellikten vazgeçilemez; bunun nedeni de, gerek hasta olma şekillerinin, gerek hastalıkların gelişiminin, gerekse hastalıkların anlaşılmalarının ve tedavilerinin köklerinin içsel hayatta yatması, bir diğer deyişle içsel hayatın her psikoterapinin ön şartı olmasıdır.

Hüzün ve kaygıyla, kalbin huzursuzluğu ve umutsuzlukla, *taedium vitae* ve ölüm isteğiyle karşı karşıya kalınırken kullanılan somut modeller bir yana, psikiyatride ve elbette ki sadece psikiyatride değil, kendi içimizde içselliğin taleplerini mayalamanın ve dışsallığın taleplerini: kayıtsızlığı ve özensizliği, eylemlerimizdeki yüzeyselliği ve ani itkileri, imge ve boş konuşmalarla (Heidegger'in[3] kendisi de boş konuşmanın her diyaloğu ve söyleşiyi yıprattığını dile getirmiştir) dolu dünyaya bağımlılığın yarattığı özgünlük eksikliğini ve de en nihayetinde içtensizliği yok etmek mümkün değilse de, indirgemenin ne kadar gerekli olduğunu hemen dile getirmek isterim.

İçselliğin çetin yollarında hareket etmek, o halde, hissettiklerimizle, duyduklarımızla, bir şeyle meşgulkenki ve bir şeyle ilgilenirkenki duygulanımlarımızla, tedavi ederken (tedavi etmeye çalışırken) ve bizden yardım talep eden birine elimizi uzattığımızda (bu harika imge, Manfred Bleuler'e[4] aittir) hissettiklerimizle yüzleşmek anlamına gelmektedir. Özetle, yaşadıklarımızın anlamını çözümlemek, başkalarının: her gün, hasta olsun ya da olmasın özel hayatımızda ve de psikiyatri ya da psikoterapi kliniğinde karşılaştığımız herkesin yaşadıklarını çözümlemenin ön şartıdır.

Söylemekte olduğum şeylerin tek amacı, her defasında ve her gün bizi tekrar tartışma konusu yapacak olan bir anlam ufkunun yeniden filizlenmesini sağlamaktır. Bu, hem kolay hem de zor, hem *olanaklı hem de olanaksız bir hedeftir. Bunları söylerken soyut ve*

2 Levinas E., *Totalità e infinito*, Jaca Book, Milano 1982; Levinas E., *Il Tempo e l'Altro*, il melangolo, Genova 1987; Levinas E., *Dio, la morte e il Tempo*, Jaca Book, Milano 1996; Levinas E., *Scoprire l'esistenza con Husserl e Heidegger*, Cortina, Milano 1998; Levinas E., *Tra noi. Saggi sul pensare all'altro*, Jaca Book, Milano 1998.

3 Heidegger M., *Essere e tempo*, Utet, Torino 1969.

4 Bleuler M., "Bleiben wir am Kranken!", *Schweizerische Medizi nische Wochenschrift*, 100, 1970, s. 89-96.

vaazvari sözcüklerin girdabına dalma tehlikesine girdiğimi biliyorum; bununla birlikte, asli sorundan kaçınmamamız gereklidir: Gün boyunca kaç kez kendi duygulanımlarımıza kulak verme sabrını ve cesaretini gösteriyor, duygulanımlarımızın kendi davranışlarımız ve başkalarının davranışları üzerindeki etkisini fark ediyor ve onları kendi anlam ve içerikleri üzerinden çözümlüyoruz?

Bilgi ufku mahiyetinde içsellik dünyasının taşıdığı belirleyici önemi ortaya koyarken, psikiyatri, kendi en derin ve radikal yönünü: farmakoterapi ve sosyoterapi bağlamında da ve elbette ki psikoterapi bağlamı dışında da, ilişkinin (özneler arasılığın) mutlak değerini öne çıkaran yönünü yeniden kazanır.

Kısacası içsellik sahip olduğu o dipsiz uçurumlarıyla, o içeriksel ve biçimsel bitmez tükenmez döngüselliğiyle, kendi yaşanmış deneyimlerimizin ve başkalarının yaşanmış deneyimlerinin bilgisine: kendi kaygılarımızın ve başkalarınınkinin, kendi umutlarımızın ve başkalarınınkinin, kendi umutsuzluklarımızın ve başkalarınınkinin bilgisine ulaşmamızın ön şartıdır.

DİNLEME

Farklı dinleme şekilleri ve farklı söyleşi şekilleri vardır: Ancak dinleme olmadan söyleşi yoktur ve en nihayetinde ancak bir söyleşinin ışığında dinleme vardır. Öte yandan dinlerken, aynı zamanda da, dinlenilen şeyleri yorumlamaya yöneliriz.

Her halükârda, hiç olmazsa soyut olarak, kendimizi söyleşiye kaptırmadan dinleyebiliriz; o halde dinlemenin çeşitli şekillerini ortaya koyalım: dalgın ve kesik dinleme, soğuk ve rasyonel dinleme, duygulanımsal dinleme, içsel dinleme, hermeneutik dinleme, klinik dinleme, psikoterapik dinleme. Pskiyatri ve psikoterapinin yapı taşı olarak dinleme de vardır; günlük ilişkisel hayatın oluşturucu öğesi olan dinleme de vardır: Bu, özellikle de öylesine yaygın olan ve öylesine görünmezden gelinen: kayıtsızlık ve dalgınlık nedeniyle öylesine sıklıkla bastırılan yardım taleplerini dinlemeyle ilgilidir. Her hastayla görüşmenin ve hasta olsun olmasın, her insan kaderiyle söyleşi kurmanın ön şartı olan dinleme de vardır. Son olarak da, söyleşinin asli ve radikal öğesi olan dinleme vardır:

Söyleşi ve dinleme, psikolojik ve insani bakımdan ortak olan gerçekliğin: ortak terapötik temelin iki imgesidir.

Dinlemek her insani bilim bağlamında, psikiyatri ve özellikle de psikoterapi bağlamında kesintisiz olarak gerçekleşen bir şeydir ama bu, her insani ilişki bağlamında da geçerlidir. Dinlediğimiz sözlerde, bunlarda yatan farklı içerikler bir yana, bir dolu anlam da katmanlaşır ve gizlenir: Bu anlamları çözmek için, onlara, az veya çok derin, tam ya da eksik şekilde: sahip olduğumuz duyarlılık ve dikkat etme becerisi ölçüsünde yaklaşırız. Bize söylenen şeylerde, dinlediğimiz şeylerde, her şeyde radikal bir söylenebilirlik ve içeriksel ifşa *yoktur*: Daima az ya da çok geniş olan bir söylenemezlik alanı mevcuttur ve bu gizli anlamlar, çok hızlı bir değişiklik çarkı içinde ortaya çıkıp ortadan kaybolurlar.

İçeriksel uçuculuğu gözden kaçırmamak için bu dolayımlılık ve karaltı yığınını, bilginin ve yorumun ışığına getirecek, sezgi ve semantik kavrayışla donanmış bir dinleme gereklidir. Hermeneutik söylem açısından doğal olarak farklı anlam ufuklarına sahip olsalar da, kanaatimce, psikanalitik ve fenomenolojik söylemde insan ilişkilerine yönelik sezgi ve semantik kavrayış *ortak*tır.

Fenomenolojik dinlemenin içeriksel öğelerini ele alırken, şeylerde yatan gizli ve radikal anlamı bu defasında da yakalayan Ferdinando Barison'un derin sezgilerinden birini alıntılamak isterim: "Klinik incelemenin aslının dinlemekte yattığını ve bunun, iki ufku kucaklayacak harikulade yeni bir ufukta, sessizlik içinde sessizliği dinlemek de olabileceğini hatırlamak gereklidir."[5]

Dinlemenin fenomenolojik boyutları nelerdir ve bunlar nasıl tanımlanabilir?

Fenomenolojik bilginin mihenk taşı[6] *epoché*dir, bir diğer deyişle gerek bir söylemi çözümlerken, gerekse de bir söylemi dinlerken her yargı ve ön yargının parantez-içine-alınmasıdır (askıya alınmasıdır) ve psikiyatride söylem, sonu olmayan bir hezeyandan ve halisünasyondan geçen bir anlatının kesintili patikaları boyunca çözülür. Söylenenlerin içinde yatan anlam yapılarını (uçsuz bu-

5 Barison F., "La psichiatria tra ermeneutica ed epistemologia", *Comprendre*, 5, 1990, s. 27-35.

6 Husserl E., *Idee per una fenomenologia pura e per una filosofia fenomenologica*, Einaudi, Torino 1965.

caksız anlam ufuklarını), ancak, onları (zaman zaman kesik ve parça parça olan söylenenleri) katı bir sınıflamaya tabi tutma ve kalıplarla açıklama meylinden kaçınırsak, kendi doğrudanlıkları ve doğallıkları, özsel anlam verileri üzerinden dinlersek, bulabilir ve gün ışığına çıkarabiliriz.

Fenomenolojik dinleme sadece tek bir kelimeyi dinlemek de olabilir: Zaman zaman konuşma selinden koparılan ve çoklu anlamları ve semantik uçurumlarıyla yeniden filizlendirilen tek bir sözcük üzerinden de ilerleyebilir. (Dil, varolmanın evi; dile doğru alınan yol da, radikal bir bilginin manidar ufku gibidir[7].) Her halükârda fenomenoloji; tek bir kelimeden ziyade, sıklıkla, yoğun semantik bir gerilime sahip olan bir cümleye kapılır: Bir cümlede (bir söylem kesitinde), bir hayatın ve bir hayat hikâyesinin anlamını ve karşı-anlamını aydınlatan anlam çarkları gizlenebilir. Eugène Minkowski'nin çalışmalarında,[8] psikotik anlatıların semantik ve içeriksel olarak büyüteç altına alınmasına odaklı olan fenomenolojik dinlemeyle varılan bilgi ve sezgilerin radikalliği ve derinliği ortaya konmaktadır. Katı bir şekilde klinik olan psikiyatri ise; bunun önemini, betimsel önemini de, bilişsel ve terapötik önemini de asla göz önünde bulundurmamıştır. Minkowski, yaptığı fenomenolojik araştırmanın ışığında, bazı anlam yapılarının, örneğin günümüz psikiyatrisi için vazgeçilmez olan zaman-mekân ve duygulanımsal anlam yapılarının varoluş nedenlerini kavramıştır.

Radikal yöntemsel temeli üzerinden değerlendirildiği takdirde, fenomenolojik anlamda dinlemede, dinlenen şeyin *başka* bir yorum, bilinçaltının yorumu düzlemine yönlendirilmediği (taşınmadığı); dinlemenin, doğrudan aşikârlığı ve canlı anlam verisi üzerinden kabul edildiği görülür. Fenomenolojik dinleme; göz ve bakışlarda, çehre ve mimiklerde, tebessüm ve gözyaşlarında, yaşayan (yaşanmış) bedenin dilinin bin bir varoluş şeklinde: kısacası Husserl fenomenolojisinin[9] uçsuz bucaksız ve bitmez tükenmez

7 Heidegger M., *In cammino verso il Linguaggio*, Mursia, Milano 1973.

8 Minkowski E., *La schizophrénie*, Desclée de Brouwer, Paris 1953; Minkowski E., *Traité de psychopathologie*, Presses Universitaires de France, Paris 1966; Minkowski E., *Il tempo vissuto*, Einaudi, Torino 2004.

9 Husserl E., *Meditazioni cartesiane e i discorsi parigini*, Bompiani, Milano 1960; Husserl E., *Idee per una fenomenologia pura e per una filosofia fenomenologica*, Einaudi, Torino 1965.

bilişsel önemini vurguladığı anlam ufuklarında gizlenen anlamların algısına ve çözümlenmesine de odaklıdır.

Felsefi olarak taşıdığı radikal anlam bir yana, yaşayan bedenin fenomenolojisi, psikopatolojik deneyimlerin, depresyon deneyimlerinin ve anksiyete deneyimlerinin, histerik deneyimlerin ve dissosiyatif (tam anlamıyla psikotik) deneyimlerin alanında ortaya çıkan varolma ve hissetme şekillerinin kavranmasını sağlayan araçları hızla geliştirmiştir. Psikoterapik açıdan da bu deneyimlere, onların ifade şekilleri: elbette ki sözel ifadeleri ama aynı zamanda ve bazen bilhassa bedensel ifadeleri: yaşayan bedenin ifadeleri bilinmeksizin yaklaşılamaz.

Psikanaliz ile fenomenoloji arasında içeriksel bağlantılar bulunmaktadır?

Bu konuya ilişkin olarak, bu sorunsal alanları köklü bir şekilde: sağlam metodolojik bir disiplin ve olağanüstü bir özgünlükle derinleştirmiş olan Umberto Galimberti'nin değerli metinlerini[10] hatırlatmak isterim. Ancak, özellikle de psikanalitik dinleme ve fenomenolojik dinleme bağlamında, Giuseppe Maffei'nin iki metnini[11] de hatırlatmak isterim: Kendisi, bu metinlerde, psikanalitik (Jungcu) ve fenomenolojik yöntemleri ortak bir düşünüme taşımış, bu iki yöntemin iş birliğinin önemini vurgulamıştır. Bu metinlerin birinden konuyla bağlantılı bir kesit aktarmak isterim:[12] "Kuşkusuz ki analist, şüphe tekniğini uygulamaktan geri duramaz, onun uzmanlığı tam da bunda yatmaktadır ve ruhun hayalet ve kandırmacalarını bilmek zorundadır"; kendisi şöyle de demektedir: "Ancak dikkat edildiği takdirde, ruhta, bu analitik yerin yanında sıklıkla bir başka yer olduğu görülür; bu, belki de fenomenolojik olarak adlandırılabilecek, yani analiz edilen kişinin 'varolma' şeklini anlamaya yönelen dinleme yeridir. Burada; analiz edilen kişinin hayat nazarında öncelikli denebilecek konumlanma tarzının, onun dünyaya açık oluş şekillerinin dinlendiği bir dinleme yeri söz konusudur."

10 Galimberti U., *Gli equivoci dell'anima*, Feltrinelli, Milano 1987; Galimberti U., *Dizionario di psicologia*, Garzanti, Milano 1999; Galimberti U., *Il corpo*, Feltrinelli, Milano 2003.

11 Maffei G., *Le fini delle cure*, Bollati Boringhieri, Torino 2002; Maffei G., *Il futuro della psicoanalisi, l'ascoltare e il dire*, "La rivista di psicologia analitica", 16, 2003, s. 145-160.

12 Maffei G., *Le fini delle cure*, Bollati Boringhieri, Torino 2002.

Maffei; söyleminde, somut terapötik düşünüm modelleri ortaya koyarak, fenomenolojik dinlemenin, başarılı olarak tanımlanabilecek bir analizin son aşamasında çok faydalı olduğunu belirtmektedir. Fenomenolojik dinleme, analiz edilen kişinin özgün ve radikal varoluş şeklini algılama; analiz süresince aşama aşama ortaya çıkmış olan ve analizin sonlandırma anının seçilmesini sağlayan psişik dönüşümlerin kavranmasında analitik dinlemeyle iş birliği içindedir.

Psikanalitik bilgi ile fenomenolojik bilgiyi birbirinden ayırmaya, birbirine nüfuz etmeyecekleri şekilde aralarına duvar örmeye yönelen değerlendirmeleri her halükârda altüst etmeye yarayan bu değerlendirmelerin ışığında, kanaatimce, fenomenolojinin ve Freudcu, özellikle de Jungcu psikanalizin ortak bir hermeneutik temel taşıdığını söyleyebiliriz; fenomenolojinin ve psikanalizin hermeneutik konumlanmaları elbette ki birbirlerinden oldukça farklıdır: Her ikisinin de kuramsal ön kabulleri başka başkadır ancak, kanaatimce, aralarında, yukarıda sözünü ettiğim türden bir ortaklık vardır. (Her halükârda, Friedrich Nietzsche'nin olayların bulunmadığına, sadece olayların yorumlarının bulunduğuna dair radikal savını[13] unutmayalım.) Farklı hermeneutik temelleri bir yana, psikanaliz ve fenomenoloji, yaşanmış deneyimler üzerine: tedavi edenin ve tedavi olanın içsel hayatlarından doğan yaşanmış deneyimler üzerine çalışırlar.

SESSİZLİĞİ DİNLEME

Yardım isteyen ve kendi huzursuzluğunu ve kaygısını, korku ve yanılsamalarını, hüzün ve ölüm isteğini sözlerle (acılıyken çözülen ve kâğıt gibi incelen sözlerle) ifade edemeyen ya da etmek istemeyen kadın ya da erkek hastaların sessizliğinde ne gizlenir?

Her sessizliğin kendi içinde barındırdığı anlamları dinlemek ve çözmek kolay değildir, hatta zaman zaman imkânsızdır ve en nihayetinde bu anlamlar, ancak sezginin (hayatta rasyonel bilgiyle art arda gelen, gizemli ve elle tutulmaz olan sezgisel bilginin), bir

13 Nietzsche F., *Frammenti postumi (1885-1887)*, Adelphi, Milano 1974.

bakışın ve bir tebessümün, ruhun bir gediğinin ve beklenmedik bir hareketin gizemli sırrını kavramamıza yardım etmesi halinde su yüzüne çıkarlar.

Sadece deniz kızlarının sessizliği değil de (Franz Kafka'nın deniz kızlarına ilişkin parlak sözü şudur:[14] "Ancak, deniz kızlarının şarkı söylemekten de korkunç bir silahları vardır, o da sessizliktir. Birilerinin onların şarkılarından kurtulduğu hiç olmamıştır, diyelim ki olmaz değil, şarkılarından kurtulan olsa bile, sessizliklerinden kurtulmak tabii ki mümkün değildir."), her sessizlik; çözebilmemiz gereken belirsizliğin ve gizin, büyünün ve meydan okumanın, kurtuluşun ve umutsuzluğun gölgelerini görür gibi olmamızı sağlar.

Ölüm isteminin dayanılmaz çağrısına sürükleyen, hayat ufuklarını karartan derin depresyondan doğan sessizlik ile çekingenlikten ve üzerine binilebilecek ve kurtuluş getirebilecek yegâne sal mahiyetindeki yalnızlık isteğinden doğan sessizliği nasıl ayırt edebiliriz? Zaman zaman psikotik (şizofrenik) bir deneyimin belirleyici özelliği olan, her umut ve yanılsamanın yittiği duygulanım çölünden doğan sessizlik ile hastanın, bizim dinleme becerisinden yoksun olmamızdan ve içten ve doğal terapötik bir ilişki kurmaktan aciz olmamızdan kaynaklanan sessizliğinden nasıl ayırt edebiliriz?

Elbette ki, sessizliğin neden ve gerekçelerini sezip kavramadan, sabırsızlığın ve aceleciliğin, huzursuzluğun ve hafifliğin bizi sessizliğe saldırmaya, sessizliği kırmaya sürüklemesine asla izin vermemeliyiz. Görünüşte söyleşi kurmanın ve terapötik diyaloğun imkânsızlığının ifadesi gibi duran sessizliği kabul etmek zahmetlidir; sessizliğin dinmesini, aradan uzun zaman geçtikten sonra da sona ermesini beklemek de zahmetlidir; bununla birlikte, her birimizin, sessizliğe gömülü her hastanın karşısında hissettiği yalnızlıkta hastanın sessizliğini sonsuz bir şekilde dinlemesi ve yorumlaması gereklidir.

O halde çeşitli ifade biçimleriyle sessizlik; nedenleri ve anlamları bakımından geniş bir yelpaze çizen psiko(pato)lojik ve insani bir deneyimden ibarettir. Hastaların sessizliğini bir şekilde anlama

14 Kafka F., *Confessioni e diari*, Mondadori, Milano 1972.

yoluna, sadece, yalnızlıkla ve umutsuzlukla, sözlerin çözülümüyle ve hastaların sessizliğinin gizinde yatan karşılaşmaya dair yitirilmiş özlemle yüzleşmemiz durumunda ve de hem hastaların savunmasız kırılganlığına uygun düşen bir *yakınlık,* hem de onların özgürlüğüne ve duyarlılığına saygılı bir *mesafe* gösterebilen içsel bir tutum benimsememiz halinde girebiliriz. Ancak, her halükârda, kadın ve erkek hastaları sessizliklerinden koparmadan beklemek gereklidir; onlarla birlikte sessiz kalmak, hatta belki de hiçbir şey yapmamak ve terapötik açıdan değerli kişiler arası ilişkiler kurmakta zaman zaman öylesine önem taşıyan[15] karşılıklı birkaç bakışmada bulunmak gereklidir. Sessizlikte, gizli sesler, gizemli *başka bir yer*den gelen sesler, en derin içsellikten fışkıran ve beraberinde gerek acının ve kaygının *autre mond*euna, gerekse de *bizim* dünyamıza kıpır kıpır ve canlı duygulanımsal yankılar getiren ruhun sesleri dinlenebilir ve bu, psikoterapi ve psikiyatrinin dışında da böyledir.

(Sessizliğin çok yönlü gerçekliğinde, çelişkili ve ikilemli motifler iç içe girmektedir; bunların arasında yalnızlık isteği: Søren Kierkegaard'ın en güzel ve büyüleyici metinlerinden birinde ortaya koyduğu büyük içsel yalnızlık özlemi de bulunmaktadır. Bu metinden[16] birkaç kesit aktarmak isterim.

"Grib Ormanı'nda Sekiz Patikalı Köşe adını alan bir yer vardır, onu ancak dikkatle arayan bulur, zira hiçbir haritada geçmemektedir. İsmi bile çelişkili durmaktadır, zira sekiz patikalı bir yol ağzı nasıl olur da bir köşe oluşturur? Halka açık ve geleni gideni olan bir yer, nasıl olur da ıssız ve gizli bir yerle bağdaşır? Mamafih böyledir: Gerçekten de sekiz patika vardır ve bunlar çok ıssızdır; buradan, dünyadan uzak, gizli saklı bir şekilde Talihsizlik Çiti adını alan bir çitin yakınlarına varılır. Çelişki insanı nasıl da hep daha da yalnız kılarsa, bu çitin ismindeki çelişki de aynı şekilde bu yeri daha da ıssız kılar."

Hüzün, melankoli, Kierkegaard'ın hayatında köklü bir iz bırakmıştır; ve sessizliğin ve yalnızlığın ışık ve karaltılarını ortaya koyan bu sözlerde, gerçekten de her melankolik varoluşta, hiç ol-

15 Leopardi G., "Le poesie e le prose, I", *Tutte le opere di Giacomo Leopardi*, yay. haz. F. Flora, Mondadori, Milano 1973.

16 Kierkegaard S., *Stadi sul cammino della vita*, yay. haz. L. Koch, Rizzoli, Milano 1993.

mazsa her melankolik varoluşun bazı mevsimlerinde, gizli saklı bulunan sessizlik özlemini ve arzusunu kavrar gibiyim.

Melankoliye yabancı bir şey olmayan yalnızlık ve sessizlik gereksinimi, konuyla ilgili alıntılayacağım bu son kesitte de görülmektedir.

"Bu yerlerde oturan ey nezih ruh, huzurumu daima koruduğun için, hatıraların peşinde geçen saatler, benim dediğim gizli saklı yerin için teşekkür ederim! Sessizlik arttıkça, huzur da gitgide gölge misali yayılır: Ne sihirli bir büyüdür bu! Ve bu huzur nasıl da kendinden geçiricidir! Bir sarhoş kadehi dudağına ne kadar hızlı getirirse getirsin, onun sarhoşluğu bile benim her an artan huzurum kadar hızlı artmaz. Sarhoş edici o bardağın içi, benim içtiğim sessizliğin sonsuz deniziyle kıyaslanınca bir damla gibi kalır ancak."

Kısacası hasta olsun ya da olmasın bir insanın sessizliğini, sessizliğin semantik ve duygulanımsal çoklu katmanlarını: kaygının, hüznün, huzursuzluğun, yalnızlık özleminin, iletişim reddinin, iletişime dair can yakıcı arzunun, umutsuzluk küllerinin ve umudun kızgın korlarının iç içeliğini göz önünde bulundurmaksızın, dinlemek ve yorumlamak mümkün değildir. Sessizliği dinlemek ve yorumlamak, söyleşinin ön şartlarından biridir.

FELSEFİ DİNLEME

Jean-Luc Nancy dinleme konusuna ilişkin olarak felsefi bir perspektiften manidar yazılar kaleme almıştır;[17] kanaatimce yazdıkları, psikopatolojik alan için de ilgi çekicidir. Dinleme halinde bulunmak, en nihayetinde dünyada bulunmak demektir: Birisini, bize söylenenleri dinlediğimiz zaman, orada, yakın ve uzak insanların dünyasın*da*: bizi ben sınırının dışına çıkaran bir aşkınlıkta bulunuruz. Bana çok güzel gelen bu sava, anlamı, mecazi ya da düz anlamı doğrudanlığı üzerinden kavramak ile doğrudan çözümlenemeyen, hatta doğrudan algılanamayan olası tek anlamı kavramaya yönelmiş dinleme arasındaki ayrımı da katmaktadır.

17 Nancy J.-L., *À l'écoute*, Galilée, Paris 2002.

Bunlar zikzak çizen, genellikle gizli ve bilinmeyen fenomenolojik gerçeklik kesitlerini su yüzüne çıkaran, ancak donuk ve sistematik kuramsal bir arka plana demir atmamış söylemlerdir. Bunlar, her halükârda dinleme gibi sonu olmayan bir deneyimin özgün yönlerini kavramamıza yardımcı olan söylemlerdir.

Farklı dinleme biçimleri vardır: Anlaşılmak istendiği takdirde, konuşma yapan herhangi bir kişi, dinlenir; sessizlikten doğabilecek olanlar dinlenir; ya da müzik dinlenir. İlk iki durumda dinleme sesin *ötesindeki* bir anlama yönelmiştir; son durumda ise, ses ve anlam doğrudan doğruya dinlemeye yöneliktir.

Sesin (sözün) zamanı ve mekânı: Dinlediğimiz seste gizli kıvrımlar yoktur: ileride ve geridedir, içeride ve dışarıdadır; ve dinlemek, bizim de eş zamanlı olarak içinde bulunduğumuz bir mekânsallığa girmek demektir: Mekânsallık gerek bizim içimizde gerekse de etrafımızda açılır, hem bizdedir hem de bize yöneliktir. Dinleme halinde bulunmak, eş zamanlı olarak, hem dışarıda hem de içeride olmaktır: Dışarıdan ve içeriden açık olmaktır: Birinden diğerine, diğerinden ötekine geçebilmektir.

Hermeneutik yol kolay değildir: O halde dinleme, içerisi ile dışarısı, ayrım ile katılım, bağlantı kaybı ile yayılım arasındaki bir dağılımdan ibarettir ve Nancy, bu düşüncelerin doğrudan ve içeriksel bir uzantısı olarak Richard Wagner'in *Parsifal*'inin şu sözlerini alıntılar: "Du siehst, mein Sohn,/ zum Raum wird hier die Zeit"; yani "Bak, evladım, zaman burada mekân olur."

Kısacası dinleme, ses olayıyla (dinlenen söz ya da müziğin sesiyle) *eş zamanlı olarak* gerçekleşir; ve bu, görme olayından radikal biçimde farklı bir konumlanmadır: Görmede, görünen şey görülmeden önce de *orada* mevcuttur; oysa sesin mevcudiyeti *gelir*: Bu müzisyenlerin tabiriyle hamle gerektirir. Güzel bir başka imge daha: Kulağa nüfuz eden ses, etkilerini tüm beden aracılığıyla yayar. (Bunlar, karaltılarına rağmen, dinlemenin keşfedilmemiş sınırlarını görür gibi olmamızı sağlamaktadır.)

SÖYLEŞİ

Söyleşinin, diyaloğun özünde ne olduğunu tanımlamak kolay değildir. Her halükârda, farklı söyleşi biçimleri vardır: Dünyevi söyleşi ve tasasız söyleşi vardır, bir şey elde etmeye çalışan ve amaç gütmeyen söyleşi vardır, pedagojik söyleşi ve terapötik (psikoterapötik) söyleşi vardır, ulaşılmaz ve elle tutulmaz olmakla birlikte her söyleşiyi aşan bir anlam ufkunda gerçekleşen ideal söyleşi vardır. Farklı biçimleri bir yana söyleşilerdeki radikal ayrım, onların özgün olup olmadıklarının ayrımıdır: Bir şey ileten söyleşi ile, hiçbir şey ileten söyleşi ayrımıdır: Anlama açılan söyleşi ile anlama kapanan söyleşi ayrımıdır: İlişkiye açılan söyleşi ile ilişkiye kapanan söyleşi ayrımıdır: Konuşanın ve dinleyenin içsel kaynaklarını mayalayan söyleşi ile bu kaynakları donduran ve taşlaştıran söyleşi ayrımıdır.

Bunlar, sadece psikiyatri ve psikoterapi alanında değil, her nevi söyleşide de iç içe giren ve bazen faydalı bazen faydasız, sonu olmayan çarklar şeklinde üst üste binen, günlük hayatın kendisinde de gerçekleşen söyleşisel bileşimlerdir.

İçerikleri ve içeriksel kesitleri bir yana, söyleşide karşılaşılan ve üst üste binen niyetler bir yana, gerek psikiyatride gerekse de günlük hayatta bir söyleşinin gerçekleşmesinin ön şartı, Hans-Georg Gadamer'in zamanında ortaya koyduğundan başka türlü olamaz.

"Bizim için söyleşi olmuş şey, bizde iz bırakmış şeydir. Bir şeyi söyleşi kılan şey, yeni bir şey öğrenmiş olmamız değil; bundan ziyade, diğer kişiden bize bir şey gelmiş olmasıdır, dünyaya dair kendi deneyimimizde henüz karşılaşmamış olduğumuz bir şeyle karşılaşmış olmamızdır" ve sonuç olarak şunu söyler: "Söyleşide dönüştürücü bir güç bulunur. Nerede başarılı bir söyleşi varsa, orada içimizde bir şey kalmış, içimizde bizi dönüştürmüş bir şey kalmış demektir."[18]

Bunlar, hayatımızın çeşitli durumlarında yaşadığımız ve belki de anlamını gözden kaçırdığımız sonsuz karşılaşma, söyleşi dizisinde belleğimizde ve kalbimizde canlı tutmamız gereken sözlerdir; bizler, bu karşılaşmalara zaman zaman kayıtsız kalır, acele

18 Gadamer H.-G., *Verità e metodo*, Bompiani, Milano 1983.

ve dalgınlık içinde konuşuruz, oysa söyleştiğimiz kişiler için bu karşılaşmalar asli önem taşıyabilmektedir.

Bir şey yaratan bir diyalog halini alan her karşılaşma, her söyleşi, Romano Guardini'nin de hafif ve derin sözlerinin dile getirdiği gibi,[19] zarafetten geçmeden edemez ve bu; psikopatolojik deneyimlerle olan karşılaşmalar, hatta özellikle de psikopatolojik deneyimlerle, *taedium vitae* ve özellikle de istemli ölüm özleminden mustarip deneyimlerle olan karşılaşmalar için geçerlidir. Nevroz ya da psikoz, depresyon ya da anksiyete kaynaklı çatışkılı deneyimler yaşayan kişilerle diyalog ve iletişim kurarken ortaya çıkan zorluklar ve *défaillance*lar[20] bir yana, bu karşılaşmalarda, görünürde taşlaşmış gibi duran derin yalnızlıkları kıran ya da hiç olmazsa hafifleten, diyalog ve umuda dair ani bir açılım sağlayan kesitlerin filizlendiğini hayret içinde görürüz. Bunlar, denenmiş ve başarısızlığa uğramış intiharlar bağlamında ortaya çıktığında, geçiciliklerini ve elden kaçıcılıklarını hatırlamadan edemediğimiz lütuf anlarıdır (ama kumun üzerine de, deniz dalgalarının hemen silebileceği, ama belki de onları görmüş olan kişinin belleğinde kalıcı izler bırakacak imgeler çizilebilir); bunlar, her halükârda kaygıdan, ölüm kaygısından ve dissosiyasyondan mustarip varoluşların bile yabancı kalmadığı çelişki ve ani açılımlara tanıklık eder. Ancak bunlar, sadece hayatın gizli işaretlerini sezme ve kavrama becerisine sahipsek çözümleyebileceğimiz açıklıklardır.

Çoğu zaman soyut ve kalıpçı olan klinik psikiyatrinin ve her geometrik bilimin bilgisini parantez-içine-almayı başardığımızda ve psikotik bir varoluşla, hatta bana kalırsa acıdan geçen ve özellikle de intihar riskine sahip herhangi bir varoluşla yüzleşebildiğimizde, kişiler arası bir karşılaşmanın doğrudanlığında, bakış ve çehreler arasındaki doğal karşılıklılığın içtenliğinde, iletişimde her defasında bir kopma yaşamadan edemeyiz. Sadece bu deneyimi yaşamayız, bir başkasıyla ve içinde bulunduğu *autre mondel*a ilişkiye gir-e-me-memizden dolayı içsel huzursuzluk ve güvensizlik de hissederiz. Bunlar, bizi, her defasında, insani iletişimde, çeşitli hastalık biçimleri tarafından: anksiyete ve umutsuzluktan, hüzün ve

19 Guardini R., "Die Begegnung", *R. Guardini e O.F. Bollnow, Begegnung und Bildung*, Werkbund-Verlag, Würzburg 1962, s. 9-24.

20 (Fr.) Uyumsuzluk. (ç.n.)

dissosiyasyondan dolayı manidar bir şekilde kesintiye uğramış ya da hiç olmazsa geçici olarak kopmuş iletişimde varolan sorunsallığı ve giz alanını düşünmeye sevk eden Augustinusçu huzursuzluklardır. Son olarak bunlar, dayanılması öylesine zor olan istemli ölümün dur durak bilmez büyüsüne kapılmış insani kaderlerle, yara almış umudun kesintili patikasının yeniden açılmasının öylesine güç olduğu varoluşlarla karşılaştığımızda şiddetlenip tutuşan Augustinusçu huzursuzluklardır.

O halde yaşama zahmeti ve umutsuzluk yüzünden zulüm gören ruhlarla söyleşirken olası bir umut kesiti geliştirmek amacıyla hangi sözlere, hangi sessizliklere ve hareketlere, hangi bakışlara ve duygulara ihtiyaç vardır? Elbette ki söyleşi, her psikolojik ve insani durumun kendine has koşulları içinde ihtiyaç duyduğu sözlerin söylenebildiği ya da söylene*me*diği ölçüde açılır ya da kapanır (Ancak bizde *de* bulunan kaygılar girdabında hangi sözcükleri seçmemiz gerekir?); ve bu, klinik görüşmeyi: psikoterapik görüşmeyi derhal daha karmaşık ve süreksiz, hatta zaman zaman imkânsız kılan psikotik bir halin bulunup bulunmamasından ayrı olarak da böyledir. Ancak, günlük hayatta da karşılaştığımız radikal bir etik anlam taşıyan söyleşilerde bulunduğumuzda, hepimiz her tarafı su alan sallarda yol alırız. Sözler ve hareketlerle, duygulanım ve sessizliklerle (söyleşiyi kesit kesit oluşturmada ve ona uygun ritmi sağlamada sessizliğin taşıdığı önemle) ilgili sorulara, ancak, yol gösterici ve kırılgan cevaplar vermek mümkündür; bu cevapları, her birimizin kendi vicdan ve sezgisinde: Kierkegaard'ın tabiriyle hayatın her anında gizlenen anlama dair öznel algıda bulması gerekmektedir.

Her halükârda her söyleşi, dinlemeye sıkı sıkıya bağlıdır.

[Dinleme, dinleme şekilleri, diyalog, diyaloğun gelişme şekilleri, terapötik bir görüşmenin yapısal öğeleridir; ve gerek sözcüklerin dilinin gerekse de beden dilinin[21] yer aldığı terapötik görüşmede, Husserl fenomenolojisinin özneler arasılık olarak tanımladığı şey gerçekleşir. Bizim söylediğimiz şeyler ve bizim dinlediğimiz şeyler, farklı kişiler arası (duygulanımsal) bağlamlarda farklı şekillerde

21 Husserl E., *La crisi delle scienze europee e la fenomenologia trascendentale*, il Saggiatore, Milano 1961.

yorumlanabilir; bu, güvene dayalı olan ya da kayıtsızlık ve de duygulanımsal tarafsızlığın hüküm sürdüğü terapötik görüşmeler için bilhassa geçerlidir. Böylelikle de kişiler arası bağlam, kişiler arası mekân; gerek görüşmede gerçekleşenlerin ortaya konmasında ve kavranmasında, gerekse de terapötik anlam ışığında belirleyici bir öğe olmaktadır. Tedavi eden ile tedavi olan arasındaki ilişkisel bağlamın, karşılıklı duygulanımsal etkilerin önemi, günümüzde net bir şekilde vurgulanmaktadır ve bu, sadece uygulamalı fenomenoloji alanında değil, Umberto Galimberti'nin çalışmalarının[22] da gösterdiği üzere analitik (Jungcu) psikoloji ve de Freudcu psikanaliz[23] alanında da böyledir. Ancak bu alanların her biri elbette ki, birbiriyle örtüşmeyen, farklı kuramsal ufuklardan yola çıkmaktadır.]

NE SÖYLENEBİLİR

Psikoterapik görüşmenin, ölüm kaygısından: ölüme dair başarısız kalmış arayıştan mustarip hayat deneyimleriyle yüzleşmesine ilişkin ne söylenebilir?

Bu durumda, her şey derhal daha zor ve daha karmaşık, daha riskli ve daha yaşamsal, daha elle tutulmaz ve kederli olur. Bu noktada, Rilkevari, karaltılı ve karanlık, kesintili ve gözle görülmez işaretler taşıyan bir ormana girilir ve bu işaretleri çözmek ve gün ışığına getirmek hep de mümkün olmaz.

İntiharın gölgelerinin o büyülü çekimine ve belli belirsiz ikiliğine kapılmış kadın ya da erkek hastamın karşısında ne his-

22 Galimberti U., *Psichiatria e fenomenologia*, Feltrinelli, Milano 1979; Galimberti U., *Parole nomadi*, Feltrinelli, Milano 1994; Galimberti U., *Paesaggi dell'anima*, Mondadori, Milano 1996; Galimberti U., *Dizionario di psicologia*, Garzanti, Milano 1999. 73. Galimberti U., *Il corpo*, Feltrinelli, Milano 2003.

23 Bohleber W., "Intersubjektivität und die Bedeutung des Anderen in der Psychoanalyse", *Psyche*, 58, 2004, s. 777-782; Manica M., *Guardare nell'ombra. Saggi per una psichiatria psicoanalitica*, Borla, Roma 1999; Warsitz R.-P., "Der Andere im Ich. Antlitz – Antwort – Verantwortung", *Psyche*, 58, 2004, s. 783-810; Wetzig-Würth H., Müller P., *Das psychotherapeutische Gespräch*, Springer, Berlin-Heidelberg-New York 2000; Zwiebel R., "Der Analytiker als Anderer: Überlegungen zum Einfluss der Person des Analytikers in der analytischen Praxis", *Psyche*, 58, 2004, s. 836-868.

sederim? Öyle hastalar vardır ki, depresyondadırlar ve suçluluk hislerinden ve varoluşsal yıkımdan mustarip deneyimlerine dair hiçbir şey söylemezler: Durgunluklarına ve otistik regresyonlarına dalar, bedenlerinin ve hareketlerinin şaşkın sessizliğine gömülür ve tek bir fikre ve tek bir tutkuya: hayatlarına son verme fikri ve tutkusuna kapılırlar. (İntihar, özellikle de ergenlikte, idealler ile her günün ve haftanın somut hayal kırıklıkları arasındaki amansız uyuşmazlığın bir işaretidir.)

Umutsuzluklarını ve ölüm arzularını sevinçli ve dalgın, belirsiz ve özensiz, dünyevi ve tebessüm dolu sözlerle gizleyen hastalar vardır; bu durumda, umutsuzluk ve ölüm arzusu, nasıl ortaya çıkarılır ve görünürdeki o şenlik havası içinde nasıl fark edilir? Kısacası dile gelmez olan nasıl dile getirilebilir, görünmez olan nasıl görünür kılınabilir, cansız olan nasıl canlandırılabilir, karanlık nasıl gölgeli, ruhun gecesi nasıl aydınlık kılınabilir? Acının ve kararın gizini bir kişinin sessizliğin*de* ve çehresin*de* görür gibi olduğumuzda, her birimizde nasıl bir yoklama, nasıl bir dinleme, hangi söz ve hareketler, hangi göz ve bakışlar, hangi çehre ve hangi tebessüm, hangi içsel gözyaşları ve hangi umut filizlenir? Kendi anksiyete ve kaygılarımızı nasıl denetlememiz, incecik umutlarımızı nasıl ifşa etmemiz gerekir? Hafif sözler, her defasında yürekten gelen ve gizemli bir duygulanımsal yankı taşıyan, en yaralayıcı ve en can çekiştirici insani durumda dahi mevcut olan sonsuzluğa işaret eden sözler, istemli ölüme duyulan özlemi: aranmış ve başarısızlıkla sonuçlanmış istemli ölüm özlemini hafifletebilir mi? Bunlar bir yana, ben karşımdaki kişinin beklentilerini tanıyabilir miyim: Her şeye rağmen *kendine has* ikilemler ve *kendine has* kırık umutlar taşıyan ruhunda yüzmeyi sürdüren beklentilerini tanıyabilir miyim?

Umutsuzluğa kapılmış kaderlerle ne zaman karşılaşılsa, bu ve daha başka sorularla karşı karşıya kalınır.

O halde, şimdiki zaman geçmiş tarafından yutulduğunda, geleceği sadece acı ve ıstırap: ölümcül kaygı imgeleri üzerinden gündeme alan yalnızlığın, psikotik yalnızlığın ve de hayatta kök salmış yalnızlığın engellerini nasıl kırar ya da hiç olmazsa nasıl eğip bükebiliriz? Kadın ya da erkek hastalar kendi içselliklerinin karaltılı aynalarında benim sözlerimi ve sessizliklerimi, hareketlerimi ve

bakışlarımı, gözlerimi ve çehremi, umutlarımı ve yanılsamalarımı nasıl yaşarlar? Yorgunluk ve güvensizliklerimizi, kurtarıcı bir umudun izlerini yakalamamızı sağlamadıklarında, nasıl susturabiliriz?

Umudunu yitirmiş ve Bergson'un tabiriyle hayatsal atılımı kurumuş bir hastanın içsel hayatıyla, onun içsel hayatının mühürlenmiş sırlarıyla özdeşleşmeye çalışmakta ne gibi bir zahmet, ne gibi bir gerginlik yatar? Her şeye rağmen bir şeylerin gerçekleşmesini beklemekte, *taedium vitae*ye gömülmüş bazı varoluşların anahtar sözcüğü olan: her umudun yoksunluğuna karşı nihai umut mahiyetinde doğan ve şiddetlenen ölüm arzusunun, acının ve sessizliğin karanlığında, kayan birkaç yıldızın parlak ve önemsiz, aydınlık ve karanlık, yakın ve uzak bir şekilde yanmasını beklemekte (ne şekilde olursa olsun bir temasa: kırılgan ve cüretkâr bir söze dair sonu olmayan arayışta) ne gibi bir zahmet, ne gibi bir gerginlik yatar?

Ölümcül hastalığın gölgelerinden mustarip kişilerin söylediği sözleri dinlemek de, yorumlamak da kolay değildir. Kişinin derin ve gizli nedenlerini kavramak da kolay değildir; ancak bu nedenler, kişi, kendisini durumların anlamına dair sahip olduğu duygulanımsal algıyı değiştirmeye sevk edecek beklenmedik bir ilişkiyle karşılaşırsa, zaman zaman, parçalanır; bu dediğimizin gerçekleşmesi imkân dışı değildir. Ancak bundan da zor olan şey, bize yöneltilen sorulara: görünürde basit duran ama aslen kaygıyla ve bekleyişle beslenen: bizim yorgunluğumuz ya da acelemiz yüzünden: doğaçlamaya ya da kaygıya, huzursuzluğa ya da başarısız özdeşleşime kapılmış yanıtlarımız yüzünden belki de derhal kırılabilecek bir umutla beslenen sorulara yanıt verirken kullanacağımız sözcükleri seçmektir.

Kader beni ne zaman intihar meylinin büyüsüne kapılmış olmakla birlikte yanıt arayan kişilerle karşı karşıya getirse, ruhun gözlerinin ve olası pek çok sözcüğün yansıdığı, kaygı ve umutsuzluğu söndürmekte, umudun: Charles Péguy'un tabiriyle *petite espérance*ın[24] alanlarını genişletmekte en faydalı, umuduma ve yakınlığıma tanıklık edebilecek, karşı-aktarımlı deneyimlerimi en

24 Péguy C., *Œuvres poétiques complètes*, Bibliothèque de la Pléiade, Paris 1975.

iyi ifade edecek sözcükleri seçmem için gözümün önünden hayali bir ekranın geçtiğini görür gibi olurum.

Gene karşı-aktarımlı ilişkilere ilişkin: Hüznün ve ölümcül hastalığın sessiz çığlığını dinlerken her birimiz ne hissederiz; ve uçurumun kenarlarında gerçekleşen psikoterapötik bir söyleşi sırasında içimizde, her birimizin içinde ne uyanır?

Umutsuz umut ya da umut (ışık) kıvılcımı, can yakıcı bir hayal kırıklığı ya da bulanık bir teslimiyet, öngörülü (açık) ve sabırlı bir bekleyiş ya da soğuk (kapalı) ve sabır-sız bir bekleyiş, bir yanılsamanın yürek paralayıcı bir şekilde ortadan kalkması ya da dayanılmaz bir içsel yıkım, her şeye rağmen can çekişen ve yaralı olan ruhun manzaralarında görülen patikalara dair hararetli arayış ya da bir son verme arzusunun Flaubertvari öfkesi, karşımdaki: karşımızdaki kişinin acı kaderine bulaşarak onun için belki de terapötik olabilecek yoğun şefkat hissimiz ya da hayatın ve ölümün gizleri tarafından kırbaçlanan kalbimizin buzlu yalnızlığı...

İçselliğimizin, öznelliğimizin uçsuz bucaksız alanlarına her defasında inelim ve duygulanımlarımızı: duygulanımlarımızın (tutkularımızın) içtenliğini ve derinliğini çözümleyelim. Ancak bu şekilde, başkasını, kendi yorgunluğu ve hassaslığı, *taedium vitaesi* ve (öylesine kırılgan olan) sevinci üzerinden tanıyabilir ve ona bir şekilde yardımda bulunabiliriz; bu, her gün göstermemiz gereken bir çabadır.

[Sözcüklere, elbette, onlarla uyum içinde olabilecek ya da onlarla çakışabilecek: dolayısıyla da her görüşmenin psikoterapötik anlamını zayıflatabilecek hareketler eşlik eder. Sıradan olduğu kadar anlamlı bir şey de olan tokalaşma, insancıl mevcudiyete, zaman zaman, kaçınılmaz olmakla birlikte öylesine kırılgan ve ikilemli de olan sözcüklerden çok daha iyi bir şekilde tanıklık eder. Bunlar, basit şeyler olmakla birlikte, ruhun karanlık gecesi nedeniyle can çekişen kalplerde terapötik de olan yoğun yankılar uyandırır; ve bir görüşme sonlandırılırken ya da sonlandırılmak istenirken, bunun terapötik bir şekilde yapılıp yapılmadığı ip gibi ince ve dalgalı bir ayrımda yatar. Katı ve önceden belirlenmiş zamansal kalıplara bağlı kalmak (hemen hemen) hiçbir zaman mümkün değildir: Saat zamanı, asla, kaygının ve umutsuzluğun zamanıyla: Simone

Weil'in tabiriyle[25] ruhun zamanıyla bir değildir; ve insan kendini iyi hissettiğinde öylesine kısa ve öylesine uzun gelen bir saatlik zaman dilimi, insan kendini kötü hissettiğinde içsel olarak radikal derecede farklı bir uzunluktadır. Hüznün ve kaygının, ölümcül hastalığın zamanına uymak çok zahmetlidir, ancak gereklidir de. Zaman zaman sonsuz olan görüşme zamanında, kendini kötü hisseden kişi gelecekten bir kesit yaşayabilir ve haliyle, hayatın uç denizleriyle yüzleşildiğinde, bilindiği üzere hesaplanır ve niceliklendirilebilir bir tedavi zamanına işaret eden yönetimsel katı kalıpların hepsi anında yanar.]

NE YAPMALI

Ölmek istediğini söyleyen kimseler vardır: İntiharı denemiş ve denemeleri başarısızlıkla sonuçlanmış kimseler vardır: Sözünü etmeseler de ölme fikrine kapılmış kimseler vardır: Dile getirmek istemeseler de her halükârda şiddetle yardım arzulayan kimseler vardır: Bir hastalığın, psikotik depresyonun ve dissosiyatif (şizofrenik) bir deneyimin sonucunda intiharı düşünme ve gerçekleştirme noktasına varan kimseler vardır, ancak intiharı düşünme ve gerçekleştirme, daha sıklıkla basit nevrotik deneyimlerin: ilişkisel *défaillances* ve acılı olayların: hiçbir hastalıktan doğmayan varoluşsal başarısızlıkların neticesinde olur. Hayal edilmiş ve düşünülmüş, denenmiş ve başarısızlığa uğramış, zaman zaman yanılsamalı hedeflerin ışığında sahnelenmiş, düşünülüp programlanmış ya da ani (istemsiz) itkilerden, bir diğer deyişle *acting-out*tan kaynaklanmış intihar deneyimleri vardır; kendine yönelik saldırganlık hareketindeki (eylemindeki) çeşitli gerekçeleri, çeşitli nedenleri çözmek her zaman kolay değildir, her zaman mümkün de değildir. Her halükârda, görünüş ve klinik yargının somutluğu bir yana, denenmiş ve başarısızlığa uğramış bir intiharı çok ciddiye almamak mümkün değildir; oysa olay anından uzaklaşıldıkça, böyle bir intiharın gerekçeleri önemsiz görülmeye ve intiharın yinelenme ihtimali bir kenara atılmaya meyledilir.

25 Weil S., *L'ombra e la grazia*, Rusconi, Milano 1985.

Durum, kadın (ya da erkek) hastalar kendi kaygılarını ve ölüm arzularını: elde edemedikleri ölüme olan özlemlerini ifade ettikleri ölçüde değişir; her halükârda, her intihar isteminin ve intihar denemesinin gereksindiği olanaklı ve olanaksız şeyler girdabında, sonu olmayan sözcük ve hareket, dinleme ve tedavi kokteylinde yer alan hangi sözleri söylemek gereklidir? Somut olarak ne yapmak lazımdır? Hangi kararlar alınmalı ya da hiç olmazsa ne önerilmeli, hangi ilaçlar tavsiye edilmelidir?

İntihar riski, psikiyatrinin varolma nedeninde yara açmakta, onu kırılgan ve diğer tıp dallarından farklı kılmaktadır. İlişkiye, doktor ile hasta arasındaki görüşmeye, bakışlarda ve hareketlerde, tebessüm ve gözyaşlarında, mevcudiyet ve namevcudiyette, arkadaşlıkta ve Ludwig Binswanger'in dediği gibi[26] sevgide karşılıklılığa olan dayanılmaz arzusuyla psikiyatri, diğer tıp dallarından öylesine farklıdır ki! Psikiyatri, Gabriel Marcel'in zaman zaman uçucu ve mistik olan, zaman zaman da büyük duygulanımsal yankıları bulunan söylemiyle[27] *benin sene* açılırken nihayetinde *biz* oluşturması bekleyişinden ve umudundan yana da çok farklıdır.

(Bunlar Shakespeareci sözlerdir, gerçekleşmemiş intiharın boşluğunu ve sessizliğini doldurmaya çalışan sözlerdir.)

Denenmiş ve başarısızlığa uğramış bir intihar deneyimi karşısında olası duygulanımsal yanıtlar (olumlu ya da olumsuz aktarımlı ilişkiler) hakkında söylediklerimi, gerek psikotik, depresif ve şizofrenik kaynaklı, gerekse de varoluşsal krizlerden doğan vakalarda göz önünde bulundurmak gereklidir. Gerek birinde gerekse de diğerinde çözümlenmeden ve yoklanmadan edilemeyecek öğeler, kendine yönelik saldırganlık eyleminin ortaya çıkmasında ve eylemin olası yinelenişinde etkisi bulunan (farklı bir şekilde eklemlenmiş) psikolojik ve insani etkenler vardır. Karl Jaspers'in çürütülmez bir şekilde yazdığı üzere,[28] intihar basit bir hastalık semptomu *değildir*, ateşin enflamasyonun semptomu olması gibi bir şey değildir; insan olma halinin ve sadece bu halin bir parçası olan son derece karmaşık bir olgudur.

---

26 Binswanger L., *Grundformen und Erkenntnis menschlichen Daseins*, Niehans, Zürich 1942.

27 Marcel G., *Homo viator*, Aubier, Paris 1944.

28 Jaspers K., *La mia filosofia*, Einaudi, Torino 1948.

Elbette ki psikotik bir deneyim ya da varoluşsal bir kriz (itkisel bir eylem, yani kısa devreli bir eylem) nedeniyle denenmiş intihar bağlamında farmakolojik (antidepresif ya da antipsikotik) tedavinin edindiği önem farklıdır; ama her iki deneyimde de, gerek psikotik gerekse de varoluşsal deneyimde, duygulanımsal olarak içten bir iştirakten geçen psikoterapötik bir dinleme ve görüşme kaçınılmazdır.

Elbette ki, ilaçlar, psikotik bir depresyonda intihar edilmesini (intihara teşebbüs edilmesini) önlemekte ve bu durumun tedavisinde belirleyici rol oynamaktadır. Depresyonun ve dolayısıyla da kendine yönelik saldırganlık meyillerinin tedavisine yönelik olarak tek çare olabilen karmaşık ve diyalektik farmakoterapinin gerçekleştirilmesi amacıyla zaman zaman hastanın hastaneye yatırılması gerekmektedir. Psikotik kaynaklı bir depresyonda denenmiş ya da gerçekleştirilmiş intihar, şizofrenik hayat biçimlerinde[29] dahi rastlamadığımız kadar derin bir özgürlük yoksunluğu haline kök salmış bir şeydir. Zira şizofrenik hayat biçimlerinde özgürlük ve özgürlük yoksunluğu alanları birbirine karışır ve üst üste biner, bununla birlikte birbirlerini yok etmezler. Depresyonun ve ona bağlı olarak ortaya çıkan öz yıkımın tedavisinde dahi, psikoterapötik stratejilerden vazgeçilemez.

İlaç kullanımı; akut şizofreniler: hastanın, hezeyan ve halisünasyon görmesine neden olan ve zaman zaman ona kendisinin karşı koymasını bilmediği ve de karşı koyamadığı hareketler yaptıran, örneğin pencereden atlamasını dayatan "sesler" (işitsel halisünasyonlar) duymasını sağlayan, böylelikle de dayanılmaz öz yıkım girdabına kapılmasına neden olan şizofreniler bağlamında ortaya çıkan intihar meylini dindirmekte kaçınılmaz bir rol oynar.

Farmakoterapinin, artık faal psikotik semptomlar göstermeyen ya da bu semptomların klinik olarak net bir hafifleme gösterdiği, dolayısıyla da normal bir hayatın anlam ufuklarına kavuşulduğu

29 Barison F., "Comprendere lo schizofrenico", *Psichiatria generale e dell'età evolutiva*, 25, 1987, s. 3-13; Basaglia F., *Scritti I: 1953-1968*, Einaudi, Torino 1981; Möller H.-J., *Psychiatrie*, Kohlhammer, Stuttgart 2002; Rümke H.C., *Eine blühende Psychiatrie in Gefahr*, Springer, Berlin-Heidelberg-New York 1967; Scharfetter C., *Was weiss der Psychiater vom Menschen?*, Huber, Bern-Göttingen 2000; Schneider K., *Klinische Psychiatrie*, Thieme, Stuttgart 1962.

şizofrenilerde düşünülmüş ve kurgulanmış, yaşanmış ve gerçekleştirilmiş intiharlar üzerindeki etkisi ise daha zayıftır. Sözünü ettiğimiz gibi radikal bir düzelme gösteren şizofrenilerde, önceden yaşanmış psikotik krizlerde yaygın olarak mevcut olmuş kaygı ve acıların hatıraları (hayaletleri) kalır ve bunlar, geleceğin (istikbalin), sadece, acı ve umutsuzluk dolu geçmişin olası bir yinelenmesi, daha başka kaygıların ve daha başka (dayanılmaz) çalkantıların kaynağı olarak görülmesine neden olur. Öte yandan psikotik bir deneyim iyileştiğinde bile (iyileşme, halk arasında düşünüldüğünden çok daha yaygındır[30]), kişi, hayatını ve özellikle de ilişkisel hayatını acılı ve acımasız kılacak derecede yoğun ön yargılara ve dışlamaya, dayanışma eksikliğine ve bozulmuş arkadaşlıklara maruz kalır. Kısacası psikotik deneyim, günümüzde dahi, klinik olarak çözülmüş olmasından bağımsız olarak, ideallerin ve bekleyişlerin: umutların ve yanılsamaların kırılması tehlikesini taşımaktadır. Bu saydıklarımız, hastalıktan iz kalmadıktan sonra gayet keskin ve can yakıcı bir şekilde algılanan şeylerdir.

Denizdeki tüm kasırgalara ve kaygılara maruz kalan bir sal mahiyetindeki psikoterapötik görüşme, o halde, ruhun karanlık gecesinden geçmiş: bir yardım eli ve dinleyen biri olmazsa kolaylıkla paramparça olacak olan kurtarılmış umutların ufkundaki şizofreniler alanında da gereklidir. Zira yardım ve dinleme, zaman zaman, hiç olmazsa bu bağlamda, farmakolojik tedaviden de önemli bir tedavi modelidir.

Elbette ki psikotik bir durumdan *değil de*, varoluşsal bir krizden: sevilen bir kişinin yitirilmesinden ya da kişiler arası bir ilişkinin çözülmesinden: hayatın anlamını, bir hayatın geleceğini belirleyen yüksek idealler ile özellikle de ergenlikte meydana gelen, gelebilen dünyevi hayal kırıklıkları arasındaki radikal uyumsuzluklardan: yalnızlıktan ve yalnızlıktan kurtaracak umuda dair boş arayışından: zayıflıkları kabul edilmeyen hastalıktan ve hastalığın beraberinde getirdiği yaşama zahmetinden: uzun süre arzulandıktan sonra elde edilen ama derin ve dayanılmaz bir hayal kırıklığı-

30 Bleuler M., *Die schizophrenen Geistesstörungen im Lichte langjähriger Kranken- und Familiengeschichten*, Thieme, Stuttgart 1972; Häfner H., *Das Rätsel Schizophrenie. Eine Krankheit wird entschlüsselt*, Beck, Münih 2000; Morselli G.E., *L'esistenza psicopatologica*, Minerva Medica, Torino 1975.

na dönüşen hedeflerden: son olarak da, ölümde insanın kendini gerçekleştireceğine dair duyulan uç umuttan dolayı dayanılmaz ölüm istemi meyline kapılan kadın ve erkek hastalar da aynı şekilde dinlenmeye ve görüşmeye, insancıl bir mevcudiyet ve yakınlığa ihtiyaç duyarlar.

AİLEVİ BAĞLAM

Pekiyi ya, psişik bir acı ya da hiç olmazsa görünüşte normal gibi duran bir durum bağlamında, her şey sakin gibi dururken aniden kopan fırtına misali bir ya da çok intihar denemesiyle karşılaşan aile üyelerinin kaygılarıyla, onların yardım ve açıklama talepleriyle nasıl yüzleşilmeli? Yüze takılan çok sayıdaki maskeyi ve kalbin taşıdığı gözle görülmez kaygıları hiç algılamamış, hiç olmazsa buna dair bir şüpheye kapılmamış bir ailede aniden filizlenen kaygı ve yitmişlik hisleri dizisini, güvensizlik ve acı kasırgalarını nasıl dindirmelidir? Elbette ki intihar denemesinde bulunan kişiye sevgi duyuluyorsa onun genç olması ya da olmaması duygulanımsal bakımdan bir fark yaratmaz; ama kuşkusuz ki ergenlik çağında bulunulan intihar teşebbüsü nazarında duyulan duygulanımsal yankı çok daha derin ve altüst edicidir.

Bu durumlarda ne denileceği ve ne yapılacağı meselesi, hayatın ve psikiyatrinin en zor ve karmaşık psikolojik ve insani deneyimleri arasında yer alır. Sadece ölmeye çalışmış kişinin varolma biçimlerini ve onun gerekçelerini çözümlemekle kalmamak, aile üyelerinin kaygılarını da dizginlemek ve, mümkün olduğu takdirde, onların davranışının içeriksel modellerini yeniden biçimlendirmek gereklidir.

İletişim yokluğuna ve zorluğuna, dikkat ve dinlemede süreksizliğe ve *défaillancesa*, televizyon bağımlılığına ve en nihayetinde içselliğin yıkımına ve dış görünüşün hâkimiyetine gittikçe daha çok kapılan aileler bağlamında, hayatın psikolojik ve ilişkisel yönlerine, bunların görünüşte yekpare gibi duran ama aslen sonsuz sayıdaki davranış biçimini belirlemekte oynadıkları radikal role dair sıkıntılı ve sorunlu konuyu nasıl kapsama almalı, nasıl işlemelidir?

Bunlar, insanı ürküten ve psikiyatriyi kendi muazzamlığına ve sefaletine: daha karmaşık ve cüretkâr anlam ufuklarına: sonsuz varoluşsallığıyla zaman zaman ulaşılmaz olan hedeflerine yeniden sevk eden görevlerdir.

Her halükârda, bu noktada, psikiyatrinin karşı karşıya kaldığı ikilemli sorunların sınırlarını belirlemeden edemem: Zira intihar denemesi gibi bir olay, klinik ve kişisel yönleri [intihar denemesinde bulunmuş kişinin insani ve psiko(pato)lojik kaderi] bir yana, ailevi dengeleri kati bir şekilde tartışma konusu yapmakta, beraberinde kızgın ateş misali korkular ve kaygılar, suçluluk hisleri ve tatminsizlikler getirmektedir. Öte yandan durum bununla da sınırlı kalmamaktadır: Öyle ki reddedilen bir hayatın ve arzulanan bir ölümün gizinin izini taşıyan ailelerde, *ne* yapmaları ve *nasıl* davranmaları, ne zaman susmaları ve ne zaman konuşmaları gerektiğini, hangi hata ve suçları işledikleri bilgisini, intihar denemesinde bulunmuş kişinin davranışlarına yönelik ne gibi denetimlerde bulunmaları, (denemede bulunmuş kişi bir ergense) ona hangi konularda özgürlük vermeleri ve aynı şeyin yinelenmesini engellemek adına hangi tutumları benimsemeleri gerektiğini işitmenin kaygısı da filizlenir.

Her halükârda bu gibi sorulara, ancak denenmiş ve başarısızlığa uğramış intiharın ortaya çıkışında ve gerçekleşmesinde rol oynamış olan çeşitli kişisel ve ailevi etkenin somut olarak çözümlenmesi halinde yanıt vermek mümkündür.

Aile elbette önemlidir; ancak kız ve erkek öğrencilerin psikolojik değerlendirmelerinde, onlarda varolan kriz etkenlerini belirlemekte ve belli belirsiz seçilen çatışkılı öğeleri: onları zaman zaman istemsiz olarak okulda başarısızlığa sevk eden kaygı ve çekingenlikleri saptamakta okulun oynadığı rolü vurgulamamak mümkün değildir. Kanaatimce, okulun, intihar denemesi girdabına kapılmış kişiyi ağırbaşlılık ve duyarlılıkla kabul etmesi belirliyici bir önem taşımaktadır.

KADER BİRLİĞİ

Her terapi stratejisi (psikoterapötik ve farmakoterapik strateji ve de aile stratejisi) bir yana, hayatına sadece intihar üzerinden anlam veren bir kişiye verilebilecek daha başka yardım var mıdır?

Hayata ve ölüme dair bu nihai sınırda, her hastanın kaderi doktorun da kaderidir. Bazı durumlarda bir kişiyi intihardan kurtarmak, ancak tedavi eden ile tedavi edilen arasında bir kader birliği[31] sağlanmasıyla mümkündür. Eğer bir kadın ya da erkek hasta, kendi ölümünün bir şekilde, sembolik olarak doktorun ölümü de olacağını, doktorun silinmez bir yara alacağını hisseder (sezer) ise, o zaman intihar gerçekleşmeyebilir.

Bunlar, psikiyatride, yine, korku ve titremeyle düşünülmesi, hafiflik ve sakınımla söylenmesi gereken şeylerdir: İntihar gizi, diyaloğun ve karşılaşmanın da gizidir: Hayat ve ölüm sınırında yer alan, farklı bileşimleri ve gerçekleşme şekilleri olsa da ortak bir acının ve ortak bir umudun ışığında gerçekleşen her karşılaşmaya dair dile gelmez macerada, zaman zaman, tedavi eden ile tedavi edilenin acısının birleştiği bir ilişki gizidir bu.

Tedavi edilen ile tedavi eden arasında (elbette ki bekleyiş ve umutlar kadar, kaygı ve huzursuzluklardan da farklı bir şekilde etkilenseler de) böylesi bir kader birliği, ruh hali bakımından böylesi bir karşılıklılık kurulduğunda, zaman zaman, alışıldık insani tutumlardan öylesine uzak kaldığı için imkânsız gibi duran şeyler talep edilebilir, örneğin kendini kötü hisseden, intiharı düşünen kişi ile sembolik bir iş birliğinin ışığında, bu kişiden kendine yönelik saldırganlık itkilerinin şiddetlenmesi ve onları denetlememekten korkması halinde doktordan yardım istemesi için söz vermesi istenebilir. Kişiler, sözlerini her zaman tutamayabilirler ama zaman zaman tuttukları olur; ve aksi takdirde kurtarılamayacak olan bir hayat kurtarmak, elbette ki, doktor olmanın anlam ufkunu dolduran uçsuz bucaksız bir mana taşımaktadır. Kısacası, intiharın gölgeleriyle kararmış psikoterapötik bir görüşmede, sezgi, böyle bir harekette: umutsuz ve tükenmiş, ergence ve yararsız, doğaçlama ve bilim-dışı, sıradan ve içi boş bir harekette bulunulmasına izin verir mi? Cüretkâr yargılar bir yana, güvenin de bulunması kaydıyla (gene Binswanger'in dediği gibi,[32] doktor eyleminin yapıtaşı güvendir) hâlâ anlam taşıyabilecek tek hareket, pamuk ipliğine bağlı olmakla birlikte varoluşsal da olan bu harekettir.

31 Gebsattel V.E. von, *Imago Hominis*, Neues Forum, Schweinfurt 1963.

32 Binswanger L., *Grundformen und Erkenntnis menschlichen Daseins*, Niehans, Zürih 1942.

BİZDEKİ UMUT

Çalışma ekibimizde edindiğimiz deneyim, bizlere, terapötik sonuçlarda tedavi eden kişinin büyük önem taşıdığını ve bunun, tedavi edenin yaptığı profesyonel iş bir yana, tedavi edenin umuduna: içsel tutum ve aşkınlık mahiyetinde umut ışığını ya da hiç olmazsa umut kıvılcımını yanık tutma becerisine ve olanağına bağlı olduğunu daima göstermiştir. Bu; özellikle de deliliğin *autre monde*unda ifade bulan psikotik deneyimlerle: şizofreniyle karşı karşıya kaldığımızda böyledir. (Bu söylediklerimiz, Luc Ciompi'nin harikulade çalışmalarında[33] görülen deneyimlerden uzak olmayan deneyimlerdir.)

O halde psikoterapinin de, sosyoterapinin de ruhu[34] mahiyetinde olan umut, kadın ve erkek hastaların içsel hayatında gizlice yüzen içsel kaynakları yeniden ortaya çıkarmaya meyleder. Ayrıca, iyimserlikle karıştırılmaması gereken,[35] bizden-başkasının acısını kendi olası acımız gibi yaşayabileceğimiz, başkasının yaşama zahmetine gösterdiği dirence ve kaygısına iştirak edebileceğimiz umut da vardır. (Rainer Maria Rilke, "Direnmek her şeydir" demiştir; aksi takdirde yitireceğimiz anlam ufuklarını ancak direnerek elde edebiliriz.)

(Sadece fenomenoloji değil de, Jungcu analitik psikoloji ve Freudcu psikanaliz alanlarında da, umut gibi insani bir deneyimin psikoterapi bağlamında edindiği önem konusunda uzlaşım vardır. Buna ilişkin olarak, Augusto Romano'nun, Freud'un ilk öğrencileri arasında yer alan ve sonradan Freud'un katı bir şekilde karşı çıktığı Sándor Ferenczi'nin bir kitabına[36] yönelik kaleme aldığı

33 Ciompi L., "Ist die chronische Schizophrenie ein Artefakt? Argumente und Gegenargumente", *Fortschritte der Neurologie – Psychiatrie*, 48, 1980, s. 237-248; Ciompi L., *Affektlogik*, Klett-Cotta, Stuttgart 1982; Ciompi L., "Für eine sanftere Psychiatrie – zum Menschen- und Krankheitsverständnis der Affektlogik", *Psychiatrische Praxis*, 30 (Supplement I, 2003) s. 528-536.

34 Janz H.-W., "Zur Problematik der Hoffnung in der Psychotherapie", *Zeitschrift für Psychotherapie und medizinische Psychologie*, 18, 1968, s. 121-133.

35 Marcel G., *Homo viator*, Aubier, Paris 1944; Minkowski E., *Il tempo vissuto*, Einaudi, Torino 2004.

36 Romano A., "Medico e paziente uniti dalle lacrime: una psicoanalisi calda", *tuttoLibri*, La Stampa'nın eki, 16 Ekim 2004, s. 6.

muhteşem bir eleştiri yazısında, tedavi eden ile edilen arasındaki duygulanımsal karşılıklılığın psikoterapötik olarak taşıdığı radikal önemi de belirterek yazdıklarının altını çizmek isterim: "Daima gerçeklikle ütopya arasındaki çözümsüz gerginliğin kutlandığı bir mekân mahiyetindeki umut, azıcık olsun mevcut olmazsa, analitik çalışma da olanaksız olur belki de." Mauro Manica'nın gene çok güzel ve kati bir şekilde Freudcu ekolden gelen bir kitabında[37] yer alan ve aktardığımızla tamamen örtüşen savını da eklemek isterim: "Ve ben umudun, uç durumları izleyen psikanalitik yaklaşımın rehber-duygularından biri olduğuna gerçekten inanıyorum"; böylelikle de, kendisi, analitik psikoterapi sürecinde olumlu hislerin doğmasını geriletici bir unsur olarak görmeye meyilli kavramsal tutumları reddetmiştir.)

Bizdeki umut ve intihardan başka bir çözümü olmayan, bundan başka varoluşsal bir çıkar yol bulamayan kişinin umutsuzluğu...

Umut ve umutsuzluk bu şekilde birbirlerinin karşı-savını oluştururlar; ve bu, intiharın ya da intihar denemesinin altında yatan ya da altında yatmış çeşitli neden ve gerekçelerden bağımsız olarak böyledir. Her halükârda bu gibi ikilemli ve karaltılı deneyimlerle ancak bizde uyandırdıkları duygulanımlar üzerinden, özellikle de içimizdeki karşı-aktarımlı ilişkilerin niteliği üzerinden yüzleşebiliriz; zira duygulanımlar, huzursuzluğa ya da olumsuzluğa (redde) bulanmışsa, psikoterapötik olarak hiçbir şekilde faydalı bir konumlanma gerçekleştiremeyiz.[38] Eğer içsel olarak, intiharı insan olma haline kök salmış bir ihtimal olarak kabul etmezsek ve onu, kendi içimizde, her türlü anlam ufkundan yoksun bir şey olarak yaşarsak (bu çok da nadir rastlanan bir şey değildir), intihar arzusunun büyüsüne kapılmış bir kişinin duygulanımsal hayatında olup bitenleri: istemli ölümün uçurumlarına dalarak, dayanılmaz, katlanılmaz bir hayattan kaçmaya dair şiddetli arzuyu anlamaya yönelik anlamlı ve uygun bir psikoterapi ortaya koyabilecek olan umut içimizde asla filizlenmez.

Eğer içimizde umut varsa, eğer intihardaki varoluşsal yıkımın anlamını kavrarsak, o zaman hastalarla buna ilişkin olarak içten-

37 Manica M., *Psicoanalisi in situazioni estreme*, Borla, Roma 2004.

38 Wetzig-Würth H., Müller P., *Das psychotherapeutische Gespräch*, Springer, Berlin-Heidelberg-New York 2000.

likle ve açıklıkla konuşabilir, gereksiz ve bulanık imalardan kaçınabiliriz. Ve bunu; onların, yaptıkları hareketten çoğu zaman utandıklarını, yaptıklarını sıradanlaştırmaya, bu konuda susmaya: meseleyi bastırmaya meylettiklerini hiç unutmadan yapabiliriz. Her halükârda bu konuda konuşmak ancak büyük bir hafiflik ve itidalle yapılmalı, belirtilmiş gerekçelere ve hastanın belki de hiç dile getirmediği çok daha önemli gerekçelere büyük bir dikkat gösterilmelidir. Zaman zaman, hastalarda, saldırgan bir kayıtsızlığa, dolayısıyla da antiterapötik tepki[39] verme dürtüsüne kapılabileceğimiz, meydan okuma ifadeleri de bulunabilir. İçimizde intihar teşebbüsünde bulunmuş kişiye yönelik bu anlamda da olumsuz bir karşı-aktarım varsa, onun psikopatolojik ve klinik gidişatını izlemek ve tedavi etmek bakımından hiç uygun değiliz demektir.

Son bir şey daha: Psikiyatride ve, kanaatimce, özellikle de başarısız sonuçlanmış intihar deneyimi gibi öylesine değişken ve karaltılı bir alanda beden dili teşhissel olarak da değer taşımaktadır. Sözlü dil ile beden dili arasındaki olası uyumsuzluklar dinlediğimiz şeylerin gerçek olup olmadığını belirlememize yardımcı olur.

Bazı radikal psikopatolojik deneyimleri ve özellikle de denenmiş ve başarısızlığa uğramış intihar deneyimlerini psikoterapötik olarak ele almanın olası yollarıyla ilgili bu bölüm böylelikle sonlanmaktadır. Bunlar, bizleri, hayatın uç sınırlarına: kaygıya ve acıya, yıkıma ve umutsuzluğa, Kierkegaard'ın sözünü ettiği korku ve titremelere götüren ve çeşit çeşit yollarla tekniğe indirgenmiş her psikiyatrinin: acı çeken ve yardım talebinde bulunan kişiye yönelik buz gibi bir duygulanımsal soğukluk duyan ve duygulanımsal olarak verimsiz bir mesafe belirleyen her psikiyatrinin, uçucu ve tartışmaya yer bırakmayan bir farmakoterapinin zayıflığını ve uygunsuzluğunu: (baş döndürücü hermeneutik açıklığıyla Umberto Galimberti'nin ciddi ve eşsiz söyleminin[40] doğruluğunu) su yüzüne çıkaran deneyimlerdir.

Bunlar, intihar ve denenip de başarısızlığa uğramış intihar giziyle karşı karşıya kaldığımızda daha da tehlikeli hal alan şeylerdir: Bilhassa böyle bir bağlamda, terapötik, psikoterapötik söylemin,

39 Wetzig-Würth H., Müller P., *Das psychotherapeutische Gespräch*, Springer, Berlin-Heidelberg-New York 2000.

40 Galimberti U., *Psiche e techne. L'uomo nell'età della tecnica*, Feltrinelli, Milano 1999.

kadın ve erkek hastaların içsel hayatına duygulanımsal olarak iştirak etmesi ve onlarla yoğun bir özdeşleşim yaşaması, insancıl tanıklıkta bulunması ve umut: her nevi umut yoksunluğuna karşı umut taşıması şarttır.

YARATICI UMUT

Umutla ilgili en güzel şeyleri, Maria Zambrano, *Luoghi di pittura* (*Resim Yerleri*)[41] adlı kitabıyla birlikte büyülü bir hayret içinde okunan başka bir kitabında[42] yazmıştır ve söylemimin ana hattını onun sözleriyle özetlemek isterim.

Umut, her durumun: (hiç olmazsa görünüş itibariyle) çıkış yolu olmayan durumların da üstünde yer alan bir köprü gibidir; ve bu metaforun ışığında, sadece terapötik değil de, herhangi bir ilişki yaşadığımızda her birimizin olası varolma şekillerini yansıtan dile gelmez güzellikte imgeler filizlenmektedir.

"Köprüde, göz olarak da adlandırabileceğimiz kemerler vardır. Kemerler, birbirlerini taşır ve geçişe izin verir, yapıyı açık kılarlar. Bir köprünün gözlerinin arasından gördüklerimiz, birbirinden kopuk ve derli toplu durur: Örneğin bir parça toprak, gökyüzü, seçkin taşlar görürüz"; ve yeni anlam ufukları sağlayan umuda dair şunu söyler: "Umudun kendi adımları, ve kendini gösteren ve gören gözleri vardır. Keşfedip ifşa ettikleri için seçkin gözlerdir onlar. Ve umudun gözlerinden görüldüğü takdirde, başkalarının gözünden görülen de kendine has anlamıyla, hatta kendine has biçim ve imgeyle ifşa olur."

Köprü bir yoldur ve köprü, yokluğu halinde ancak uçurumlara, sağlam olmayan yerlere götürecek olan yolları birleştirir. Köprü, açılan kanatlara benzer ve köprünün kemerleri, nehrin akan sularını ayırır. Bu muhteşem imgeler, fersah fersah uzak hiyeroglifler-den ibaret değildir, umudun fenomenolojik ve varoluşsal temelini kavramamızı sağlayan imgelerdir.

"Böylelikle, duygu, düşünce, arzu seli umudun kemerleriyle ayrılır; öyle ki daha sonra, insanın üzerinde yürüyebileceği, geniş ve

41 Zambrano M., *Luoghi della pittura*, medusa, Milano 2002.
42 Zambrano M., *I beati*, Feltrinelli, Milano 1992.

hükmedilmiş akıntıya akabilsinler. Nitekim insan, umudu sayesinde ve umudunun eseri olarak, imkânsız bir şey yapabilir: İçindeki kargaşanın, üzerinden geçen zamanın üstünden yürüyebilir ve bir anlamda yükselip, kendi derinliğinin üstünde tutunabilir."

Kısacası umut, bizi yalnızlığımızdan çıkaran ve başkalarıyla: özellikle de acı çeken ve yardım isteyen başkalarıyla sonu olmayan bir ilişkiye götürür. Umutsuz kalmış bir kalp nedir? Her ağırlıktan daha ağır olan bir kalptir: Keder içinde bulunan ve ancak umut sayesinde çölden kurtulabilecek deşilmiş bir kalptir. Ateş ve meşale misali yanan umut, kalbin merkezi olur ve akıl ile duyarlılık bu merkezde iletişim kurabilirler.

Umut, elbette ki, sabırsızlık ya da kaygının izlerini taşıyan seraplarla eğilip bükülebilir; ama kalplerde ve bellekte yaşayan umut, Augustinus'a göre bellekte yeniden doğan umut, psişik acıyı kavramanın ve tedavi etmenin ufuklarını genişletmekte öylesine önemli olan umut: Maria Zambrano'nun tertemiz ve parlak sözlerinin bize bir kez daha işaret ettiği umut, böyle bir umut *değildir.*

"Zira hiçbir şey ummayan, kendi kararsızlığından beslenen bir umut vardır: Bu, yaratıcı umuttur, kendi gücünü boşluktan, tersliklerden, karşıtlıktan alır, ancak bunu yapmak adına, hiçbir savaşa girmez, hiçbir şeye karşı gelmez. Gerçeğin üstünde duran, gerçeği görmezden gelmeden havada duran ve yaratan umuttur, henüz bilinmeyen gerçeği, söylenmemiş sözü ortaya çıkaran: ifşa eden umuttur o."

O halde, yaratıcı umut; kaygı ve umutsuzluğun, yaşama sancısının ve zahmetinin çölünde de büyür ya da, hiç olmazsa, büyüyebilir; ve tedavi eden ile edilen arasında karşılıklı bir kurtuluş döngüsünün kurulması da yaratıcı umuttur.

Ruhun Karaltılı Patikalarında

Akşam vakti karanlık patikalara gidersek,
Beti benzi atmış çehrelerimizi görürüz orada.

Susarsak,
İçeriz durgun beyaz suları,
Hüzünlü çocukluğumuzun tatlılığını.

Gölgeler, dinlenelim mürverin altında,
Bakalım gri martılara.

Baharın bulutları kaplıyor karanlık kenti
Susuyor avluların en asil dönemi.

Cılız ellerini tuttuğumda
Kaldırmıştın yuvarlak gözlerini
Çok zaman önce.

Ama karanlık ahenk ziyaret ettiğinde bir ruhu
Belirirsin sen, bembeyaz, dostun güz manzarasında.[1]

George TRAKL, *Şiirler*

1 Trakl G., *Poesie (Şiirler)*, çev. Ida Porena, Einaudi, Torino 1979.

Psikopatolojik hayat biçimlerini ve intiharı da, gündelik olası hayatı da daha kapsamlı bir şekilde anlamak amacıyla yaptığım, klinik psikiyatrinin sınırına dayanmakla birlikte fenomenolojik psikiyatrinin (bunu belki içsellik psikiyatrisi diye tanımlamak daha doğrudur) bağrında yatan bu söylemim, bekleyiş ve umut, zaman ve mekân gibi deneyimlerin anlamlarını su yüzüne çıkarabildi mi bilmiyorum. En nihayetinde psikiyatrinin ve her birimizin hayatının ortak temellerinin arayışına yönelmiş olan bu çalışmam soyut ve belki de mantık dışı değerlendirilebilir mi bilmiyorum; ama her halükârda Ferdinando Barison, Ludwig Binswanger, Bruno Callieri, Danilo Cargnello, Eugène Minkowski, G.E. Morselli, Kurt Schneider ve Erwin Straus gibi şahsiyetlerin işaret ettikleri fenomenolojik psikiyatrinin bilişsel yolunun psikiyatri sahnesini altüst ettiğini hatırlatmak isterim: Bu psikiyatri, sadece kuramsal ve öğretisel kabulleri değil; Francesco Basaglia'nın devrimci sosyal bir psikiyatrinin açık cephelerinde gösterdiği gibi, hastalarla görüşme ve onları tedavi etmenin somut biçimlerini de değiştirmiştir.

Elbette ki söylediklerimiz yeni şeyler değildir ancak bekleyiş ve umut; kaygıyı ve umutsuzluğu, acıyı ve hüznü, hayatın ve ölümün, yaşamanın ve ölmenin, istemli ölümün ve istemli ölümde yatan çoraklaşmış özgürlüğün, Kierkegaard'a göre öylesine kırılgan ve geçici olan hayatın kategorisi mahiyetindeki olasılığın anlamı gibi sonu olmayan büyük meseleleri başka başka bakış açılarından (perspektiflerden) değerlendirmemi sağlamıştır. Her halükârda bu konular, sadece farmakolojik olmayan bir yardımda bulunma bekleyiş ve umuduyla görüştüğüm hastaların hayatlarındaki olayların kendi vicdanlarında yarattığı içsel yankıların ışığında yazılmıştır. Hastaların içsel tanıklıklarına başvurdum; bu defasında da, kendi duygulanımlarında ve ruhlarında derin anlam taşıyan şeyleri yakalamış, acının altında ezilmiş, her defasında, sonunda da daimi olarak, istemli ölümün dayanılmaz büyüsüne kapılmış yazar-

lardan metinler, günlükler, mektuplar ve zaman zaman da şiirler alıntıladım. Elbette ki bu tanıklıklar arasında farklılıklar ve benzerlikler bulunmaktadır; ancak her birinde sonu olmayan kaygının ve parçalanmış bir bekleyişin, yadsınmış bir umudun ve kederli bir yitmişlik hissinin aşındırıcı canlılığı bulunmaktadır.

Elbette ki, bekleyişi (acılı olayların ve mutlu olayların bekleyişini, her bekleyişte öylesine yaygın olan kaygının kanatlarıyla gelen olayların bekleyişini,) zamanla: yaşanmış zamanla bağıntılandırmasaydım, bekleyişin çeşitli çehrelerini çözümleyemezdim. Sadece psikopatolojik deneyimlerin değil de, tüm deneyimlerin zamansal boyutu, zaman zaman gizli saklı ve nüfuz edilmez olsa da, her birimizde varolan içsel hayatın ve duygulanımsal hayatın derin öğelerini su yüzüne çıkarmaya katkıda bulunmaktadır. Her derin depresyon durumunda olduğu gibi yaşanmış zaman parçalandığında ve gelecek (istikbal) çözülüp de sadece geçmiş kaldığında, artık bekleyiş de umut da kalmaz. O halde bekleyiş, zamanda yaşar ve gelecekten beslenir; ve bekleyiş (acıda bekleyiş, uzak ve yakın kaderin işaretlerinin bekleyişi, hastalığın kaderini ya da iyileşmenin kaderini bekleyiş, bekleyişin çilesi ve istemli ölümün saatinin gelmesinin bekleyişi), tedavi eden ile tedavi olan arasındaki sonu olmayan diyalogda rol oynayan bağlamlar da dahil olmak üzere, çeşitli içeriksel bağlamları ışığında su yüzüne çıkarmak istediğim asli bir yaşam öğesidir gerçekten de. Bekleyiş, kanaatimce, hayatın büyük bir metaforudur.

Bekleyiş umut değildir ama umutla iç içe geçebilir; her halükârda umut hakkında, böylesine anlamlı ve gerekli olan bu yaşamsal kategori hakkında ancak fenomenolojik yönelimli psikiyatri bağlamında konuşulur. Bana öyle geliyor ki, söylediğim şeylerden her yaşamsal atılımın ön kabulü olan bir umudun anlam ufukları yeniden doğmaktadır ve bu umut, eksik olduğunda ya da eğilip büküldüğünde beraberinde zaman zaman ölümcül ve geri dönüşsüz sonuçlar getiren bir depresyonu sürüklemektedir. Bazı psikopatolojik ve klinik deneyimler bağlamında, sadece depresyonun değil de, umudun da gidişatını bilmek, hastanın durumunu izlemek ve değerlendirmek açısından kuşkusuz ki çok faydalıdır; kaldı ki umut, umudun mevcudiyeti ya da eksikliği, krizlerden ve yıkımlardan da geçen hayatla birbirinden radikal derecede farklı

yüzleşme biçimlerini göstermektedir. Sonu olmayan aşkınlığıyla umut, bizi insanların dünyasıyla ve nesnelerin dünyasıyla sürekli ilişkiye koyar; umutların kesintiye uğramasına ise, kaygıları ve yırtılımlarıyla ruhun karaltılarının ve ruhun karanlık gecesinin yayılımı eşlik eder. Bunlar, içsel hayatın uçurumlarından fışkıran ve ancak bu dipsiz uçurumları inceleme cesaretini gösterirsek bilebileceğimiz deneyimlerdir.

Can yakıcı olan durum, umudun *défaillances*'inin en manidar ve acımasız açıklıkla ifşa olduğu can yakıcı durum elbette ki intihardır: zaman zaman aralarında varolan gerekçesel ayrımlardan bağımsız olarak, denenmiş ve başarısızlığa uğramış intihar ile gerçekleştirilmiş intihardır. Ucundan kenarından ya da tamamen istemli ölüm fikrine ve büyüsüne kapılmış bir kişiyle karşılaştığımızda ister istemez umut konusuyla yüzleşiriz; ve bu, sadece depresyon için değil, şizofrenik deneyim için de geçerlidir. Şizofreni geçtiğinde, kişide, hastalığın yeniden yinelenmesi kaygısıyla, bu yadsınmış umutla ölüm isteği yeniden doğabilir. O halde belki de intiharın nüfuz edilmez gizemine ancak umut ve umutların üzerine, bunların fenomenolojilerinin ve parıltılarının üzerine, dalgalanmalarının ve dönüşümlerinin üzerine, George Bernanos'un Karmelit diyaloglarının unutulmaz sayfalarında ifşa ettiği üzere umut ile ölüm kaygısının ölümcül bir şekilde birbirini izlemesinin üzerine düşünülmesiyle nüfuz edilebilir. Umudun küllerinden doğan intihar vardır ve zaman zaman, farklı bir umudun: paramparça olsa da, *başka* bir umudu kalmayan hayat tarafından yara alsa da farklı bir umudun arayışından doğan intihar da vardır.

Bekleyişin ve umudun içeriksel alanları her terapötik diyaloğun somutluğunda bir araya gelir ve iç içe girer: Gerek hastaların, gerekse de her birimizin içinde doğan bekleyiş ve umutların önemine dayanarak, bunları kıyaslayarak, sözcüklerin sessizliğinde ve sessizliğin sözlerinde, bakışlarda ve gözlerde gizlenen dile gelmez arayışa dalarak, bu husus üzerinde ısrarla durmayı uygun gördüm. Sadece günlük hayattaki karşılaşmalarımızda değil, kaygı ve huzursuzluğa kapılmış hastalarla yaşadığımız karşılaşmalarda da ve hatta özellikle bunlarda, sessizlik içinde diyalog kurmanın gizemli anlamını kavramamız gereklidir; bu, onların ne hissettiklerini ve ne duyduklarını, huzursuz bekleyiş ve umutlarının neler

olduğunu, hayatlarının ufuklarına inen gölgeleri sezmek amacıyla yapılmalıdır. Bunun gibi karmaşık duygulanımsal ve diyaloğa dayalı ilişkiler, ancak ve hiç olmazsa sessizlikleri ve hasta ve yorgun, yaralı ve tanınmaz, kederli ve her şeye rağmen birtakım umutlara açık özlemleri barındıran ruhun manzaralarına ihanet etmeyen gölgeli ve hafif sözcüklerle mümkündür (Pekiyi ama bu sözleri nasıl bulabiliriz?).

Adlar Dizini

Agnese 58
Agostino 99, 100, 134
Alessandra 173, 175, 178, 180, 181, 182, 184, 185, 186, 187, 226, 228
Angela 55, 56
Anibaldi Cantelli, F. 168,169
Anna 55, 56
Antonietta 89

Bachmann, I. 216
Bacon, F. 70, 71
Barison, F. 20, 55, 119, 238, 267
Barth, K. 99
Barthes, R. 66
Basaglia, F. 267
Benjamin, W. 53, 80, 81, 223
Bergson, H. 48, 76, 251
Bernanos, G. 15, 35, 130, 133, 134, 143, 144, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 187, 207, 269
Bernhard, Th. 141, 181
Binswanger, L. 30, 51, 55, 92, 117, 119, 149, 211, 218, 219, 221, 222, 223, 225, 227, 254, 259, 267
Blanchot, M. 27, 78, 79, 80
Bleuler, E. 177, 222, 227
Bleuler, M. 236
Bloch, E. 113, 114, 115, 116, 117, 118
Bompiani, G. 80, 81, 82, 83
Brentano, B. 19
Brentano, C. 19, 27
Bresson, R. 15, 133, 143, 144, 164, 165, 187, 207
Buzzati, D. 74
Callieri, B. 55, 267
Calvesi, M. 65
Calvino, I. 204
Camus, A. 121, 188
Cargnello, D. 267
Celan, P. 66, 67, 190
Chalier, C. 135
Chiara 89
Chopin, F. 72
Ciompi, L. 260
Clair, J. 69
Claudia 226
Corazzini, S. 26
Creuzer, F. 191

de Chirico, G. 69
Derrida, J. 135, 136, 137
Dickinson, E. 45
Doehlemann, M. 51
Dowling, C. 200, 201, 204
Dürer, A. 64, 65, 69

Ensor, J. 36

Ferenczi, S. 260
Flora, F. 148
Fournier, A. 25
Francesca 89
Freud, S. 149, 260

GadamerH. -G. 246
Galimberti U. 240, 249, 262
Gebsattel V. E. von 38, 55, 58, 68, 70, 130, 149, 259
Germana 20, 23, 24, 25, 26, 89
Giannelli A. 72, 73
Goethe, J. W. von 19

Gozzano, G. 26
Guardini, R. 166, 247
Günderrode, K. von 189, 191, 192, 206, 210, 223

Hartmann, N. 149
Haydn, F. J. 147
Heidegger, M. 37, 53, 54, 108, 236
Herzog-Dürck, J. 120, 124, 125
Hesse, Hans 143, 157, 158, 159, 160
Hesse, Hermann 143, 157, 158, 159, 160
Hillman, J. 66
Hofmannsthal, H. von 17, 33
Hölderlin, F. 66, 138, 143, 144, 145, 146, 147, 149
Husserl, E. 76, 108, 109, 239, 248

Ignazia 171, 172, 185, 187

Janz, H. -W. 120
Jaspers, K. 153, 188, 189, 254
Jeanne d'Arc 163, 164, 226
Jesi, F. 69
Juan de la Cruz 32, 130
Jung, C. G. 65, 149, 159

Kafka, F. 21, 74, 242
Kierkegaard, S. 57, 108, 109, 117, 121, 131, 132, 218, 243, 248, 262, 267
Kleist, H. von 190, 191, 192, 194, 206, 210, 223
Klibansky, R. 64
Kretschmer, E. 225

Landsberg, P. L. 110, 111
Leoni, F. 112
Leopardi, G. 14, 15, 24, 26, 49, 53, 81, 85, 98, 143, 144, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 168, 169, 187
Lévinas, E. 236

Maffei, G. 240, 241
Manica, M. 96, 261
Mann, T. 19, 21, 24, 50, 51, 52
Marcel, G. 24, 50, 100, 104, 105, 106, 108, 109, 110, 118, 121, 123, 127, 134, 254
Margherita 15, 185, 187, 190, 209, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 220, 223, 224, 225, 226, 228, 230
Maria 9, 33, 37, 89, 125, 126, 127, 128, 130, 131, 132, 133, 137, 192, 193, 260, 263, 264
Maria Teresa 125, 126, 127, 128, 130, 131, 132, 133
Minkowski, E. 20, 59, 60, 61, 70, 76, 77, 78, 85, 97, 98, 109, 111, 112, 113, 118, 119, 120, 122, 123, 127, 149, 181, 239, 267
Mittner, L. 114, 115
Moltmann, J. 116, 117, 118
Monteverdi, C. 165
Moravia, S. 118
Morselli, G. E. 55, 119, 149, 267
Munch, E. 38, 67, 68, 69
Musil, R. 117

Nancy, J. -L. 244, 245
Nees, L. 192
Nerval, G. de 190
Nietzsche, F. W. 28, 73, 82, 97, 135, 138, 150, 241

Panofsky, E. 64
Pascal, B. 50, 103, 104, 108, 118, 134, 149, 153
Pavese, C. 7, 15, 16, 158, 185, 187, 189, 190, 191, 194, 195, 196, 197, 198, 200, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 223, 224, 228
Péguy, Ch. 163, 251
Piazza, V. 223
Pizarnik, A. 233

Plath, S. 146, 158, 206, 216, 228
Plügge, H. 121, 122, 123
Poulenc, F. 160
Pozzi, A. 11, 16, 85, 185, 190, 206, 207, 210, 211, 216, 223, 224, 228
Proust, M. 24, 50, 104, 105, 106, 107, 118, 134

Ranzoni, D. 70
Reitani, L. 146
Rembrandt, H. 65, 66, 67, 69, 72
Rilke, R. M. 9, 33, 37, 137, 260
Romano, A. 166, 247, 260

Saxl, E. 64
Scheler, M. 108
Schiele, E. 34
Schneider, K. 19, 55, 119, 149, 225, 267
Schrader, P. 164
Schubert, F. 134
Schulte, W. 32
Sebald, W. G. 50
Shmueli, I. 66
Sironi, M. 70
Stefania 170, 171, 172, 185, 187
Stein, E. 108
Straus, E. 119, 267
Suzanne Urban 92, 93, 94, 129

Tasso, T. 81
Tellenbach, H. 120, 123, 124, 125
Teresa d'Ávila 134
Trakl, G. 34, 190, 205, 265
Traverso, L. 33

Valeria 86, 87, 88, 89, 223
Valéry, P. 81
Velázquez, D. R. 72
Viani, L. 41
Vivaldi, A. 147
Vogel, H. 192, 193, 206

Wagner, R. 73, 245
Weil, S. 62, 63, 64, 87, 217, 253
West, E. 15, 185, 187, 194, 211, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 230
Wittgenstein, L. 81, 82, 85
Wolf, C. 191

Zambrano, M 263, 264
Zimmer, E. 144

Eugenio Borgna (22 Temmuz 1930, Borgomanero) Novara, Maggiore Hastanesi'nde Psikiyatri Başhekimi, Milano Üniversitesi Sinir Hastalıkları ve Zihinsel Hastalıklar Kliniği'nde öğretim üyesi olarak hizmet vermiştir.

Başlıca kitapları: *I conflitti del conoscere. Strutture del sapere ed esperienza della follia* (1988, Bilmede Yatan Çatışmalar. Bilmenin ve Deliliğin Yapısı), *Malinconia* (1992, *Melankoli*, YKY 2014), *Come se finisse il mondo. Il senso dell'esperienza schizofrenica* (1995, Dünyanın sonu gibi. Şizofrenik Deneyimin Anlamı), *Le figure dell'ansia* (1997, Anksiyetenin Türleri), *Noi siamo un colloquio* (1999, Biz Bir Söyleşiyiz), *L'arcipelago delle emozioni* (2001, Duyguların Takımadası), *Le intermittenze del cuore* (2003, Yüreğin Duraklamaları), *L'attesa e la speranza* (Bekleyiş ve Umut, 2005, Bagutta Ödülü), *Come in uno specchio oscuramente* (2007, Karaltılı Bir Şekilde Aynada Gibi), *Nei luoghi perduti della follia* (2008, Deliliğin Kayıp Yerlerinde) ve *Le emozioni ferite* (2009, Yaralı Duygular), *La solitudine dell'anima* (*Ruhun Yalnızlığı*, 2011, YKY 2013).

Eugenio Borgna bu kitabında insan olma halinin iki yapıtaşını, bekleyişi ve umudu fenomenolojik bir yönelimle ele alıyor. Klinik deneyimlerinin sağladığı içgörüyle ruhun kuytularına nüfuz etmenin yollarını arayan yazar, okuru bekleyiş ve umudun felsefi ve edebi imgeleri arasında umut dolu bir yolculuğa çıkarıyor.

"Sadece günlük hayattaki karşılaşmalarımızda değil, kaygı ve huzursuzluğa kapılmış hastalarla yaşadığımız karşılaşmalarda da ve hatta özellikle bunlarda, sessizlik içinde diyalog kurmanın gizemli anlamını kavramamız gereklidir; bu, onların ne hissettiklerini ve ne duyduklarını, huzursuz bekleyiş ve umutlarının neler olduğunu, hayatlarının ufuklarına inen gölgeleri sezmek amacıyla yapılmalıdır."

ISBN 978-975-08-3157-7

21 TL.

9 789750 831577